

ΝΙΚΗΤΑ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Αναδρομές και Ετεροχρονισμοί

*... τα έργα σου που απέτυχαν,
τα σχέδια της ζωής σου που βγήκαν όλα πλάνες
μη ανοφέλετα θρηνήσεις...*

Καβάφης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΩΔΩΝΗ»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Αναδρομές
και
Ετεροχρονισμοί

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Copyright: Νικήτας Γ. Λυμπερόπουλος

ΝΙΚΗΤΑ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	55783
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	219/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	

Αναδρομές

και

Ετεροχρονισμοί

... τα έργα σου που απέτυχαν,
τα σχέδια της ζωής σου που βγήκαν όλα πλάνες
μη ανοφέλετα θρηνήσεις...

Καβάφης

Εκδόσεις «Δωδώνη»

Αθήνα — Γιάννινα

1988

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Στη μνήμη των γονιών μου
και της «Κυράς»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Όταν ο άνθρωπος φτάσει στα εξήντα εφτά του χρόνια και εγκαταλείψει την επαγγελματική του δραστηριότητα, αρχίζει να ζει περισσότερο με τις αναμνήσεις του παρελθόντος, παρά με τη ζωντανή πραγματικότητα.

Και όταν οι αναμνήσεις αυτές ανάγονται σε γεγονότα συγκλονιστικά για τον τόπο του και καθοριστικά για το μέλλον του λαού στον οποίον ανήκει ο ίδιος, τότε όσα συμβαίνουν γύρω του καθημερινά, τον αφήνουν μάλλον αδιάφορο. Ίσως γιατί καταλαβαίνει πως μακροχρόνια δεν πρόκειται να έχουν επιπτώσεις στον ίδιο. Δεν του μένει άλλωστε και πολύς καιρός ακόμα.

Η δυσκολία δημιουργείται όταν θελήσει να εξιστορήσει τα γεγονότα αυτά. Γιατί όσο καλή θέληση κι αν έχει και όση προσπάθεια κι αν καταβάλει για να πει την αλήθεια, πάντοτε ο υποκειμενικός παράγοντας θα παίξει τον καθοριστικό ρόλο στην εξιστόρηση των γεγονότων.

Το σωστότερο θα ήταν να πούμε «εξιστορώ τα γεγονότα όπως τα κατάλαβα εγώ». Το κύριο λοιπόν θέμα στο πρώτο μέρος αυτού του βιβλίου είναι η εξιστόρηση των γεγονότων του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της Κατοχής και ο Εμφύλιος Πόλεμος, όπως τα κατάλαβα εγώ. Ίσως κάποιοι το χαρακτηρίσουν ξαναζεσταμένο φαγητό. Πάντως το φαγητό αυτό είναι φτιαγμένο με αγνά υλικά. Δεν υπάρχει νοθεία.

Αφορμή και ερέθισμα για την εξιστόρηση αυτών των γεγονότων υπήρξε ένα ταξίδι που έκανα κάποτε πριν από πολλά χρόνια. Ίσως το ταξίδι αυτό να μοιάζει λίγο με το ταξίδι της

ζωής σε χρόνια ευτυχισμένα και σε χρόνια σκληρά. Ποιος αμφιβάλλει άλλωστε ότι και η ζωή δεν είναι παρά ένα ταξίδι με σίγουρο εκ των προτέρων προορισμό!

Ενδιάμεσα εκφράζω και μερικές προσωπικές μου σκέψεις για θέματα τέχνης, όπως η μουσική, η λογοτεχνία, η ζωγραφική. Δεν αναμένω βέβαια να συμφωνήσει κάθε αναγνώστης με τις απόψεις μου οι οποίες μάλλον θα χαρακτηρισθούν ξεπερασμένες απ' τους σύγχρονους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου.

Αυτό είναι φυσικό. Η κάθε γενιά ακολουθεί τους συρμούς και τα ρεύματα της εποχής της και είναι κάπως δύσκολο ένας που κουβαλάει στην πλάτη του εξήντα εφτά χρόνια να προσαρμοστεί στα σύγχρονα ρεύματα, παρά τους ρευματισμούς που τον δέρνουν κάθε τόσο. Ένας ολόκληρος Παλαμάς κάποτε - στην αρχή του αιώνα - δεν αποδέχτηκε το ποιητικό έργο του Καβάφη που προηγείτο, ως γνωστόν, της εποχής του. Γι' αυτό και εναποθέτω τις ελπίδες μου στις παλαιότερες γενιές.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου μου αναφέρομαι κυρίως σε γεγονότα και αναμνήσεις που έχουν σχέση με την Κέρκυρα, όπου έζησα τριάντα τόσα χρόνια. Τα κύρια θέματα εδώ είναι η ιδιόμορφη κοινωνικο-οικονομική δομή του νησιού, η πολιτιστική κληρονομιά των κατοίκων του και ιδιαίτερα η μουσική του παράδοση, ο τρόπος της ζωής τους, μερικά ιστορικά γεγονότα που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με την Κέρκυρα, καθώς και η τεράστια επίδραση του Πολιούχου Άγιου Σπυρίδωνα στην ψυχοσύνθεση του Κερκυραϊκού λαού.

Αλλά και οι Ηπειρώτες που εγκαταστάθηκαν κατά καιρούς σ' αυτό το νησί με απασχολούν εδώ. Κάποτε παρασύρομαι και σε σύγχρονα πολιτικά και άλλα προβλήματα.

Όλα τα θέματα που πραγματεύομαι γαρνίρονται με αρκετή σάλτσα δικιάς μου επινόησης. Είναι η σπεσιαλιτέ μου. Και βέβαια δεν έχω την αξίωση να χαρακτηριστεί το βιβλίο μου επιστημονική διατριβή. Περισσότερο αποβλέπω μ' αυτό στην εκτόνωση του αναγνώστη παρά στη σοβαρή μελέτη. Φιλοδοξώ δηλαδή να γίνει ένα ευχάριστο ανάγνωσμα. Όποιος σκοπεύει

σε σοβαρότερη μελέτη αυτών των θεμάτων θα πρέπει να ανατρέξει σε άλλες πηγές. Υπάρχει άλλωστε πληθώρα απ' αυτές.

Για όλα όμως τα θέματα εκφέρω τις προσωπικές μου κρίσεις.

Δεν αναμένω να συμφωνήσει κάθε αναγνώστης με την άποψή μου.

Ο καθένας έχει τη δικιά του άποψη. Και είναι όλες σεβαστές, εφ' όσον είναι καλόπιστες.

Ελπίζω ότι ο αναγνώστης θα διαπιστώσει και τη δικιά μου καλοπιστία στο περιεχόμενο του βιβλίου.

Κατά την επιλογή των θεμάτων μου και την ταξινόμηση των αναμνήσεών μου προσπάθησα ν' αναφερθώ σε όσα μπορεί να έχουν κάποιο γενικότερο ενδιαφέρον. Κάποτε όμως παρασύρομαι και σε τελείως προσωπικά βιώματα και αναμνήσεις τόσο από την παιδική και την εφηβική μου ηλικία, όσο και από τη ζωή μου στην Κέρκυρα.

Οι αναμνήσεις αυτές είναι συνυφασμένες με κάποια αγαπημένα πρόσωπα που έχουν πεθάνει από καιρό, καθώς και με κάποιους άλλους αγαπημένους ανθρώπους που είναι πια χαμένοι, σαν τους πεθαμένους, όπως θα έλεγε και ο απαράμιλλος Αλεξανδρινός.

Συνήθως οι προσωπικές αναμνήσεις των επώνυμων ανθρώπων προξενούν το ενδιαφέρον. Η προσωπική ζωή ενός ανώνυμου αφήνει μάλλον αδιάφορο τον αναγνώστη. Και ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου ανήκει δυστυχώς στο τεράστιο πλήθος των ανωνύμων. Έλα όμως που οι αναμνήσεις αυτές είναι τόσο έντονες που σε πνίγουν καμιά φορά και νιώθεις την ανάγκη να τις καταγράψεις κάπου για να λυτρωθείς.

Αν κάποιος αναγνώστης απ' το ανώνυμο πλήθος των απλών ανθρώπων — στους οποίους απευθύνεται κυρίως αυτό το βιβλίο — διαβάζοντας τις σελίδες αυτές αναπολήσει προσωπικά του βιώματα, θα είναι για μένα η μεγαλύτερη ικανοποίηση.

Κέρκυρα, 20.10.1987

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η καμπάνα
του Άι-Νικόλα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1

Αναμνήσεις από τη Ζωσιμαία και νεώτερες εμπειρίες

Κάποτε το ταξίδι με λεωφορείο από τα Γιάννενα στην Ηγουμενίτσα αποτελούσε, λίγο πολύ, επικίνδυνο εγχείρημα. Δεν είχε γίνει ακόμα ο καινούριος αυτοκινητόδρομος, ούτε κυκλοφορούσαν τα σύγχρονα λεωφορεία, που σε φέρνουν με άνεση στον προορισμό σου το πολύ σε μια ώρα. Τότε τα λεωφορεία ήταν σαραβαλα και από στιγμή σε στιγμή διέτρεχες τον κίνδυνο να σ' αφήσουν στη μέση του δρόμου.

Αλλά κι ο δρόμος βρισκόταν σε πρωτόγονη κατάσταση. Κατά το πλείστον χωματόδρομος, στενός, γεμάτος λακκούβες, με συνεχείς κατολισθήσεις και απότομα ανεβοκατεβάσματα. Κι έτσι το όχημα, εκεί που αγκομαχώντας ανέβαινε έναν ανήφορο μαχαίρι, απότομα υποχρεωνόταν να πάρει ένα φοβερό κατήφορο, οπότε τρέχοντας σα βολίδα διέτρεχε τον κίνδυνο να βρεθεί στο ανεξερεύνητο βάθος της διπλανής χαράδρας. Αν μάλιστα η τύχη τα 'φερνε στραβά και συναντούσε σ' αυτά τα ανεβοκατεβάσματα ένα άλλο όχημα που ερχόταν από την αντίθετη διεύθυνση, τότε οι ελπίδες επιβίωσης των επιβατών περιορίζονταν στο ελάχιστο. Τα πάντα εξαρτιόνταν από τις επιδέξιες μανούβρες των δύο οδηγών, στην τυχαία φυσική

σταθερότητα των άκρων του δρόμου και πιθανόν στην επέμβαση κάποιου Αγίου, στη χάρη του οποίου έκαιγε νύχτα μέρα το καντήλι στα επικίνδυνα σημεία του δρόμου. Αν τώρα προσθέσεις σ' όλες αυτές τις ευοίωνες προϋποθέσεις του ταξιδιού, τους προκαθορισμένους σταθμούς σε κάθε κουτσοχώρι σε όλο το μήκος της διαδρομής, την υποχρεωτική στάθμευση στη Βροσίνα για φαγητό, την αντικατάσταση ενός λάστιχου που έσκασε και κάποιες άλλες απρόβλεπτες καθυστερήσεις, οι έξι ώρες ήταν το μικρότερο χρονικό διάστημα που μπορούσες να ελπίζεις ότι θα έφτανες στον προορισμό σου.

Αυτές ήταν οι τόσο αισιόδοξες πληροφορίες που του έδωσε ο καλόβουλος πληροφοριοδότης. Βέβαια παρέλειψε να του μιλήσει για τις εσωλεωφορειακές οχλήσεις, τη σαρδελοποίηση των επιβατών και ιδιαίτερα τις αφόρητες αναθυμιάσεις που ήσαν φυσική συνέπεια της προαιώνιας αρετής των συμπατριωτών του ως απευθείας απογόνων των αρχαίων Σελλών. Η παράλειψη αυτή ίσως να οφειλόταν στο ότι ο πληροφοριοδότης δεν ήξερε ότι η όσφρηση του φίλου μας ήταν εφάμιλλη ενός καλού λαγωνικού, το πιθανότερο όμως είναι να οφειλόταν στην κοινή καταγωγή του πληροφοριοδότη με τους φορείς των αναθυμιάσεων.

Χωρίς να διαθέτει λοιπόν από φυσικού του αρκετό θάρρος και χωρίς να έχει και πολύ εμπιστοσύνη στην εύνοια της τύχης, γιατί πολλές ατυχίες του είχαν συμβεί τα τελευταία χρόνια, αποφάσισε να πραγματοποιήσει αυτό το ταξίδι πιεζόμενος από την ανάγκη να παρουσιαστεί έγκαιρα στη θέση του στην Κέρκυρα.

— Μήπως ξέρεις, φίλε μου, κατά πού πέφτει το πρακτορείο των λεωφορείων;

— Ξέρεις την παλιά Ζωσιμαία;

— Μα εκεί έβγαλα το γυμνάσιο.

— Ε, λοιπόν, στον ίδιο δρόμο λίγο πιο πάνω από το κτίριο μέσα σ' ένα στενό, ρώτησε κάποιον εκεί και θα το βρεις.

Την άλλη μέρα λοιπόν χαράματα-χαράματα, κουβαλώντας τις δύο πανάρχαιες βαλίτσες του βρέθηκε έξω από το κτίριο της παλιάς Ζωσιμαίας.

— Ταλαίπωρη Ζωσιμαία! Πώς σε κατάντησαν ο χρόνος και οι άνθρωποι!

Στα παράθυρα τα τζάμια αλλού σπασμένα, αλλού ανύπαρκτα. Οι σοφάδες πεσμένοι από τους τοίχους, οι σιδεριές από τις πόρτες και τα κάγκελα αλλού σπασμένες, αλλού στραβωμένες. Μέσα στις αυλές του σχολείου, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα. Εδώ σαραβαλιασμένες σκηνές, εκεί πρόχειρα πλυντήρια. Πιο πέρα σωροί από στάχτες και μισοκαμμένα ξύλα, άθλια υπολείμματα από φωτιές μαγειρείου. Κουρέλια από παλιά ρούχα, σαραβαλιασμένα παπούτσια και ό,τι άλλο μπορούσε να φαντασθεί ο νους του ανθρώπου ήταν συσσωρευμένα μέσα στις αυλές. Ήταν να κλάις με το κατάντημα αυτού του σχολείου, που κάποτε ήταν το καύχημα στα Γιάννενα.

Η γεραρά Ζωσιμαία!

Στην Κατοχή την επιτάξαν οι Γερμανοί για φυλακή των κρατουμένων τους. Αργότερα με την απελευθέρωση, χρησιμοποιήθηκε για τη στέγαση των ανταρτόπληκτων στον Εμφύλιο Πόλεμο και να το κατάντημά της.

Πλήρης εξευτελισμός του σχολείου που έθρεψε όνειρα και μεγάλα ιδανικά! Εκεί σ' αυτές τις αυλές ένωσε και τα πρώτα σκιρτήματα του ερωτικού πόθου. Στη γωνιά πιο κάτω περίμενε κάθε πρωί που θα περνούσε η ξανθιά Γιαννιωτοπούλα με τα παράξενα μάτια. Και πόσο ταιριάζει αλίμονο αυτή τη στιγμή το σαραβαλιασμένο κτίριο με τα θρυμματισμένα όνειρά του! Με το ξέφτισμα των ιδανικών του! Εδώ σ' αυτή την αυλή είχε ανεβάσει μαζί με τους συμμαθητές του τους *Πέρσες* του Αισχύλου το 1937. Σε ένα γαλλικό περιοδικό, την *Conferencia*, είχαν διαβάσει με κάθε λεπτομέρεια τη διδασκαλία του έργου από τους φοιτητές της Σορβόνης. Ακόμα και τη μουσική των χορικών είχε γραμμένη. Επάνω στη διδασκαλία αυτή στηρί-

χτηκε το ανέβασμα του έργου. Και στη Γαλλία και εδώ το έργο παίχτηκε μόνο από άντρες. Μόνο που οι Γάλλοι, νομίζω, το έπαιξαν στο αρχαίο κείμενο. Το ρόλο της Άτοσσας τον έπαιξε ο Λέανδρος Βρανούσης, ένας από τους αξιολογότερους φιλόλογους που έχουμε σήμερα στην Ελλάδα. Με αντικειμενικά κριτήρια το έργο είχε αρκετή επιτυχία. Μέσα στα πλαίσια βέβαια της σχολικής παράστασης. Να μη λέμε και μεγάλα λόγια.

Παίχτηκε δυστυχώς μπροστά στον σπιθαμιαίο δικτάτορα και τους σφουγγοκολάριούς του. Πώς θα μπορούσε αλήθεια ο Μεταξάς, αυλοκόλακας εξ απαλών ονύχων, να νιώσει το νόημα του έργου, όπου ο Αισχύλος με την άφταστη δεξιοτεχνία του διατραγωδώντας τη συμφορά των Περσών στη Σαλαμίνα, έμμεσα προβάλλει το μεγαλείο της Αθηναϊκής Δημοκρατίας του 5ου προ Χριστού αιώνα!

Ποιος; Ο Μεταξάς που διεκήρυσσε *Urbi et orbi* ότι το ιδεώδες πολίτευμα στην Αρχαία Ελλάδα ήταν η αριστοκρατική Σπάρτη!

Να και η αίθουσα διδασκαλίας της 6ης Γυμνασίου. Θυμάται πως εκείνη τη μέρα ο καθηγητής τους δίδασκε *Αντιγόνη*. *Ακτίς αελίου το κάλλιστον φάος φανέν ποτ' εν Επταπύλω Θήβα*, αρχίζει ο χορός το τραγούδι του στο απαράμιλλο αυτό δράμα, όπου οι αιώνιοι κανόνες της ηθικής και του Θείου Δικαίου συγκρούονται με τους πρόσκαιρους νόμους των ανθρώπων, φτιαγμένους τις περισσότερες φορές για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των κρατούντων. Και ακριβώς επάνω στη σύγκρουση αυτή ξεπηδάει το πνεύμα της θυσίας του ανθρώπου για χάρη των ιδανικών του. Η Αντιγόνη θυσιάζεται εκούσια γι' αυτά που πιστεύει και ασφαλώς η θυσία αυτή πρέπει να είναι η ύψιστη αρετή του ανθρώπου.

Αν θελήσουμε να μεταφέρουμε το πνεύμα της θυσίας στα σημερινά μας δεδομένα, δεν θα 'πρεπε να θαυμάζουμε κάποιους πραγματικούς ιδεολόγους της Αριστεράς που πιστεύουν σε κάτι, όπως πίστευε και η Αντιγόνη, ανεξάρτητα αν αυτό το

κάτι είναι η αλήθεια ή όχι, και θυσιάζονται γι' αυτό; Μη μου πεις ότι βρίσκεις κάτι ανάλογο στη αντίπερα όχθη; (Τέλος πάντων, ίσως πιο κάτω μας δοθεί η ευκαιρία να αναλύσουμε πιο διεξοδικά το θέμα της θυσίας.)

Σε κάποια στιγμή του μαθήματος ανοίγει η πόρτα και εμφανίζεται ένας κύριος ψηλός, ασπρομάλλης με γυαλιά. Η παρουσία του αποπνέει πνευματικότητα. Αυτοσυστήνεται: ο κύριος Επιθεωρητής της Μέσης Εκπαίδευσης. Η φήμη τον έφερνε σπουδαγμένο επί χρόνια και χρόνια στη Γερμανία, με ευρύτατες σπουδές και πολυδιάσταση μόρφωση. Εδαφιαίες υποκλίσεις ο καθηγητής, γενικό σήκωμα οι μαθητές. Ήταν ακόμη η εποχή που η πνευματική ανωτερότητα ενέπνεε το σεβασμό.

— Τι διδάσκετε, κύριε Καθηγητά;

— Την *Αντιγόνη* του Σοφοκλέους, κύριε Επιθεωρητά.

Ο επιθεωρητής σκέφτηκε για λίγο.

— Πράγματι, παιδιά μου, το έργο αυτό είναι από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του ανθρωπίνου πνεύματος. Σε συναρπάζει τόσο με την πλοκή του όσο και με τα αιώνια διδάγματά του. Αλλά και τα χορικά του έργου αποτελούν πρότυπα λυρικού κάλλους. Τους ανέφερε το χορικό που μιλάει για τα καταπληκτικά επιτεύγματα του ανθρώπου: *Πολλά τα δεινά κι ουδέν ανθρώπου δεινότερον πέλλει...* Τους μίλησε πιο κάτω για το χορικό που μιλάει για τον Έρωτα, το φτερωτό θεό που είναι ανίκητος στη μάχη και εννυχεύει εν μαλακαίς παρειαίς νεάνιδος. Τους ανέφερε και πολλά αποσπάσματα από το έργο, αναλύοντας το καθένα με σοφία και γλαφυρότητα. Προχωρώντας τους εξήγησε τον ορισμό της τραγωδίας όπως τον διατύπωσε ο Αριστοτέλης. Τους μίλησε τέλος για την ύβρη που αποτελεί κυριαρχικό στοιχείο στην αρχαία τραγωδία. Κάθε ανθρώπινη πράξη που προκαλεί τον αποτροπιασμό και την απέχθεια και που αντιβαίνει στους αιώνιους θείους κανόνες που διέπουν την οργανωμένη κοινωνία, αποτελεί ύβρη. Ύβρη είναι ο φόνος του Αγαμέμνονα από την Κλυταιμνήστρα και τον εραστή

της, αλλά ύβρη και ο φόνος της Κλυταιμνήστρας από το γιο της. Γι' αυτό και θα ξεσηκωθούν οι Ερινύες (Ευμενίδες τις λέει ο Τραγικός) που θα τον κυνηγούν τον Ορέστη και πρέπει να εμφανισθεί στον Άρειο Πάγο των Αθηνών για να βρει εξιλέωση. Ύβρη είναι και η αιμομιξία του Οιδίποδα με τη μάνα του, έστω και αν αυτό έγινε ακούσια και αποτελεί ένα τραγικό παιγνίδι της ειμαρμένης. Αλλά και η απαγόρευση της ταφής του Πολυνείκη από τον Κρέοντα αποτελεί ύβρη για την αθηναϊκή κοινωνία του 5ου αιώνα.

Η πλοκή των γεγονότων στο αρχαίο δράμα προκαλεί το έλεος και το φόβο στο θεατή και τελικά επέρχεται η κάθαρση στο τέλος του έργου. Και για παράδειγμα η κάθαρση στην Αντιγόνη επέρχεται με τις συμφορές που βρίσκουν τον Κρέοντα, την αυτοκτονία του γιου του και της γυναίκας του. Και το έργο καταλήγει με τη σοφή σκέψη του ποιητή, όπως την εκφράζει ο κορυφαίος του χορού: *Η φρόνηση είναι πρώτα απ' όλα το θεμέλιο της ευτυχίας. Γι' αυτό πρέπει να τιμούμε τους θεούς. Τα μεγάλα λόγια φέρνουν μεγάλες συμφορές στους κομπορρήμονες. Κι αυτοί στα γεράματά τους, αφού τιμωρηθούν, βάζουν μυαλό.*

Η γλαφυρότητα της ομιλίας του σοφού δασκάλου και η καθαρότητα της σκέψης του είχαν καθηλώσει τους μαθητές στα θρανία τους. Το μάθημα μιας ώρας που άξιζε πιο πολύ από τα μαθήματα ολόκληρης της χρονιάς. Και σκέπτεται κανείς πόσο πιο επαγωγικό είναι το μάθημα των αρχαίων ελληνικών όταν αντί του συντακτικού και της γραμματικής μιας νεκρής πια γλώσσας, διδάσκονται σε μετάφραση τα αρχαία συγγράμματα.

Σε κάποια στιγμή ο επιθεωρητής ρωτάει:

— Θα ήθελα να μου πείτε, παιδιά μου, αν στα νεώτερα χρόνια έχει να επιδείξει η τέχνη κάτι παράλληλο με την αρχαία τραγωδία, όπου ο λόγος συνδέεται άρρηκτα με τη μελωδία.

Οι μαθητές σκέπτονται. Σε μια στιγμή σηκώνεται ο Δημητρός. Καλός μαθητής και καλός φίλος, μεγαλωμένος στην

Ιταλία, και ζητάει το λόγο με το θάρρος του Ευρωπαίου.

— Λέγε, παιδί μου.

— Νομίζω πως η ιταλική όπερα μπορεί να παραλληλισθεί με την αρχαία τραγωδία γιατί και στα δύο υπάρχει και λόγος και μελωδία.

— Ναι, δεν λέω..., έκανε διστακτικός κάπως ο επιθεωρητής, αλλά..., και σταμάτησε εκεί.

Ο φίλος μας είχε διαβάσει την εποχή εκείνη κατά σύμπτωση κάποιο βιβλίο της Σοφίας Σπανούδη — μεγάλη μουσικοκριτικός της εποχής και λάτρης της Βαγκνερικής μουσικής — που ανέλυε όλα τα έργα του Βάγκνερ. Λίγο από περιέργεια, λίγο από φιλομάθεια, όλους τους ήρωες του Βάγκνερ τους έπαιζε στα δάκτυλα, σαν να ήταν αδέρφια και ξαδέλφια του. Ευκαιρία λοιπόν να κάνει τον έξυπνο στον επιθεωρητή. Δεν ήταν άλλωστε και δύσκολο να καταλάβει κάποιος πού το πήγαινε ο επιθεωρητής μια και, όπως είπαμε, σπούδασε επί χρόνια στη Γερμανία.

Ζήτησε το λόγο.

— Λέγε, παιδί μου.

— Νομίζω, κύριε Επιθεωρητά, ότι αποτελεί βεβήλωση του αρχαίου λόγου αν τον παραλληλίσουμε με το ιταλικό λιμπρέτο που είναι τόσο γελοίο και σε πλοκή και σε λόγια. Μόνο τα έργα του Βάγκνερ θα μπορούσαν να παραβληθούν με την αρχαία τραγωδία. Όπως ο αρχαίος τραγωδός χρησιμοποίησε τους πανάρχαιους μύθους των Ατρείδων και των Λαβδακιδών και μ' αυτούς έπλασε την υπόθεση του έργου του, έτσι και ο Βάγκνερ χρησιμοποίησε τους μύθους του γερμανικού λαού. Το θεό Βοτάν, τις Βαλκυρίες και τη Βρουγχίλδη, τον Σίγκμουντ και τον Ζήγκφριντ, τον Λόενγκριν και τον Πάρσιφαλ, τον Τριστάνο και την Ιζόλδη, τον Τανχώυζερ και όλους τους άλλους μυθικούς ήρωες. Πλαισίωσε το λόγο με τη θεία του μουσική και έδωσε στην ανθρωπότητα το Βαγκνερικό μουσικό δράμα που αποτελεί καύχημα του νεώτερου πολιτισμού.

Έλαμψαν τα μάτια του επιθεωρητή.

— Αυτό είναι, παιδί μου! Μόνο το Βαγκνερικό έργο σε

λόγο και μελωδία μπορεί να παραβληθεί με την αρχαία τραγωδία. Δεν αρνούμαι βέβαια τη μουσικότητα του ιταλικού μπελκάντο, αλλά όταν μιλήσουμε για το λιμπρέτο της ιταλικής όπερας, είναι να λυπάται κανένας τον Βέρντι, τον Μπελλίνι, τον Πουτσίνι και όλη την πλειάδα των ιταλών μουσουργών που η γλυκιά τους μουσική είχε την ατυχία να συνδεθεί με τόσο γελοία λόγια. Μπράβο, παιδί μου, θα πας μπροστά γιατί βλέπω πως το μυαλό σου παίρνει στροφές.

Είναι φανερό πως οι έπαινοι του επιθεωρητή προς το φίλο μας δεν στηρίζονταν σε κάποια βαθύτερη γνώση του Βαγκνερικού έργου, αλλά απλώς σε μια τυχαία σύμπτωση. Μια παπαγαλίστικη αποστήθιση των ηρώων του Βάγκνερ από το βιβλίο της Σοφίας Σπανούδη έδωσε την εντύπωση στον καλοκάγαθο επιθεωρητή ότι είχε να κάνει με κάποια διάνοια.

Τα κόλπα αυτά ήταν συνηθισμένα τότε από τους μαθητές, για να εντυπωσιάσουν τον καθηγητή τους. Βέβαια με την πάροδο του χρόνου και ύστερα από μια βαθύτερη έρευνα του θέματος, διαπίστωσε ο φίλος μας πως ο παραλληλισμός της αρχαίας τραγωδίας με το Βαγκνερικό μουσικόδραμα ήταν τουλάχιστον ατυχής.

Στην αρχαία τραγωδία κυριαρχεί ο λόγος ενώ η μελωδία αποτελεί βοηθητικό στοιχείο. Αντίθετα στο Βαγκνερικό μουσικό δράμα κυριαρχεί η μουσική και ο μύθος αποτελεί αναγκαίο παρακολούθημα.

Αλλά και πιο πέρα ο αρχαίος τραγικός ποιητής χρησιμοποιεί το μύθο σαν αφορμή για να παρουσιάσει τη δικιά του θέση επάνω στα μεγάλα προβλήματα της ζωής και μας δίνει αιώνια διδάγματα. Και οι τρεις μεγάλοι τραγικοί ποιητές (Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης) μεταχειρίστηκαν τους μύθους των Ατρείδων και των Λαβδακιδών, που ήταν άλλωστε γνωστοί στο ευρύτερο κοινό, αλλά ο κάθε ένας έδωσε τη δικιά του ερμηνεία και τις δικές του προεκτάσεις στα γεγονότα.

Αντίθετα ο Βάγκνερ χρησιμοποιεί ατόφιους τους θρύλους του γερμανικού λαού χωρίς να εμβαθύνει σε προβληματισμούς

και πνευματικές προεκτάσεις. Ύστερα λοιπόν από μια ωριμότερη σκέψη καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα πως μόνο με το Σαιξπηρικό δράμα παραβάλλεται η αρχαία τραγωδία. Ο Οιδίποδας μόνο με το βασιλιά Ληρ θα μπορούσε να παραλληλισθεί και η Αντιγόνη μόνο με την Κορντέλια μπορεί να συγκριθεί.

Και βέβαια ο Σαίξπηρ προχώρησε στη βυθομέτρηση της ανθρώπινης ψυχής και κατέληξε στον Άμλετ όπου η εσωστρέφεια, η αμφισβήτηση και ο προβληματισμός, στοιχεία άγνωστα στο αρχαίο δράμα, απεικονίζουν το σύγχρονο σκεπτόμενο άνθρωπο. Γιατί στο κάτω-κάτω στην αρχαία τραγωδία, όταν κάποτε μπερδεύονταν τα πράγματα και ο ποιητής δεν μπορούσε να τα ξεμπλέξει, παρουσιαζόταν ο από μηχανής θεός και τα τακτοποιούσε όλα ωραία και καλά.

Ο Άμλετ όμως, και κατ' επέκταση ο σύγχρονος σκεπτόμενος άνθρωπος, είναι υποχρεωμένος χωρίς τη βοήθεια κανενός θεού, μόνος του να λύσει τα προβλήματα του εσωτερικού του κόσμου, προβλήματα πολύπλοκα και δυσεπίλυτα και εκεί είναι όπου πελαγοδρομεί και τα χάνει.

Ας αφήσουμε όμως αυτό το θέμα επειδή είναι τεράστιο και δεν είναι στις προθέσεις μας να προχωρήσουμε πολύ βαθιά, κι ας γυρίσουμε στο σοφό επιθεωρητή με τη λατρεία του για τον Βάγκνερ που είχαν ασπρίσει τα μαλλιά του μελετώντας βιβλία και ακούγοντας τις μαγικές μελωδίες του Πάρσιφαλ — αγνός κι αυτός, όπως ο ήρωας του έργου — αλλά που δεν κατάλαβε μερικές απλές αλήθειες, ότι δηλαδή δεν είναι οι στροφές που παίρνει το μυαλό ουσιώδες στοιχείο για να πάει ο άνθρωπος μπροστά. Άλλοι είναι οι συντελεστές της επιτυχίας στη ζωή σήμερα και έπρεπε να ασπρίσουν τα μαλλιά του φίλου μας για να τους μάθει και να τους προσδιορίσει με ακρίβεια.

Δεν θα ήταν λοιπόν άσχημο να τους αναλύσουμε εδώ, ίσως και βοηθήσουμε τους νεώτερους μαθητές της Ζωσιμαίας Σχολής να καταλάβουν εγκαίρως το νόημα της ζωής και να

μη βαυκαλίζονται πως με τη μελέτη μόνο και τη διαρκή προσπάθεια για πνευματική ολοκλήρωση και τέτοια θα επιτύχουν στη ζωή.

Ένας λοιπόν από τους βασικούς συντελεστές της επιτυχίας είναι η κρυψίνοια και ο ελιγμός. Αποδείχθηκε δηλαδή ότι όποιος δεν προσαρμόζεται κάθε φορά στις υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, αλλά διακηρύσσει προς κάθε κατεύθυνση τις πεποιθήσεις του χωρίς υποχωρήσεις, δεν πρόκειται να δει ήλιου πρόσωπο.

Εδώ θα χρειαστεί ένας μικρός ετεροχρονισμός για να γίνουμε πιο κατανοητοί. Ο φίλος μας θυμάται κάποια δεξίωση το καλοκαίρι του '65 στην Κέρκυρα όπου χρόνια ήταν πλέον εγκαταστημένος. Όλη η καλή κοινωνία ήταν συγκεντρωμένη εκεί. Μαζί κι εκείνος, παρείσακτος σαν τη μύγα μέσ' στο γάλα.

Πριν λίγες μέρες ο Κοκός είχε στείλει τις τρεις επιστολές του στον Γεώργιο Παπανδρέου, πρωθυπουργό τότε της Ελλάδας με μεγάλη πλειοψηφία. Και ο πιο ανίδεος καταλάβαινε εφόσον ήταν καλόπιστος, ότι οι επιστολές αυτές αποτελούσαν κατάφορη εκτροπή του Συντάγματος. Η εξουσία πηγάζει από το λαό. Ο νόμιμος εκπρόσωπος του λαού είναι η Βουλή που δίνει ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση και στον πρωθυπουργό της, συνεπώς η κυβέρνηση και ο πρωθυπουργός εκφράζουν τη θέληση του λαού. Ο ανώτατος άρχοντας επικυρώνει απλώς την πολιτική βούληση της κυβέρνησης. Οποιαδήποτε παρέμβαση του ανώτατου άρχοντα στην πολιτική γραμμή της κυβέρνησης αποτελεί εκτροπή.

Αυτά τα πασίγνωστα πράγματα νόμισε ότι μπορεί να πει στη συγκέντρωση αυτή της καλής κοινωνίας. Αναψοκοκκίνισε εκθέτοντας τις απόψεις του, τον πήρε ο κατήφορος και δεν σταματούσε. Δεν κατάλαβε ότι μέσα στην αίθουσα είχε επικρατήσει μια παγωμάρα. Κανένας όμως δεν μιλούσε. Όταν τελείωσε η συγκέντρωση έπιασε το αφτί του την κουβέντα κάποιων από τους συνδαιτυμόνες.

— Αυτός, μάτια μου, είναι βέρος κουκουές.

Προφανώς επρόκειτο για το φίλο μας.

Τον καιρό εκείνο η ρετσινιά του κουκουέ ήταν το ευκολότερο πράγμα. Οποιαδήποτε παρέκκλιση από τη μισαλλόδοξη γραμμή της άκρας δεξιάς αποτελούσε κουκουεδισμό ή τουλάχιστον συνοδοιπορία που ήταν το ίδιο πράγμα. Το κόλπο αυτό που χρησιμοποιήθηκε από τη δεξιά επί πολλά χρόνια, απέδωσε άφθονους καρπούς. Ήταν βλέπεις και ο μακαρίτης ο Χρήστος ο Ρώσσης στην Ασφάλεια που δεν ήθελε και πολύ να σε τυλίξει σε μια κόλλα χαρτί και πήγαινε ύστερα να τα ξεμπλέξεις. Τέλος πάντων. Βγαίνοντας από τη δεξίωση τον πιάνει ο μακαρίτης ο κυρ-Νίκος Σ.

— Δεν μου λες εσύ, τον έξυπνο θέλεις να κάνεις;

— Γιατί, κυρ-Νίκο μου, τι έκανα;

— Σε ποιους, ρε παιδί μου, τα έλεγες αυτά προηγουμένως;

Ξέρεις με ποιους είχες να κάνεις;

— Μα είπα τίποτα παράλογο;

— Παράλογα δεν ήταν κι εγώ συμφωνώ μαζί σου απόλυτα.

Πρέπει όμως να ξέρεις ότι οι περισσότεροι από αυτούς εκεί μέσα δεν είναι απλώς βασιλόφρονες, αυτοί ζουν ακόμα στην εποχή της ελέω Θεού βασιλείας του Όθωνα.

— Δηλαδή, κυρ-Νίκο μου, την πάτησα;

— Και την πατήσες και γλίστρησες μάλιστα. Από δω και πέρα μην περιμένεις να πατήσει κανένας απ' αυτούς στο γραφείο σου.

Δεν είχε άδικο ο καημένος ο κυρ-Νίκος. Έκτοτε κατάλαβε και έβαλε την ουρά του κάτω από τα σκέλια επειδή ήθελε να ζήσει. Έτσι με κάποιους κατάλληλους ελιγμούς κατόρθωσε να επιβιώσει ώστε να μπορεί σήμερα να λέει τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη προς κάθε κατεύθυνση, κατά την άποψή του βέβαια.

Άλλος βασικός συντελεστής της επιτυχίας είναι η τέχνη της οσφυοκαμψίας και στη στενή της έννοια και στη μεταφορική της σημασία. Πρέπει όμως να μάθεις από πολύ νωρίς την

τέχνη αυτή γιατί με την πάροδο του χρόνου οι οσφυακοί μυς παθαίνουν αγκύλωση και είναι πλέον αργά.

Θυμάται ο φίλος μας ότι κάποτε στην Αθήνα, προσπαθώντας να τακτοποιηθεί κάπου εκεί για να μην τον φάει η επαρχία, θέλησε να εφαρμόσει αυτή την τέχνη στις επαφές του. Δυστυχώς ήταν τόσο άγαρμος ώστε τον κατάλαβαν από την πρώτη στιγμή και είχε το αντίθετο αποτέλεσμα. Όμως ούτε με τα προσόντα που αναφέραμε παραπάνω δεν μπορείς να φτάσεις παρά μόνο κάπου στη μέση. Και ή θα τριγυρίζεις από επαρχία σε επαρχία σε ολόκληρη τη ζωή σου ή, εφόσον βρεθείς στην Αθήνα, θα περιφέρεσαι από την Ομόνοια και κάτω. Μια Κυριακή μπορεί να βρεθείς και μέχρι το Σύνταγμα.

Για να ανέβεις όμως στα ανώτερα κλιμάκια πρέπει να ενταχθείς στο κύκλωμα των διακοσίων οικογενειών της Αθήνας, όπως σε κάποια στιγμή ειλικρίνειας τις είχε προσδιορίσει κάποτε ο Μαρκεζίνης. Βέβαια από τότε μέχρι τώρα έβγαλαν πολλά παρακλάδια. Η ένταξη στο κύκλωμα αυτό γίνεται είτε εξ αίματος είτε εξ αγχιστείας. Η εξ αίματος συμμετοχή είναι βέβαια ζήτημα τύχης. Είσαι ο γιος του μπαμπά σου και εκ προοιμίου διαγράφεται ρόδινη η ζωή σου.

Αλλά υπάρχει και η δυνατότητα εισόδου στο κύκλωμα από το παράθυρο. Με λίγους ελιγμούς και οσφυοκαμψίες, με μερικούς πιθηκισμούς και με πολλές αλλοτριώσεις της προσωπικότητάς σου, κάποιο πρωί ξημερώνεις πρωτοκλασσάτος και σνομπάρεις και τους Πειραιώτες.

— Τους βλέπεις πώς ντύνονται; Σου δίνουν την εντύπωση επαρχιώτη. Κι ας κατέβηκες πρόσφατα από τα Κράβαρα!

Βέβαια καμιά φορά σε πνίγει η νοσταλγία και η λαχτάρα για λίγο καθαρό αέρα. Τότε προμηθεύεσαι ένα κουδουνάκι για την τραπεζαρία που εξυπηρετεί και τα δυο μέλη του καινούριου ζευγαριού. Την κυρία για να ειδοποιεί την υπηρεσία από την κουζίνα και τον κύριο για να τ' ακούει πότε-πότε και να θυμάται τα γιδοπρόβατα στο χωριό.

Εντούτοις η είσοδος στο κύκλωμα από το παράθυρο απο-

δίδει τους καρπούς της. Όλες οι πόρτες πλέον είναι ανοιχτές μπροστά σου. Βέβαια δεν πρέπει να είσαι και μπουμπούνας γιατί τότε δεν σε γλιτώνει τίποτα.

Από το '81 όμως και δώθε, είναι αλήθεια ότι η οικογενειοκρατία της Αθήνας έπαθε μεγάλο στραπάτσο. Και οι πιστώσεις από τις Τράπεζες κόπηκαν μαχαίρι και οι προσβάσεις στα κέντρα εξουσίας φρακάρουν σιγά-σιγά. Και κατηγορούν τον καημένο το Ράλλη επειδή υπήρξε πραγματικός δημοκράτης και προσπαθούν με κωμικές ενέργειες (το καλάθι της νοικοκυράς, η επιχείρηση κατσαρόλα και άλλα τέτοια φαιδρά) να ξαναμαζέψουν την πελατεία.

Με το στραπάτσο της οικογενειοκρατίας βέβαια δεν έχασαν την αξία τους οι υπόλοιποι συντελεστές της επιτυχίας. Κάποιοι μάλιστα απροσάρμοστοι και αιθεροβάμονες υποστηρίζουν πως εδώ συνέβη κάτι που συμβαίνει και με τις αισθήσεις. Ελαττώνεται η όραση και οξύνεται η ακοή. Λένε δηλαδή ότι από τότε που χάθηκε η οικογενειοκρατία της δεξιάς, η τέχνη της οσφυοκαμψίας πήρε απίθανες διαστάσεις!

Νομίζω όμως ότι αρκετά ασχοληθήκαμε με ετεροχρονισμούς και με λαχανοφιλοσοφίες και ήρθε η ώρα να ξαναγυρίσουμε στην ερειπωμένη Ζωσιμαία, και μάλιστα προχωρώντας στο πρακτορείο για το εισιτήριο.

— Ένα εισιτήριο, παρακαλώ, για Ηγουμενίτσα... και αν είναι δυνατόν μπροστά γιατί, ξέρετε,... ζαλίζομαι.

Ο πράκτορας χωμένος στο γκισέ του, τον ζύγισε με τα μωπικά του γυαλιά κατεβασμένα στην άκρη της μύτης του.

— Το πρώτο είναι συμπληρωμένο. Θα φύγεις με το μεσημεριανό. Δώσ' μου την ταυτότητά σου, δάσκαλε... δάσκαλος δεν είσαι;

— Όχι ακριβώς.

— Τέλος πάντων, γραμματισμένος φαίνεσαι. Όλοι εσείς είστε καλομαθημένοι. Θα σε βάλω πίσω από το σοφέρ και θα σου δώσω και το παράθυρο.

— Και η θέση του παρασοφέρ; ρώτησε δειλά.

— Ε, για να σου πω, μην τα θέλεις και όλα δικά σου. Τη θέση του παρασοφέρ την κανονίζει μόνος του ο Αρίστιππος.

— Κι ο... Αρίστιππος, κύριε πράκτορα, ποιο ρόλο παίζει στην υπόθεση;

— Είσαι και πεισματάρης βλέπω. Θέλεις να τα ξέρεις όλα. Ο Αρίστιππος, παιδί μου, είναι ο σοφέρ κι ο ιδιοκτήτης του λεωφορείου. Έχει κι άλλα δύο λεωφορεία στο ΚΤΕΛ και, καταλαβαίνεις, έχει δύναμη εδώ. Αυτός κανονίζει ποιος θα κάτσει δίπλα του.

Και αυτόματα έκλεισε το μάτι του ο πράκτορας με ένα πονηρό χαμόγελο. Φυσικά ο φίλος μας δεν έπιασε αμέσως το βαθύτερο νόημα του κλεισίματος του ματιού.

Τέλος πάντων. Η θέση τακτοποιήθηκε. Δόθηκαν τα στοιχεία και παραδόθηκαν οι βαλίτσες του για να φορτωθούν στο λεωφορείο. Παραλαμβάνοντας τις βαλίτσες ο αχθοφόρος ζύγισε το φίλο μας, ξανακοίταξε τις βαλίτσες και πήρε ύφος εσχάτης περιφρόνησης. Οι αποσκευές του ταξιδιώτη πάντοτε αποτελούσαν βασικό στοιχείο κοινωνικής διαβαθμίσεως του στα μάτια των παραγόντων του ταξιδιού και δυστυχώς οι βαλίτσες του φίλου μας αποτελούσαν αρνητικό στοιχείο στην κατάταξη αυτή.

Αφού όλα τακτοποιήθηκαν ωραία και καλά, κάθησε στο διπλανό καφενείο για καφέ μέχρι την ώρα της αναχώρησης. Στο μυαλό του στριφογυρίζει η εικόνα του σοφού Επιθεωρητή της Μέσης Εκπαίδευσης και η λατρεία του στον Βάγκνερ. Πώς είχε κατορθώσει αλήθεια ο Βάγκνερ να χωρίσει κάποτε τον πνευματικό κόσμο της Ευρώπης σε δύο μέτωπα; Από τη μια μεριά αυτοί που λάτρευαν τη μουσική του μέχρι υστερίας, από την άλλη οι αρνητές. Πολλοί τη χαρακτήρισαν απάτη. Ο Μαξ Νορντάου την είπε κατά συνθήκη ψεύδος. Μεγαλωμένος όπως ήταν στην Κόνιτσα και στα Γιάννενα ο φίλος μας, δεν είχε τη δυνατότητα να σχηματίσει προσωπική άποψη. Κάποιοι δίσκοι γραμμοφώνου 78 στροφών δανεισμένοι από τον Αριστείδη Λαμπρίδη: η εισαγωγή από τον *Τανχώυζερ*, ο θάνατος

του Τριστάνου και της Ιζόλδης, ο καλπασμός των αλόγων από τις *Βαλκυρίες*, ένα κομμάτι από τον *Παρσιφάλ* πρωτόγνωρης ομορφιάς που άκουσε κάποιο βράδυ Μεγάλης Παρασκευής και που ακόμα παραμένει στη μνήμη του ανεξίτηλο, και τέλος μια έντυπη ανάλυση των έργων από τη Σοφία Σπανούδη, δεν μπορούσαν βέβαια να χαρακτηρισθούν ολοκληρωμένη εικόνα του έργου.

Το '38 ή το '39 στην Αθήνα, φοιτητής πια, πληροφορείται ότι έρχεται η Όπερα της Φραγκφούρτης ή του Βερολίνου — δεν θυμάμαι ακριβώς, πέρασαν άλλωστε κάπου πενήντα χρόνια από εκείνη την εποχή — και θα παίξει Βάγκνερ στο *Ρεξ*, ολόκληρο το *Δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν*, δηλαδή και τα τέσσερα έργα: το *Χρυσό του Ρήνου*, τις *Βαλκυρίες*, τον *Ζήγκφριντ* και το *Λυκόφως των Θεών*. Ένα έργο κάθε βράδυ. Η διάρκεια του κάθε έργου 4-5 ώρες. Όποιος ανθέξει. Προμηθεύτηκε έγκαιρα τα εισιτήρια για όλες τις παραστάσεις. Γαλαρία βέβαια, με καθίσματα σαν να κάθεται σε παλούκι, και το δράμα άρχισε. Έμπαινες στις 8 το βράδυ και έβγαινες από το θέατρο στη μία το πρωί. Στην πλατεία κάτω, κοσμικό γεγονός πρώτου μεγέθους. Η μη εμφάνιση της κάθε κυράς σε τέτοια πνευματική εκδήλωση σήμαινε οριστική διαγραφή της από τη λίστα του καλού κόσμου. Από κοντά κι ο δυστυχής σύζυγος με την κοιλίτσα του, τη φαλάκρα του, αμύητος στη Βαγκνερική θρησκεία, να είναι υποχρεωμένος επί πέντε συνεχείς ώρες σφιγμένος μέσα στο φράκο του να παρακολουθεί ακίνητος, αμίλητος και αγέλαστος τα τεκταινόμενα στη σκηνή σε μια ακατάληπτη γλώσσα, τελείως άσχετος με το περιβάλλον. Ευτυχώς κάποια στιγμή τα βιολιά παίζουν μια γλυκιά μουσική σαν νανούρισμα. Ένας γλυκύτατος ύπνος τον ανακουφίζει. Μα η ανθρώπινη ευτυχία είναι τόσο σύντομη. Ξαφνικά τα πνευστά και τα κρουστά της ορχήστρας αποφασίζουν να δράσουν. Ένας εκκωφαντικός θόρυβος τον ξυπνάει. Τραντάζεται ο τόπος όλος γύρω του. Νομίζει πως γίνεται σεισμός. Δυστυχώς συνεχίζεται το έργο. Κοιτάζει το ρολόι του. Έχουμε ακόμα

δύο ώρες για να τελειώσουν τα βάσανα. Σε κάποια στιγμή αγριεύουν περισσότερο τα πράγματα. Η ατμόσφαιρα αποπνικτική, η ζέστη αφόρητη, νιώθει ο άνθρωπος ένα σφίξιμο στο λαιμό. Ξεκουμπώνει το πουκάμισο. Δεν γίνεται τίποτα. Χάνει τις αισθήσεις του. Αυτό ήταν. Τον έβγαλαν σηκωτό από την αίθουσα.

Τον είχαν φάει οι Νιμπελούνγκεν.

Μα ούτε και στη γαλαρία ήταν η κατάσταση ρόδινη. Καθηλωμένος επί πέντε ώρες σε μια ξύλινη καρέκλα σαν σε παλούκι, ο φίλος μας ένιωθε πόνους σε όλο του το κορμί. Σιγά-σιγά ύστερα οι δυνάμεις του τον εγκαταλείπουν. Στο τέλος καταλαβαίνει πως δεν ήταν προετοιμασμένος αρκετά για να αντιμετωπίσει τέτοιο κολοσσό. Κατέληξε στο συμπέρασμα πως τα μεγάλα επιτεύγματα της τέχνης τις περισσότερες φορές είναι δυσπρόσιτα. Διαισθάνεσαι το μεγαλείο τους αλλά δεν μπορείς να τα προσπελάσεις. Χρειάζεσαι επίμονη και μακροχρόνια προσπάθεια για να μνηθείς.

Είναι πολύ δύσκολο να πολιτογραφηθείς στην πόλη των ιδεών, όπως θα έλεγε περίπου κι ο Καβάφης με την απέραντη σοφία του.

Τελικά ο φίλος μας δεν κατόρθωσε να μνηθεί στη Βαγκνερική μουσική. Βασικά γιατί κατά σύμπτωση το θέατρο που έπαιζε τα έργα του Βάγκνερ έδρευε στο Μπαϋρόυτ κι όχι στην Κόνιτσα. Γι' αυτό αρκέστηκε σε αποσπάσματα από καλούς εκτελεστές σε δίσκους. Πάντως ένα ολόκληρο έργο δεν άνθεξε ποτέ να ακούσει από την αρχή μέχρι το τέλος.

Δυσπρόσιτα είναι και τα τελευταία κουαρτέτα του Μπετόβεν με τους αριθμούς 13, 14, 15 και 16 (έργο 130, 131, 132 και 135), καθώς και οι τελευταίες σονάτες του για πιάνο με τους αριθμούς 29, 30, 31 και 32. (έργο 106, 109, 110 και 111). Είναι έργα που δημιούργησε ο συνθέτης όταν πλέον είχε χάσει τελείως την ακοή του και ίσως γι' αυτό το λόγο το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η ενδοστρέφεια του μουσουργού και η μεταφυσική πνοή του έργου. Δεν ακούει πλέον παρά τις μυστηριώδεις

αρμονίες που ξυπνούν μέσα του. Και για να εξωτερικεύσει αυτές τις αρμονίες, σφυρηλατεί μια καινούρια μουσική γλώσσα, που θα τη χρησιμοποιήσουν κατά κόρον οι σύγχρονοί μας μουσικοί.

Όλα αυτά τα έργα είχε τη δυνατότητα να ακούσει αρκετές φορές ο φίλος μας με τη βοήθεια ενός καλού στερεοφωνικού σε δίσκους 33 στροφών της Deutsche Grammophon για να μπορέσει σιγά-σιγά να τα προσπελάσει. Ας αναφερθούμε σε κάποια αποσπάσματα από τα έργα αυτά, που κατόρθωσε να πλησιάσει. Το *Molto Adagio* από το Κουαρτέτο 15 (έργο 132), το *Ευχαριστήριο άσμα προς τη Θεότητα*, όπως το αποκάλεσε κι ο ίδιος ο Μπετόβεν, είναι πράγματι ανεπανάληπτη προσευχή του ανθρώπου προς τον Θεό. Η *Agietta* από τη Σονάτα 32 (έργο 111), που λέγεται και *Il Testamento* γιατί είναι η τελευταία, είναι πράγματι αριστουργηματική. Στην *Agietta*, όπως λέει ο μεγάλος πιανίστας ο Βίλχελμ Κεμπφ, ο Μπετόβεν φτάνει στο υπερκόσμιο.

Τέλος το *Adagio* από τη Σονάτα 29 αποτελεί τον πιο συγκλονιστικό μονόλογο του ανθρώπου. Στο σύνολό τους όμως τα τελευταία κουαρτέτα και οι τελευταίες σονάτες εξακολουθούν για το φίλο μας να είναι δυσπρόσιτα. Ίσως να φταίει σ' αυτό η ελλειπής μουσική του κατάρτιση. Γι' αυτόν, σύντροφοι αγαπημένοι ήταν και είναι ακόμα τέσσερις από τις προηγούμενες σονάτες του Μπετόβεν: η *Παθητική* (αρ. 8 έργο 13), η *Σονάτα κάτω από το σεληνόφως* (αρ. 14 έργο 27), η *Σονάτα Βάλνσταϊν* (αρ. 21 έργο 53) και περισσότερο από όλες η συγκλονιστική *Appassionata* (αρ. 23 έργο 57) σε δύο μάλιστα ερμηνείες, με τον Βάλτερ Γκίζεκινγκ και με τον Βίλχελμ Κεμπφ. Στη σονάτα αυτή στο *Allegro* του πρώτου μέρους εμφανίζεται για πρώτη φορά το μοτίβο από το «χτύπημα της μοίρας», ένα θέμα που βασάνιζε φαίνεται τον Μπετόβεν τις ώρες της περισυλλογής και της μεγάλης δημιουργίας και επανέρχεται συγκλονιστικό με την ανεπανάληπτη *Πέμπτη συμφωνία την Παθητική*. Ήταν το αδυσώπητο μήνυμα της ειμαρμένης, που θα οδηγούσε κάποια

στιγμή αυτό το γίγαντα των ήχων στην πλήρη απώλεια της κυριότερης γι' αυτόν αίσθησις: της ακοής.

Διαφορετικά είναι κάποια άλλα μουσικά έργα, που σου δημιουργούν την υποψία ότι προσπαθούν με τον πολύ θόρυβο να καλύψουν την κενότητα. Για παράδειγμα, ακούς ένα έργο του Άρνολντ Σαίμπεργκ ή του Μπέλα Μπάρτοκ. Έχεις όλη την καλή διάθεση να το αποδεχτείς. Σε κάποια στιγμή όμως παραιτείσαι από τον άπεληγη αγώνα. Δυστυχώς στα χνάρια του Σαίμπεργκ βαδίζουν οι περισσότεροι από τους σύγχρονους συνθέτες και διερωτάσαι: στέρεψε πλέον η μελωδία στη μουσική. Οι οπαδοί αυτής της σχολής υποστηρίζουν ότι αυτή η μουσική ξεκινάει από τα τελευταία κουαρτέτα του Μπετόβεν, με τα οποία έσπασε ο μεγάλος μουσουργός τις κλασικές φόρμες. Κι όμως, τα κουαρτέτα αυτά είναι πλημμυρισμένα από μελωδία. Γι' αυτό το λόγο θ' αφήσουμε τα έργα της σχολής αυτής στους θαυμαστές τους και μεις θα αρκεστούμε στους προηγούμενους δημιουργούς, ξεκινώντας από τους προκλασικούς με τον Βιβάλντι μέχρι τους εμπρεσιονιστές με τον Νπεμπυσύ και άλλους. Είναι άλλωστε τόσοι πολλοί, ώστε φοβάμαι πως δεν θα προφτάσουμε να τους απολαύσουμε όλους.

Παράλληλα και στη λογοτεχνία, από τις αρχές του αιώνα μας εμφανίστηκε το δυσνόητο μυθιστόρημα. Με την πρόοδο της ψυχανάλυσης του Φρόυντ, του Άντλερ και του Γιούνγκ γεννιέται και το ψυχαναλυτικό μυθιστόρημα. Κλασικό παράδειγμα του είδους είναι το έργο του Μαρσέλ Προυστ *Αναζητώντας το χαμένο χρόνο*, ένα δεκαπεντάτομο έργο, επηρεασμένο από το φροϋδισμό και την ενόραση του Μπέρξον, που αποτελεί το πρότυπο ψυχαναλυτικού μυθιστορήματος.

Σε μια πρώτη προσπάθεια να το διαβάσει στο πρωτότυπο, ο φίλος μας συναντά ανυπέρβλητες δυσκολίες και το εγκαταλείπει.

Κάποτε, περιφερόμενος στους δρόμους της Αθήνας, βλέπει στη βιτρίνα ενός μεγάλου βιβλιοπωλείου μια καινούρια πεντάτομη έκδοση ενός τμήματος του έργου, μεταφρασμένη ελληνικά

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

από τον Παύλο Ζάννα. Αξιόλογη μεταφραστική και εκδοτική προσφορά. Την αγόρασε και την καμάρωνε επί χρόνια στη βιβλιοθήκη του.

— Θα σε δυσκολέψει πολύ στο διάβασμα, τον ενημερώνει ο ειδικός πληροφοριοδότης.

Κάποτε παίρνει τη μεγάλη απόφαση. Από τις πρώτες κιόλας σελίδες ο συγγραφέας σε μπάζει στο χώρο του ονείρου και των παιδικών αναμνήσεων από το Κομπραί και το σπίτι της θείας Λεονής. Οι παιδικές αναμνήσεις αποτελούν το προσφιλέστερο θέμα για τους συγγραφείς του ψυχαναλυτικού μυθιστορήματος, όπως είναι και το προσφιλέστερο θέμα στις μελέτες του Φρόυντ. Από την πρώτη στιγμή σε συγκινεί η υπερευαίσθησία του μικρού παιδιού και η παθολογική του αγάπη για τη μάνα του, που προοιωνίζουν όμως μελλοντικές σεξουαλικές διαστροφές.

Το έργο προχωρεί σε λεπτομερείς αναλύσεις ψυχικών καταστάσεων και περιγραφές γεγονότων δευτερεύουσας σημασίας, που σε αφήνουν μάλλον αδιάφορο. Σε κάποια όμως στιγμή αρχίζεις να νιώθεις την ποίηση του Προυστ. Ο περίπατος στο δρόμο με τις ασπραγκαθιές, η πρώτη συνάντηση με τη Ζιλμπέρ, την ξανθιά κοπελίτσα με τις φακίδες και τα μαύρα μάτια. Και η παρουσία της δούκισσας του Γκερμάντ, απ' ευθείας απογόνου της πανάρχαιας Ζενεβιέβ ντε Μπραμπάν, σε κάποιο παρεκκλήσι, είναι σελίδες ανεπανάληπτες, όπου η ποιητική πνοή και η περιγραφική ικανότητα του συγγραφέα σε καθηλώνουν και η οργιώδης φαντασία του σε εντυπωσιάζει. Ανεπαίσθητα τότε ο συγγραφέας σε οδηγεί στις δικές σου προσωπικές αναμνήσεις. Το Κομπραί σου θυμίζει το χωριό σου και το σπίτι της θείας Λεονής το σπίτι σου εκεί.

Η απαρίθμηση των προσφιλών προσώπων του συγγραφέα φέρνει μπροστά σου την εικόνα και ακούς τη φωνή κάποιων δικών σου προσφιλών ανθρώπων που έχουν πεθάνει από χρόνια. Η συνάντηση με τη Ζιλμπέρ στον κήπο του Σουάν φέρνει στη μνήμη ανάλογες συναντήσεις κατά το πρώτο ξύπνημα της

ήβης και η παρουσία της δούκισσας του Γκερμάντ στο παρεκκλήσι θυμίζει κάποια υπέρκομψη κυρία, που βρέθηκε κάποτε τυχαία την εποχή της πρώτης ήβης στην εκκλησία του Άι-Νικόλα στην Κόνιτσα. Ένα τυχαίο βλέμμα της προς το φίλο μας υπήρξε αφορμή να οργιάσει η φαντασία του και η εικόνα της να παραμείνει αναλλοίωτη επί χρόνια και χρόνια στη σκέψη του.

Βέβαια ο συγγραφέας προχωρεί πιο κάτω σε εμπειρίες άγνωστες στο φίλο μας. Στα αριστοκρατικά σαλόνια της συνοικίας του Σαιν Ζερμαίν και στα μπορντέλα του Παρισιού. Σε ομοφυλοφιλικές καταστάσεις και σε γνωριμίες με αξιόλογους ανθρώπους του πνεύματος και της τέχνης. Πίσω από το σοφό Μπεργκότ του έργου κρύβεται ο Μπέρξον κατά τον ειδικό μελετητή.

Σε εντυπωσιάζουν βέβαια οι γνώσεις του συγγραφέα στα ειδικά θέματα της τέχνης και της μουσικής, η σκέψη του όμως δεν διατυπώνεται με απλές και τσεκουράτες φράσεις. Είναι εμφανής σε ολόκληρο το έργο η εκζήτηση και η προσπάθεια επίδειξης λεπτού πνεύματος μέσα από πολύπλοκη και δυσνόητη φρασεολογία με πολλές φιοριτούρες και παιγνιδίσματα του λόγου. Ο συγγραφέας πρέπει να είναι ο αντιπροσωπευτικός τύπος του εστέτ των αρχών του 20ού αιώνα στη Γαλλία, κάτι αντίστοιχο με τον Όσκαρ Ουάιλντ της Αγγλίας.

Συμπερασματικά θα μπορούσε να πει κανείς ότι παρά τις αναμφισβήτητα συναρπαστικές περιγραφές όπου διακρίνεις έντονη την ιδιόμορφη ποίηση του Προυστ, το έργο στο σύνολό του είναι δυσνόητο και κουραστικό.

Κάποια στιγμή το εγκαταλείπεις στη μέση, το ξαναπαίρνεις αργότερα. Και να σκεφθείς πως κάποτε έπιασες αποβραδís να διαβάσεις τους *Αδελφούς Καραμαζώφ* και σε βρήκε ο ήλιος το πρωί σκυμμένο στο βιβλίο.

Τελικά ο συγγραφέας λέει πως ξαναβρήκε το χαμένο χρόνο μέσα από την τέχνη. Μακάρι να γινόταν αυτό. Τότε δεν θα

πουλούσε κι ο Φάουστ την ψυχή του στον Διάβολο για να ξαναβρεί τα νιάτα του.

Αντίθετα, με το τελείωμα του έργου πλανάται ένα ερώτημα, μήπως στο μεταξύ έχασε ο αναγνώστης το δικό του καιρό; Γιατί είναι αλήθεια πως από την πρώτη στιγμή το έργο του Προυστ δίχασε τους μελετητές. Κάποιος το χαρακτήρισε ως έργο «που συγκίνησε στην εποχή του τις γυναίκες». Ο Τζέιμς Τζόυς διαβάζοντας κάποιες σελίδες δήλωσε: «Δεν βλέπω κανένα ιδιαίτερο ταλέντο».

Από την άλλη μεριά κάποιος Ραιημόν Κενώ λέει ότι το έργο του Προυστ έρχεται τρίτο στη σειρά μετά τη Βίβλο και τον Σαίξπηρ. Φυσικά υπάρχει ελευθερία του λόγου. Ό,τι θέλει λέει ο καθένας. Είναι και θέμα οπτικής γωνίας από την οποία βλέπει κανείς ένα έργο.

Εμείς θα εμμείνουμε στην αρχική μας γνώμη, πως είναι ένα αξιόλογο αλλά δυσνόητο έργο, με υπερβολικά λεπτόλογη ψυχανάλυση και περίπλοκη φρασεολογία, το οποίο όμως περιέχει κάποιες ανεπανάληπτες σελίδες.

Το παράδειγμα του Προυστ έδωσε αφορμή σε πολλούς νεώτερους συγγραφείς, οι οποίοι, χωρίς την ποιητική πνοή και τη μαγεία του Προυστ, έγραψαν πληθώρα από δυσνόητα ψυχαναλυτικά έργα. Πολλά απ' αυτά δημιουργούν την υποψία ότι κρύβουν απέραντη κενότητα.

Και διερωτάσαι: Γιατί οι παλαιότεροι συγγραφείς Μπαλζάκ, Σταντάλ, Φλωμπέρ, Ζολά, Τολστόι, Ντοστογιέφσκυ και άλλοι είναι σαφείς στην έκφρασή τους και τους καταλαβαίνεις αβίαστα;

Σου λένε πως και ο Ντοστογιέφσκυ είναι δυσνόητος. Δεν είναι δυσνόητος ο Ντοστογιέφσκυ, απαντάς, δυσνόητη και αβυσσαλέα είναι η ψυχή του ανθρώπου και ο Ντοστογιέφσκυ προσπαθεί να την εξιχνιάσει με σαφείς εκφράσεις. Αλλά μήπως το ίδιο δεν προσπαθούν να κάνουν και οι περισσότεροι συγγραφείς; Να εξιχνιάσουν τον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου; Εκφράζονται όμως με σαφήνεια.

Μήπως ο Σαίξπηρ δεν παρουσιάζει με τον 'Αμλετ ένα ψυχολογικό πρόβλημα, που έδωσε αφορμή σε τόσες και τόσες ερμηνείες! Μέχρι το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα το φτάσανε. Αλλά και ο Τολστόι με την *Ανάσταση* και την *Άννα Καρένινα*, καθώς και ο Μπαλζάκ με τον *Μπάρμπα Γκοριό* και την *Ευγενία Γκραντέ*, για να αναφερθούμε στα πιο γνωστά δεν αναλύουν κάποιες ψυχικές καταστάσεις; Με πόση σαφήνεια και πόση γλαφυρότητα γίνεται όμως αυτό! Πού λοιπόν υπάρχει η διαφορά ανάμεσα στο ψυχαναλυτικό μυθιστόρημα του αιώνα μας από τα μεγάλα έργα του περασμένου αιώνα;

Ο φίλος μας νομίζει πως η προσπάθεια των νεωτέρων συγγραφέων να περιορίσουν τον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου στα καλούπια των ψυχαναλυτικών θεωριών και ιδιαίτερα στο φροϋδισμό, τους οδήγησε στην πελαγοδρομία.

Δεν μπορείς βέβαια να αρνηθείς την αξία και του Φρόυντ με το Libido του, του Άντλερ με τη συμπλεγματική προσωπικότητα και όλων των άλλων θεωρητικών της ψυχανάλυσης. Αλλά η κάθε θεωρία από τη φύση της έχει το μειονέκτημα της μονομέρειας. Αντιμετωπίζει το θέμα μονόπλευρα, ενώ ο ψυχικός κόσμος του ανθρώπου είναι πολύπλευρος και αβυσσαλέος.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τη στρατευμένη, όπως την είπαν, τέχνη όπου γίνεται προσπάθεια να ερμηνευθεί κάθε ιστορικό γεγονός και κάθε εκδήλωση της ζωής με τις υφιστάμενες παραγωγικές σχέσεις της συγκεκριμένης στιγμής και με την πάλη των τάξεων.

Ο φίλος μας δεν αρνείται βέβαια την τεράστια αξία του διαλεκτικού υλισμού, μιας θεωρίας που ερμηνεύει σε μεγάλο βαθμό τα ιστορικά γεγονότα και την ανθρώπινη συμπεριφορά στην κάθε ιστορική στιγμή. Δεν πιστεύει όμως πως μ' αυτά ερμηνεύονται τα πάντα. Δεν παύει να είναι και ο διαλεκτικός υλισμός μια θεωρία που από τη φύση της έχει το μειονέκτημα της μονομέρειας. Κάποτε διάβασε σε ένα βιβλίο (δεν θυμάται ούτε τον τίτλο ούτε τον συγγραφέα) ότι στην εποχή του Ιουλιανού του Παραβάτη είχε αναπτυχθεί κάποια βλακώδης δο-

ξασία, σύμφωνα με την οποία τα πάντα μπορούν να ερμηνευθούν με τη μαγική λέξη «απραχά». Μήπως οι μαγικές λέξεις «Libido» και «πάλη την τάξεων» πάνε να αντικαταστήσουν στην εποχή μας τη λέξη «απραχά»;

Η προσπάθεια αυτή της απλοποίησης της ερμηνείας όλου του ψυχικού κόσμου και όλων των ιστορικών γεγονότων οδήγησε στις ακραίες της μορφές σε φαιδρά αποτελέσματα. Θυμάται μια εκπομπή από την τηλεόραση όπου κάποιος μαντράχαλος με γένια και γυαλιά κοιμάται στην αγκαλιά της μάνας του, η οποία τον βυζαίνει κι αυτός ηδονίζεται και άλλα αηδή, με αποτέλεσμα να σπάσουν τα τηλέφωνα της ΕΡΤ από τους διαμαρτυρόμενους ακροατές.

Αλλά κι από την άλλη πλευρά, πάλι στην τηλεόραση, είδε κάποτε μια καινοφανή ερμηνεία από το *Δαχτυλίδι των Νιμπελούνγκεν*. Το είχε σκηνοθετήσει κάποιος Γάλλος, για τον οποίο η εγγονή του Βάγκνερ είπε πως αν τον είχε μπροστά της θα τον σκότωνε. Και δεν θα είχε άδικο. Τι να δεις σ' αυτή τη σκηνοθεσία και να μη φρίξεις. Το θεό Βοτάν με σύγχρονο κουστούμι, στυγνό κεφαλαιόκρατη, που εκμεταλλεύεται άγρια τους εργάτες του – τους Νιμπελούνγκεν – στα εργοστάσιά του στον Ρήνο. Τη Βαλχάλλα ένα σπίτι νεοκλασικού ρυθμού όπου μένει ο μεγαλοαστός Βοτάν. Με τα πολλά καίγεται το σπίτι, γκρεμίζεται ο Βοτάν μαζί με την αστική τάξη και παίρνουν την εξουσία οι Νιμπελούνγκεν. Πράγματα δηλαδή φαιδρά και ανόητα.

Από αυτά και από αυτά βγάζεις το συμπέρασμα πως δεν μπορείς την τέχνη να την κλείσεις σε καλούπια.

Κλασικό παράδειγμα είναι η λογοτεχνία στην προεπαναστατική και τη μετεπαναστατική Ρωσία. Από τη μια μεριά οι κολοσσοί: Γκόγκολ, Πούσκιν, Τουργκένιεφ, Λερμοντώφ, Ντοστογιέφσκυ, Τσέχωφ, Τολστόι, Γκόρκυ. Από την άλλη μεριά μετριότητες, που κι αυτές μετριούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού. Και ο *Δόκτωρ Ζιβάγκο* του Πάστερνακ, που είναι ένα αξιόλογο έργο, επί χρόνια είχε απαγορευτεί, λέει κάπου ο

Μάριος Πλωρίτης.

Βέβαια δεν αρνούμεθα τη θρησκευτική προσήλωση με την οποία συνεχίζεται στη Σοβιετική Ένωση η παράδοση του προεπαναστατικού μπαλέτου, που έφτασε στις μέρες μας σε απίθανα ύψη τελειότητας, εμπλουτισμένο μάλιστα με καταπληκτικά φολκλορικά στοιχεία. Ίσως όμως επειδή στο μπαλέτο δεν μετέχει ο λόγος ο οποίος εκφράζεται με τη γλώσσα, που ως γνωστόν, κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει.

Αυτά παλιότερα. Γιατί αυτό τον καιρό – το φθινόπωρο του '87 – πνέει εκεί πάνω νέος άνεμος που αναπτερώνει και πάλι την ελπίδα στις καρδιές των λαών όλου του κόσμου.

Ο Γκορμπατσώφ, ηγέτης με καθαρό πρόσωπο και γερό μυαλό, με την καινούρια γραμμή που εισάγει στο Κόμμα, με τη διαφάνεια στο καθεστώς – γκλάσνοστ, όπως τη λέει – και την αναμόρφωση του σοσιαλισμού με δημοκρατικές διαδικασίες σε όλους τους τομείς – περεστρόικα, όπως τη λέει – δημιουργεί την ελπίδα πως κάτι πάει ν' αλλάξει σ' αυτή τη χώρα. Στην χώρα η οποία στην εποχή της Οκτωβριανής Επανάστασης είχε θρέψει τα όνειρα και τις ελπίδες των λαών της Γης για μια πιο ανθρώπινη κοινωνία και τελικά απογοήτευσε τον κάθε νουνεχή παρατηρητή με τη σταλινική καταπίεση. Γι' αυτά όμως θα μιλήσουμε με περισσότερες λεπτομέρειες σε ιδιαίτερο κεφάλαιο πιο κάτω.

Ας γυρίσουμε όμως στα δυσνόητα έργα του αιώνα μας. Για το φίλο μας η καλλιτεχνική δημιουργία ήταν και είναι βασικά η αναπαράσταση της φύσης και της ζωής εμπλουτισμένη με το δημιουργικό οίστρο του καλλιτέχνη και έχει αποτέλεσμα την πνευματική ευχαρίστηση του θεατή, του ακροατή ή του αναγνώστη, χωρίς οικονομικό όφελος. *Μίμηση πράξεως σπουδαίας και τελείας*, έλεγε ο Αριστοτέλης. Πρέπει δηλαδή η αναπαράσταση αυτή να έχει κάποια ιδιαιτερότητα, να μην είναι κάτι το συνηθισμένο και καθημερινό. Και βέβαια, δεν περιορίζεται μόνο στο αισθητό, αλλά εμβαθύνει και στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Αυτό λοιπόν το υλικό παρα-

λαμβάνει ο δημιουργικός καλλιτέχνης. Το μεταπλάθει, του δίνει πνοή, προσθέτει την προσωπική του θέση, αλλά πάντοτε το αποτέλεσμα, δηλαδή το έργο τέχνης, πρέπει να ανταποκρίνεται στο αισθητικό κριτήριο του μέσου ανθρώπου. Όταν δεν υπάρχει αυτή η ανταπόκριση, πρόκειται για πειραματισμό. Πιθανόν κάποτε να δικαιωθεί με την πάροδο του χρόνου, αλλά για τη συγκεκριμένη στιγμή δε μπορεί να γίνει παραδεκτό και μπορεί ακόμα να δημιουργεί την υποψία ότι πρόκειται για κεκαλυμμένη απάτη. Σ' αυτό το συμπέρασμα κατέληξε ο φίλος μας μελετώντας τις διάφορες, πολλές φορές συγκρουόμενες, απόψεις των μεγάλων μελετητών της τέχνης και ιδιαίτερα τη θεωρία του αισθητικού ρεαλισμού με τον Ράσκιν, τον Ταιν, τον Μπέρξον και τον κατ' άλλους Λογγίνο, κατ' άλλους άγνωστο συγγραφέα του έργου *Περί ύψους* καθώς και τη θεωρία του αισθητικού ιδεαλισμού, όπως οι θεωρίες αυτές εκτίθενται με πλήρη σαφήνεια στο έργο *Αισθητική* του σοφού δασκάλου Ευάγγελου Παπανούτσου.

Ας έρθουμε τώρα και στις εικαστικές τέχνες του αιώνα μας, τη ζωγραφική και τη γλυπτική. Θα ξεχωρίσουμε βέβαια τον εμπρεσιονισμό που έδωσε πραγματικά αριστουργήματα και δικαιώθηκε πλήρως από το χρόνο και θα προχωρήσουμε στους άλλους «ισμούς» όπως: φωβισμός, κυβισμός, φουτουρισμός, ντανταϊσμός, εξπρεσιονισμός κτλ. Βλέπεις τα αντίστοιχα έργα και αναρωτιέσαι: μπορούν τα έργα αυτά να χαρακτηριστούν σαν έργα τέχνης, όπως τουλάχιστον διατυπώσαμε παραπάνω τον ορισμό της; Ανταποκρίνονται στο αισθητικό κριτήριο του μέσου ανθρώπου της εποχής μας; Για το φίλο μας αποτελούν πειραματισμούς χωρίς καμιά ουσιαστική αποδοχή από το ευρύ κοινό μέσης αντίληψης.

Αν τώρα αναφερθείς στο θεατή, διερωτάσαι: Μήπως πρόκειται για όμαδική παράκρουση ή μήπως θα πρέπει να επιστρατεύουμε την ατομική ψυχολογία του Άντλερ για να ερευνήσουμε το φαινόμενο του εκστασιασμού μπροστά στα διάφορα δημιουργήματα της μοντέρνας τέχνης; Βλέπεις, για

παράδειγμα, ένα μοντέρνο πίνακα ζωγραφικής όπου δεν ξεχωρίζεις αν πρόκειται για άνθρωπο ή για καβουρδιστήρι. Όλοι γύρω σου εκστασιάζονται. Εσύ δεν καταλαβαίνεις τίποτα. Τι να καταλάβεις άλλωστε; Από το τίποτα δεν βγαίνει τίποτα. Πάσχεις όμως από κάποιο σύμπλεγμα κατωτερότητας, υπόλειμμα ψυχικών τραυμάτων της παιδικής ηλικίας. Μήπως οι άλλοι κατάλαβαν κάτι που εσύ δεν το έπιασες; Εκστασιάζεσαι λοιπόν και συ εξ ανάγκης.

Ο κίνδυνος όμως ελλοχεύει ανά πάσα στιγμή. Κάποιος αφελής μπορεί να σε ρωτήσει: Τι κατάλαβες; Γι' αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να έχεις έτοιμη εκ των προτέρων μια κοτσάνα, την οποία και θα αμολύσεις αμέσως. Πρέπει όμως να είναι δυσνόητη με μοντέρνα ορολογία. Ο άλλος ασφαλώς δεν θα καταλάβει τίποτα. Έλα όμως που κι αυτός το έχει το σύμπλεγματάκι του. Ικανοποιείται πλήρως από την απάντησή σου και όλα βαδίζουν ωραία και καλά.

Το φαινόμενο των ακατανόητων έργων δεν περιορίζεται δυστυχώς στη ζωγραφική και στη γλυπτική. Κανένας δεν σε αναγκάζει να επισκεφτείς τις διάφορες εκθέσεις. Τι κάνεις όμως με κάποια αρχιτεκτονικά κατασκευάσματα που είσαι υποχρεωμένος να τα βλέπεις μπροστά σου κάθε μέρα από το πρωί μέχρι το βράδυ; Μιλάμε για το καινούριο Δημοτικό Θέατρο της Κέρκυρας, που σου θυμίζει πολεμίστρες στο Αλγέρι κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας και που έρχεται σε κραυγαλέα αντίθεση με τα αισθητικά κριτήρια του μέσου Κερκυραίου. Βλέποντας το θέατρο αυτό σκέπτεσαι πού μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο η επαγγελματική διαστροφή.

Η επαγγελματική διαστροφή συνδυασμένη με την εκζήτηση και την προσπάθεια προβολής, χωρίς τα ανάλογα φόντα, είχε ως αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να δούμε και να ακούσουμε απαράδεκτα πράγματα, που φτάνουν μέχρι τα όρια του γελοίου. Ο ένας παρουσιάζει τους ήρωες του Άμλετ ντυμένους με φράκο, ο άλλος εισάγει στις *Νεφέλες* τη μουσική ροκ και ο τρίτος ντύνεται Μπουμπουλίνα ή Μαρία Πενταγιώτισσα παριστάνο-

ντας τη Λυσιστράτη και αλλοιώνει το κείμενο μέχρι τη σιχαμερή αισχρολογία. Τι να πεις;

Ίσως να πρόσεξε ο αναγνώστης ότι δεν αναφερθήκαμε καθόλου στην υψηλότερη μορφή της τέχνης: στην ποίηση.

Εδώ όμως πρόκειται για κάτι άλλο. Το θέμα είναι τεράστιο. Και οι δυνάμεις μας ανεπαρκείς. Ας προσπαθήσουμε πάντως να το πλησιάσουμε κάπως.

Η μεγάλη ποίηση είναι η θεϊκή φωνή σε ανθρώπινη έκφραση. Τη θεά επικαλείται ο Όμηρος για να διηγηθεί την οργή του Αχιλλέα και τις περιπέτειες του Οδυσσέα.

Στην ποίηση κυριαρχεί η μαγεία της λέξης. Ίσως γι' αυτό να χάνει το μεγαλύτερο μέρος της ομορφιάς του το ποίημα σε μετάφραση. Ιδιαίτερα στον Βερλαίν. Διαβάζεις το *Colloque sentimental* και νιώθεις να σε διαπερνά ο λυρισμός και η ευαισθησία του μέχρι το μελούδι, ιδιαίτερα όταν κουβαλάς εξήντα επτά χρόνια στην πλάτη σου. Το διαβάζεις μεταφρασμένο και έχει χάσει τα τρία τέταρτα της ομορφιάς του. Το ίδιο και στον Μπωντλαίρ. Εμείς οι Ρωμιοί υπήρξαμε τυχεροί που ο Καβάφης έγραψε τα ποιήματά του ελληνικά. Μπορούσε να τα είχε γράψει γαλλικά ή αγγλικά.

Η ομοιοκαταληξία βοηθάει στην ηχητική αρμονία του ποιήματος. Δεν αποτελεί όμως ουσιαστικό στοιχείο της. Πολλές φορές η ποίηση υπάρχει και στον πεζό λόγο. Κάποτε ο Παλαμάς, στις αρχές του αιώνα μας, απέρριψε τα ποιήματα του Καβάφη γιατί δεν είχαν, λέει, ομοιοκαταληξία. Απ' τον Παλαμά όμως δεν παραμένουν στη σκέψη μας παρά κάποιοι εξαίσιοι στίχοι, ενώ στα πιο πολλά έργα του δεσπόζει ένας άκρατος βερμπαλισμός. Σε σοκάρει και ο μεγαλοϊδεατισμός του κάπως.

Ο Καβάφης μας συναρπάζει με ολόκληρο το έργο του και με την κάθε του λέξη. Βέβαια ο Παλαμάς στην εποχή του ενθουσίασε. Σήμερα δεν μας καλύπτει. Ο Καβάφης προηγήθηκε της εποχής του τουλάχιστον κατά πενήντα χρόνια. Και όσο περιπλέκεται η ζωή μας και ο εσωτερικός μας κόσμος, τόσο πιο πολύ γίνεται κατανοητός.

Εν μέρει το ίδιο συμβαίνει και με τον Καρυωτάκη. Ας γυρίσουμε όμως στην ανάλυση του θέματος.

Η αρμονία που θα αναδυθεί απ' τη συρραφή των λέξεων θα αναγκάσει πολλές φορές τον ποιητή να καλύψει τα νοήματά του με κάποια ασάφεια. Πολλές φορές η ασάφεια αυτή είναι ηθελημένη. Και τότε έχει μια ιδιάζουσα γοητεία.

Το ποίημα όμως για να γίνει αντιληπτό και να προσφέρει την αισθητική ευχαρίστηση, έχει ανάγκη από την αντίστοιχη ανταπόκριση του αναγνώστη. Πρέπει γι' αυτό να υπάρχει η κατάλληλη ψυχική και πνευματική υποδομή. Όταν αυτή υπάρχει, ανάλογα με το μέγεθός της παρέχει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να προχωρήσει σε αντίστοιχες προεκτάσεις κατά την έρευνα και τη μελέτη της ηθελημένης ασάφειας του ποιήματος. Να μην ξεχνάμε όμως ότι κάποτε κι εδώ, όπως και στις εικαστικές τέχνες, χρειάζεται η ατομική ψυχολογία του Άντλερ.

Γιατί πολλές φορές πίσω απ' την ασάφεια αυτή συμβαίνει να κρύβεται απέραντη κενότητα.

Αλλά ας αφήσουμε τώρα αυτά, γιατί ο πράκτορας άρχισε ήδη να εκφωνεί τα ονόματα των επιβατών:

— Γιώργος Στραβοπόδης, Κώστας Στραβοχέρης, Παύλος Κουτσογιάννης, Νίκος Κουτσογιάννης... Και συνεχίζεται ο κατάλογος των ονομάτων με πρώτο συνθετικό τον κουτσό και το στραβό. Μα τέλος πάντων όλοι οι πρόγονοί μας κουτσοί και στραβοί ήσαν;

Ο κατάλογος εκφωνήθηκε και οι επιβάτες στοιβάχτηκαν στο λεωφορείο. Ήταν πλέον περασμένες οι δώδεκα μεσημέρι. Η ζέστη είχε σφίξει για τα καλά. Τα παράθυρα κατάκλειστα. Η ατμόσφαιρα αποπνικτική. Τολμάει να προτείνει το άνοιγμα του παραθύρου. Η διαμαρτυρία ξεσπάει γενική. Θα κρυώσουν τα παιδιά. Επρόκειτο για κάποια μυξιάρικα διαβολάκια, που τσίριζαν και κουνιόνταν διαρκώς στην αγκαλιά της μάνας τους, επιτείνοντας την αφόρητη κατάσταση.

Με την πάροδο του χρόνου αρχίζει να διαχέεται στην ατμόσφαιρα του λεωφορείου, σαν ραδιενεργό νέφος, μια αφόρητη δυσσομία, μοιραία συνέπεια της απλυσιάς των επιβατών. Οι νεώτεροι Έλληνες θέλοντας προφανώς να αποδείξουν στον Φαλμεράιερ και λοιπούς ότι αποτελούν τους γνήσιους απόγονους των αρχαίων Σελλών, από τους οποίους κατά πολλούς προέρχεται και το όνομα « Έλληνες», συνεχίζουν με φανατισμό, μέχρι την εποχή του ταξιδιού αυτού, την πανάρχαια συνήθεια των προγόνων τους για την οποία μας μιλάει ο Όμηρος στον όρκο του Αχιλλέα. *Αμφί δε Σελλοί σοι [...] υποφήται, ανυπτόποδες χαμαιεύναι.*

Φαίνεται πως επί αιώνες, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η απλυσιά και το λιτοδίαιτο αποτελούσαν τα δυο βασικά προσόντα του λαού μας. Αλλιώς δεν εξηγούνται τα τόσα εγκώμια από τη λαϊκή μούσα: *Ωρέ τα λερωμένα [...] ωρέ τ' άπλυτα*, και το άλλο *Παιδιά της Σαμαρίνας κι ας είστε λερωμένα...* και άλλα πολλά. Αλλά και η προσφώνηση των κοινών γυναικών «οι παστρικές» σε αντίθεση προφανώς προς τις έντιμες γυναίκες που δεν πρέπει να είχαν και τόσο στενή επαφή με το σαπούνι και το νερό, αποτελεί επιβεβαίωση του ότι η απλυσιά αποτελούσε κάποτε εθνική αρετή. Βέβαια από την εποχή αυτού του ταξιδιού πέρασαν χρόνια και χρόνια. Λίγο η μετανάστευση στη Γερμανία, λίγο η διαφήμιση των απορρυπαντικών από την τηλεόραση, άλλαξαν τις προαιώνιες συνήθειες των συμπατριωτών του.

Πάντως για την ώρα η δυσσομία είχε πλέον κυριαρχήσει στο λεωφορείο και ο φίλος μας βρισκόταν ήδη στα πρόθυρα της λιποθυμίας. Τον συνέφερε κάπως ένας θόρυβος έκδηλου ενθουσιασμού που σημειώθηκε κάποια στιγμή μέσα στο λεωφορείο. Στην είσοδο του οχήματος είχε προβάλλει ήδη μεγαλοπρεπώς ένας τύπος. Κοστούμι μπλε με πολύ φαρδιές ρίγες. Γραβάτα κόκκινη της φωτιάς. Μαντήλι όμοιο στο τσεπάκι. Μαλλιά μαύρα κολλημένα και γιαλιστερά. Φαβορίτες υπερμεγέθεις. Γυαλιά μαύρα σε στυλ Μακ Άρθουρ και πάνω από

όλα ένα μαύρο μουστάκι υπό μορφήν αμβλείας γωνίας κυριαρχούσε στο επάνω χείλος του επιβλητικού τύπου αυξάνοντας τη γοητεία του στο έπαρκον.

Ασφαλώς θα το καταλάβατε: Ήταν ο Αρίστιππος! Ο ακαταμάχητος γόης της Ηπειρωτικής υπαίθρου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η ανδρική γοητεία: από τον Πάρη μέχρι τον Αρίστιππο

Η ανδρική γοητεία είναι ασφαλώς η αυξημένη ελκυστικότητα του άνδρα προς τη γυναίκα και εντάσσεται βιολογικά στο κύκλωμα της επιλογής των ειδών. Στην καθημερινή όμως ζωή η ανδρική γοητεία έχει ποικίλες προεκτάσεις και μπορεί να αποτελέσει θέμα ψυχαναλυτικής μελέτης.

Ο Αρίστιππος είναι ο επαρχιώτης γόης της δεκαετίας του '50. Πιθανόν σήμερα πια να εξαφανίσθηκε αυτός ο τύπος, τότε όμως ήταν πολύ συνηθισμένος και τον έβλεπες παντού. Ο Αρίστιππος είναι γνωστός και δρέπει καρπούς σε όλα τα χωριά της Ηπείρου. Όλες οι γυναίκες του χωριού από 16 μέχρι 70 ετών τον ξέρουν και τον φωνάζουν με το μικρό του όνομα. Ξέρουν τις συνήθειές του, τις ιδιοτροπίες του, ποια φαγητά του αρέσουν και συμπεριφέρονται αναλόγως. Με μια λέξη ο Αρίστιππος για την ηπειρώτικη ύπαιθρο αποτελεί μια αναγνωρισμένη προσωπικότητα.

Παρεμφερής προς τον επαρχιώτη γόητα είναι ο συνοικιακός γόης των Αθηνών της δεκαετίας του '50. Ένας καλός

επαρχιώτης γόης κατεβαίνοντας στην Αθήνα, εφόσον διαθέτει τα κατάλληλα προσόντα και τον βοηθήσει λίγο και η τύχη, μπορεί να εξελιχθεί σε συνοικιακό γόη. Από αυτούς συνήθως προέρχονται και οι προστάτες των γυναικών στα μπορντέλα της Αθήνας. Οι γόητες αυτού του τύπου είναι σκληροί στους ομοφύλους τους και επιεικείς στις γυναίκες. *Γυναίκα, τ' όνομά σου είναι αδυναμία*, όπως θα 'λεγε κι ο 'Αμλετ. Αλλά προς Θεού, μη διαπιστώσει κάποια λαδιά από το θήλυ: στραβοκοιτάγματα και τέτοια. Τότε γίνεται θεριό. Ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε!

Στο ίδιο ψυχοπαθολογικό κύκλωμα υπάγεται και ο γόης των σαλονιών της δεκαετίας του '50. Συνήθως έχει κάνει κάποιο φεγγάρι στο Παρίσι ή στο Λονδίνο, υποτίθεται για ανώτερες σπουδές, ροκανίζοντας τα χρήματα του μπαμπά. Επιστρέφει κάποτε στην Ελλάδα συνεχίζοντας το ροκάνισμα των πατρικών χρημάτων. Στη ρύμη του λόγου του πετάει κάποιες ξένες λέξεις με την ερώτηση: «Πώς το λέτε εδώ στην Ελλάδα;» Το σοβαρότερο θέμα που τον απασχολεί είναι η σκιά της 5ης απογευματινής ώρας στο μάγουλό του ύστερα από το πρωινό ξύρισμα. Η κύρια φιλοδοξία του είναι ο εμπλουτισμός του καρνέ του από γυναικείες κατακτήσεις.

Βαθύτερα αισθήματα ποτέ δεν τον συνταράσσουν. Αν τολμήσεις όμως να πεις στο γόη του σαλονιού ότι ανήκει στο ίδιο ψυχοπαθολογικό κύκλωμα με τους άλλους δύο τύπους, θα γίνεις αιώνιος εχθρός του. Και όμως, αυτή είναι η πραγματικότητα. Βέβαια ένας επαρχιώτης ή συνοικιακός γόης ουδέποτε μπορεί να εξελιχθεί σε γόητα του σαλονιού.

Πάντως και οι τρεις τύποι πάσχουν από το σύνδρομο του ανικανοποίητου που δέρνει τον Δον Ζουάν. Είναι εθνικόφρονες μέχρι το κόκαλο. Κομμουνιστής και γόης δεν συμβαδίζει. Αυτούς τους δέρνει ο ιδεολογικός φανατισμός και θεωρούν τη γοητεία αυτού του τύπου εκφυλιστικό φαινόμενο της αστικής κοινωνίας.

Και για να επανέλθουμε στο γόη του σαλονιού, δεν πρέπει

να τον συγγέουμε με κάποιους τύπους του τρίτου φύλου, παρά τα εξωτερικά γνωρίσματα που μοιάζουν μεταξύ τους. Ο γόης του σαλονιού είναι σεξουαλικά ολοκληρωμένος άντρας, ίσως βέβαια λιγότερο απ' ό,τι θέλει να φαίνεται, αλλά άντρας.

Ακριβώς μάλιστα για να αποφύγουν τις παρεξηγήσεις, τα τελευταία χρόνια οι γόητες του σαλονιού άρχισαν να παρουσιάζονται με μουστάκι αλά Οδυσσέα Ανδρούτσο ή με γένια ποικίλης μορφής, ως εμφανή δείγματα του ανδρισμού τους. Έλα όμως που το κόλπο το κατάλαβαν εγκαίρως και οι ομοφυλόφιλοι και πολλοί απ' αυτούς, στην προσπάθειά τους να καλύψουν το βίτσιο τους, εμφανίσθηκαν με μουστάκια πελώρια και με γένια ευτραφή!

Με την πάροδο των ετών οι γόητες της δεκαετίας του '50 άρχισαν να εκλείπουν σιγά-σιγά, σαν κάποια ζώα που εκπλήρωσαν το βιολογικό τους προορισμό και χάθηκαν (δεινόσαυροι κ.ά.). Για παράδειγμα, σήμερα από τους παλιούς γόητες των σαλονιών έχουν μείνει κάτι γεροντάκια που επιμένουν ακόμα να παριστάνουν το γόη της παλιάς εποχής με τα σαλιαρίσματά τους, τα βαμμένα τους μαλλιά και όλα τα συναφή, παρά τα αρθριτικά τους, το αυξημένο ουρικό οξύ και την ποδάγρα που τους δέρνει. Αλλά μου φαίνεται πως και οι συνοικιακοί γόητες χάθηκαν από τότε που το φεμινιστικό κίνημα έδωσε στη γυναίκα αυτοπεποίθηση και ανεξαρτησία.

Όλοι γενικά οι τύποι των ευτελών γοήτων του '50 τείνουν σήμερα να αντικατασταθούν από έναν ενιαίο τύπο: τα «καμάκια». Τους βλέπεις κάθε πρωί στου Παπασπύρου στο Σύνταγμα ή στο Λιστόν στην Κέρκυρα: γεροδεμένοι νεαροί με τη θρασύτητα στο βλέμμα, με τα ξένα τσιγάρα και το ανδρικό τσαντάκι πίνουν το νεσκαφέ τους και στήνουν τα δίχτυα στις τουρίστριες προχωρημένης κάπως ηλικίας. Σκοπός τους ο χρηματισμός.

Το φαινόμενο των «καμακιών» δεν είναι μόνο Αθηναϊκό. Κάθε τουριστική περιοχή έχει το δικό της σωματείο των «καμακιών». Για παράδειγμα ο φίλος μας κάποτε στην Κέρκυρα είχε γνωριστεί με μερικά καμάκια που μαζεύονταν σε ένα κα-

φενείο από τον Οκτώβριο και πέρα και συζητούσαν τη δραστηριότητά τους κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Εκεί α-
ντελήφθη την ευτέλεια αυτών των ανθρώπων.

Πρέπει όμως να δώσουμε κάποια στοιχεία και στον ανα-
γνώστη, ώστε να μπορεί να ξεχωρίζει τους ευτελείς γόητες
κάθε εποχής. Ο τύπος αυτός, σε οποιαδήποτε εποχή και αν
ανήκει, πρέπει να διαθέτει αξιόλογη εμφάνιση: τσακίρικα μάτια,
σαρκώδη χείλη, γερά μπράτσα και άλλα παρεμφερή προσόντα.
Παράλληλα πρέπει να αποκτήσει τη φήμη ότι διαθέτει μεγάλη
επιβητορική ικανότητα.

Πολλές φορές η φήμη αυτή κυκλοφορεί τεχνηέντως είτε
από τον ίδιο είτε με τη βοήθεια κάποιου φίλου και τις περισ-
σότερες φορές αποδεικνύεται μούσι. Είναι πια βέβαιο ότι η
επιβητορική ικανότητα είναι άσχετη από τη γοητεία.

Κάποτε, όταν ακόμα ο φίλος μας ήταν νέος, ακατανίκητος
αντίπαλος όλων των νέων της εποχής ήταν ο Κλαρκ Γκαίημπλ,
η φωτογραφία του οποίου βρισκόταν σε όλα τα τσαντάκια
των κοριτσιών. Τα σκληρά του χαρακτηριστικά, το μουστάκι
του και όλα τα εμφανή ανδρικά του προσόντα δημιουργούσαν
στα κορίτσια της εποχής ρίγη σεξουαλικών φαντασιώσεων,
ώσπου κάποια μέρα βγήκε η βρώμα.

Μερικές παλιές γόησες του Χόλυγουντ αρχίζοντας να
παίρνουν τον κατήφορο έγραψαν τα απομνημονεύματά τους.
Διαπιστώθηκε λοιπόν ότι η επιβητορική ικανότητα του μεγάλου
γόητα ήταν μηδαμινή. Και πάλι καλά που τη γλίτωσε ο Γκαί-
ημπλ ξόδεμα, γιατί κάποιους άλλους εξίσου γόητες, τον Τάυρον
Πάουερ, λόγου χάρη, τους παρουσίασαν ως γνήσιους εκπρο-
σώπους του τρίτου φίλου.

Αυτά και αυτά λοιπόν πάθανε οι γυναίκες και προσπαθούν
σήμερα να διαπιστώσουν την επιβητορική ικανότητα του αρ-
σενικού από άλλα ενδεικτικά στοιχεία πλην της γοητείας,
γιατί τα τσακίρικα μάτια, τα σαρκώδη χείλη και τα τοιαύτα
αποδείχτηκαν φούμαρα.

Υπήρξε, για παράδειγμα, μια εποχή όταν ο Ωνάσης

θριάμβευε στο διεθνή ορίζοντα όχι μόνο για τα πλούτη του αλλά και για τις επιτυχίες του στις γυναίκες. Ονόματα διεθνούς ακτινοβολίας, Κάλλας, Τζάκυ, συνδέθηκαν μαζί του. Βέβαια στην εμφάνιση δεν είχε καμιά σχέση με τον Ερμή του Πραξιτέλη. Ποιο ήταν λοιπόν το μυστικό του; Τότε κυκλοφορούσε η φήμη πως το σχήμα της μύτης του άνδρα αποτελεί ενδεικτικό στοιχείο. Η μεγάλη μύτη υποκρύπτει αντίστοιχα σεξουαλικά προσόντα. Και ο Ωνάσης διέθετε και μεγάλη μύτη και καμπυλωτή.

Άλλοτε πάλι υποστηρίχτηκε ότι μια διακριτική ματιά στο φαλλικό χώρο θα μπορούσε να οδηγήσει στην εξαγωγή κάποιων ενθαρρυντικών ενδείξεων. Αλλά από τότε που οι χορευτές του κλασικού μπαλέτου — κατά τεκμήριο ελαττωμένου ανδρισμού αν μη τι άλλο — παραφούσκωναν το φαλλικό τους χώρο με βαμβάκι, χάθηκε κι αυτή η ελπίδα κι έκτοτε κατάλαβαν οι γυναίκες ότι η επιβητορική ικανότητα του άνδρα διαπιστώνεται μόνον επί του πεδίου της μάχης.

Κάποτε στην Κόνιτσα ζούσε ένας σπιθαμιαίος τύπος, ο Μίμης, τον οποίο η φήμη έφερε ως φωτιά και λαύρα. Η καταγωγή του ήταν από την Κέρκυρα. Όταν τον πρωτογνώριζες η πρώτη του ερώτηση ήταν: «Λαλεί το κοκορέλι;» Από την καταφατική ή αρνητική απάντησή σου εξαρτιόταν και η διαβάθμισή σου στην κρίση του Μίμη.

Ο Μίμης λοιπόν αυτός, παρά το μπόι του, αποτελούσε επί χρόνια και χρόνια τον ακαταπρόσβλητο παρηγορητή κάθε χωριατοπούλας που ο άνδρας της έλειπε σε ταξίδι στην Αμερική, στη Ρουμανία ή στην Αίγυπτο. Λόγω της δουλειάς του (ήταν υπάλληλος στα Τ.Τ.Τ.) οι γυναικούλες υποχρεώνονταν να έλθουν σε επαφή μαζί του για την είσπραξη των ταχυδρομικών επιταγών που έστελνε ο σύζυγος από τα ξένα.

— Τι νομίζεις, κακομοίρα μου. Εκεί που βρίσκεται ο άνδρας σου, κάθεται με σταυρωμένα τα χέρια και διαβάζει το *Κατά Λουκά Ευαγγέλιο*;

Και το επιχείρημα έπιανε.

Κάποτε ο Μίμης συνταξιοδοτήθηκε. Επέστρεψε στην Κέρκυρα, όπου ο φίλος μας ήταν από χρόνια εγκατεστημένος. Κάθε πρωί λοιπόν ο Μίμης βρισκόταν καθισμένος στα παγκάκια της Απάνω Πλατείας, συνεχίζοντας με την ίδια διάθεση το θεάρεστο έργο της παρηγοριάς κάθε χήρας ή ζωντοχήρας, ανεξαρτήτως ηλικίας. Τέλος, ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και εκεί που πλησίαζε να καβαλικέψει τον έναν αιώνα, ο Μίμης εγκατέλειψε το μάταιο τούτο κόσμο. Θρήνος και κλαυθμός και οδυρμός πολύς στην Πόρτα Ρεμούνδα και στην Αγία Παρασκευή. Τον έκλαψαν γυναίκες και γυναίκες. Η στιγμή του τελευταίου ασπασμού ήταν πραγματικά συγκινητική. Μόνο που μετά την κηδεία κυκλοφόρησε από τις ίδιες τις γυναίκες η φήμη ότι στο φαλλικό χώρο του νεκρού, μέσα στην κάσα του, διεκρίνετο εμφανώς ένα εξόγκωμα.

Στην προσπάθεια να εξηγηθεί αυτό το φαινόμενο αναπτύχθηκαν δύο απόψεις: Όσοι διέθεταν κάποιον ποιητικό οίστρο υποστήριξαν ότι επρόκειτο για το κύκνειο άσμα του ακαταπόνητου κόκορα. Άλλοι όμως πιο πραγματιστές, έλεγαν πως αυτό ήταν μοιραία συνέπεια της προόδου στη φαρμακολογία. Αυτό που λένε ότι κάθε φάρμακο έχει και τις παρενέργειές του.

Πάντως η δράση του Μίμη απέδειξε την αλήθεια του ισχυρισμού μας ότι άλλο γοητεία κι άλλο επιβητορική ικανότητα.

Μέχρι τώρα μιλήσαμε για την ανδρική γοητεία στην ευτελή της μορφή. Προς άρσιν παρεξηγήσεων, θα πρέπει να διαχωρίσουμε τους γόητες, που αναφέραμε παραπάνω, από κάποιους αξιόλογους άνδρες, επιστήμονες, επαγγελματίες, καλλιτέχνες, που άθελά τους διαθέτουν μια αυξημένη ελκυστικότητα στις γυναίκες. Έχουν αυξημένο συναισθηματισμό, ερωτεύονται εύκολα, είναι γλυκομίλητοι και γνωρίζουν τη γυναικεία ψυχοσύνθεση καλύτερα από άλλους. Καταλαβαίνουν δηλαδή ότι η γυναίκα περιμένει από τον άνδρα κάποια πνευματική υπεροχή, αλλά το πολύ βάθος και η αυξημένη πνευματικότητα την

κουράζουν. Εν πάση περιπτώσει οι τύποι αυτοί είναι τα χαϊδεμένα παιδιά των γυναικών. Γι' αυτούς ουδείς ψόγος. Και αυτά για να μην κακοφανούν τα προηγούμενα σε κάποιους φίλους που φαντάστηκαν ίσως πως τους κατατάξαμε στην κατηγορία των ευτελών γοήτων του σαλονιού.

Μια που το πράγμα το φτάσαμε μέχρι εδώ, θα 'πρεπε να μιλήσουμε και λίγο για τους μεγάλους γόητες της ιστορίας. Κι επειδή, ως συνήθως, από Θεού άρξεσθαι, φαίνεται πως ο μεγαλύτερος μOURNΤΑΡΗΣ των αιώνων ήταν ο Δίας. Τι δεν μηχανεύτηκε για να κουτουπώσει τις όμορφες Νηρηίδες, Δρυάδες, νύμφες κι άλλες! Και βροχή έγινε, και σε ταύρο μεταμορφώθηκε. Δεν είχε το θεό του, που λένε. Αλλά και τι θεό να έχει, αφού αυτός ήταν πατέρας των θεών και των ανθρώπων και έκανε ό,τι του γούσταρε. Σε ποιον θα 'δινε λόγο; Μόνο που φοβόταν λίγο την Ήρα.

Προχωρώντας λίγο, πρέπει να σταθούμε βέβαια στον Πάρη. Προτού κάνει τη λαδιά τον είχαν καλέσει οι τρεις θεές, η Αφροδίτη, η Ήρα και η Αθηνά, για να κρίνει ποια είναι η καλύτερη. Ως γνωστόν, μισ εξαλέγη η Αφροδίτη, αλλά κι ο Πάρις απόκτησε μεγάλη φήμη. Τελικά την έκανε τη λαδιά. Τον κάλεσε ο καημένος ο Μενέλαος στο σπίτι του. Και τι θα φας, Πάρη μου, και τι θα πιεις, Πάρη μου, και πού θα κάτσεις. Μήπως εδώ σε φουσάει και τα λοιπά. Μα ο άπαξ μOURNΤΑΡΗΣ εσαεί μOURNΤΑΡΗΣ. Του ξεμυάλισε τη γυναίκα και μην τον είδατε τον Παναγή. Εξ ου και τα φοβερά γεγονότα που επακολούθησαν.

Τώρα, αν θελήσουμε να προχωρήσουμε και στην ιστορική περίοδο της αρχαίας Ελλάδας, ποιον να πιάσεις και να μη βρωμάει. Κάποιοι θέλαν να τα κάνουν στα βουβά. Για παράδειγμα, ο Ευριπίδης στα έργα του, μίσος στις γυναίκες, να μην τις δει στα μάτια του. Η φήμη όμως τον έφερε για πολύ μOURNΤΑΡΗΣ, εξ ου και το *Μισογύνης εν τοις έργοις, φιλογύνης εν τη κλίνη*.

Στη Ρωμαϊκή Εποχή πρώτος και καλύτερος ο Μάρκος

Αντώνιος. Ήταν βέβαια γενναίος στρατηγός, μα η ιστορία τον μνημονεύει ως το μεγάλο εραστή. Την τρέλανε την Κλεοπάτρα, ξετρελάθηκε κι ο ίδιος και στο τέλος πήγαν κακήν κακώς και οι δυο τους. Αλλά το ευχαριστήθηκαν. Γι' αυτό και ο Καβάφης στο *Απολείπειν ο θεός Αντώνιον* του λέει με άλλα λόγια: Μην τα θέλεις κι όλα, Αντώνιε, δικά σου. Το γλέντησες με την ψυχή σου. Μέχρις αυτού ήταν' άσε τις κλάψες.

Ας μπούμε και στα νεώτερα χρόνια. Για τον Ερρίκο της Ναβάρρας, που αργότερα έγινε Ερρίκος Δ', ένας από τους πιο αξιόλογους βασιλιάδες της Γαλλίας, λένε πως ήταν πολύ μουντάρης. Το όνειρο του Ερρίκου ήταν κάθε Γάλλος να έχει την Κυριακή στο τσουκάλι του έναν κόκορα. Κόκορας ακαταπόνητος κι ο ίδιος, εγκατέλειπε λέει τη μάχη και ταξίδευε ολόκληρη τη νύχτα με το άλογό του για να τη συνεχίσει στο κρεβάτι της Γκαμπριέλ ντ' Εστρέ. Βέβαια οι ερωτικές του επιτυχίες δεν τον γλίτωσαν από τις περικοκλάδες, τα κέρατα, που του έβαλε η Μαργαρίτα Βαλουά, η περίφημη Μαργκώ.

Και επειδή αρχίσαμε με τον Ερρίκο Δ', φυσικό είναι να συνεχίσουμε με τους απογόνους του. Βέβαια, θα παραλείψουμε το γιο του Λουδοβίκο ΙΓ' με τον αμφισβητούμενο ανδρισμό του (με τη γυναίκα του πλάγιασε πέντε χρόνια μετά το γάμο του κι αυτό ύστερα από επίμονη προσπάθεια του ερωμένου του Κάρολου Ντ' Αλμπέρ ντε Λουύν) και θα προχωρήσουμε στους πραγματικούς συνεχιστές της επιβητορικής του ικανότητας. Τον Λουδοβίκο ΙΔ', το λεγόμενο Βασιλιά Ήλιο, που έλαμψε επί εξήντα και πλέον χρόνια ως αξιόλογος βασιλιάς και μέγας επιβήτορας με την πλειάδα των παλλακίδων και των αντίστοιχων νόθων (από τη Λουϊζα ντε Λα Βαλλιέρ είχε τέσσερα μούλικά κι από τη μαρκησία ντε Μοντεσπάν άλλα οκτώ). Θα πούμε δυο λόγια και για το συνεχιστή τού έργου του, τον Αντιβασιλέα Φίλιππο της Ορλεάνης, η πιο μεγάλη φιλοδοξία του οποίου ήταν να ξεπεράσει τον Ερρίκο Δ' σε ερωμένες, πράγμα που το κατόρθωσε. Τις έφτασε επάνω από εκατό. Γι' αυτόν κυκλοφόρησε η φήμη πως είχε ερωτικές σχέσεις και με

τη θυγατέρα του. Και φυσικά θα καταλήξουμε στο συνεχιστή του έργου τους, τον Λουδοβίκο ΙΕ΄, η ερωτική επίδοση του οποίου έφτασε στα όρια της ακολασίας.

Αν θέλαμε να αναλύσουμε τις ερωτικές δραστηριότητες μόνον αυτών των τριών ερωτιδέων, θα εξαντλούσαμε όλες τις σελίδες του βιβλίου μας. Και επειδή δεν έχουμε τέτοια πρόθεση, προτρέπουμε κάθε φιλομαθή αναγνώστη να ανοίξει οποιαδήποτε *Ιστορία της Γαλλίας*, όπου με κάθε λεπτομέρεια θα μάθει τη δραστηριότητά τους και μαζί με τ' άλλα και τα ονόματα των παλλακίδων και των νόθων παιδιών τους. Κι αυτό, επειδή οι Γάλλοι πιστεύουν ότι η ερωτική δραστηριότητα των μεγάλων τέκνων της Γαλλίας συνέβαλε στο μεγαλείο του γαλλικού έθνους.

Εμείς θα περιοριστούμε μόνο στην κυρία Λενορμάν ντ' Ετιόλ, το γένος Πουασσόν, που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως Μαρκησία ντε Πομπαντούρ, την περίφημη ερωμένη του Λουδοβίκου ΙΕ΄, για την οποία έφτιαξαν και το περίφημο επιτάφιο επίγραμμα: *Ενθάδε κείται αυτή που υπήρξε είκοσι χρόνια παρθένος, δεκαπέντε χρόνια πόρνη κι επτά χρόνια μαστροπός.*

Μετά από αυτά και εφόσον βρισκόμαστε ακόμα στον ΙΗ΄ αιώνα, δεν πρέπει να ξεχάσουμε τον περιφημότερο γόη των αιώνων, τον βενετσιάνο Τζιάκομο Καζανόβα, ο οποίος εκτός από την τεράστια ερωτική του δραστηριότητα — ο ίδιος στα *Απομνημονεύματά* του αναφέρει ονομαστικά εκατόν είκοσι δύο ερωμένες για τριάντα εννιά χρόνια δραστηριότητα — υπήρξε και αξιόλογος συγγραφέας.

Κατά τον Στέφαν Τσβάιχ η σχέση του με τις γυναίκες ήταν τίμια, γιατί ήταν μόνο αισθησιακή. Ενώ οι ερωτικές περιπέτειες του Γκαίτε και του Βύρωνα άφηναν πίσω τους σπασμένες υπάρξεις, ο Καζανόβας δεν προκάλεσε κανένα τσάκισμα, καμία απελπισία. Έκανε πολλές γυναίκες ευτυχισμένες και καμιά δεν κατάντησε υστερική. Όλες ξαναγύρισαν άβλαφτες από την καθαρά αισθησιακή περιπέτεια στην καθη-

μερινή ζωή, είτε στους άνδρες τους είτε σε άλλους ερωμένους.

Λέγεται πως και ο ήρωάς μας Αρίστιππος, για να μην ξεχνάμε από πού ξεκινήσαμε, εφάρμοζε με απόλυτη ακρίβεια τη γραμμή Καζανόβα στην επιβητορική του δραστηριότητα. Αλλά ας προχωρήσουμε παρακάτω.

Για τον Ναπολέοντα λένε ότι περνούσε για πολύ γόης παρά το μπόι του και την ευτραφή κοιλιά του, αλλά κι αυτός δεν γλίτωσε από τις εξωσυζυγικές ενασχολήσεις της Ιωσηφίνας. Βέβαια ο μεγάλος του έρωτας ήταν η Μαρία Βαλέφσκα από την οποία απόχτησε κι ένα γιο. Υπήρξε η μόνη από τις φίλες του που τον επισκέφτηκε στην Έλβα στην εξορία.

Από τους ανθρώπους των γραμμάτων, βέβαια, θα πρέπει να ξεχωρίσουμε τον Γκαίτε. Και όμορφος ήταν, και πλούσιος ήταν, και μυαλό γερό είχε. Με τα προσόντα αυτά δεν άφησε γυναίκα για γυναίκα στη ζωή του. Αν δεν επρόκειτο για τον Γκαίτε, θα μπορούσαμε άνετα να τον κατατάξουμε στην κατηγορία των γοήτων του σαλονιού, αλλά αφού ήταν ο «Γκαίτε» ό,τι ήθελε έκανε. Και στα εβδομήντα τρία του χρόνια δεν το 'βαλε κάτω. Ερωτεύτηκε λένε την Ούλρικε Φον Λεβέντσωφ, κοπέλα δεκαοκτώ χρόνων και έβαλε και το δούκα της Βαϊμάρης να του κάνει τα προξενιά. Απ' αυτή την παρεκτροπή του ο κόσμος κέρδισε ένα αριστουργηματικό ποίημα.

Ο καημένος ο Μπετόβεν παραήταν άγριος στη φάτσα. Σα λιονταρίσιο ήταν, λένε, το κεφάλι του. Στον έρωτα υπήρξε άτυχος. Όσες τον πλησίασαν, είτε ως φίλες είτε ως μαθήτριες, στο τέλος τον εγκατέλειψαν για κάποιους άλλους, που μπροστά του ήταν νάνοι. Και η ιστορία με την «Αθάνατη Αγαπημένη» πρέπει να ήταν δημιούργημα της φαντασίας του.

Ο Βάγκνερ δεν τα πήγε άσχημα. Μόνο που είχε μια μανία με τις παντρεμένες. Παντρεμένος κι ο ίδιος με τη Μίνα Πλάνερ που ήταν κατά πέντε χρόνια μεγαλύτερή του και την οποία είχε μάλλον ως ένα το κρατούμενο. Οι έρωτές του με τη Ματθίλδη Βέζεντοκ, τη Ματθίλδη Μάγιερ και τη Φρειδερίκη Μάγιερ αναγράφονται με λεπτομέρειες σε κάθε βιογραφία του. Μα

πιο πάνω από όλους ήταν ο έρωτάς του με την Κόζιμα Φον Μπύλωφ, θυγατέρα του Λιστ. Το μεγάλο ρομάτσο που κατέληξε στο θάνατό του στη Βενετία και που μοιάζει τόσο πολύ με την πλοκή των έργων του.

Από τους Έλληνες ο Βενιζέλος λέγεται ότι είχε μεγάλη γοητεία. Γοήτευσε πολλές αξιόλογες γυναίκες με την πνευματική του ανωτερότητα. Αλλά κι ο Σικελιανός πρέπει να ήταν μεγάλος γόης. Μην ξεχάσουμε και τον Παλαμά. Κάποιος βέβηλος έγραψε πως μέχρι τα τελευταία του καθόταν στο παράθυρο του σπιτιού του κι έστελνε φιλιά στις κοπέλες που περνούσαν απ' έξω.

Αλλά νομίζω πως το τραβάμε μακριά. Ξεκινήσαμε από τον Αρίστιππο και καταλήξαμε στον Γκαίτε και τον Βενιζέλο. Καθαρή ιεροσυλία δηλαδή. Τέλος πάντων. Ας επανέλθουμε στο λεωφορείο, όπου ήδη ο Αρίστιππος μεγαλοπρεπής πάντοτε, έριξε ένα ξερό «...μέρα» στους επιβάτες, έβγαλε το σακάκι του, το κρέμασε δίπλα του και ταυτόχρονα απευθύνθηκε με ευγένεια είκοσι λόρδων σε κάποιο πρόσωπο που βρισκόταν έξω από το λεωφορείο:

— Περάστε στη θέση σας, Μαντάμ.

Παρασκευούλα (ή Σούλυ) η βαρυπενθούσα

Δεν πρόφτασε να τελειώσει τη φράση του ο Αρίστιππος και εμφανίστηκε στη σκάλα του λεωφορείου η αποκληθείσα «Μαντάμ».

Από την πρώτη στιγμή ενέπνευσε το γενικό σεβασμό. Βαρυπενθούσα! Μαύρο ταγιέρ, μαύρα παπούτσια, κάλτσες δικτυωτές βέβαια, αλλά στο μελανί σκούρο. Όλο το ντύσιμο απέπνεε το βαρύ πένθος που έκρυβε στην ψυχή της.

Το πένθος μετριαζόταν κάπως από τα ξανθά της μαλλιά σε στυλ αλογοουράς, το έντονο κραγιόν των χειλιών και το ρίμελ των ματιών. Ήταν τα μόνα στοιχεία που περιείχαν κάποια αισιοδοξία ότι παρά το πένθος η ζωή είναι πάντοτε ωραία. Και το έμπειρο μάτι του Αρίστιππου δεν μπορούσε να ξεγελαστεί. Όταν κάθησε δίπλα του με ένα ναζιάρικο «Ευχαριστώ» και έβαλε το ένα της πόδι επάνω στο άλλο ανάβοντας το τσιγάρο της, οι αρχικές του υποψίες επιβεβαιώθηκαν.

Με μια ματιά αξιολόγησε και τα φυσικά της προσόντα. Η αλήθεια είναι πως δεν ήταν δύσκολη δουλειά ακόμα κι από

τον πιο αφελή θεατή. Θέλεις η φούστα από το ταγιέρ που ήταν κοντή και στενή σύμφωνα με τη μόδα, θέλεις οι δικτυωτές κάλτσες, θέλεις ο τρόπος που κάθησε ή και όλα αυτά μαζί, δημιουργούσαν φαντασιώσεις ερωτικής ευωχίας και στον αθώοτερο θεατή, που δεν θα μπορούσε να τις μετριάσει ούτε στο ελάχιστο το βαρύ πένθος της κυρίας.

Το λεωφορείο ξεκίνησε και οι επιβάτες άρχισαν να σταυροκοπιούνται. Αφού έριξε μια τελευταία ματιά στην όλη εμφάνιση της παρακαθημένης του ως πλήρη επιβεβαίωση της ήδη διαμορφωμένης γνώμης του, ο Αρίστιππος νόμισε πως ήταν καιρός πλέον να δώσει το έναυσμα της πνευματικής επικοινωνίας.

— Ο σύζυγος, Μαντάμ; υπονοώντας το βαρύ πένθος της κυρίας.

— Δυστυχώς, ο μπαμπάς, ήταν η λακωνική απάντηση της βαρυπενθούσας.

Αυτήκοος μάρτυς της συζητήσεως λόγω της θέσης του, ο φίλος μας δεν μπόρεσε να καταλάβει αν το δυστυχώς αφορούσε την απώλεια του μπαμπά ή τη μη απώλεια του συζύγου.

— Σύζυγος δεν υπάρχει; ρωτάει ο Αρίστιππος με πατρικό ενδιαφέρον.

— Δυστυχώς, εν διαστάσει..., συνεχίζει με κάποια δόση μελαγχολίας η κυρία.

— Και ο λόγος; αποτολμά ο Αρίστιππος προς περαιτέρω αναγνώριση του εδάφους.

— Ασυμφωνία χαρακτήρος.

Στον τόνο αυτό συνεχιζόταν η συζήτηση για αρκετή ώρα και ο φίλος μας σχημάτισε μια πρώτη εικόνα για τη μαντάμ. Αυτή ολοκληρώθηκε αργότερα με συμπληρωματικές πληροφορίες από επιβάτες συγχωριανούς της κυρίας και θα ήταν άδικο να μην ενημερώσουμε γι' αυτά όλα κάπως και τους αναγνώστες μας.

Η κυρία ήταν καλλιτέχνης του άσματος «και δημοτικά και ευρωπαϊκά», κατά την έκφρασή της. Το καλλιτεχνικό της

όνομα ήταν Σούλυ. Εργαζόταν στην Αθήνα σε νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως. Έμενε με τη φίλη της Πόλυ, επίσης καλλιτέχνιδα, στην οδό τάδε, αριθμός τάδε.

— Αν κατεβείτε στην Αθήνα, θα χαρώ πολύ να σας δω. Πάρτε και την κάρτα μου.

Η κάρτα τα έλεγε καθαρά:

ΣΟΥΛΥ & ΠΟΛΥ

ARTISTES

οδός.... αριθμός....

ΑΘΗΝΑΙ

Γεννήθηκε και μεγάλωσε μέχρι τα δεκαοκτώ της χρόνια στον Παρακάλαμο της Θεσπρωτίας, όπου άκουγε στο όνομα Παρασκευή Γκούλιουρα. Επειδή το πατρικό όνομα δεν βοηθούσε στην καριέρα της, το αντικατέστησε με το «Σούλυ» κι έτσι ήταν γνωστή πλέον στον καλλιτεχνικό κόσμο της Αθήνας.

Η Παρασκευούλα λοιπόν, κατά τα λεγόμενα των συγχωριανών της, από μικρή είχε δώσει στο χωριό απτά δείγματα πρόωρης σεξουαλικής δραστηριότητας. Ο πατέρας της και τα αδέρφια της, λίγο για να γλιτώσουν την καλή φήμη της οικογένειας, λίγο για να περιοριστούν τα στόματα που μοιράζονταν το πενιχρό οικογενειακό εισόδημα, άκουσαν με ανακούφιση την εισήγηση κάποιου περαστικού συγγενή τους, εξάδελφου του μπαμπά, που ήταν από χρόνια εγκατεστημένος στην Αθήνα και αποτελούσε ένα από τα πρώτα ονόματα στη Λαχαναγορά του Ρέντη.

Τα επιχειρήματα του ξάδελφου ήταν ακαταμάχητα. Πρώτα ήταν ο κίνδυνος από το Παιδομάζωμα. Δεύτερο, με τη φωνή που έχει η Παρασκευούλα, μπορεί να εξελιχθεί σε μεγάλη καλλιτέχνιδα στην Αθήνα.

Με την ευλογία λοιπόν των γονέων της η Παρασκευούλα βρέθηκε στην Αθήνα από το '48. Προσωρινα έμεινε στο σπίτι του ξαδέλφου στην Πλατεία Βάθης και η εξέλιξή της υπήρξε ραγδαία. Από το δημοτικό τραγούδι μεταπήδησε στο «ευρω-

παϊκό». Έτσι λεγόταν τότε τα τανγκό και οι άλλοι χοροί της μόδας. Τον ξάδελφο διεδέχθη κάποιος Βάγγος, αυτόν κάποιος Μήστος, επακολούθησε και κάποιος γάμος, επήλθε η ασυμφωνία χαρακτήρος και τα λοιπά γνωστά, ώσπου τελικά νοίκιασαν με την Πόλυ ένα δωμάτιο στην οδό Κεραμεικού, έβαλαν και μια ταμπέλα στην πόρτα, που δήλωνε την καλλιτεχνική τους ιδιότητα και ησύχασαν.

Και ενώ πήγαιναν όλα ωραία και καλά, έλαβε το τηλεγράφημα απ' τα αδέλφια της για το θάνατο του μπαμπά. Την καλούσαν να κατέβει στο χωριό να κανονίσουν τα κληρονομικά.

Ο Αρίστιππος συμεριζόταν απόλυτα τον πόνο της Παρασκευούλας, αλλά εν πάση περιπτώσει η ζωή έχει τις δικές της απαιτήσεις και θα 'πρεπε να το ρίξει και λίγο έξω.

Η Σούλυ δεν διαφωνούσε κατ' αρχήν — αλλά ξέρετε είναι πολύ πρόσφατο το πένθος και τι θα 'λεγαν οι χωριανοί αν μάθαιναν ότι αντί να κατέβει στο χωριό τράβηξε για την Ηγουμενίτσα. Βέβαια τα μάτια της Παρασκευούλας μέσω του καθρέφτη που βρισκόταν μπροστά στον οδηγό, συμφωνούσαν απολύτως με την άποψη του Αρίστιππου.

Αθάνατε Αρίστιππε. Αχτύπητος ήσουν πάντοτε στις επιλογές σου. Ουδέποτε διεψεύσθεις.

Ήταν παγίδες:

Στο μεταξύ το λεωφορείο αγκομαχώντας τραβούσε το δύσκολο δρόμο του. Κάθε τόσο έπρεπε να σταματήσει για να κατέβει κάποιος επιβάτης ή να ανέβει κάποιος άλλος. Όσπου να λυθούν τα πράγματά του, ή να δεθούν του άλλου, να πει κι ο Αρίστιππος ένα καφέ, κάποιος να πάει «προς νερού», οι ώρες περνούσαν και η ζέστη γινόταν όλο και περισσότερο αφόρητη. Κάποτε ο Αρίστιππος ανακοίνωσε πως βρισκόμαστε στη Βροσίνα και θα καθήσουμε να φάμε.

Η Βροσίνα είναι ένα χωριό στη μέση σχεδόν της διαδρομής Ιωαννίνων-Ηγουμενίτσας. Τα σπίτια του πρέπει να είναι σκαρφαλωμένα σε κάτι υψώματα γύρω-γύρω από την πλατεία του χωριού από όπου περνάει ο δημόσιος δρόμος και όπου βρίσκονται τα μπακάλικά, οι φούρνοι και τα εστιατόρια του χωριού. Επειδή αποτελεί συγκοινωνιακό κόμβο, τα εστιατόρια είναι πολλά. Το λεωφορείο σταθμεύει συνήθως έξω από το εστιατόριο της επιλογής του σοφέρ. Η επιλογή αυτή δεν αποτελεί πρόβλημα για τους επιβάτες γιατί όλα τα εστιατόρια είναι όμοια μεταξύ τους.

Παντού τα φαγητά είναι εκτεθειμένα στο μπροστινό μέρος του καταστήματος με τρόπο ώστε μπαίνοντας ο πελάτης στο μαγαζί να έχει άμεση αντίληψη του φαγητού που πρόκειται να φάει.

Η σκόνη από το δρόμο μπαίνει παντού ανενόχλητα και επικάθεται στα φαγητά και στα τραπέζια. Τέλος οι μύγες με ιδιαίτερη μεταξύ τους συμφωνία έχουν κατανεμηθεί ισομερώς σε όλα τα εστιατόρια προς αποφυγήν παρεξηγήσεων.

Τα μόνιμα φαγητά είναι γίγαντες πλακί, μπακαλιάρος πλακί, φασόλια βραστά και κάποια γεμιστά. Συνήθως ακόμα κι ο πιο διστακτικός επιβάτης γεύεται τα φαγητά αυτά πιεζόμενος από την πείνα παρά τις τυχόν αμφιβολίες του για την καθαρότητά τους. Βέβαια δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να εκδηλωθούν οι δυσάρεστες συνέπειες της λαιμαργίας του προτού φτάσει το λεωφορείο στην Ηγουμενίτσα.

Οι επιβάτες διασκορπίστηκαν στα τραπέζια με τρόπο ώστε να υπάρχει κάποια ομοιογένεια. Ο φίλος μας κάθησε σε ένα τραπέζι όπου ήδη είχαν καθήσει δύο κύριοι κατά τα φαινόμενα αξιοπρεπείς.

Η έννοια της ανδρικής αξιοπρέπειας μέχρι και τη δεκαετία του '50 ήταν συνυφασμένη με το σιδερωμένο κοστούμι, το καθαρό πουκάμισο, τη γραβάτα, το ξυρισμένο πρόσωπο και τα καλοχτενισμένα μαλλιά. Έκτοτε άλλαξαν άρδην τα πράγματα. Αν θελήσεις σήμερα, ιδιαίτερα τις Κυριακές, να ντυθείς σαν άνθρωπος, αυτομάτως καθίστασαι τριτοκλασάτος, μπορεί δε να χαρακτηριστείς και ύποπτος για εμπορία ναρκωτικών. Την Κυριακή πρέπει να φορέσεις ό,τι πιο σκάρτο διαθέτει η γαρδαρόμπα σου. Πάντως με τα τότε κριτήρια οι κύριοι του τραπεζιού που κάθησε ο φίλος μας ήταν αξιοπρεπείς.

Έγιναν οι απαραίτητες συστάσεις, παραγγέλθηκαν τα φαγητά, η σαλάτα, το τυρί φέτα και τα λοιπά. Κάποιος παράγγειλε κι ένα μπουκάλι κρασί.

— Το κρασί θα το βάλεις στο λογαριασμό μου.

Αλίμονό σου όμως αν μετά την κατανάλωση της πρώτης

μπουκάλας δεν επακολουθούσε η εκ μέρους σου παραγγελία.

— Φέρε μας ένα μπουκάλι ακόμα και γράφ' το σ' εμένα. Η τυχόν παράλειψη αυτής σου της υποχρεώσεως, ούτε λίγο ούτε πολύ εσήμαινε πως δεν είσαι άντρας.

Ήρθαν και τα φαγητά, ήρθε και το κρασί. Είναι παρατηρημένο πως οι Ρωμιοί κατά τη διάρκεια του φαγητού ρωτούν και απαντούν μονολεκτικά. Αφού κορεσθεί η πείνα, επακολουθεί η κρασοκατάνυξη με συνοδεία φέτας και υπολειμμάτων της σαλάτας. Τότε γίνονται και οι σχετικές βούτες του ψωμιού στο λαδόξιδο της σαλάτας. Το πρώτο μπουκάλι κρασιού διαδέχεται το δεύτερο, το τρίτο, και ούτω καθ' εξής.

Το πρόσωπο κοκκινίζει, τα μάτια θολώνουν, η γλώσσα λύεται τραυλίζοντας. Αρχίζουν οι εκμυστηρεύσεις. Θα ήταν άδικο να μη δώσουμε στον αναγνώστη έστω και μια περίληψη όσων ελέχθησαν στο τραπέζι των τριών φίλων κατά τη διάρκεια της συνεστίασης.

Ο ένας από τους δυο αξιοπρεπείς κυρίους άκουγε στο βαρύγδουπο όνομα Θεμιστοκλή Παπαθεμιστοκλέους, πλήρης απόδειξη του ελληνογροιστιανικού μας πολιτισμού. Ήταν καθηγητής θεολογίας δυσμενώς αποσπασμένος στο γυμνάσιο της Ηγουμενίτσας.

Του άλλου το μικρό όνομα ο φίλος μας δεν το 'πιασε κατά τις συστάσεις, αλλά το επίθετό του ήταν Οικονόμου και εργαζόταν ως υπάλληλος στην Αγροτική Τράπεζα.

Από την ασάφεια αυτή κατά τη διάρκεια ολόκληρης της συζήτησης ήταν υποχρεωμένος να τον αποκαλεί «Κύριε Οικονόμου», γεγονός που προσέδιδε βέβαια κάποιο γόητρο στο φέροντα το όνομα, αλλά δημιουργούσε και κάποια απόσταση μεταξύ τους, σε αντίθεση με τον κύριο Παπαθεμιστοκλέους για τον οποίο, μετά το τρίτο μπουκάλι του κρασιού, προτίμησε το οικείο «Κύριε Θεμιστοκλή μου», έστω και αν αυτό μπορούσε να εκληφθεί ότι έχει μια δόση ειρωνείας ή τουλάχιστον επιείκειας για τον κύριο καθηγητή λόγω της διαπιστωθείσης απέραντης αφελείας του κατά τη συζήτηση.

Κουβέντα στην κουβέντα πέσανε και στον Αρίστιππο. Διαπιστώθηκε ότι και οι δύο κύριοι τον ήξεραν καλά τον Αρίστιππο από τα Γιάννενα.

— Τον Αρίστιππο μην τον κλαις, παιδί μου.

Εξεδηλώθη ο κύριος Θεμιστοκλής.

— Αυτός την έδεσε τη γαϊδούρα του με παλαμάρια. Εμείς τι κάνουμε που μπλέξαμε με τους ξυπόλυτους και την πάθαμε. Τάχα για λευτεριά, τάχα για λαοκρατία κι είμαστε τώρα χρόνια και χρόνια του κλώτσου και του μπάτσου κι ούτε πρόκειται να δούμε άσπρη μέρα ποτέ μας. Και μήπως δεν μου τα 'πε ο γυμνασιάρχης το καλοκαίρι του '43; «Εσείς κύριε Παπαθεμιστοκλέους, πρέπει να έλθετε μαζί μας στην οργάνωση των υγιώς σκεπτομένων Ελλήνων. Τι γυρεύετε εσείς, ένας επιστήμονας και μάλιστα θεολόγος, με τους άθεους και τους αναρχικούς; Άλλωστε τη δημοκρατία επιδιώκει και ο ΕΔΕΣ! Το καταστατικό του το γράφει καθαρά: *αρχηγός της οργανώσεως ήταν και θα είναι ο Νικόλαος Πλαστήρας*. Αυτά και άλλα πολλά μου έλεγε και μου ξανάλεγε ο γυμνασιάρχης.

» Έλα όμως που κάτι μου έλεγε μέσα μου πως δεν είναι και τόσο καθαρά τα πράγματα! Λίγο ο αρχηγός τους που μετά το κωμικό κίνημα που έκανε το '23 ή το '24 επεδίδετο μετά μανίας επί χρόνια και χρόνια στην χαρτοπαιξία, λίγο τα στελέχη της οργάνωσης — κάποιοι μεγαλόσχημοι επιστήμονες, κάποιοι μεγαλέμποροι και μαυραγορίτες και κάποιοι άλλοι, να μην προχωρήσω παρακάτω — πώς να σ' το πω, δεν μου γέμιζαν το μάτι ότι μ' αυτούς θα φέρουμε τη δημοκρατία στον τόπο μας. Από την άλλη μεριά έβλεπες το όνειρο του λαού να παίρνει σάρκα και οστά. Μιλούσαν για μια δημοκρατία όπου ο λαός θα είναι νοικοκύρης στον τόπο του. Θα σταματήσει η εκμετάλλευση του ανθρώπου. Θα σταματήσει το ξένο κεφάλαιο να απομυζά τον πλούτο του τόπου μας και θα ανοίξει ο δρόμος στην οικονομική απελευθέρωση και στην πνευματική ανύψωση του λαού μας. Αυτά και άλλα μας φλόγιζαν τότε τις καρδιές.

»Τι κι αν μετέχουν στην οργάνωση και οι κομμουνιστές.

Δεν πολεμάνε σαν σκυλιά τους φασίστες στη Ρωσία; Δεν έγραψαν το θρύλο του Στάλινγκραντ; Εξ άλλου μέσα στο ΕΑΜ ήταν κι ο Σβώλος, το όνομα του οποίου για τους νέους επιστήμονες της εποχής ήταν ταυτόσημο με τη δημοκρατία. Τον άρπαξε ο Μανιαδάκης στα χρόνια της δικτατορίας και τον έστειλε στα ξερονήσια γιατί το μάθημά του στο συνταγματικό είχε γίνει προσκύνημα για όλο το φοιτηταριό.

»Εξ άλλου το καταστατικό της οργάνωσης το έλεγε καθαρά. Στο ΕΑΜ μετέχουν: το ΚΚΕ, το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Σβώλου, το Κόμμα της Λαϊκής Δημοκρατίας του Τσιριμώκου και μια σειρά άλλων δημοκρατικών κομμάτων και οργανώσεων. Τώρα ποια ήταν αυτά τα άλλα κόμματα, δεν το ξεκαθάριζαν, ίσως λόγοι συνωμοτικοί, λέγαμε, να μην το επιτρέπουν.

»Τέλος πάντων, μ' αυτά και μ' αυτά τα εννιά δέκατα από τους καθηγητές των γυμνασίων, όλοι οι δάσκαλοι των δημοτικών σχολείων, κάθε αξιόλογος επιστήμονας με πνευματικά ενδιαφέροντα, κόσμος και κοσμάκης γράφτηκε στο ΕΑΜ με μια φλόγα κι έναν ανεπανάληπτο ενθουσιασμό. Να διώξουμε τον κατακτητή και να στερεώσουμε μια αληθινή Δημοκρατία. Ω-ραίοι λόγοι, ωραίοι σκοποί!

»Η παρέα μας, καμιά δεκαριά καθηγητές, όλοι γραμμένοι στο ΕΑΜ μαζί εμάστε κάθε τόσο και συζητούσαμε γεμάτοι όνειρα για τη μεταπολεμική Ελλάδα. Δυο τρεις ήταν γραμμένοι και στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Οι περισσότεροι είμαστε ανέ-νταχτοι.

Σταμάτησε ο κύριος Θεμιστοκλής για λίγο να πάρει ανάσα. Είχε αναψοκοκκινίσει λίγο απ' το κρασί, λίγο απ' τον ενθουσιασμό του μιλώντας για τα ιδανικά της οργάνωσης.

Συνεχίζοντας τις εκμυστηρεύσεις του μίλησε για τον ενθουσιασμό του λαού όταν μπήκαν οι αντάρτες στα Γιάννενα τον Οκτώβρη του '44. Με την ελληνική σημαία μπροστά περνούσαν τους δρόμους τραγουδώντας τότε τα παλιά τραγούδια *Μαύρη είν' η νύχτα στα βουνά...* τότε τα καινούρια, όπως *Στ' άρματα, στ' άρματα, εμπρός στον αγώνα...* Οι Εδεσίτες είχαν

λουφάξει. Λες και είχαν ένα σύμπλεγμα ενοχής. Ήρθαν και τα στελέχη της οργάνωσης. Γραμματέας λένε πως είναι ο Ναπολέοντας ο Τσάντης, κομμουνιστής βέβαια, αλλά αξιόλογος πνευματικός άνθρωπος. Ηπειρώτης γέννημα και θρέμμα. Μαζί κι ο Τάκης Χατζής, παλιός Γιαννιώτης, γιος του Πελερέν, δημοσιογράφος και λογοτέχνης. Μαζί κι άλλοι νέοι επιστήμονες Ηπειρώτες: ο Γιώργος Μπεκιάρης από τα Δολιανά, ο Γιώργος ο Ζωίδης από την Αρτσίστα, ο Δεμίρης, κι άλλοι κι άλλοι αξιόλογοι και άφθαρτοι άνθρωποι. Ανάμεσά τους φιγουράριζαν και κάποιοι άγνωστοι ξενομερίτες.

Τέλος πάντων τα 'βλεπε ο Θεμιστοκλής και τα καινούρια. Η κάθε αντάρτικη ομάδα είχε τριμελή ηγεσία. Ένας ήταν ο στρατιωτικός διοικητής. Τα καθήκοντά του περιορίζονταν στον επιχειρησιακό τομέα. Κοντά του ήταν κι ο καπετάνιος της ομάδας που εκπροσωπούσε τους απλούς αντάρτες. Του φαινόταν πολύ σωστό. Θυμάται από προπολεμικά τι τραβούσε ο απλός φαντάρος από τον κάθε βαθμοφόρο. Στο όνομα της πειθαρχίας εξευτελιζόταν η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του κάθε στρατευμένου παιδιού. Κατέληγαν να γίνουν οι δούλοι των αξιωματικών. «Τρέχα, Γιαννάκη, να φέρεις τα παιδιά από το σχολείο.» Τρεχάλα ο Γιαννάκης. «Τρέχα, Γιαννάκη, να ψωνίσεις κυμά για την κυρία.» Τρεχάλα ο Γιαννάκης. Έπρεπε να σταματήσει ο ανθρώπινος εξευτελισμός. Μαζί όμως ήταν κι ο πολιτικός καθοδηγητής της ομάδας. Αυτός τώρα τι γυρεύει; αναρωτιόνταν μεταξύ τους οι καθηγητές της παρέας. Αφού η οργάνωση αποτελείτο από πολλά δημοκρατικά κόμματα, τίνος κόμματος τις ιδέες θα διοχέτευε ο πολιτικός καθοδηγητής;

Τέλος πάντων, όλα θα διορθωθούν, εξ άλλου σε λίγο η Εθνική Κυβέρνηση θα κάνει γενική επιστράτευση. Τα αντάρτικα θα διαλυθούν. Θα δημιουργηθεί ο νέος ελληνικός στρατός, θα στελεχωθεί με καταξιωμένους αξιωματικούς του ΕΛΑΣ, του ΕΔΕΣ, τους πολεμιστές του Ελ Αλαμείν και του Ρίμινι και όλα θα πάνε μια χαρά, θα γίνουν σε λίγο και εκλογές. Θα γίνει δημοψήφισμα και ο λαός, ώριμος πολιτικά, θα διώξει τη δυ-

ναστεία μια για πάντα, θα εκλέξει τους αντιπροσώπους του ανάμεσα στους αγωνιστές του λαού, σ' αυτούς που του συμπαραστάθηκαν στα μαύρα χρόνια της Κατοχής, θα απομονώσει τους συνεργάτες του κατακτητή και τους μαυραγορίτες και θα ανατείλει μια καινούρια Ελλάδα ελεύθερη, λαοκρατούμενη κι ευτυχισμένη. Αυτά σκέπτονταν και συζητούσαν ο Θεμιστοκλής και η παρέα του. Κάποιοι πιο καχύποπτοι είχαν ορισμένες αμφιβολίες. Ο Θεμιστοκλής όμως ήταν αισιόδοξος.

Στο μεταξύ άρχισαν να φτάνουν και κάποιες πληροφορίες. Κατέβηκε, λέει, ο Άρης στην Πελοπόννησο και τα έκανε λίμπα. Γέμισαν τα ξεροπήγαδα του Μελιγαλά από πτώματα. Ολόκληρες οικογένειες ξεκληρίστηκαν. Στην Αρδέα μάζεψε ο ΕΛΑΣ εκατοντάδες αξιωματικούς και οπλίτες από τον ΠΑΟ και τους εκτελούσε λίγους-λίγους. Η πληροφορία για τον Ψαρρό είχε έρθει πιο γρήγορα και είχε θορυβήσει κάθε λογικό άνθρωπο. Τι γίνεται εδώ, ρε παιδιά; Είναι αλήθεια όλ' αυτά; Μήπως τα λένε οι αντίπαλοι για να σκεπάσουν τις δικές τους πομπές; Κάτω στην Πρέβεζα μπήκε ο Γαλάνης με την ομάδα του και σκότωσε με την ψυχή του γιατρούς, δικηγόρους, φαρμακοποιούς, απλά μέλη του ΕΑΜ. Μήπως βαδίζουμε για εμφύλιο πόλεμο; συζητούσαν οι καλόβουλοι καθηγητές της παρέας.

Μ' αυτά και μ' αυτά μπήκαμε και στο Δεκέμβρη του '44. Οι εφημερίδες έγραφαν για διαφωνίες μέσα στην Εθνική Κυβέρνηση. Ο Παπανδρέου επέμενε να διαλυθούν τα αντάρτικα σώματα αλλά να κρατηθούν ο Ιερός Λόχος και η Ταξιαρχία του Ρίμινι που θα αποτελούσαν τον κορμό του νέου στρατού. Απ' την άλλη μεριά η ηγεσία του ΕΑΜ υποστήριζε πως τα δύο αυτά σώματα είναι πραιτωριανοί προπομποί του Γλίξμπουργκ και πρέπει να διαλυθούν. Ο καινούριος στρατός πρέπει να στηριχθεί στους καταξιωμένους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Άντε, βγάλε άκρη. Νεώτερες πληροφορίες έλεγαν ότι έφυγαν απ' την κυβέρνηση οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ και ετοιμάζεται συλλαλητήριο στην Αθήνα χωρίς την έγκριση της κυβέρνησης. Οι διαφωνίες άρχισαν και στην παρέα του Θεμιστοκλή. Μια

και μπήκατε, κύριοι του ΕΑΜ, στην Εθνική Κυβέρνηση, επιλέξατε την ομαλή εξέλιξη των πραγμάτων. Αν θέλατε τη σύγκρουση με την κυβέρνηση του εξωτερικού και τους Εγγλέζους, δεν έπρεπε να πάτε στο Λίβανο. Είχατε φτιάξει την ΠΕΕΑ, κάνατε και εκλογές, βγάλατε εθνοσύμβουλους, αποτελούσατε κρατική εξουσία. Τώρα τι καραγκιοζιλίκια είναι αυτά;

Και καλά οι κουκουέδες. Ο Σβώλος δεν βλέπει πως πάμε για εμφύλιο πόλεμο; Δεν καταλαβαίνει πως αφορμή ζητούν οι Εγγλέζοι να τους διαλύσουν; Αυτά υποστήριζαν οι μετριοπαθείς της παρέας.

Απ' την άλλη μεριά οι πιο θερμόαιμοι υποστήριζαν πως το ΕΑΜ αποτελεί σήμερα το 80% του ελληνικού λαού. Στρατός του είναι ο ΕΛΑΣ. Τα οποιαδήποτε νομικά κατασκευάσματα δεν μπορούν να ανατρέψουν την πραγματικότητα. Μα τη συμμετοχή στην Κυβέρνηση του Καΐρου το ΕΑΜ αποδείκνυε την καλή του πρόθεση για ομαλή εξέλιξη της πολιτικής ζωής του τόπου. Αλλά όταν του ζητούν να διαλύσει το στρατό του, είναι σαν να του λένε να δεθεί χειροπόδαρα, έρμαιο των πραιτωριανών του βασιλιά και των Εγγλέζων.

Μα δεν βλέπετε, απαντούσαν οι άλλοι, ότι η Αγγλία υποστηρίζει με όλη της τη δύναμη την κυβέρνηση; Πως οι μεγάλοι τα κανόνισαν στη Γιάλτα με μια μονοκοντυλιά; Η Ελλάδα ανήκει στην επιρροή της Αγγλίας. Ο συνταγματάρχης Ποπώφ βρίσκεται μαζί με τους άλλους εκπροσώπους των συμμάχων στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρεταννία. Πάνε να βαρέσουν γροθιά στο μαχαίρι; Και στο κάτω-κάτω όλος αυτός ο λαός που τάχτηκε στις γραμμές του ΕΑΜ συμφωνούσε με την επιλογή του εμφυλίου πολέμου; Μήπως μας παγίδεψαν και δεν το πήραμε χαμπάρι; αναρωτιόταν ο καχύποπτος της παρέας. Ο Θεμιστοκλής εξακολουθούσε να είναι αισιόδοξος. Κάποια λύση θα βρεθεί και θα μονιάσουν.

Δυστυχώς τα γεγονότα τον διέψευσαν. Φούντωσε στην Αθήνα ο εμφύλιος πόλεμος. Θρήνος και κλαυθμός και οδυρμός πολύς.

Έρχεται κι ο Τσώρτσιλ στην Αθήνα χριστουγεννιάτικα. Γυρίζοντας μιλάει στο Κοινοβούλιο. Αλλά ελίσσεται έξυπνα. Επαναστάτες Τροτσκιστές θέλουν να καταλύσουν κάθε εξουσία στην Αθήνα. Έτσι δικαιολογείται και απέναντι των Ρώσων. Δεν πολεμάμε τους ομοϊδεάτες σας. Τα αποτελέσματα είναι γνωστά. Σωροί τα πτώματα στην Αθήνα. Ολόκληρα τετράγωνα γκρεμίζονται. Τελικά διώχνονται οι αντάρτες από την Αττική. Εν τω μεταξύ άρχισε η πτωματολογία στις εφημερίδες της δεξιάς. Μακάβριες φωτογραφίες φιγουράρουν καθημερινά. Μ' αυτά και μ' αυτά ένα λαϊκό κίνημα που ξεσήκωσε αρχικά τα εννέα δέκατα του ελληνικού λαού, κατέληξε με τους αδελφούς χειρισμούς μιας ηγεσίας κατώτερης των περιστάσεων σε ένα φριχτό μακελειό όμοιο του οποίου δεν ξανάδε η Ελλάδα μέχρι τότε. Τελικά εκεί που μας χρωστούσαν, μας πήραν και το βόδι. Γίνεται κι η Βάρκιζα. Εξασφαλίζει η ηγεσία την ατιμωρησία της. Κάποιοι που βαρύνονταν με εγκλήματα, το 'σκασαν για τη Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία, κι έμεινε ο λαουτζίκος να πληρώσει τα σπασμένα μέσα στη δίνη της αντεκδίκησης.

Και βλέπεις να ξεφυτρώνουν όλοι οι συνεργάτες των Γερμανών σαν ακραιφνείς εθνικόφρονες. Όλοι οι μαυραγορίτες σαν γνήσιοι πατριώτες. Όλοι όσοι είχαν λουφάξει στην Κατοχή, όλα τα σκουπίδια της διανοήσης γίνονται τιμητές του λαού και εκδικητές και τιμωροί. Τελικά όλη η παρέα εκτός από τους δυο κουκουέδες συμφώνησε: «Μας παγίδεψε το Κομμουνιστικό Κόμμα, και τώρα θα πληρώσουμε την αφέλειά μας.» Και πλήρωσαν πράγματι τα σπασμένα, τόσοι και τόσοι καλοπροαίρετοι άνθρωποι με ξυλοδαρμούς και με εξορίες, με φυλακίσεις και με εκτελέσεις.

Έγιναν τα υπηρεσιακά συμβούλια για την εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών. Η μόνιμη κατηγορία ήταν ότι δεν εμπορεύσαι από τα εθνικά ιδεώδη. Σου έθεταν ένα ερωτηματολόγιο κι έπρεπε να απαντήσεις με ένα ναι ή με ένα όχι. «Ετάχθητε κατά την περίοδο της Κατοχής εις τινά των Αντεθνικών Οργανώσεων ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΙΟΝ κτλ.;;» Άντε τώρα

βγάλ' τα πέρα.

— Τέλος πάντων, ας είναι καλά η ειδικότητα του θεολόγου. Άθεος και θεολόγος, όπως και να το κάνεις, δεν ταιριάζουν. Με τη βοήθεια κάποιας υπεύθυνης δήλωσης αποκηρύσσω μετά βδελυγμίας το ΕΑΜ κτλ. και τάσσομαι ολοψύχως εις τας αγνάς γραμμάς της Εθνικής Παρατάξεως ... απαλλάχτηκαν.

» Έτσι παιδί μου, γλίτωσα τελικά τη θεσούλα μου και το ψωμί των παιδιών μου. Ας είναι καλά κι ο Γυμνασιάρχης που με βοήθησε. «Γνωρίζω καλώς ότι ο κύριος Παπαθεμιστοκλέους εμφορείται από Εθνικά ιδεώδη».

»Βέβαια πήρα και τη δυσμενή μου απόσπαση στο γυμνάσιο της Ηγουμενίτσας, αλλά τι να γίνει, και στην Ορεστειάδα να με στέλνανε θα πήγαινα. Έπρεπε να πληρώσω την αφέλειά μου.

Ξαναμμένος ο κύριος Θεμιστοκλής σταμάτησε το μονόλογό του. Άναψε κι ένα τσιγάρο και το απολάμβανε.

— Όλα μας τα είπες, κύριε καθηγητά. Για τον Άρη δεν μας είπες τίποτα.

Ο κύριος Θεμιστοκλής σκεφτόταν.

— Πράγματι, παιδί μου, ο Άρης Βελουχιώτης, είναι το μεγάλο ερωτηματικό του κινήματος. Άλλοι τον ανέβασαν στα ουράνια. Άλλοι τον κατέβασαν στα Τάρταρα. Τι δεν του είπαν. Ακόμα και ομοφυλόφιλο τον είπαν. Εγώ πιστεύω πως ο Βελουχιώτης ήταν φτιαγμένος από τη στόφα του λαϊκού ηγέτη, απ' αυτούς που φέρνουν τις δομικές μεταβολές σε μια κοινωνία, αρκεί να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες και να σε βοηθήσει και η τύχη. Ποτέ μου δεν θα συμφωνήσω με το έγκλημα ως μέσο για την επικράτηση κάποιων ιδεών.

»Μάχαιρα έδωσες, μάχαιρα θα λάβεις. Αλλά νομίζεις πως κάθε επανάσταση έγινε με το σταυρό στο χέρι; Η Γαλλική Επανάσταση στηρίχτηκε σε ποταμούς από αίματα. Η Ρωσική Επανάσταση του '17 το ίδιο. Πάρε τον Τίτο. Νομίζεις πως επικράτησε με το Ευαγγέλιο; Όλους τους αντιπάλους του τους έφαγε το μαύρο σκοτάδι. Σήμερα όμως είναι ο μεγάλος

λαϊκός ηγέτης, ο αναμορφωτής της Γιουγκοσλαβίας. Αν και στην Ελλάδα υπήρχαν οι ανάλογες διεθνείς συνθήκες, ο Άρης θα ήταν σήμερα ο μεγάλος ηγέτης του λαού. Η πολιτική του γραμμή ήταν πιο καθαρή από την υπόλοιπη ηγεσία της εποχής που παράπαιε στις ενέργειές της. Αυτοί ήσαν καλοί να διευθύνουν μια απεργία σε κάποιο εργοστάσιο κι όχι ένα λαϊκό κίνημα σαν το ΕΑΜ.

— Αλλά κύριε Θεμιστοκλή, από τον Αρίστιππο ξεκινήσαμε και καταλήξαμε στον Βελουχιώτη. Για πες μας, τι ρόλο έπαιξε ο Αρίστιππος στην κοσμοχαλασιά αυτών των ετών;

— Επειδή κουράστηκα, παιδί μου, θα αφήσω τον κύριο Οικονόμου να σου πει για τον Αρίστιππο που τον ξέρει και καλύτερα γιατί είναι και ομοϊδεάτες, είπε ο κύριος Θεμιστοκλής ρουφώντας με ηδονή το τσιγάρο του και μισογελώντας.

— Όχι και ομοϊδεάτες, Θεμιστοκλή. Εγώ μπήκα στον ΕΔΕΣ από ιδεολογία, ενώ ο Αρίστιππος μπήκε την τελευταία στιγμή για να ρίξει στάχτη στα μάτια του κόσμου.

— Για πέστε τα, κύριε Οικονόμου, μου φαίνεται πως τα ξέρετε καλά εσείς.

— Και βέβαια τα ξέρω, παιδί μου, γιατί τα έζησα τα γεγονότα από κοντά. Η ιστορία του Αρίστιππου ξεκινάει με τη συνθηκολόγηση του Στρατού της Ηπείρου τον Απρίλη του '41. Την Κυριακή του Πάσχα στα Γιάννενα ήταν μια μέρα καθαρά ανοιξιάτικη από το πρωί. Ένας καταγάλανος ουρανός κι ένας πρώιμα ζεστός ήλιος έβγαλαν τον κόσμο στον περίπατο.

»Είχαμε βγει με τη γυναίκα μου και τραβούσαμε για το μώλο όταν γύρω στο μεσημέρι άρχισε ο συναγερμός. Μπήκαμε στα καταφύγια του Φρουρίου. Ακούστηκαν στην αρχή τα βουητά των αεροπλάνων που περιφέρονταν ανενόχλητα επάνω από την πόλη και σε λίγο άρχισε ο χαλασμός. Σφύριζαν σαν δαίμονες της κόλασης. Κατεβαίνοντας κάθετα προς το στόχο τους, έρριχναν τις βόμβες τους και εξαφανίζονταν. Σε λίγο άλλο σμήνος και πάλι τα ίδια. Νομίζαμε πως ήρθε το τέλος του κόσμου. Κατά τις τρεις με τέσσερις το απόγευμα σταμάτησε

ο συναγερμός. Βγαίναμε από τα καταφύγια σαν τα σαλιγκάρια μετά τη βροχή, κίτρινοι από το φόβο. Τι να δεις! Η πόλη ερειπωμένη. Από τα ερείπια φωτιές και καπνοί. Νεκροί και τραυματίες κουτουρού.

»Στο στρατιωτικό νοσοκομείο που στεγαζόταν στα καινούρια κτίρια της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, έπεσε η βόμβα, πέρασε τα πατώματα των ορόφων και έσκασε στο υπόγειο όπου λειτουργούσε το χειρουργείο. Γιατροί, νοσοκόμες, άρρωστοι, νεκροί στον τόπο. Μην τα συζητάς, τα πάντα είχαν νεκρώσει. Ο κόσμος παγωμένος. Το κράτος εν διαλύσει. Αν συνεχιζόταν ο βομβαρδισμός δεν επρόκειτο να μείνει ρουθούνι.

»Κατά το βραδάκι συναντώ στην πλατεία ένα γνωστό μου αξιωματικό που υπηρετούσε στο Στρατηγείο.

»— Τι γίνεται Κώστα;

»— Δεν τα βλέπεις; Διαλυόμαστε.

»— Τι λένε οι μεγάλοι γαλονάδες στο Στρατηγείο;

»— Τι να πουν, τα ίδια. Αν συνεχισθεί ο πόλεμος θα εξαφανισθούμε. Η αντοχή έχει και τα όριά της. Πολεμήσαμε στην Αλβανία και τσακίσαμε τους Ιταλούς. Πολεμήσαμε και στο Ρούπελ κι ο Χίτλερ αναγκάστηκε να εκφράσει το θαυμασμό του για τον Έλληνα φαντάρο. Φτάνει πια.

»Από τις κουβέντες του κατάλαβα πως κάτι γίνεται στα παρασκήνια. Την άλλη μέρα μάθαμε πως οι στρατηγοί του Σώματος Στρατού με το δεσπότη τον Σπυρίδωνα υπέγραψαν ανακωχή με τους Γερμανούς. Μια στυφή ανακούφιση νιώσαμε όλοι μας. Σε δυο μέρες ξυπνήσαμε το πρωί και είδαμε την επάνω πλατεία γεμάτη από μηχανοκίνητα. Τανκς, αυτοκίνητα, τρίκυκλες μοτοσυκλέτες. Πελώριοι Γερμανοράδες γυμνοί από τη μέση κι επάνω πλένονταν και ξυρίζονταν στις βρύσες της πλατείας σαν νοικοκυραίοι στον τόπο τους.

»Εν τω μεταξύ φουρνιές-φουρνιές έφταναν οι φαντάροι μας από το μέτωπο της Αλβανίας. Ξυπόλυτοι, αξύριστοι, σε κακό χάλι. Πλήρης διάλυση. Πετούσαν τα όπλα σε κάποια σημεία της πόλεως και τραβούσαν προς τα κάτω, προς Άρτα,

Καρβασαρά, Αγρίνιο. Κανένας δεν τους πείραζε. Ήταν φαίνεται μέσα στους όρους της ανακωχής. Η διάλυση όμως του ελληνικού κράτους ήταν εκδηλη. Στην πλατεία κυκλοφορούσαν φύρδην-μίγδην στρατιώτες και μεγαλογαλονάδες. Όσοι στρατιώτες και αξιωματικοί ήσαν από την περιοχή των Ιωαννίνων άλλαζαν στα γρήγορα τα στρατιωτικά. Δεν ξέρεις τι γίνεται. Άλλος φορούσε στρατιωτικό παντελόνι με πολιτικό σακκάκι, άλλος αμπέχονο και μακρύ παντελόνι. Μην τα συζητάς.

»Μπροστά μου, κοντά στο παλιό ταχυδρομείο, κατέβηκε ένας αξιωματικός γεροδεμένος με γένια απ' το αυτοκίνητο. Ερχόταν από το μέτωπο. Κοίταξε γύρω του τα όπλα πεταμένα σε σωρούς, είδε και τους φαντάρους ξυπόλυτους, σε άθλια κατάσταση. Βγάζει το περίστροφό του και αυτοκτονεί.

»Εν τω μεταξύ είχε αρχίσει το ρήμαγμα των αποθηκών. Οι περισσότερες στρατιωτικές αποθήκες βρίσκονταν στις εσοχές του φρουρίου. Τρόφιμα και ματατισμός σε μεγάλες ποσότητες. Σ' αυτά οι Εγγλέζοι είχαν φανεί γενναιόδωροι. Κράτος δεν υπήρχε. Όποιος είχε μάχαιρι έτρωγε πεπόνι. Πρωί-πρωί ξεκινούσαν παρέες από ξυπόλυτες γυναίκες με τριχιές στην πλάτη από τις λαϊκές συνοικίες και τα γύρω χωριά και τραβούσαν για το φρούριο. Άδειαζαν ομαδικά τις αποθήκες. Φορτώνονταν στην πλάτη ό,τι μπορούσαν και γύριζαν στα σπίτια τους.

»Ένα πρωί μπήκαν και μερικές ιταλικές μονάδες με κοκορόφτερα στο καπέλο. Ήταν σαν βρεγμένες γάτες. Ο κόσμος τους έβλεπε και χασκογελούσε. Η φήμη όμως έλεγε ότι οι Γερμανοί φεύγουν από την Ήπειρο και αναλαμβάνει την κατοχή ο ιταλικός στρατός.

»Στην πλατεία έγινε μια στρατιωτική παράδοση και παραλαβή της πόλεως με φανφάρες, σημαίες και τέτοια. Ένας πελώριος Γερμαναράς στρατηγός παρέδωσε την πόλη στον Ιταλό, ένα κοντούλι κοιλαρά αξιωματικό που ήταν φτυστός ο μπακάλης της γειτονιάς μου.

»Τέλος πάντων. Να σου πω τώρα και για τον Αρίστιππο.

Ο Αρίστιππος που λες ήταν επιστρατευμένος στον όρχο αυτοκινήτων. Τον βλέπαμε τακτικά που ερχόταν από το μέτωπο με το στρατιωτικό αυτοκίνητο. Φόρτωνε τρόφιμα, ιματισμό, πυρομαχικά και ξανά στο μέτωπο. Απ' αυτόν μαθαίναμε τα νέα.

»— Τους φάγαμε τους κερατάδες. Σε λίγες μέρες τους ρίχνουμε στη θάλασσα. Όλο τέτοια.

»Ο Αρίστιππος ήξερε τις αποθήκες του στρατού μία προς μία. Επάνω στην αναμπουμπούλα κράτησε για λογαριασμό του το στρατιωτικό αυτοκίνητο που οδηγούσε — ποιος θα του έλεγε γιατί και πώς — και μπαρμπάλευε κάθε νύχτα τις αποθήκες και καλά που έκανε. Σε λίγες μέρες θα τις έπαιρναν οι Ιταλοί.

»Ο καιρός περνούσε. Οι Ιταλοί αποτελούσαν πια κατάσταση στα Γιάννενα. Μεταφέροντας Ιταλούς αιχμαλώτους κατά τη διάρκεια του πολέμου ο Αρίστιππος είχε μάθει και πέντε λέξεις ιταλικές. Πολλές φορές τον βλέπαμε παρέα στις ταβέρνες της γειτονιάς με καραμπινιέρους. Κρασάκι, κουβεντούλα, ψου ψου και μου μου μου. Πότε-πότε και κανένα τραγουδάκι *O sole mio* και τέτοια. Το ιταλικό πήγαινε και έδινε στην κουβέντα.

»Ας μην τα πολυλογούμε: ο Αρίστιππος σιγά-σιγά είχε το ένα του με την Καραμπινιερία. Αρχίσαμε στη γειτονιά να τον φοβόμαστε. Περνούσε ο Αρίστιππος, σταματούσε η κουβέντα. Εν τω μεταξύ είχε μετατρέψει το φορτηγό σε λεωφορείο και έκανε τη συγκοινωνία Γιάννενα-Αθήνα. Πήρε σοφέρ για την οδήγηση. Αυτός είχε ανοίξει μεγάλο μαγαζί στο κριθαροπάζαρο «Εισαγωγές-Εξαγωγές Α.Ε.» Λεφτά με ουρά ο Αρίστιππος. Οι παρέες με τους Ιταλούς απέδιδαν τους καρπούς τους. Οι φήμες οργίαζαν. Οι Ιταλοί δεν δίνουν τις άδειες εισαγωγής και εξαγωγής εμπορευμάτων χωρίς αντάλλαγμα. Χαφιάς των Ιταλών ο Αρίστιππος!

» Άρχισαν να φουντώνουν οι απελευθερωτικές οργανώσεις. Οι πληροφορίες έφεραν τον στρατηγό Ζέρβα να ανεβαίνει στα Άγραφα και να φτιάχνει αντάρτικο. Μαζί του και πολλοί

αξιωματικοί του στρατού. Έχει και πολιτική οργάνωση με σκοπό την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας μετά τον πόλεμο. Αρχηγός της οργάνωσης αυτής ήταν και θα είναι ο Στρατηγός Πλαστήρας.

»Η μάνα μου ήταν από στρατιωτική οικογένεια. Ο πατέρας της ήταν συνταγματάρχης. Ο αδελφός της λοχαγός απότακτος του '35. Γράφτηκε από τους πρώτους στην οργάνωση κι ανέβηκε στο βουνό. Όλοι στην οικογένειά μου είμαστε δημοκρατικοί. Ο Μπάμπας — έτσι λέγαμε τότε τον Βενιζέλο — ήταν ο θεός μας. Γράφτηκα στην οργάνωση του ΕΔΕΣ. Να βοηθήσουμε όλοι για να φύγει ο κατακτητής και μετά να φέρουμε τη δημοκρατία στον τόπο μας.

»Για την οικογένειά μου το ΕΑΜ ήταν ύποπτο. Πίσω του κρύβεται το Κομμουνιστικό Κόμμα. Πατρίδα τους η Ρωσία. Γι' αυτούς η θρησκεία είναι το όπιο του λαού. Η παρθενία της γυναίκας μπαμπούλας για να κρατάει τη γυναίκα δέσμια στην κυριαρχία του άνδρα. Κι αυτοί όμως μιλούσαν για δημοκρατία. Μόνο που την έλεγαν λαοκρατία. Τέλος πάντων, όχι Γιάννης, Γιαννάκης. Αλλά οι φήμες οργίαζαν στον κύκλο μας. Σκοπός τους ήταν η δικτατορία του προλεταριάτου. Για τέτοια είμαστε τώρα; Καλύτερα μια δημοκρατία με τον Ζέρβα αρχηγό, έστω και λίγο χαρτόμουτρο, παρά μια δικτατορία με τον Βελοουχιώτη και τους μαυροσκούφηδες. Καλό θα είναι βέβαια να μονιάσουν ώσπου να φύγει ο κατακτητής και μετά ας κρίνει ο λαός ποιον θέλει να τον κυβερνήσει. Έλα όμως που δεν μόνιασαν. Κι άρχισε ανάμεσά τους η φαγωμάρα. Τι φαγωμάρα, αγώνας εξόντωσης. Εμφύλιος σπαραγμός. Κι ο Γερμανός να καίει και να ρημάζει τα πάντα.

»Είναι αλήθεια πως το ΕΑΜ με τα συνθήματά του μεθούσε πιο πολύ τον κόσμο. Εν τω μεταξύ οι κουκουέδες στο παρασκήνιο δούλευαν με φανατισμό για το κόμμα τους. Στον ΕΔΕΣ, που ομολογουμένως υστερούσε στην πολιτική οργάνωση, είχαν προσχωρήσει οι πιο πολλοί αξιωματικοί του στρατού. Στενοκέφαλοι οι περισσότεροι και караβανάδες όπως ήταν, θεώρησαν

εθνικό καθήκον να πάρουν τα όπλα ενάντια στον κατακτητή. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν ότι αυτή η καλοπροαίρετη προσπάθειά τους αποτελούσε εμπόδιο στους απώτερους σκοπούς του Κομμουνιστικού Κόμματος. Τι δεν τους έσυραν οι κουκουέδες για να τους εξουδετερώσουν! Και Γκεσταπίτες τους είπαν, και πουλημένα κορμιά τους είπαν. Όσοι ενέδιδαν και προσχωρούσαν στον ΕΛΑΣ, εξαγνίζονταν αμέσως και έπαιρναν μεγάλα αξιώματα. Όσοι αρνήθηκαν, τους έφαγε το σκοτάδι.

»Αλλά νομίζω πως προχώρησα πολύ κι άφησα στο δρόμο τον Αρίστιππο. Αυτός, παιδί μου, είναι παμπόνηρος. Μυρίστηκε κάποια στιγμή πως φεύγουν οι κατακτητές. Καιρός ν' αλλάξουμε προσωπείο. Ένα πρωί την άνοιξη του '44 βλέπω τον Αρίστιππο στο δρόμο.

»— Καλημέρα σας, κύριε Οικονόμου, μου κάνει με πολύ διαχυτικότητα.

»— Καλημέρα, Αρίστιππε, με θέλεις τίποτα;

»— Τι θα γίνει, εσείς δε θα βγείτε έξω; μου απαντάει.

»— Έξω; Για πού, Αρίστιππε.

»— Έλα, τώρα, μην κρύβεσαι σε μένα. Στην ίδια οργάνωση ανήκουμε κι οι δυο. Εγώ φεύγω σε λίγες μέρες για τα Δερβίζιανα. Όλοι, κύριε Οικονόμου, πρέπει να προσφέρουμε το παν. Να διώξουμε τον κατακτητή και μετά να ξεκαθαρίσουμε τον τόπο κι από τους κομμουνιστές.

»Αντιστασιακός λοιπόν κι ο Αρίστιππος!

»Σε λίγες μέρες τον χάσαμε τον Αρίστιππο από τα Γιάννενα. Από πληροφορίες μάθαμε πως τοποθετήθηκε στο πεδίο ρίψεως κοντά στο Γλυκί. Εκεί έριχναν οι Εγγλέζοι με αεροπλάνα τα εφόδια για τον ΕΔΕΣ, όπλα, τρόφιμα, ιματισμό, λίρες. Φυσικό ήταν να τοποθετηθεί εκεί ο Αρίστιππος. Ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση. Ήρθαν τα Δεκεμβριανά. Έγινε, τι έγινε τότε! Να μην τα ξαναλέμε. Διαλύθηκε το ΕΑΜ. Γύρισαν και οι δικοί μας από την Κέρκυρα νικητές και τροπαιούχοι.

»— Έτσι θέλουμε και θα τον φέρουμε.

»— Ρε παιδιά, αλλιώς δεν το ξεκινήσαμε;

»— Μην κοιτάς τι λέγαμε τότε. Λόγοι εθνικοί επιβάλλουν σήμερα την επάνοδο του μάρτυρα Βασιλιά.

»— Μάρτυρας από πού, ρε παιδιά; Τι έκανε; Πού πολέμησε; Όλα του τα χρόνια στην Αγγλία με τις δεξιώσεις του και τα μεγαλεία του.

»Αυτά κι αυτά είδα και γω, παιδί μου, τους μούντζωσα όλους κι έκατσα από τότε στ' αυγά μου.

Είπε κι ο κύριος Οικονόμου τα δικά του και ξεθύμανε.

Εν τω μεταξύ είχε σηκωθεί κι ο Αρίστιππος απ' την άλλη γωνιά του εστιατορίου και τους καλούσε να μπούνε στο λεωφορείο για αναχώρηση.

Καθώς προχωρούσαν οι επιβάτες προς το λεωφορείο πλησιάζει ο φίλος μας τον κύριο Θεμιστοκλή.

— Δεν μου λες, κύριε καθηγητά, του λέει στ' αυτί, αν σήμερα δημιουργούσε κάποιος μια πανδημοκρατική οργάνωση, μαζί κι οι κουκουέδες (σαν το ΕΑΜ τότε) θα μπορούσες να μετάσχεις ύστερα από την πείρα που απόχτησες;

Ο κύριος Θεμιστοκλής σκέφτηκε λίγο.

— Άκουσε, παιδί μου. Αν ήξερα πως οι κουκουέδες, ύστερα από όσα τράβηξαν όλα αυτά τα χρόνια από τη δεξιά, έβαλαν νερό στο κρασί τους, έπαψαν να είναι ένα ετερόφωνο κόμμα και επιθυμούν ειλικρινά να συνεργασθούν με όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις χωρίς καπελώματα, και πάλι θα ήμουν πρώτος στην οργάνωση. Αλλά, βρε παιδί μου, αυτοί δεν βάζουν μυαλό. Τους θρέφει η ταλαιπωρία και το κυνηγητό. Θυμάσαι πέρυσι στις εκλογές του Νοεμβρίου, που ο Πλαστήρας θέλησε να ενώσει όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις; Τι του απάντησαν: «Τι Πλαστήρας, τι Παπάγος;» Ύστερα από αυτά, παιδί μου, κατάλαβα πως τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς.

Το λεωφορείο ξεκίνησε και πάλι για την κουραστική του πορεία. Η μεσημεριάτικη ζέστη είχε σφίξει για τα καλά. Αγκομαχώντας ανέβαινε το όχημα αργά-αργά τον ανήφορο της Βροσίνας.

Χωμένος καθώς ήταν στη γωνιά του, σκεπτόταν τη συζήτηση που είχε προηγηθεί με τους δυο φίλους του. Δυο καλοπροαίρετους ανθρώπους που μπλέχτηκαν χωρίς να το καταλάβουν σ' έναν αγώνα ζωής και θανάτου. Στον αγώνα των δυο κόσμων που καμουφλάρονταν στην περίοδο του πολέμου από την αδήριτη ανάγκη της αντιμετώπισης του φασισμού. Γιατί πράγματι είχε γίνει συνείδηση και στις δυτικές δημοκρατίες και στο ρωσικό καθεστώς ότι ο χιτλερισμός αποτελεί το μεγάλο κίνδυνο για το σύγχρονο πολιτισμό και πρέπει να εξαφανισθεί.

Φαίνεται όμως πως κατά τη διάρκεια αυτού του τιτάνιου αγώνα τα δύο σύμμαχα στρατόπεδα δεν μετέβαλαν σε τίποτα τις απόψεις τους. Πίσω από τις κολακευτικές προσφωνήσεις του Τσώρτσιλ προς το «μεγάλο ηγέτη» του ρωσικού λαού και τα τέτοια κρυβόταν ο στυγνός εκπρόσωπος του αγγλικού ιμπεριαλισμού και πίσω από τις ανάλογες φιλοφρονήσεις του Στάλιν κρυβόταν ο ωμός επαναστάτης και διεθνιστής, ο αδυσώπητος εχθρός των δυτικών δημοκρατιών. Για να καμουφλάρουν όμως τους απώτερους σκοπούς τους, έδιναν δείγματα γραφής.

Ο Στάλιν επί παραδείγματι για να πείσει τους συμμάχους ότι άλλαξε απόψεις διέλυσε τον Απρίλιο του '43 την Γ' Διεθνή κι έτσι άφησε τα κομμουνιστικά κόμματα ελεύθερα σαν εθνικά κόμματα να ενωθούν με όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις των τόπων τους στον αγώνα κατά του φασισμού. Τον πίστεψαν τάχα οι δυτικοί; Τα γεγονότα δείχνουν πως μάλλον όχι. Και βρέθηκε η δύσμοιρη Ελλάδα πρώτη να πληρώσει τα σπασμένα της υπόκωφης αυτής σύγκρουσης των δύο κόσμων, από το 1943 μέχρι και το 1949.

Την πλήρωσε με αίμα πολύ, τόσο στην περίοδο της Κατοχής όσο και μετά τη λήξη του πολέμου, την εποχή δηλαδή όταν τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης επούλωναν τις πληγές τους, εδώ συσσωρεύονταν τα ερείπια και συνεχιζόταν η αφαιμάξη με έναν σκληρό και αδυσώπητο εμφύλιο πόλεμο τον οποίο οι μεν έλεγαν συμμοριτοπόλεμο και οι άλλοι πόλεμο

του δημοκρατικού λαού κατά του αγγλικού και του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού και της ξενόδοουλης Κυβέρνησης των Αθηνών, μα στην ουσία ήταν πολεμική αναμέτρηση των δύο κόσμων.

Και τι δεν έκανε η κάθε παράταξη των αντιμαχομένων όλα αυτά τα χρόνια! Η Κυβέρνηση των Αθηνών από τη μια μεριά έχοντας το πλεονέκτημα της νομιμότητας, ξέθαψε νόμους του Μεταξά ξεχασμένους από χρόνια, έφτιαξε κι άλλους, νέους νόμους, ψηφίσματα, διατάγματα και τέτοια και για ψύλλου πήδημα σε έστηνε στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Πιάνουν στα Γιάννενα το 1948 κάπου είκοσι νέους και κοπέλες, ό,τι πιο τίμιο και σωστό υπήρχε στην πόλη: τους Πάνο Μαρνέλλη, Ευτυχία Πρίντζου, Άγγελο Χατζή, κι άλλους τους περνάνε στο στρατοδικείο. Γιατί; Γιατί είχαν δώσει, λέει, συνδρομή για ενίσχυση των εξορίστων του ΚΚΕ. Έγκλημα εσχάτης προδοσίας. Και στήθηκαν ως στρατοδικές αξιωματικοί φανατισμένοι και φασίστες μέχρι το κόκκαλο. Παπαδόπουλοι και Παττακοί που καταδικάζουν και στήνουν στο εκτελεστικό απόσπασμα ποιους; Αυτούς που ήταν το καύχημα της Γιαννιώτικης κοινωνίας.

Και πιάνουν αργότερα τους πιο αξιόλογους γιατρούς των Ιωαννίνων, Μελανίδη, Σκοπούλη κι άλλους, τους στήνουν κι αυτούς στο εδώλιο του κατηγορουμένου και χρειάστηκε να ξεσηκωθεί ο κόσμος όλος για να γλιτώσουν τα κεφάλια τους. Και τα εγκλήματα αυτά, κι άλλα, κι άλλα. Τι να πρωτοθυμηθείς;

Μα κι απ' την άλλη μεριά οι αντάρτες κατεβαίνουν στη Μουργάνα, μπαίνουν στου Λια και πιάνουν την Ελένη Γκατζογιάννη και την εκτελούν. Το έγκλημά της ήταν ότι φυγάδευσε τα παιδιά της στην Ηγουμενίτσα. Και αντί να υψώσουν άγαλμα συμβολικό, αυτοί που θέλουν να φτιάξουν μια πιο ανθρώπινη κοινωνία, της μάνας για την προσπάθειά της να σώσει τα παιδιά της από την κοσμοχαλασιά γύρω της, τη σκοτώνουν.

Πόσες φρικαλεότητες θα μπορούσε να καταγράψει κανείς και από τις δύο μεριές! Και να σκεφθείς πως αυτό το πνεύμα της μισαλλοδοξίας εξακολουθούσε να δέρνει τον τόπο και

μέχρι τον καιρό αυτού του ταξιδιού.

Αυτά σκεφτόταν, καθισμένος στη γωνιά του ο φίλος μας, ενώ το λεωφορείο τραβούσε το δρόμο του. Σε κάποια στιγμή πέρασε από το μυαλό του μια σκέψη: «Εσύ, ως πνευματικός άνθρωπος, ποια στάση κράτησες τότε σ' αυτή την κοσμοχαλασιά; Έχεις τη συνείδησή σου καθαρή, ή μήπως μολύνθηκε και το δικό σου το μυαλό αυτά τα χρόνια από τη μισαλλοδοξία και το φανατισμό κάποιας παράταξης; Να ένα ερώτημα που θα 'πρεπε να κάνει κάθε πνευματικός άνθρωπος που σέβεται τον εαυτό του κάνοντας έναν απολογισμό. Αποδέχτηκες τότε, ναι ή όχι, την εκτέλεση του Πάνου Μαρνέλλη, της Ευτυχίας Πρίντζου και του Άγγελου Χατζή στα Γιάννενα; Αποδέχτηκες τότε, ναι ή όχι, την εκτέλεση της Ελένης Γκατζογιάννη στον Λια;» Δεν μιλάμε για τώρα, για την ώρα που γράφεται αυτό το βιβλίο. Ασφαλώς σήμερα όλοι τα θεωρούν εγκλήματα. Το είπαν απ' την τηλεόραση κι ο Τσακαλώτος κι ο Βαφειάδης. Μιλάμε για τότε που διαπράττονταν τα εγκλήματα αυτά και από τις δύο πλευρές στη σκοτοδίνη του φανατισμού.

Ζαλισμένος λίγο κι απ' το κρασί ξανάφερε στη σκέψη του το παρελθόν και τα χρόνια τα ευτυχισμένα της παιδικής του ηλικίας και τα χρόνια τα σκληρά της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου και έκανε μόνος του απολογισμό της προσωπικής του στάσης.

Αναμνήσεις από το σπίτι Βίος και πολιτεία του κυρ Γιώργη

Ο φίλος μας γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κόνιτσα, μια κωμόπολη δύο-διόμισι χιλιάδων κατοίκων στα βόρεια του νομού Ιωαννίνων κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα.

Με τον πόλεμο του '40 ακούστηκε κι η Κόνιτσα στον κόσμο. Μάλιστα οι κάτοικοί της πήραν την προσωνυμία του Έρωτα. Μέχρι τότε δεν είχαν δώσει κανένα δείγμα ηρωισμού. Όταν κατελήφθη από τους Τούρκους η Κόνιτσα, το μόνο προνόμιο που ζήτησαν από το σουλτάνο ήταν να τους αφήσει να ντύνονται μασκαράδες τις απόκριες.

Φιλήσυχοι λοιπόν άνθρωποι, μικρονοικοκυραίοι, λίγο να κουτσομπολέψει ο ένας τον άλλον, λίγο να κοροϊδέψουν τους χωριάτες που κατέβαιναν να ψωνίσουν στα μαγαζιά, περνούσαν τη ζωή τους ειρηνικά και αθόρυβα.

Ο πατέρας του, ο κυρ-Γιώργης, ήταν ξενομερίτης, από τον κατακαημένο το Μωριά όπως έλεγε. Είχε διοριστεί συμβολαιογράφος στην Κόνιτσα με την απελευθέρωση του '13. Γύρω στο '18 παντρεύτηκε την κυρα-Λέγκω, κοπέλα από παλιά εμπορική οικογένεια του τόπου, που είχε ξεπέσει οικονομικά ύστερα από μια ληστεία που έγινε στο πατρικό της σπίτι από

Τουρκαλβανούς ληστές. Άρπαξαν τον πατέρα της, τον Νικολάκη Μπεκιάρη, και για να τον ελευθερώσουν ζήτησαν πέντε χιλιάδες λίρες. Πληρώθηκαν τα λύτρα και γύρισε ο Νικολάκης στο σπίτι του, αλλά η οικονομική καταστροφή είχε επέλθει στο σπίτι. Ήταν η θλιβερή ιστορία που η γιαγιά τους η κυρα-Νικόλαινα διηγόταν στο φίλο μας και στ' αδέρφια του επί χρόνια. Κάποιος την είχε γράψει κιόλας σε βιβλίο που βρισκόταν στη βιβλιοθήκη του σπιτιού εκείνα τα χρόνια.

Τέλος πάντων, με την είσοδο του κυρ-Γιώργη στο Μπεκιαρέικο η οικογένεια ξαναπήρε τ' απάνω της. Μικροαστικό σπίτι με περιορισμένα οικονομικά, που όσο πλησίαζε ο πόλεμος του '40 τόσο και ελαττώνονταν. Υπουργός των Οικονομικών στο σπίτι ήταν η κυρα-Λέγκω, μυαλό τετράγωνο, που έκρυβε μέσα της απέραντες φιλοδοξίες για τα παιδιά της. Όλη της η προσπάθεια ήταν πώς να τους δώσει κάθε πνευματικό εφόδιο για τη ζωή. Νταντάδες και δασκάλους ξένων γλωσσών δεν είχαν στο σπίτι τους ούτε βρίσκονταν στην Κόνιτσα, αλλά όταν ένας Εβραίος δάσκαλος τοποθετήθηκε στο δημοτικό σχολείο της Κόνιτσας, τον πήρε η κυρα-Λέγκω δάσκαλο στα γαλλικά για τα παιδιά. Και το Linguaphone νοικιάζαν δίσκο-δίσκο από τον κουμπάρο τους τον Ρούσση για να πάρουν τα παιδιά την προφορά στη γλώσσα.

Επειδή κατά σύμπτωση δεν υπήρχε Conservatoire στην Κόνιτσα, εκλήθη ο Αντώνης ο Τσιάπης από τη γενιά των γύφτων της Κόνιτσας, ο οποίος είχε μάθει από κάπου, άγνωστο από πού, λίγες νότες, για να μάθει βιολί στον έναν, μαντολίνο στον άλλο και κιθάρα στην κοπέλα (ο τέταρτος, ο πιο μικρός, ήταν ακόμα αμελητέα ποσότητα). Φαίνεται πως η οικογένεια της κυρα-Λέγκως, μάλλον από τη μάνα της, είχε μέσα της τη φλόγα της μάθησης. Μια αξιόλογη βιβλιοθήκη με χρυσόδετους τόμους των εκδόσεων Λειψίας με όλους τους αρχαίους συγγραφείς και με άλλα βιβλία, κυρίως θρησκευτικά, κοσμούσε το σπίτι από χρόνια. Υπήρχε βέβαια και *Η Κασσία η μοναχή*

με πολλές ολοσέλιδες εικόνες, που παρουσίαζαν επεισόδια του έργου.

— *Γενναίε Στρατηγέ, είμαι κομιστής κακών ειδήσεων.*

— *Σε ακούω φίλε μου. Είπε ο Ακύλλας (ίδε σελ. τάδε).*

Υπήρχαν και *Οι Άθλιοι* του Βίκτωρος Ουγίου (του Ουγκώ δηλαδή), *Η κατηραμένη κόρη*, *Ο Ερωτόκριτος* και η *Αρετούσα* κι άλλα συναφή. Όλα αυτά η κυρα-Νικολάκαινα μέχρι και τα τελευταία της τα είχε διαβάσει και τρεις και τέσσερις φορές.

Ο κυρ-Γιώργης ήταν μάλλον αδιάφορος στα πολλά διαβάσματα. Κατοχυρωμένος με αυταρέσκεια σ' ένα δίπλωμα της Νομικής και με την υπεροψία του Μωραΐτη προς τους Τουρκόσπορους τους Κονιτσιώτες, περιοριζόταν μόνο στην καθημερινή εφημερίδα του που εξέφραζε τη γραμμή του Λαϊκού Κόμματος, καθ' ο θαυμαστής του Γούναρη και φίλος του Παναγή Τσαλδάρη. Ο κυρ-Γιώργης ουσιαστικά ήταν ο τύπος του καλοζωιστή, εξ ου και η επιλογή του επαγγέλματός του χωρίς ανταγωνισμούς και προβληματισμούς.

Η φιλοξενία όμως του κυρ-Γιώργη ήταν παροιμιώδης στην Κόνιτσα. Δεν πέρασε αξιόλογος άνθρωπος από την Κόνιτσα χωρίς να τον φιλοξενήσει στο σπίτι του, ιδιαίτερα μάλιστα όταν ο φιλοξενούμενος ήταν Μωραΐτης. Κατά τη διάρκεια όμως του τραπέζιματος φούντωναν πολλές φορές και οι καβγάδες για τα πολιτικά. Αλίμονο στο φιλοξενούμενο, αν διαπιστωνόταν ότι ήταν Βενιζελικός. Τον έτρωγε το σκοτάδι. Η φωτογραφία του βασιλιά Κωνσταντίνου κοσμούσε όλα τα χρόνια το σαλόνι του σπιτιού.

Κάποτε είχε έρθει στην Κόνιτσα ένας εισαγγελέας Πρωτοδικών, ξάδελφος της κυρα-Λέγκως. Οπωσδήποτε έπρεπε να τραπεζώσουν τον Ξενοφώντα, έτσι λεγόταν ο εισαγγελέας. Ο μπαρμπα-Γιώργης είχε βέβαια τις αντιρρήσεις του. Οι πληροφορίες έφερναν τον Ξενοφώντα Βενιζελικό μέχρι το κόκαλο. Τελικά υπερίσχυσε ο Ξένιος Ζευς κι έγινε το τραπέζι πλουσιότατο. Βγήκαν και τα καλά τα πιάτα, φερμένα την καλή εποχή από τον Νικολάκη από το Παρίσι. Σ' αυτά τα πιάτα είχε φάει

κι ο πρίγκιπας Ανδρέας το '13 όταν επισκέφθηκε την Κόνιτσα. Ήταν κι αυτό ένας τίτλος τιμής για την οικογένεια. Σούπα αυγολέμονο για πρώτο πιάτο και στη συνέχεια βραστό ρηγανάτο και ψητό στο φούρνο. Κρασί, τυριά, γλυκά και τέτοια. Όλα πλούσια και ωραία.

Εκεί που έτρωγαν, πέσαν και στα πολιτικά. Θέμα η δίκη των Έξι του '22. Γούναρης και λοιποί. Σε μια στιγμή βγαίνει η βρώμα. Γραμματέας του στρατοδικείου που δίκασε τους Έξι, ήταν ο Ξενοφών. Ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε. Αγρίεψε ο μπαρμπα-Γιώργης. Θόλωσαν τα μάτια του. Τρομοκρατημένος ο Ξενοφών, προσπαθεί να ξεφύγει τον άμεσο κίνδυνο της επί τόπου εκτελέσεώς του και δεν βλέπει διαξοδο.

Οι εκκλήσεις της κυρα-Λέγκως στα δυο αντιμαχόμενα στρατόπεδα δεν φέρουν αποτέλεσμα. Η παρέμβαση των άλλων συνδαιτυμόνων, τίποτα. Βλέπει κι ο Ξενοφών ένα ανοιχτό παράθυρο. Τρέχει προς τα κει να πηδήξει έξω για να ξεφύγει το θανάσιμο κλοιό. Βέβαια σε λίγο με την επέμβαση των πιο ψύχραιμων της παρέας ηρέμησαν τα πνεύματα. Πάντως ο Ξενοφών δεν ξαναπέρασε ούτε έξω από το σπίτι του κυρ-Γιώργη.

Ο κυρ-Γιώργης είχε ανέπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το αίσθημα του γελοίου. Το ψεύτικο ύφος, η γελοία συμπεριφορά κάποιου, το περισπούδαστο ύφος χωρίς περιεχόμενο, κάθε κωμική συμπεριφορά ή εκδήλωση τον σοκάριζαν αφάνταστα. Κάποτε είχε έρθει από την Αίγυπτο ένας συγγενής. Γαμπρός από θαδέλφη της κυρα-Λέγκως, φούρναρης το επάγγελμα στο Κάιρο. Γυρίζοντας στην Κόνιτσα, για να γνωρίσει και τους συγγενείς της γυναίκας του, προμηθεύτηκε τα σχετικά. Στυλό, χρυσό ρολόι, χρυσή αλυσίδα, καινούρια ρούχα σαντακρούτα, με μια λέξη, του κουτιού ο Παναγιώτης.

Έπρεπε να επακολουθήσει το τραπέζωμα στο Μπεκιαρείκο. Το σπίτι της Χρυσικούς, της πεθεράς του Παναγιώτη, ήταν ακριβώς πάνω από το Μπεκιαρείκο. Ένας κήπος χώριζε τα σπίτια. Τα φαγητά ήταν έτοιμα, το τραπέζι στρωμένο και αναμένονταν οι φιλοξενούμενοι. Σε μια στιγμή ανεβαίνει τη

σκάλα ο Παναγιώτης μεγαλοπρεπής, με τις ολοκαίνουριες μεταξωτές πιτζάμες του, με παντόφλες χρυσαφί και ένα πούρο στο στόμα. Τι να πει τώρα ο κυρ-Γιώργης; Έβραζε με το ζουμί του όλη την ώρα του γεύματος. Ως εκ θαύματος συγκρατήθηκε. Τα παιδιά όμως (ο μεγαλύτερος ήταν δώδεκα χρόνων) έμειναν κατενθουσιασμένα με την εμφάνιση του Παναγιώτη. Πρώτη φορά έβλεπαν μεταξωτή πιτζάμα.

Την άλλη μέρα το πρωί:

— Άκουσε, Λέγκω. Αν μου ξαναφέρεις αυτό το γάιδαρο στο σπίτι, θα τον πετάξω κάτω από τη σκάλα.

Έκτοτε ο κυρ-Γιώργης όταν έβλεπε τον Παναγιώτη έξω, ούτε καλημέρα δεν του έλεγε.

Στα τραπεζώματα όμως αυτά, ανεξάρτητα από το επεισόδιο με τον εισαγγελέα, τον Ξενοφώντα (όπου ίσως υπερβάλλουμε λιγάκι) επικρατούσε η καλοπροαίρετη πολυφωνία, ο καθένας ανέπτυσσε τη γνώμη του ελεύθερα, χωρίς να φοβάται τίποτα.

Οι συνήθεις καυγάδες ήταν ανάμεσα στον κυρ-Γιώργη, εκπρόσωπο της συντηρητικής παράταξης, και το μεγάλο πρωτοξάδελφο τον Αριστοκλή, αξιόλογο δικηγόρο με πολλά πνευματικά ενδιαφέροντα, που εκπροσωπούσε την προοδευτική πτέρυγα. Βοηθός του Αριστοκλή ήταν ο επόμενος πρωτοξάδελφος, ο Θωμάς. Κύριο θέμα ήταν βέβαια ο Κωνσταντίνος και ο Βενιζέλος. Πότε-πότε ξεπεταγόταν δειλά κι ο φίλος μας υποστηρίζοντας κάπως τον προοδευτικό ξάδελφο στην άποψή του. Αλλά όσοι και να μαζεύονταν δεν μπορούσαν να τα βγάλουν πέρα με τον κυρ-Γιώργη, τα τυχόν κενά των επιχειρημάτων του οποίου καλύπτονταν πάντοτε με το ύψωμα της φωνής.

Ο κυρ-Γιώργης έζησε όλα του τα χρόνια στην Κόνιτσα, μα η ψυχή του ήταν στο χωριό του, τα Βαλιμίτικα, έξω από το Αίγιο. Όλες του οι ιστορίες, και ήταν αμέτρητες, στρέφονταν πάντα γύρω απ' τα Βαλιμίτικα και τη Βαλιμή, το θέρετρο του χωριού επάνω στον Χελμό, και ανάγονταν στα παιδικά του χρόνια. Πώς εξωραϊζεται το παρελθόν με την πάροδο του χρόνου! Πόσο νοσταλγούμε όλοι μας κάποια στιγμή την παιδική

ηλικία όσο πλησιάζει το τέλος! Κάποιος από τα δύο παιδιά του Αριστοκλή, που ξέρουν τις ιστορίες του κυρ-Γιώργη ex auditu από τον πατέρα τους και τις διηγούνται κάθε φορά με καταπληκτικό τρόπο, πρέπει κάποτε να αποφασίσει να τις καταγράψει σε βιβλίο. Θα είναι το μπεστ-σέλλερ της χρονιάς.

Στην προσπάθειά του να μεταφέρει καλλιεργητικές συνήθειες του τόπου του στην κακοτράχαλη Κόνιτσα, ο κυρ-Γιώργης δοκίμασε κατά καιρούς μεγάλες απογοητεύσεις. Κάποτε θέλησε να φυτέψει αμπέλι σ' ένα Μπεκιαρείικο χωράφι στο Κοκκινόζι. Έφερε κλήματα από το Αίγιο. Ξόδεψε τα μαλλιοκέφαλά του. Τελικά η ετήσια παραγωγή του δεν υπερέβη ποτέ το ένα καλάκι σταφύλια. Άλλοτε μπόλιασε αγραπιδιές σε κοντούλες. Τον πρώτο καιρό έβγαλαν από τέσσερα-πέντε αχλάδια το χρόνο και τελικά ξεράθηκαν.

Στο σπίτι είχε φυτέψει μέσα σ' ένα βαρέλι μια λεμονιά. Το καλοκαίρι την έβγαζαν στο μπαλκόνι, το χειμώνα την έμπαζαν στο σπίτι. Μοσχοβολούσαν τα λουλούδια της λεμονιάς και βαλάντωνε ο τόπος γύρω. Κάποια φορά ένα πρώιμο κρύο βρήκε τη λεμονιά στο μπαλκόνι και την πάγωσε. Ξεράθηκε η λεμονιά. Άντε πάλι από την αρχή.

— Θα τη μπόλιασω νεραντζιά. Η λεμονιά δεν αντέχει.

Τη μπόλιασε νεραντζιά. Φούντωσε κι η νεραντζιά, έβγαλε λουλούδια, μύρισε και πάλι ο τόπος γύρω. Μια-δυο χρονιές κρατήθηκε. Την τρίτη πάγωσε και ξεράθηκε κι η νεραντζιά. Αυτό το βιολί κρατούσε χρόνια. Πότε λεμονιά, πότε νεραντζιά. Μπερδεύτηκαν και τα παιδιά.

— Έλα κυρ-Γιώργη, ξαναφούντωσε η νεραντζιά.

— Όχι νεραντζιά... λε-μο-νιά, δήλωνε ο κυρ-Γιώργης, ξεχωρίζοντας μία-μία τις συλλαβές για να γίνει αντιληπτός.

Ο κυρ-Γιώργης κρατούσε απ' τα παλιά και ένα ευτραφέστατο μουστάκι. Το μουστάκι του κυρ-Γιώργη δεν ήταν σαν κάποια σαχλά με τσιγκέλια και τέτοια. Ήταν ένα αρχοντικό μουστάκι σαν χλωροτάπητας σε γήπεδο κρίκετ. Ήταν η τιμή και η περηφάνεια του κυρ-Γιώργη. Αν ζούσε σήμερα θα ήταν

πολύ της μόδας. Την εποχή εκείνη ήταν πολύ ντεμοντέ. Τον έτρωγαν τα παιδιά κάθε τόσο να το περιορίσει κάπως. Για πλήρες κόψιμο δεν γινόταν καν συζήτηση.

Κάποτε κατέβηκε ολόκληρη η οικογένεια στην Αθήνα. Ο μπαρμπα-Γιώργης πήγαινε πότε-πότε και στην Επιθεώρηση. Εύρισκε πάντα εισιτήριο μπροστά και απολάμβανε τις μισό-γυμνες χορεύτριες. Πάντα του γυάλιζε το μάτι για τέτοια. Έλα όμως που γινόταν αντικείμενο σχολίων κάθε φορά από τους ηθοποιούς στη σκηνή. Λίγο τα παιδιά από κάτω, λίγο οι ηθοποιοί από τη σκηνή, όλο και το κουτσούρευε ο κυρ-Γιώργης το μουστάκι, ώσπου μια μέρα πήρε τη μεγάλη απόφαση. Το ξύρισε τελείως. Έκτοτε επί χρόνια επέρριπτε την ευθύνη στα παιδιά.

— Εσείς με πήρατε στο λαιμό σας κι έγινε το μούτρο μου σαν γύφτικος κ...

Ο κυρ-Γιώργης είχε και τα πείσματά του. Όταν του έμπαινε μια ιδέα στο μυαλό, έστω και εσφαλμένη, δεν μπορούσες να του τη βγάλεις με τίποτα. Το γραφείο του ήταν εγκατεστημένο στο ισόγειο του σπιτιού. Η θέση του ήταν σαφώς νοτιοδυτικά. Πώς τώρα του μπήκε η ιδέα του κυρ-Γιώργη ότι το γραφείο βρισκόταν βορειοδυτικά, είναι από τα άλυτα μυστήρια της οικογένειας. Και φιγουράριζε η διατύπωση στα συμβόλαια: *Και εν τω βορειοδυτικώ δωματίω της οικίας μου ένθα έχω το γραφείο μου...*

Όλοι, φίλοι και συγγενείς, του έλεγαν: «Μα κυρ-Γιώργη, το γραφείο σου είναι νοτιοδυτικά». Ανένδοτος ο κυρ-Γιώργης κι έτσι επί χρόνια και χρόνια το γραφείο οριοθετείτο βορειοδυτικά, χάρις στο πείσμα του κυρ-Γιώργη.

Το κωμικό όμως είναι, πως ακόμα κι όταν τον διεδέχθη στη θέση του ο φίλος μας, παρά το γεγονός ότι ήταν οπαδός της νοτιοδυτικής οριοθεσίας, εξακολουθούσε να γράφει ότι το γραφείο βρίσκεται βορειοδυτικά.

Στην Αθήνα για σπουδές

Περνούσαν τα χρόνια και η ζωή κυλούσε ήρεμα και αθόρυβα τόσο στην Κόνιτσα όσο και στο σπίτι. Τα παιδιά μεγάλωναν κι έπρεπε να φύγουν ένα-ένα από το σπίτι για σπουδές. Ο πρώτος στην Πάτρα, οι δύο αργότερα στα Γιάννενα. Τον Οκτώβριο του '37 ήρθαν και για το φίλο μας οι εξετάσεις για τα νομικά στην Αθήνα. Μεγάλο μαχαίρι έπεσε τότε. Κάπου δύο χιλιάδες οι υποψήφιοι. Θα έμπαιναν μόνο τριακόσιοι. Μονάχα με το επώνυμο του φίλου μας ήταν στον κατάλογο καμιά δεκαπενταριά. Άντε τώρα να τα βγάλεις πέρα.

Εκείνο τον καιρό τα φροντιστήρια ήταν σπάνια. Κυκλοφορούσε μονάχα κάποια περίληψη της ιστορίας. Στα άλλα μαθήματα ή ήξερες ή δεν ήξερες. Πολλοί από τους σημερινούς επώνυμους της Αθήνας ήταν εκείνη τη χρονιά από τους επιτυχόντες: Ανδρέας Παπανδρέου, πρώτος στον κατάλογο των επιτυχόντων, και πιο κάτω Κορνήλιος Καστοριάδης με το κεφάλι γουλί από τότε, Γιάννης Λάμπας, Τάκης Κύρκος, Μαργαρίτα Λυμπεράκη κι άλλοι πολλοί. Μπήκε κάπου εκατοστός όγδοος ή εκατοστός ένατος. Τις πρώτες θέσεις τις

είχαν πάρει όλο Αθηναίοι. Ένας φίλος από την Πάτρα είπε και την κακία του:

— Δεν σου φαίνεται λίγο παράξενο οι τριάντα πρώτοι να είναι όλοι επώνυμοι Αθηναίοι;

— Άσ' τα τώρα, μην τα ψιλοκοσκινίζεις. Δεν κάνεις το σταυρό σου που μπήκαμε με τούτη τη σφαγή, θέλεις και ρέστα.

Πάντως, με την έναρξη των μαθημάτων οι Αθηναίοι είχαν τον κύκλο τους. Ο καθένας με μια τσάντα στο χέρι πουλούσε ύφος. Όλοι τους είχαν γίνει αυτόματα Μορό Τζιαφερί.

Ο φίλος μας ήταν μάλλον απομονωμένος. Δεν είχε μπει κανένας άλλος από τη Ζωσιμαία. Ένιωθε σαν το παιδί της χήρας. Οι Αθηναίοι σνομπάριζαν τους επαρχιώτες και αποτελούσαν από την πρώτη στιγμή το κατεστημένο μέσα στην αίθουσα.

Λίγο από εγωισμό, λίγο επειδή ήταν υποχρεωμένος να μη βρίσκεται διαρκώς στην Αθήνα — όσο περνούσε ο καιρός τα οικονομικά της οικογένειας πήγαιναν κατά διαβόλου — δεν συνδέθηκε με τους συμφοιτητές του. Απ' όλους τους Αθηναίους μόνο με τον Λιάκο τον Κολοβό είχε γνωριστεί, που ήταν κι αυτός Ηπειρώτης, αλλά τελείωσε το γυμνάσιο στην Αθήνα.

Αυτός του έλεγε για τα μεγάλα ονόματα των συμφοιτητών που στο γυμνάσιο ήταν συμμαθητές του. Του έλεγε και για τις φαγωμάρες μεταξύ τους. Αυτός του είπε και για τον Ανδρέα, με τον οποίο ήσαν συμμαθητές στο Πειραματικό Γυμνάσιο, ότι είναι γερό μυαλό. Ο Ανδρέας βέβαια ήταν ο μεγάλος επώνυμος από την πρώτη στιγμή μέσα στην αίθουσα. Γιος του Γεωργίου Παπανδρέου, άριστος μαθητής στο γυμνάσιο, πρώτος στον κατάλογο των επιτυχόντων. Από διάφορες κουβέντες πάντως ο φίλος μας συμπέρανε πως δεν είχε και πολλές συμπάθειες από τους συμμαθητές του.

Τον έβλεπε τακτικά στο εστιατόριο *Ιντεάλ* της Πανεπιστημίου. Ερχόταν και έτρωγε με τη μάνα του. Τον είδε δυο-τρεις φορές και στη βιβλιοθήκη της Παλιάς Βουλής.

Κάποτε συναντήθηκαν και στο Νοσοκομείο του Συγγρού,

όπου έπρεπε όλοι οι εισαχθέντες να εξετασθούν για λοιμώδη νοσήματα. Εκεί έστησε μεγάλο καυγά ο Ανδρέας με τους νοσοκόμους και τους γιατρούς. Και δεν είχε άδικο. Μέσα σε μια μεγάλη αίθουσα, γεμάτη από αρρώστους, με έκδηλα τα συμπτώματα από σύφιλη και τέτοια, μάζεψαν και τα νέα παιδιά να τα εξετάσουν.

Γνωριμία όμως δεν έκανε ποτέ μαζί του. Κάποια μέρα έμαθε πως ο Μανιαδάκης έπιασε τον Ανδρέα και κάποιους άλλους, που παρίσταναν τους Τροτσκιστές. Κωμικά πράγματα. Ενέργειες που θύμιζαν τους *Δαιμονισμένους* του Ντοστογιέφσκυ. Τελικά γύρω στο '38 ή '39 ο Ανδρέας έφυγε για την Αμερική και από τότε χάθηκε από το φοιτητόκοσμο.

Μα κι ο Κώστας ο Μητσοτάκης πέρασε δίπλα ξυστά, αλλά τελικά ούτε και μ' αυτόν γνωρίστηκε. Ήταν ένα-δυο χρόνια πιο μπροστά στο Πανεπιστήμιο. Τον έβλεπε βέβαια στη Φοιτητική Λέσχη, πελώριο, δυο μέτρα άνθρωπο. Αλλά ο Μητσοτάκης ήρθε μερικά καλοκαίρια και στην Κόνιτσα, όπου ζούσε η θεία του, γυναίκα του διευθυντή της Αναγνωστοπουλείου Σχολής. Υπήρξε άτυχος ο φίλος μας, που δεν γνωρίστηκε με τους δύο αυτούς αξιόλογους εκπρόσωπους της γενιάς του. Γιατί είναι αναμφισβήτητα και οι δυο τους αξιόλογοι και αστακώνονται σαν τα κοκόρια. Ίσως να το κάνουν για να κρατούν την πελατεία. Όχι βέβαια ότι τους είχε ή τους έχει ανάγκη. Ο ελεύθερος επαγγελματίας έχει ανάγκη όλον τον κόσμο, αλλά κανέναν ιδιαίτερα, οσοδήποτε μεγάλος και αν είναι. Μάλιστα εδώ που φτάσαμε τώρα, οι ανάγκες περιορίστηκαν σε πολύ λίγα πράγματα. Ένα μπουκάλι ουϊσκυ καλής μάρκας, λίγοι εκλεκτοί δίσκοι και ένα καλό βιβλίο μας είναι αρκετά. Και με τη βοήθεια του Άγιου Σπυρίδωνα... που έκανε το θαύμα του, υπάρχουν. Η μόνη ανάγκη του είναι τώρα να βρει ένα δίσκο με καλούς εκτελεστές από την *Πέμπτη* του Μπετόβεν, γιατί η παλιά με τον Τοσκανίνι, που ήταν πολύ καλή, είναι όλο γρατσουνίσματα και η άλλη με τον Φον Καραγιαν δεν τον ικανοποιεί. Μου φαίνεται πως το ρίχνει και

λίγο στο τσιφτετέλι. Τώρα θα μου πεις τι τη θέλεις την *Πέμπτη*. Λοιπόν καλό θα είναι, απ' εδώ και πέρα, να ακούμε πιο καθαρά τους ήχους της μοίρας στην πόρτα του Μπετόβεν, ώστε όταν κάποια φορά χτυπήσει και τη δική μας πόρτα, να μην πολυτρομάξουμε.

Ας γυρίσουμε λίγο και στην αίθουσα της οδού Σίνα. Εκεί παρέδιδε το μάθημα ο καθηγητής και έφευγε. Δυνατότητα να αναδειχθείς δεν υπήρχε. Μόνο ο Τσάτσος έκανε κάποιο φιλοσοφικό φροντιστήριο, όπου δεν πήγαινε ο φίλος μας γιατί συνήθως έλειπε στην Κόνιτσα. Από τους καθηγητές τότε ήταν αρκετοί αξιόλογοι. Έλειπαν βέβαια ο Σβώλος και ο Π. Κανελλόπουλος που τους είχε εξορίσει ο Μεταξάς. Από τους παρόντες, πρώτος και καλύτερος ήταν ο Μαριδάκης στο Ρωμαϊκό και το Ιδιωτικό Διεθνές. Ήταν συναρπαστικός και γλαφυρός. Στον Τριανταφυλλόπουλο έβλεπες το σοφό μελετητή του δικαίου. Μα κι ο Χωραφάς, παρά το χάλι του, πρέπει να ήταν αξιόλογος. Σε πολλά σημεία πρωτοτυπούσε στο Ποινικό.

Παρά τις μεγάλες απουσίες, ο φίλος μας περνούσε όλα τα μαθήματα τον Ιούνιο. Μόνο τον τρίτο χρόνο τον έκοψε ο Τσουκαλάς στην Ποινική Δικονομία. Καθώς ο Τσουκαλάς ήταν άριστος δικανικός ρήτορας, παρέδιδε το μάθημα κάθε άλλο παρά κατά τρόπο επαγωγικό. Το ίδιο έβλεπες και στο βιβλίο του. Πίσω από τα ρητορικά σχήματα δεν μπορούσες να διακρίνεις το ουσιώδες από το επουσιώδες. Στην Ποινική Δικονομία έδωσαν μόνο γραπτά. Έγραψε λοιπόν κι εκείνος παχιές κουβέντες. Ίσως ο καθηγητής να σκέφτηκε πως μόνο αυτός είχε αυτό το δικαίωμα και τον έκοψε. Τον πέρασε ύστερα τον Οκτώβριο.

Με τις νεολαίες του Μεταξά δεν είχε ανακατευτεί ούτε στο γυμνάσιο ούτε και στο πανεπιστήμιο, δεν ήταν όμως μεγάλη η πίεση για να γραφτεί στη Νεολαία. Αυτοί που διηύθυναν αυτές τις σαχλαμάρες μάλλον δεν το είχαν πάρει και πολύ ζεστά. Περισσότερο ήθελαν να δείχνονται σε κάποιους άλλους για προσωπικά τους ωφέλη. Τελικά ο φίλος μας γλίτωσε από

την κωμική στολή της ΕΟΝ.

Όταν κατέβαινε στην Αθήνα και δεν ήταν περίοδος εξετάσεων, ασχολείτο περισσότερο με τις θεατρικές και τις μουσικές εκδηλώσεις παρά με το πανεπιστήμιο. Τα μαθήματα τα διάβαζε στην Κόνιτσα. Αυτή ήταν η χρυσή εποχή του Εθνικού Θεάτρου (Βασιλικό το έλεγαν τότε). Σκηνοθέτης ο Ροντήρης. Γερόμυαλό με καλές σπουδές στο εξωτερικό. Κοντά του τα μεγάλα ονόματα: Βεάκης, Μινωτής, Παπαδάκη, Παξινού, Μανωλίδου, Ροζάν, Αρώνη. Η Κοτοπούλη είχε δικό της θέατρο με τον Παππά. Η Κυβέλη μάλλον δεν έπαιζε τότε. Φαίνεται πως εκείνο τον καιρό οι ηθοποιοί του θεάτρου είχαν σε μεγαλύτερο βαθμό τη φλόγα της καλλιτεχνικής δημιουργίας από το οικονομικό όφελος. Ίσως να πληρώνονταν και καλύτερα. Πάντως τα σοβαρά θέατρα μετριόνταν στα δάχτυλα του ενός χεριού.

Είδε ανεπανάληπτες παραστάσεις στο Εθνικό. Θυμάται κάποιες απ' αυτές: τον Άμλετ με τον Μινωτή στον ομώνυμο ρόλο και τη Μανωλίδου Οφηλία. Νέοι τότε και οι δυο, απέδιδαν καταπληκτικά το ρόλο τους με τη φλόγα της νιότης και με πλήρη καλλιτεχνική συνέπεια.

Κάποτε τότε κατέβηκε στην Αθήνα ένας εγγλέζικος θίασος, νομίζω από το Δουβλίνο και έπαιξε εγγλέζικα τον Άμλετ. Το ρόλο του Άμλετ τον έπαιξε ο Άλεκ Γκίνες στα νιάτα του. Εκεί βέβαια ήταν το κάτι άλλο. Ρεσιτάλ ηθοποιίας από τον πρωταγωνιστή. Λίγο αργότερα το Εθνικό ανέβασε και το Βασιλιά Ληρ με πρωταγωνιστή τον Βεάκη. Η βραδιά της πρεμιέρας υπήρξε ανεπανάληπτη. Ο Βεάκης στον κολοφώνα της καλλιτεχνικής του δημιουργίας. Σε κάποιο θεωρείο του θεάτρου παρακολουθούσε ο Χάρυ Μπωρ, μεγάλος τότε ηθοποιός του γαλλικού θεάτρου και του κινηματογράφου.

Παρακολούθησε και στη μουσική αξιόλογες εκδηλώσεις.

Θυμάται πως ο Δημήτρης Μητρόπουλος, προτού φύγει για την Αμερική έδωσε τη *Missa Solemnis* στο παλιό Ολυμπία, όπου βρίσκεται τώρα η Λυρική Σκηνή. Πραγματική μουσική μυσταγωγία. Άλλοτε πάλι ήλθε στην Αθήνα και έπαιξε στον

Ορφέα με την Κρατική κάποιος καταπληκτικός νεαρός βιρτουόζος του βιολιού. Θα ήταν ο Γκρυμιώ με το Στρατιβάριους του. Έπαιξε το Κοντσέρτο 4 του Παγκανίνι το λεγόμενο *Retrouvé*, γιατί είχε πρόσφατα ανακαλυφθεί. (Το ανακάλυψε το 1936 κάποιος συλλέκτης Ιταλός από την Πάρμα, ερευνώντας τα αρχεία της οικογένειας Παγκανίνι στο Παρίσι.) Εκδηλώσεις αξέχαστες.

Ας αφήσουμε όμως τη φοιτητική ζωή στην Αθήνα, γιατί αν εξαιρέσουμε τις θεατρικές και τις μουσικές εκδηλώσεις, δεν θυμίζει και τίποτα άλλο το αξιόλογο, κι ας γυρίσουμε στην Κόνιτσα, όπου οι αναμνήσεις είναι έντονες και μας πιέζουν. Πρέπει να καταγραφούν στο χαρτί ώστε να απαλλαγεί και ο φίλος μας απ' αυτές.

Η καμπάνα του Άγι-Νικόλα
 Ο κυρ Γιώργης μπαίνει
 στον άφθαρτο κόσμο των αναμνήσεων

Τα καλοκαίρια μαζευόταν όλη η οικογένεια στο σπίτι. Κι είχαν μια τέτοια γλύκα τα βράδια του καλοκαιριού στην Κόνιτσα! Ένα ολόχρυσο φεγγάρι ξεπεταγόταν κάποια στιγμή ανάμεσα από τα έλατα στην κορφή της Τύμφης. Στην αρχή ήταν σπαρμένο σε χίλια κομμάτια, μα σε λίγο ξεγλιστρούσε απ' τα δέντρα κι ανέβαινε μεγαλόπρεπα στον ουρανό, σκορπίζοντας γύρω του μια μαγεία.

Ήταν η ώρα όταν στο μπαλκόνι του σπιτιού ο φίλος μας έβγαζε τους καημούς του με το βιολί του. Τώρα θα μου πείτε τι ήξερε από βιολί. Βασικά όσα του είχε μάθει ο Αντώνης ο Τσιάπης. Τρία βασικά τεύχη του Χωραφά, ένα τέταρτο τεύχος με ποζισιόνες, όπως το λέγανε τότε, και τέρμα. Από κει και πέρα ό,τι έκανε η φύση. Το ρεπερτόριό του στοιχειώδες. Τα παραμύθια του Όφφμαν, η Σερενάτα του Σούμπερτ, η Σερενάτα του Τοζέλι, Τα κύματα του Δουνάβεως, λίγο αργότερα κάποιο

κομμάτι από τη *Θαΐδα* του Μασσενέ, αν θυμάται καλά, ένας ουγγρικός χορός του Μπραμς, η *Καβαλλερία λετζέρα* του Σουπέ και τέρμα. Τις περισσότερες φορές το έριχνε στους αυτοσχεδιασμούς με μακρόσυρτους τσιγγάνικους ήχους σαν λυγμούς· ίσως να κόλλησε λίγο από τον Αντώνη Τσιάπη. Μα από τότε που ανακάλυψε τη δυσκοθήκη του Αριστεΐδη Λαμπρίδη, σιγά-σιγά εγκατέλειψε και το βιολί. Από χρόνια τώρα βρίσκεται παραπεταμένο σε μια άκρη για να θυμίζει τα όνειρα της νιότης.

Ο Αριστεΐδης Λαμπρίδης πρέπει να είχε ξεφύγει από τα μέτρα του μέσου ανθρώπου. Επί χρόνια εργαζόταν στο Σουδάν και επιστρέφοντας στην Κόνιτσα αντί να κουβαλάει χρυσές, καδένες, ρολόγια και χρυσές πέννες, που φιγουράριζαν στην έξω τσέπη του σακακιού, όπως όλοι οι ξενητεμένοι όταν γύριζαν στον τόπο τους, είχε φέρει μια τεράστια δυσκοθήκη των 78 στροφών με ό,τι πιο εκλεκτό υπήρχε στη μουσική: τις εννιά συμφωνίες και τα πέντε κοντσέρτα για πιάνο και ορχήστρα του Μπετόβεν, πολλές συμφωνίες και αρκετά κοντσέρτα για πιάνο και ορχήστρα του Μότσαρτ, κάποια έργα του Μπραμς, μερικά αποσπάσματα από έργα του Βάγκνερ κι άλλα. Με αυτούς τους δίσκους μνήθηκε για πρώτη φορά ο φίλος μας στη σοβαρή μουσική. Μπαχ δεν υπήρχε καθόλου, δεν ξέρω γιατί. Έπρεπε να περάσουν χρόνια και χρόνια για ν' ακούσει Μπαχ και να νιώσει τη μαγεία του.

Τα *Πλατάνια* ήταν εκείνη την εποχή το κοσμικό κέντρο της Κόνιτσας. Τα βράδια του καλοκαιριού γέμιζε από κόσμο, ιδιαίτερα την Κυριακή. Κάποτε ερχόταν και η κομπανία του Αντώνη Τσιάπη. Κλαρίνο, βιολί, λαούτο, σαντούρι, ντέφι. Του *Κίτσου* η *μάννα* και η *Γερακίνα* εναλλάσσονταν με τα *Μάτια* *καστανά*, και τα παρόμοια.

Θα πρέπει να μιλήσουμε και για τον Αντώνη Τσιάπη. Ήταν το ιερό τέρας της γύφτικης γενιάς σ' ολόκληρη την Ήπειρο. Τον σέβονταν και τον εκτιμούσαν όλοι οι οργανοπαίχτες. Ένα από τα προσόντα του ήταν ότι «ήξερε και νότες». Στα πανηγύρια και τους γάμους ο Αντώνης ήταν το πρώτο

κλαρίνο. Ασυναγώνιστος. Αντιλαλούσαν τα γύρω βουνά με τα τσάμικα και τα καλαματιανά του.

Μα ήταν και κάποια βράδια του καλοκαιριού που ο Αντώνης με την ασίγαστη τσιγγάνικη ψυχή μερακλωνόταν στα *Πλατάνια* απ' τα μάτια κάποιας νιόφερτης τσαχπίνας. Τότε έπρεπε να πάρει το βιολί του για να πει τους καημούς του σαν άλλος Μπαταριάς. Τότε ήταν που το βιολί του Αντώνη έβγαζε φωτιές. Ένα τσιγγάνιο κομμάτι, *Το ρουμάνικο*, όπως το λέγαμε τότε, ήταν το σουξέ του. Έλεγες πως χιλιάδες αηδόνια κελαηδούσαν γύρω στα πλατάνια. Άλλες φορές έσπαζαν και οι χορδές του βιολιού απ' τη δύναμη του πάθους του.

Με την Κατοχή και την πείνα, πού καιρός για γλέντια και πανηγύρια, πήρε τα μάτια του κι ο Αντώνης με την οικογένειά του κι εγκαταστάθηκε σε ψωμοτόπια. Από τότε τον χάσαμε.

Αξέχαστο ήταν τότε και το «παζαρόπουλο», η εμποροπανήγυρη που γινόταν στην Κόνιτσα από παλιά, στις αρχές του Οκτωβρίου. Τότε κατέβαιναν οι Βλάχοι απ' τα βουνά και πουλούσαν βελέντζες, κιλίμια, κεφαλοτήρια και ούρδες. Απ' την άλλη μεριά έρχονταν κι οι Γιαννιώτες έμποροι και πουλούσαν κάθε είδους εμπόρευμα. Παλαιότερα γινόταν και εμπόριο αλόγων και μουλαριών.

Μα για τα παιδιά το πιο ωραίο ήταν οι λοταρίες που στήνονταν στη σειρά, πιο κάτω από το φαρμακείο του Ρούσση. Και τι δεν είχαν επάνω τους οι λοταρίες. Του κόσμου τα ευτελή μπιχλιμπίδια, που φάνταζαν στα μάτια των παιδιών σαν πολύτιμα αντικείμενα. Γύριζε η λοταρία με τη δραχμή που έριχνες κι αντιλαλούσε η φωνή του επιχειρηματία «Πάει-πάει-πάει-πάει η λάμπα, πάει ο μαστραπάς». Μια λάμπα κι ένας μαστραπάς ήταν όλα κι όλα τα δυο πολύτιμα αντικείμενα της λοταρίας. Τελικά το φτερό σταματούσε συνήθως στο κενό, καμιά φορά δε μπροστά σ' ένα καθρεφτάκι της μιας δραχμής.

Τότε ερχόταν κι η «Ασώματη Μαρία» από τα Γιάννενα, καθώς και ο Μάνθαρος ο Καραγκιοζοπαίχτης. Τα μεγάλα σουξέ ήταν: *Ο Καραγκιόζης γιατρός, ο Μέγας Αλέξανδρος και ο*

κατηραμένος όφιος. Αξέχαστη ήταν η βραχνή φωνή του Μάνθαραου, όταν ήθελε να τη γλυκάνει προσπαθώντας να μοιάζει με τη φωνή της Φατμέ ή της κυράς Καραγκιόζη.

Μετά την αναχώρηση του Μάνθαραου ο καραγκιόζης συνεχιζόταν στο σπίτι του φίλου μας. Στην κορυφή της σκάλας από το κοτσέκι, έτσι έλεγαν την αποθήκη δίπλα στο σπίτι, στηνόταν ένα παλιό άσπρο σεντόνι. Ένα σανίδι τοποθετημένο οριζόντια από μέσα χρησίμευε για να σταθεί η λάμπα. Έβγαιναν κι οι φιγούρες από το σεντούκι κι αναγγελλόταν από τ' απόγευμα η βραδινή παράσταση στη γειτονιά. Το μέγα πρόβλημα ήταν να πεισθούν οι πελάτες για την ανωτερότητα του θεάματος και να ρίξουν τη δραχμή.

Συνήθως οι παραστάσεις σταματούσαν λόγω ελλείψεως πελατών. Κάποτε το σταμάτημα ήταν πιο βίαιο. Έπεφτε η λάμπα, έπιανε φωτιά το πετρέλαιο κι ο κίνδυνος πυρκαγιάς ήταν άμεσος. Τότε επενέβαινε ο κυρ-Γιώργης και μ' ένα καλό μπερντάχι το θέατρο διαλυόταν.

Και επειδή ξαναθυμηθήκαμε τον κυρ-Γιώργη, πρέπει να πούμε κάτι ακόμα γι' αυτόν. Ήταν θρησκευόμενος άνθρωπος. Πολλές φορές τον άκουγαν τα παιδιά, σε στιγμές αυτοσυγκέντρωσης, να ψέλνει αξιόλογα τροπάρια με σιγανή αλλά υποβλητική φωνή: *Η Παρθένος σήμερα τον υπερούσιον τίκτει*. Το δυστύχημα είναι όμως ότι σε κανένα από τα παιδιά του δεν κατόρθωσε να μεταδώσει κάτι από την πίστη του.

«Και τώρα εδώ που φθάσαμε», σκέπτεται ο φίλος μας, «δεν θα ήταν άσχημο να πίστευε κανείς σε κάτι χωρίς να το ψιλοκοσκινίζει πώς και γιατί. Ίσως να βοηθούσε κι αυτό την κατάσταση, όταν θα έρθει η κρίσιμη ώρα. Πολύ φοβούμαι όμως πως είναι πολύ αργά για τέτοια. Θα 'πρεπε να είχαν γίνει από πολύ μικρή ηλικία οι κατάλληλες διεργασίες στη σκέψη και στην ψυχή του ανθρώπου για να καταλήξει στην πίστη.»

Σ' αυτό έμοιαζε μάλλον της μάνας του της κυρα-Λέγκως, το τετράγωνο μυαλό της οποίας δεν επέτρεπε τέτοιες φαντασιώσεις.

Εν τούτοις, η μυσταγωγία των θρησκευτικών τελετών, της Ορθοδοξίας πάντοτε, συγκινούσε και συγκινεί ακόμα το φίλο μας ως θέαμα και ως ακρόασμα, όταν προέρχεται από αξιόλογους ιερωμένους και καλούς ψαλτάδες, και εφόσον τηρείται η βυζαντινή παράδοση, με τη μεγαλοπρέπεια της τελετουργίας και την εσωτερικότητα των ψαλμωδιών και των εικόνων. Βέβαια η συγκίνηση αυτή ποτέ δεν έφτασε στο συγκλονισμό που προξενούν, για παράδειγμα, τα *Πάθη κατά Ματθαίον* του Μπαχ, όπου είναι έκδηλη η μεγαλοφυΐα του μουσουργού. Εκεί αισθάνεσαι πως πλησιάζεις το θείο.

Ας τ' αφήσουμε όμως αυτά κι ας γυρίσουμε στη θρησκευτικότητα του κυρ-Γιώργη.

Ο κυρ-Γιώργης λοιπόν κάθε Κυριακή έπρεπε να πάει στην εκκλησία στον Άγιο Νικόλαο της Άνω Κονίτσας που ήταν και ο Μητροπολιτικός ναός του τόπου. Το στασίδι του ήταν δίπλα από το θρόνο του Δεσπότη. Τα είχε καταφέρει έτσι ώστε να θεωρείται ιεροσυλία η κατάληψη αυτού του στασιδίου από οποιονδήποτε άλλον. Ο ειρηνοδίκης, ο έπαρχος και όλοι οι εκπρόσωποι του κράτους έπρεπε να πάρουν θέση μετά το στασίδι του κυρ-Γιώργη.

Έλα όμως που κάποτε διορίστηκε έπαρχος στην Κόνιτσα κάποιος γεροντάκος, θρησκευόμενος κι αυτός σαν τον κυρ-Γιώργη, που ήθελε κάθε Κυριακή να λειτουργηθεί. Η οικογένεια ολόκληρη θορυβήθηκε: τι θα γίνει τώρα με το στασίδι στην εκκλησιά. Ο κυρ-Γιώργης έχασε τον ύπνο του. Μαζί του και ολόκληρη η οικογένεια.

Στην αρχή μεταξύ κυρ-Γιώργη και επάρχου δημιουργήθηκε θέμα δρόμου. Όποιος από τους δυο πήγαινε πρώτος στην εκκλησία καταλάμβανε το στασίδι.

Στο τέλος επενέβηκαν οι ψυχραιμότεροι στη διένεξη.

— Κυρ-Γιώργη μου, πώς να το κάνουμε τώρα, ο έπαρχος εκπροσωπεί το κράτος.

— Να το βράσω και το κράτος και τον έπαρχό του.

Με τα πολλά ο κυρ-Γιώργης κατάλαβε πως έπρεπε να υποχωρήσει στο δεύτερο στασίδι. Εκείνη η Κυριακή ήταν για όλη την οικογένεια ημέρα πένθους.

Κι επειδή μιλήσαμε για την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, θα 'πρεπε να πούμε δυο λόγια και γι' αυτήν. Η εκκλησία, σε ρυθμό βασιλικής, είναι παλιά και αρκετή μεγάλη. Η παιδική φαντασία βέβαια την έκανε τεράστια. Πέτρινη, γεροδεμένη οικοδομή, εντυπωσιακή εξωτερικά, αλλά κυρίως εσωτερικά.

Μπροστά το ιερό με την Αγία Τράπεζα, όπου μέσα υπήρχε το ανεξερεύνητο μυστήριο. Εκεί μόνο τα συγγενικά παιδιά των παπάδων και του νεωκόρου είχαν δικαίωμα εισόδου. Αυτά έπαιρναν και τα εξαπτέρυγα, εκείνα κρατούσαν και τις λαμπάδες. Για τους άλλους ήταν απαγορευμένη η είσοδος στο ιερό.

Η κυρία αίθουσα, «το καθολικό» του ναού, στρωμένη με παμπάλαιες λαξεμένες πέτρες, μαυρισμένες από το χρόνο, ήταν χωρισμένη σε τρία διαζώματα. Στο κάθε διάζωμα υπήρχαν από δύο σειρές στασίδια. Ο καθένας κατελάμβανε στασίδι ανάλογα με την κοινωνική του θέση και φυσικά ανάλογα και με την οικονομική του κατάσταση. Στο κεντρικό διάζωμα πήγαιναν οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι αρχοντάδες του τόπου. Στα στασίδια των δυο πλαϊνών, που έβλεπαν προς το κεντρικό κλίτος πήγαιναν οι μικρομεσαίοι νοικοκυραίοι. Τα ακρινά στασίδια καταλαμβάνονταν συνήθως από τη μπιρμπιτσουλιά.

Από τη μια πλευρά του κεντρικού διαζώματος ήταν ο θρόνος του δεσπότη και από την άλλη ο άμβωνας. Και τα δυο ήταν ξυλόγλυπτα, που φάνταζαν στα παιδιά σαν αριστουργήματα τέχνης. Το τέμπλο του ιερού ήταν επίσης ξυλόγλυπτο, φτιαγμένο από αξιόλογους τεχνίτες. Η ξυλογλυπτική άκμαζε κάποτε στα χωριά της επαρχίας Κονίτσης: στον Τύρναβο, στη Λεσκάτση και αλλού.

Ολόκληρο το τέμπλο ήταν καλυμμένο με εικόνες των αγίων και των αποστόλων. Όλοι τους ήταν προχωρημένης ηλικίας με πελώρια γένια, σκελετωμένοι και βλοσυροί. Μόνο ο Άι-Γιώργης και ο Άγιος Δημήτριος ήταν κάπως μαλακω-

μένοι και επιεικείς. Δεξιά της ωραίας πύλης ήταν ένας Χριστός πελώριος, επίσης βλοσυρός και επιτιμητικός. Αριστερά πρέπει να ήταν η Παναγία με το Θείο βρέφος. Έχω την εντύπωση πως όλοι τους, και ο Χριστός και η Παναγία και οι άγιοι ένα γύρω, έπασχαν λίγο από τα μάτια. Εξοφθαλμία, στραβισμό ή κάτι τέτοιο.

Επάνω από την Ωραία Πύλη είναι γραμμένο ευδιάκριτα: *Πνεύμα ο Θεός και τους προσκυνούντας αυτόν εν πνεύματι και αληθεία δει προσκυνείν.*

Στο πίσω μέρος του ναού ήταν ο γυναικωνίτης σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο πάτωμα πήγαιναν οι γυναίκες προχωρημένης κάπως ηλικίας. Σχεδόν όλες μαυροφόρες. Στο επάνω πάτωμα πήγαιναν οι νέες γυναίκες. Φυσικό ήταν τα μάτια των παιδιών να στρέφονται συνεχώς στο επάνω πάτωμα του γυναικωνίτη, όπου πίσω από τις λαμπάδες της Μεγάλης Παρασκευής ή του Πάσχα προσπαθούσαν να διακρίνουν την εικόνα κάποιας κοπέλας για την οποία χτυπούσε η καρδιά τους. Φαίνεται όμως ότι παλαιότερα, για να αποφεύγονται τέτοιες βέβηλες σκέψεις, στο γυναικωνίτη υπήρχαν καφάσια όπως στα χαρέμια. Για τον ίδιο λόγο η είσοδος του γυναικωνίτη ήταν από μια μικρή εξωτερική πόρτα δίπλα από την κυρία είσοδο του ναού.

Οι ξενομερίτισσες περιφρονούσαν το γυναικωνίτη και έρχονταν μαζί με τους άντρες στον ισόγειο χώρο. Πολλές καταλάμβαναν και στασίδι. Καθαρή ιεροσυλία δηλαδή.

Όπως είναι φυσικό, ολόκληρη η λειτουργική πρακτική του ναού ήταν φροντίδα του νεωκόρου της εκκλησίας ο οποίος επί το λαϊκότερο λεγόταν και καντηλανάφτης. Από αμνημονεύτων χρόνων ο νεωκόρος της εκκλησίας ήταν κάποιος από τους Τζαλλαίους. Παλαιότερα ήταν ο μπαρμπα-Γούσιας Τζάλλας, αλλά οι αναμνήσεις από το μπαρμπα-Γούσια είναι ελάχιστες και ανάγονται στη νηπιακή του ηλικία. Πιο πολύ θυμάται την περίοδο όταν δικτάκτορας της εκκλησίας ήταν ο γιος του μπαρμπα-Γούσια, ο Κώστας Τζάλλας.

Τα πάντα μέσα και έξω από την εκκλησία ρυθμίζονταν

κατά την κρίση και το γούστο του Κώστα Τζάλλα. Η εξουσία του ήταν τεράστια. Κάλυπτε και την παραμικρότερη λεπτομέρεια. Αποβραδís του Σαββάτου, μόλις χτυπήσει την καμπάνα μετά τον Εσπερινό, έπρεπε να καθαρίσει στην εντέλεια την εκκλησία. Την Κυριακή από τα χαράματα άνοιγε το ναό και χτυπούσε την πρώτη καμπάνα. Ήταν η πρώτη ειδοποίηση των πιστών για τα θρησκευτικά τους καθήκοντα.

Σ' αυτή την ειδοποίηση ανταποκρίνονταν μόνο θρησκόληπτοι και μερικές μαυροφόρες γριούλες, ενώ για τα παιδιά, παρά τη γλυκύτητα του ήχου, η καμπάνα αποτελούσε μια δυσάρεστη προειδοποίηση, την ώρα του πρωινού τους ύπνου, πως κάποτε θα πρέπει να το πάρουν απόφαση να ξυπνήσουν, γιατί σύντομα θα επακολουθήσουν και οι επόμενες καμπάνες. Ο ήχος της δεύτερης ήταν μάλλον επιτιμητικός, σαν ν' ανάγγελνε ο Κώστας Τζάλλας «Γρηγορείτε, γρηγορείτε και προσεύχεσθε».

Ήταν η ώρα που ο κυρ-Γιώργης είχε πλέον ξυριστεί με το πανάρχαιο ξυράφι του και φορούσε τα γιορτινά του, έτοιμος για αναχώρηση. Προτού κατέβει τη σκάλα έβαζε και μια φωνή:

— Λέγκω, για ξύπνα κι αυτούς τους γαϊδάρους να ετοιμαστούν.

Είναι ευνόητο ότι τα πράγματα στένευαν πολύ τότε.

Με την τρίτη καμπάνα, που είχε απειλητικό χαρακτήρα, έπρεπε σε χρόνο μηδέν να γίνει όλη η προετοιμασία των παιδιών. Παρ' όλη όμως τη βιασύνη, τις περισσότερες φορές έφταναν στην εκκλησία στο *Δι' ευχών των Αγίων Πατέρων ημών*.

Ο ήχος της καμπάνας από το καμπαναριό του Άι-Νικόλα είχε κάποια ιδιαίτερη γλυκύτητα, την οποία ρύθμιζε ο Κώστας Τζάλλας κάθε φορά με το υποσυνείδητο μουσικό του αισθητήριο, ανάλογα με την εκδήλωση για την οποία ειδοποιούσε τον κόσμο.

Έτσι τα απογεύματα του Σαββάτου, όταν ο ήλιος πήγαινε να δύσει πίσω από τις βουνοκορφές της Νεμέρτσικας, και ενώ

μια γλυκιά μελαγχολία πλημμύριζε τα πάντα γύρω, εισχωρώντας ανεπαίσθητα στην ψυχή του φίλου μας και φωλιάζοντας εκεί όση ώρα διαρκούσε ο απογευματινός του περίπατος στο ξωκλήσι της Αγίας Βαρβάρας.

Ο ήχος της καμπάνας του εσπερινού ανταποκρινόταν στη μελαγχολία του Σαββατόβραδου και ήταν κι αυτός μελαγχολικός. Οι καμπάνες της Κυριακής είχαν διαφορετικό ήχο. Απέπνεαν αισιοδοξία για τη ζωή. Τις μεγάλες γιορτές όμως της Χριστιανοσύνης, το Πάσχα, τα Χριστούγεννα, ο ήχος της καμπάνας του Κώστα Τζάλλα είχε θριαμβικό χαρακτήρα.

Αλλά και στις θλιβερές στιγμές του θανάτου μετείχε η καμπάνα του Άι-Νικόλα στον πόνο των ανθρώπων. Αγγελτήρια θανάτου δεν υπήρχαν στην Κόνιτσα και ο κόσμος πληροφορείτο το θάνατο από τον αργό και μελαγχολικό ήχο της καμπάνας.

— Να πάει κάποιος να ειδοποιήσει τον Τζάλλα να χτυπήσει την καμπάνα.

Βέβαια ο Κώστας Τζάλλας, πιστός τηρητής της κοινωνικής ιεραρχίας του τόπου, προσαρμοζε κάθε φορά τον πένθιμο ήχο της καμπάνας ανάλογα προς την αξία και την κοινωνική θέση του απερχόμενου. Έτσι στο θάνατο κάποιου αξιόλογου ανθρώπου ο ήχος της καμπάνας ήταν βαρύγδουπος και μεγαλοπρεπής, αλλά κυρίως κρατούσε επί πολλή ώρα.

— Θα πέθανε ο Χαράλαμπος ο Φλώρος, φαίνεται. Κρατάει πολύ η καμπάνα.

Όταν πέθαινε κάποιος από τη μπιρμπιτσουλιά, δυο-τρεις πένθιμοι χτύποι, κι αυτοί βιαστικοί, και τελείωνε. Και πολύ του και καλό του.

Πάντως όπου και να πήγε, πουθενά, μα πουθενά δεν άκουσε ο φίλος μας καμπάνα γλυκύτερη από την καμπάνα που χτυπούσε ο Κώστας Τζάλλας στο καμπαναριό του Άι-Νικόλα.

Ας παρακολουθήσουμε όμως λίγο τη λειτουργία μέσα στο ναό όπου τα πάντα είχε ήδη ρυθμίσει ο Κώστας Τζάλλας μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια.

Εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η Κόνιτσα από πολύ παλιά ήταν έδρα μητροπόλεως με την ονομασία «Μητρόπολις Βελλάς και Κονίτσης». Όταν όμως ο δεσπότης ο Σπυρίδωνας (που αργότερα έγινε και Αρχιεπίσκοπος Αθηνών) έφυγε από την Κόνιτσα κι έγινε μητροπολίτης Ιωαννίνων, θεώρησε καλό ν' αρπάξει τη Βελλά από την Κόνιτσα και να την εντάξει στη Μητρόπολη Ιωαννίνων. Τότε, για να ικανοποιήσουν τον καινούριο μητροπολίτη Κόνιτσας προσάρτησαν και την επαρχία Δελβινακίου και η Μητρόπολη πήρε την ονομασία «Δρυϊνουπόλεως και Κονίτσης». Όπως ήταν ευνόητο, ο καβγάς όλος γινόταν για το πάπλωμα. Η Βελλά, που βρίσκεται κοντά στο Καλπάκι, είχε μεγάλα κτίρια, όπου λειτουργούσε και η Ιερατική Σχολή και είχε αρκετές προσόδους. Τον καιρό εκείνο είχε γίνει το τσιφλίκι του Σπυρίδωνα. Εκεί φιλοξενούσε και τους βασιλιάδες.

Η «Μήτηρ Βασίλισσα» Φρειδερίκη εφιλοξενείτο εκεί από τον Σπυρίδωνα κάθε Μάιο νομίζω και εξαιτίας της Φρειδερίκης είχε απαγορευθεί το ψάρεμα στο Βοϊδομάτη, το ποτάμι με τα κατακάθαρα νερά, που διέσχισε τη χαράδρα του Βίκου και σε κάποιο σημείο ενωνόταν με τον Αώο. Η αποκλειστικότητα στο ψάρεμα της πέστροφας στο Βοϊδομάτη είχε πλέον η Φρειδερίκη.

Τέλος πάντων, ας γυρίσουμε στο μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης την εποχή όταν ο φίλος μας ακόμα ήταν παιδί και οι αναμνήσεις του γι' αυτή την εποχή είναι έντονες.

Σε κάποια στιγμή λοιπόν της λειτουργίας έβγαινε ο δεσπότης ο Ιωάννης στην Ωραία Πύλη με τα χρυσοποίκιλτα άμφιά του, μεγαλοπρεπής και ωραίος σαν Βυζαντινός αυτοκράτορας, κρατώντας δύο πολύφωτα με άσπρα κεριά στα χέρια του. Τότε απηύθυνε με τη βαριά και επιβλητική του φωνή δέηση προς το Θεό: *Κύριε, Κύριε, επίβλεψον εξ ουρανού και ίδε και επίσκεψε την άμπελον ταύτην και κατάρτισε αυτήν, ην εφύτευσεν η δεξιά σου...*

Η σκηνή ήταν πραγματικά υποβλητική και μένει ανεξίτηλη

στη μνήμη του φίλου μας. Από κάτω οι ψαλτάδες ταυτόχρονα με τη δέηση του δεσπότη έψελναν το Δοξαστικό του: *Ιωάννου του Σεβασμιωτάτου και Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου της Αγιοτάτης και Αρχαιοτάτης Μητροπόλεως Βελλάς και Κονίτσης Υπερτίμου δε και Εξάρχου πάσης Βορείου Ηπείρου και Κερκύρας πολλά τα έτη.*

Και να σκεφθεί κανείς πως βρέθηκαν κάποιοι βέβηλοι, την εποχή όταν ο φίλος μας εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Κέρκυρα, που του αμφισβήτησαν στην αρχή το δικαίωμα συμμετοχής στο μοίρασμα της πίτας. Δεν σκέφτηκαν οι ανιστόρητοι μήπως μέσα στην πανάρχαια βαλίτσα του έκρυβε κάποιο χρυσόβουλλο έδικτο του Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου Βελλάς και Κονίτσης, ο οποίος υπό την ιδιότητά του ως Υπερτίμου και Εξάρχου πάσης Κερκύρας, Παξών και Υπερποντίων νήσων, παρείχε στο φίλο μας το δικαίωμα συμμετοχής στο φάγωμα της πίτας, ως ελάχιστο αντάλλαγμα της επί αιώνες θρησκευτικής εξάρτησης της Κέρκυρας από τον μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης, την εποχή δηλαδή όταν η Κέρκυρα κατ' επιταγή των Ενετών δεν είχε μητροπολίτη αλλά πρωτοπαπά.

Ας τους συγχωρήσουμε όμως κι ας γυρίσουμε στον 'Αι-Νικόλα όπου ο κυρ-Γιώργης όρθιος στο στασίδι του έβραζε από το θυμό του ακούγοντας το Δοξαστικό του δεσπότη Ιωάννου.

Τον βλέπεις πως κορδώνεται σαν γύφτικο σκεπάρνι; έλεγε στο διπλανό του. Και δεν είχε άδικο ο κυρ-Γιώργης να μη χωνεύει το δεσπότη.

Ήταν κάποιο Πάσχα, όταν μετά τη λειτουργία σύμφωνα με το έθιμο, έπρεπε όλο το εκκλησίασμα να πάει στη Μητρόπολη, δυο βήματα επάνω από την εκκλησία, για να ευχηθεί τα χρόνια πολλά στο δεσπότη και να πάρει αυγό και κουλούρι. Ο δεσπότης Ιωάννης, που ήταν μεγαλοπρεπέστατος στην εμφάνιση, ψηλός, ξανθός, με πλούσια ράσα πάντοτε, και μεγαλωμένος στην Κωνσταντινούπολη, είχε μια ανύπαντρη αδελφή, την

Κατίνα, αρκετά κοκέτα, που κυνηγούσε να βρει γαμπρό. Μαζί τους ήταν και κάποιος αδελφός του δεσπότη, ένας κλασικός τεμπέλαρος, που όταν τον ρωτούσαν τι δουλειά κάνει, έλεγε: «Είμαι αδελφός του δεσπότη». Μαζεύτηκαν λοιπόν όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι του τόπου, ο στρατιωτικός διοικητής της Φρουράς, ένας ομορφονιός λοχαγός, που κάτι ψιθυριζόταν για την Κατίνα τότε, ο ειρηνοδίκης και γενικά όλη η κρατική εξουσία.

Μαζί και οι προύχοντες του τόπου, στους οποίους συμπεριλαμβανόταν και ο κυρ-Γιώργης. Είχαν καθήσει όλοι στη σειρά για να περάσει η Κατίνα να τους κεράσει. Από τη μια μεριά της σειράς ήταν πρώτος και καλύτερος ο λοχαγός και ακολουθούσαν οι άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι. Από την άλλη μεριά της σειράς ήταν ο κυρ-Γιώργης με τους προύχοντες του τόπου. Όταν η Κατίνα μπήκε στην αίθουσα για να κεράσει τον κόσμο, άρχισε από τη μεριά των προυχόντων, ίσως επειδή ήταν πιο βολικό, ίσως και επειδή από την άλλη μεριά ήταν πρώτος ο λοχαγός, ώστε να μη δώσει λαβή για παρεξηγήσεις. Εξ άλλου κατά το λαϊκό ρητό «όποιος έχει μύγα μυγιάζεται». Οπότε ακούγεται από το βάθος η φωνή του δεσπότη:

— Όχι απ' αυτού, Κατίνα. Πρώτα από τους επισήμους.

Ο δεσπότης λίγο από κουταμάρα, ήταν και λίγο νιοράντες, όπως λένε στην Κέρκυρα, λίγο επειδή ήθελε να κολακέψει το λοχαγό μήπως και φορτωθεί την Κατίνα, τα μούσκεψε κυριολεκτικά.

Άκουσε ο κυρ-Γιώργης τα λόγια του δεσπότη και του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι.

— Πάμετε, ορές. Κι ας μείνει ο δεσπότης με τους επισήμους του.

Μαζί με τον κυρ-Γιώργη φύγανε και όλοι οι προύχοντες. Τόσο αυτό το επεισόδιο, όσο η αφαίρεση της Βελλάς από τη Μητρόπολη της Κόνιτσας και η προσάρτηση σ' αυτήν της επαρχίας Δελβινακίου που είχε ως αποτέλεσμα ο δεσπότης να μένει το μισό χρόνο στο Δελβινάκι, δημιούργησε μια μακρο-

χρόνια διένεξη ανάμεσα στο δεσπότη και τους κατοίκους της Κόνιτσας, που αποφάσισαν να μην πάνε στην εκκλησία για ένα διάστημα. Η διένεξη κατέληξε κάποτε στα δικαστήρια. Τελικά ο δεσπότης Ιωάννης χάθηκε από την Κόνιτσα.

Στη μνήμη του φίλου μας όμως η μεγαλοπρέπεια του Ιωάννου έμεινε ανεξίτηλη. Ούτε ξαναείδε ποτέ τέτοιο δεσπότη στη ζωή του αλλά και καμιά εκκλησία, όπου και να πήγε, δεν τον εντυπωσίασε τόσο όσο η εκκλησία του Αγίου Νικολάου Άνω Κονίτσης. Πώς αλήθεια οι εντυπώσεις της παιδικής ηλικίας μεγαλοποιούν τα πράγματα και εξωραϊζουν τους ανθρώπους στη φαντασία μας με την πάροδο του χρόνου!

Κάποτε ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και ο κερ-Γιώργης συνταξιοδοτήθηκε. Ένα πρωί, ελεύθερο πουλί πλέον, δήλωσε:

— Θα πάω μια βόλτα στο χωριό μου κάτω στα Βαλιμίτικα να δω τους ανθρώπους μου.

Πήγε στα Βαλιμίτικα, ανέβηκε και στη Βαλιμή επάνω στον Χελμό. Ούτε που γνώρισε κανέναν. Ούτε που τον γνώρισε κανείς. Γύρισε στην Κόνιτσα απογοητευμένος και ρίζωσε για πάντα εκεί. Το καλοκαίρι του '60 τον χάσαμε για πάντα, ύστερα από μια πολυχρόνια ασθένεια, που τον καταρράκωσε. Ήταν όμως και προχωρημένης ηλικίας.

Ιδανικές φωνές κι αγαπημένες

*εκείνων που πεθάναν ή εκείνων που είναι
για μας χαμένοι σαν τους πεθαμένους.*

Κάποτε μες στα όνειρά μας ομιλούνε·

κάποτε μες στην σκέψι τες ακούει το μυαλό.

Και με τον ήχο των για μια στιγμή επιστρέφουν

ήχοι από την πρώτη ποίησι της ζωής μας -

σαν μουσική, την νύχτα, μακρυνή, που σβύνει.

(Οι Φωνές του Καβάφη)

Από τότε πέρασαν χρόνια και χρόνια. Κάποτε ο φίλος μας βρέθηκε ξανά στην Κόνιτσα για μια ολιγοήμερη εκδρομή. Μερικοί παλιοί φίλοι του μίλησαν για τον καινούριο δεσπότη, έναν αγαθό Λευίτη, που λέγεται ότι αναπτύσσει αξιόλογη θρησκευτική και ανθρωπιστική δράση. Έφτιαξε γηροκομείο. Έχτισε καινούρια εκκλησία κοντά στην αγορά στη μνήμη του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Λειτουργεί υπό την επίβλεψη του κατηχητικό σχολείο. Ξοδεύει λένε όλα τα χρήματά του σε αγαθοεργίες. Πού να τα δει αυτά η Κόνιτσα την εποχή του θεοπροβλήτου Ιωάννου. Δεν περίσσευαν άλλωστε και από τα λούσα της αδελφής του Κατίνας και από τη βουλιμία του «αδελφού του δεσπότη».

Μαζί με τ' άλλα, είπαν πως ανακαίνισε και τον Άι-Νικόλα Επάνω Κονίτσης. Ο φίλος μας ψυλλιάστηκε μ' αυτό το τελευταίο. Λες να έχασε τη γοητεία της η εκκλησία με τις ανακαινίσεις του δεσπότη: «Την Κυριακή», σκέφτηκε, «θα πάω στην εκκλησία.»

Άκουσε χαράματα την πρώτη καμπάνα, άκουσε αργότερα και τη δεύτερη. Αλίμονο! Ο ήχος της καμπάνας δεν είχε τη γλύκα που είχε ένα καιρό.

— Μα τι έπαθε ο Κώστας ο Τζάλλας, ρε παιδιά. Γέρασε και κούτιαγε,

— Για ποιον Τζάλλα μιλάς τώρα. Τον Κώστα τον Τζάλλα είναι καιρός που τον χάσαμε. Πήγε στη Αμερική να δει κάποιους δικούς του και τον έφεραν πεθαμένο από εκεί.

Ήταν η πρώτη κρυάδα που ένιωσε.

Μήπως όμως η αλλοίωση του ήχου της καμπάνας δεν οφειλόταν στο θάνατο του Κώστα Τζάλλα, αλλά σε κάποιες άλλες βαθύτερες αιτίες; Στην αλλοίωση και τη φθορά, που είχε επιφέρει ανεπαίσθητα ο χρόνος στον ψυχικό του κόσμο. Στο θρυμμάτισμα των ονείρων της νιότης, στο ξέφτισμα των ιδεών και των ανθρώπων, και μαζί μ' αυτά στην απώλεια των προσφιλών του προσώπων και στη διαφοροποίηση του πληθυσμού και του γύρω χώρου, που έμοιαζε πια σαν ξένος τόπος;

Πόσο αλήθεια μοιάζει και η ζωή μας με τον ήχο της καμπάνας του 'Αι-Νικόλα!

Με την τρίτη καμπάνα πήγε στην εκκλησία. 'Ό,τι φοβόταν είχε γίνει. Κατακάθαρη βέβαια η εκκλησία, έλαμπε ολόκληρη. Το φως του ήλιου πλημμύριζε από παντού το ναό. Το ιλαρό φως όμως είχε χαθεί και μαζί του χάθηκε και η μαγεία του χώρου. Το δάπεδο που κάποτε καλυπτόταν με πανάρχαιες πέτρες, μαυρισμένες από το χρόνο, είχε αντικατασταθεί με πεντακάθαρο μωσαϊκό. Τα κεριά από τους πολυέλαιους είχαν μεταβληθεί σε ηλεκτρικούς λαμπτήρες. Ο γυναικωνίτης διαλύθηκε στο βωμό του φεμινισμού και μαζί του χάθηκε το μυστήριο και η γοητεία που έκρυβε κάποτε το επάνω πάτωμα. Ο Κώστας Τζάλλας δεν υπήρχε πια. Νέοι άνθρωποι διακονούσαν το ναό. 'Αγνωστοι άνθρωποι αποτελούσαν το εκκλησίασμα, μα πιο πολύ απ' όλα στο απέναντι στασίδι, δίπλα στο θρόνο του δεσπότη, δεν υπήρχε πια ο κυρ-Γιώργης. Από είκοσι έξι χρόνια ο κυρ-Γιώργης βρίσκεται στον άφθαρτο κόσμο των αναμνήσεων. Αλλά όσο περνούν τα χρόνια τόσο ανανεώνεται και εξωραϊζεται στη μνήμη των δικών του.

Και ενώ συνεχίζεται η λειτουργία, η φαντασία του φίλου μας καλπάζει στο παρελθόν. Ξαναβλέπει μπροστά του τον κυρ-Γιώργη ευθυτενή, αγέρωχο και ανυποχώρητο, που μπήκε αυτή τη στιγμή στην εκκλησία και προχώρησε προς το στασίδι του. 'Ηδη έχει κρεμάσει το καπέλο του και το μπαστούνι του στην κρεμάστρα του στασιδιού. Κανείς δεν πρόκειται πλέον να του το αμφισβητήσει. Και να δεις πως με τη πάροδο του χρόνου ξαναφούντωσε και το μουστάκι του σαν χλωροτάπητας.

Τώρα άρχισε να σιγοψέλνει μαζί με τους ψαλτάδες τα τροπάρια της ημέρας. Μια στιγμή στραβομουτσουνιάζει. Τι συνέβη; Α, ναι! Είναι η στιγμή που οι ψαλτάδες ψέλνουν το τροπάριο *Νίκας τοις βασιλεύσι κατά βαρβάρων δωρούμενος*. Αλλά οι βέβηλοι και οι αντίχριστοι στην προσπάθειά τους να εξαλείψουν κάθε ίχνος από τον Στρατηλάτη Βασιλέα Κωνσταντίνο, δεν δίστασαν να αλλοιώσουν τα ιερά τροπάρια και

το μετέτρεψαν σε «Νίκας τοις ευσεβέυσι». Είναι να μην αγα-
νακτείς;

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στα παλιά.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ο μεγάλος εχθρός του λαού:
η φασιστική ψυχосύνθεση

*Όταν οι άνθρωποι θέλουν να πονείς,
μπορούνε με χίλιους τρόπους.
Ρίξε το όπλο και σωριάσου πρηνής
όταν ακούσεις ανθρώπους.*

*Όταν ακούσεις ποδοβολητά
λύκων, ο Θεός μαζί σου!
Ξαπλώσου χάμου με μάτια κλειστά
και κράτησε την πνοή σου.*

(Απόσπασμα από το ποίημα *Υποθήκαι* του Καριωτάκη)

Έρθε κι ο πόλεμος του '40 και μαζί η ώρα να ακουστεί και η Κόνιτσα στον κόσμο. Τότε πήραν και οι Κονιτσιώτες την προσωυμία του ήρωα. Τώρα τι είδους ήρωες; Λούφαξαν οι άνθρωποι στα σπίτια τους ώσπου να περάσει η φουρτούνα.

Στην πρώτη φάση έφυγε ο στρατός και μπήκαν οι Ιταλοί με τα κοκορόφτερα και με τις κιθάρες στην πλάτη. Μαζί τους

και κάποιοι Αρβανίτες για πλιάτσικο. Σε κάποια στιγμή τους πήραν φαλάγγι οι τσολιάδες στην Πίνδο και έφυγαν από την Κόνιτσα κακήν κακώς σαν βρεγμένες γάτες. Εγκαταλείποντας την Κόνιτσα έκαψαν τα μαγαζιά στην αγορά. Πήραν μαζί τους και όλο τον κόσμο και τον τραβούσαν προς την Αλβανία με τα πόδια.

Τα δυο μεγάλα παιδιά ήταν τότε στην Αθήνα στο πανεπιστήμιο. Στο σπίτι είχαν μείνει ο κυρ-Γιώργης, η κυρα-Λέγκω και τα δυο μικρότερα παιδιά. Τους τραβούσαν κι αυτούς προς την Αλβανία. Στην προσπάθειά της να σώσει κάτι από το σπίτι, η κυρα-Λέγκω κουβαλούσε μαζί της μισό τενεκέ βούτυρο. Κάπου χώθηκαν στη Μελισσόπετρα και γλίτωσαν την περιπέτεια. Όσπου να μάθουν όμως νέα τους οι δύο μεγάλοι στην Αθήνα, πήγαν να τρελαθούν.

Ο φίλος μας είχε αναβολή από το στρατό λόγω σπουδών. Το Γενάρη του '41 κάλεσαν όλους τους εξ αναβολής. Επιστρατεύτηκε κι αυτός. Καθώς ήταν αγύμναστος, τον έριξαν σε κάποιο γραφείο στα Έμπεδα Ιωαννίνων και μουντζούρωνε χαρτιά όλη μέρα. Το Πάσχα του '41 τον Απρίλιο έγινε η ανακωχή και τελείωσε η στρατιωτική του καριέρα. Τον ξαναθυμήθηκαν το '49 και τον κάλεσαν ξανά να συνεχίσει το έργο του στον ίδιο νευραλγικό τομέα του στρατεύματος, στο μουντζούρωμα δηλαδή των χαρτιών.

Οι αναμνήσεις του από τη στρατιωτική ζωή είναι μάλλον δυσάρεστες. Θυμάται, τότε στις αρχές του '41 όταν ήταν φαντάρος στα γραφεία των Εμπέδων Ιωαννίνων, διοικητής ήταν κάποιος μεγαλόσχημος συνταγματάρχης. Το ύφος του, οι κινήσεις του, οι παχιές κουβέντες του και οι ενέργειές του είχαν έκδηλα τα συμπτώματα του αυταρχισμού και της φασιστικής ψυχοσύνθεσης. Θύμιζαν τους φανφαρονισμούς του Μουσολίνι.

Κάθε πρωί, στην ημερήσια αναφορά, ηδονιζόταν να εξευτελίζει τον υποδιοικητή των Εμπέδων, έναν αντισυνταγματάρχη προχωρημένης κάπως ηλικίας. Ο φίλος μας έβλεπε το γεροντάκι και πονούσε η ψυχή του την ώρα που το έβριζε

και το εξευτέλιζε ο διοικητής. Του 'δινε όμως την εντύπωση πως κι ο υποδιοικητής ευχαριστιόταν με τον τρόπο του από τις βρισιές και τους εξευτελισμούς που του έκαναν.

Μια μέρα μαθεύτηκε ότι ο διοικητής φεύγει με άδεια και θα τον αντικαταστήσει ο υποδιοικητής. Γενική ανακούφιση στα γραφεία. Θα γλιτώναμε για λίγο από τους αυταρχισμούς του διοικητή.

Την άλλη μέρα λοιπόν και πάλι στην ημερήσια αναφορά. Ο νέος διοικητής είχε αλλάξει τελείως ύφος. Αρπάζει κάτι ταγματάρχαιους και λοχαγούς και τους στρώνει στο βρισίδι και τους εξευτελισμούς. Ήταν φανερό πως έβγαζε τα αποθημένα του. Έβγαλε κι ο φίλος μας τα συμπεράσματά του. Ο άνθρωπος με τη φασιστική ψυχοσύνθεση όταν πάρει την εξουσία στα χέρια του γίνεται σατράπης και απάνθρωπος. Ηδονίζεται να βασανίζει τους κατώτερους του. Όταν όμως είναι από κάτω έρπει σαν σκουλήκι και περιμένει να του δοθεί η ευκαιρία για να εκδηλώσει κι αυτός τη βαρβαρότητά του. Συνήθως ο φασίστας σ' οποιαδήποτε βαθμίδα κι αν βρίσκεται, όταν πάρει την εξουσία στα χέρια του, ηδονίζεται να βασανίζει τους απλούς και ανυπεράσπιστους ανθρώπους του λαού. Σ' αυτούς ξεσπάει η απάνθρωπη σκληρότητά του.

Ο Λομπρόζο είχε χαρακτηρίσει τον εγκληματία σαν πρωτόγονο άνθρωπο, που περιπλανάται μέσα στον πολιτισμένο κόσμο. Ο χαρακτηρισμός αυτός θα πρέπει να επεκταθεί σε όλους τους ανθρώπους (γαλονάδες και μη) που έχουν αυτή τη φασιστική ψυχοσύνθεση.

Αυτοί είναι οι μεγαλύτεροι εχθροί του λαού και είναι χειρότεροι από τους κοινούς εγκληματίες, γιατί καλύπτουν τη βαρβαρότητά τους με κάποιο πρόσχημα (για παράδειγμα με την πειθαρχία στο στρατό) ή με κάποιο ιδεολογικό μανδύα (για παράδειγμα τον κίνδυνο από τους κομμουνιστές). Ο κομμουνιστικός κίνδυνος ως κόλπο απέδωσε και αποδίδει ακόμα πλούσιους καρπούς στη μερίδα αυτή των ανθρώπων με τη φασιστική ψυχοσύνθεση. Παλαιότερα βέβαια είχε φτάσει σε

ακραίες μορφές με τον εθνικοσοσιαλισμό του Χίτλερ και το φασισμό του Μουσολίνι, που οδήγησαν την ανθρωπότητα στο φοβερό αιματοκύλισμα του τελευταίου πολέμου, αλλά και με τους φαλαγγίτες του Φράνκο, που έπιασαν κάποιο βράδυ τον γλυκύτατο ποιητή Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα και τον εξετέλεσαν τα χαράματα.

Η φασιστική αυτή ψυχοσύνθεση δεν εξέλειπε τελείως μετά τον πόλεμο. Κάθε τόσο ξαναφουντώνει. Και ας μη φαντασθούμε πως δεν βρίσκει ανταπόκριση στη βάση. Μια μεγάλη μερίδα από την αστική τάξη σπεύδει αμέσως να αγκαλιάσει τους φασίστες για να διαφυλάξει τα κεκτημένα της. Κι ας μη ξεχνάμε τη συμπαράσταση που είχε ο δικτάτορας Παπαδόπουλος από μια μερίδα του λεγομένου πνευματικού κόσμου στην πατρίδα μας. Τα εμετικά χειροκροτήματα των ακαδημαϊκών και των καθηγητών πανεπιστημίου όταν μιλούσε ο ψυχοπαθής δικτάτορας μπροστά τους.

Υπήρχαν βέβαια και οι εξαιρέσεις. Υπήρχε και ο Γιώργος Ράλλης, ο Γιάγκος Πεσμαζόγλου, και βέβαια υπήρξαν και οι κεντρώοι Γιάννης Ζίγδης και Γιώργος Μαύρος και από τα στελέχη του στρατού ο Οπρόπουλος και ο Μουστακλής και πάνω από όλους ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος και πολλοί άλλοι επώνυμοι και ανώνυμοι απ' όλες τις παρατάξεις. Βέβαια μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας το '74 ξεφύτρωσαν πάμπολλοι «αντιστασιακοί» οι οποίοι στην πραγματικότητα είχαν λουφάξει στην περίοδο της δικτατορίας, αν δεν είχαν κιόλας επωφεληθεί απ' αυτή.

Μη νομίσουμε όμως ότι η φασιστική ψυχοσύνθεση εξαντλείται στη δεξιά παράταξη. Απτά δείγματα μας έδωσε και η άκρα αριστερά. Κλασικό παράδειγμά της η Σταλινική δικτατορία, την οποία και ξεσκέπασε ο Κρουτσώφ στο 20ό Συνέδριο του Κόμματος στη Ρωσία.

Τέτοια φασιστικά φαινόμενα της αριστεράς παρουσιάστηκαν έντονα και κατά την περίοδο της Κατοχής σε περιοχές όπου το ΕΑΜ αποτελούσε κράτος. Βέβαια ήταν μεμονωμένα,

αλλά υπήρξαν. Κάτι ξέρει γι' αυτά και ο φίλος μας, που τελικά κατάλαβε πως υπάρχει μια μερίδα ανθρώπων με φασιστική ψυχοσύνθεση που χρησιμοποιεί τα ιδεολογικά επικαλύμματα ως πρόφαση για να εκδηλωθεί σε όλη της την αναχρονιστική βαρβαρότητα. Και είναι πιο δύσκολο να αντικρούσεις τα φασιστικά φαινόμενα, που προέρχονται από την αριστερά παρά από τη δεξιά.

Γιατί στο κάτω-κάτω τα κίνητρα των φασιστών της δεξιάς ξεσκεπάζονται εύκολα λόγω της ευτέλειάς των: μωροφιλοδοξίες και αυταρχισμοί γαλονάδων, που πατρονάρονται από μια μερίδα της αστικής τάξης για να κρατήσει τα κεκτημένα της, ενώ η δικαιολογία των ακραίων αριστερών, ότι τα ανελεύθερα μέτρα είναι πρόσκαιρα (κι ας τραβάνε εβδομήντα τώρα χρόνια στη Ρωσία) αποβλέπουν στην ευτυχία του λαού, σου κόβει τα χέρια κι ας βλέπεις πως τελικά πληρώνουν τη νύφη οι χωρικοί από τη Λάκκα Σουλίου που ούτε αδελφό ούτε ξάδελφο είχαν τον Μποδοσάκη και τον Κατσάμπα.

Αλλά για να γίνουμε πιο κατανοητοί πρέπει να προχωρήσουμε στην εξιστόρηση των γεγονότων απ' το 1943 και δώθε, όπως τουλάχιστον τα αντελήφθη ο φίλος μας.

Εξιστόρηση των γεγονότων (χωρίς προκατάληψη)

Το 1943 είναι η χρονιά στην οποία φούντωσαν οι απελευθερωτικές οργανώσεις. Στην Κόνιτσα είχαν επεκτείνει τα πλοκάμια τους και το ΕΑΜ και ο ΕΔΕΣ. Στις αρχές του 1943 είχαν ήδη διαχωρισθεί οι άνθρωποι στις δύο οργανώσεις. Για να καταλάβουμε όμως αυτό το διαχωρισμό θα πρέπει να μιλήσουμε για την πληθυσμιακή διάρθρωση της Κόνιτσας.

Ο κύριος κορμός του πληθυσμού αποτελείτο μέχρι τον πόλεμο και κατά την περίοδο της Κατοχής από τους νοικοκυραίους του τόπου, έμπορους, μπακάληδες, επιστήμονες (γιατρούς, δικηγόρους κ.ά.), μικροβιοτέχνες, δασκάλους, οι οποίοι μαζί με τους δημόσιους υπάλληλους έδεναν σωστά και παρουσίαζαν την τυπική εικόνα επαρχιακής μικροαστικής κοινωνίας με τις χαρές και τις λύπες της, με τις κακίες και τα κουτσομπολιά της. Οι ντόπιοι νοικοκυραίοι διέθεταν κι από λίγα χωράφια στον κάμπο που τα 'διναν συνήθως με ήμορο στους αγρότες. Ανάλογα με την οικονομική τους ευχέρεια διακρίνονταν σε χοντρονοικοκυραίους και μικρονοικοκυραίους.

Μια άλλη σοβαρή μερίδα ήταν οι αγρότες που ζούσαν κυρίως στην Κάτω Κόνιτσα. Οι περισσότεροι ήταν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, αλλά ήταν και μερικοί γηγενείς. Μοναδική τους εργασία ήταν η γεωργία. Μοναδική τους πρόσοδος ήταν τα γεωργικά προϊόντα. Ανάμεσα στις δυο αυτές τάξεις πρέπει να υπήρχε ταξική αντιπαράθεση. Η σύγκρουση ήταν ιδιαίτερα εμφανής με τους χοντρονοικοκυραίους. Προλετάριοι με την έννοια που δίνει ο μαρξισμός στον όρο αυτό δεν υπήρχαν στην Κόνιτσα, γιατί δεν υπήρχαν εργοστάσια στον τόπο, ούτε και αξιόλογες βιοτεχνίες.

Ο κάθε μικροβιοτέχνης δούλευε τη δουλειά του μόνος, με τα παιδιά του. Εποχιακά μπορούσε να πάρει κάποιον εργάτη για βοηθό, μα η εκμετάλλευση του εργάτη από το αφεντικό δεν πρέπει να ήταν ανεπτυγμένη σε μεγάλο βαθμό. Ίσως και να μην την καταλάβαινε ο φίλος μας, μια που ο ίδιος ήταν βολεμένος με τα έσοδα από το γραφείο του κυρ-Γιώργη.

Υπήρχε και η «μπιρμπιτσουλιά». Αυτοί ασχολούνταν κυρίως με δουλειές του ποδαριού. Ό,τι έβγαζαν, πήγαιναν το βράδυ και τα 'πιναν. Αυτούς μάλλον θα πρέπει να τους κατατάξουμε στο λούμπεν προλαταριάτο.

Υπήρχε τότε και μια ομάδα από γύφτικες οικογένειες. Από πού προέρχονταν αυτοί, δεν μπορώ να το προσδιορίσω. Το αφήνω σε άλλους αυτό. Όλοι τους ήταν χριστιανοί, και μάλιστα θρησκόληπτοι. Οι περισσότεροι ήταν σιδεράδες, αλλά παράλληλα συγκροτούσαν και μουσικές κομπανίες στους γάμους και στα πανηγύρια. Εξέχουσα προσωπικότητα ήταν, όπως είπαμε, ο Αντώνης Τσιάπης. Όλοι οι γύφτοι ήταν ερωτόληπτοι σε μεγάλο βαθμό. Μέσα τους έβραζε το τσιγγάνικο αίμα.

Την εποχή εκείνη ζούσε στην Κόνιτσα και μια μειονότητα Οθωμανών που ήταν μωαμεθανοί στο θρήσκευμα. Πώς είχαν ξεμείνει αυτοί μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1923, είναι από τα παράξενα που δεν ερεύνησε ο φίλος μας. Όλοι τους είχαν και από μια μικρή ακίνητη περιουσία. Για να πουληθεί όμως η περιουσία αυτή χρειαζόταν σύμφωνα με το νόμο

μια διαδικασία. Εξαιτίας μάλιστα της διαδικασίας αυτής είχε μπλεχτεί και ο φίλος μας μεταπολεμικά σε μια δικαστική περιπέτεια με πολύ θόρυβο και λίγη ουσία, που ξεκαθαρίστηκε στο ακροατήριο. Αθωώθηκε πανηγυρικά και σταμάτησε ο θόρυβος. Οι ψυχικές όμως επιπτώσεις ήσαν γι' αυτόν επώδυνες. Ας είναι.

Επίλεκτο πρόσωπο αυτής της μειονότητας ήταν προπολεμικά η Μπάλλια, μια ξανθή γυναικάρα, που αποτελούσε επί χρόνια και χρόνια το σκεύος ηδονής κάθε διψασμένου ξένου ή ντόπιου. Η Μπάλλια ασκούσε το προαιώνιο επάγγελμά της με την πλήρη ανοχή της χωροφυλακής, η οποία μετείχε στα δρέψιμο των καρπών, και μάλλον δωρεάν ως αντάλλαγμα της ανοχής. Η Μπάλλια είχε και δυο παιδιά. Τον Χασάν που ήταν αχθοφόρος στην αγορά και την Τζεμιγιέ με χανούμικη ομορφιά που προοριζόταν να τη διαδεχθεί κάποτε στο επάγγελμα, πολλώ μάλλον γιατί η Μπάλλια με την πάροδο του χρόνου είχε μετατραπεί σε ετοιμόγεννη γελάδα. Η κρυφή ελπίδα όλων, νέων και γέρων, ήταν πλέον η Τζεμιγιέ.

Την οικογένεια αυτή, μόνα και παιδιά, θέλησε να γλιτώσει από το έρεβος της αιώνιας κόλασης ο χοντρονοικοκύρης της Κόνιτσας, Νίκος Ζδράβος και τους βάφτισε Χριστιανούς. Η Μπάλλια ονομάστηκε Σοφία, η θυγατέρα της Αλεξάνδρα κι ο γιος της Πιόργος. Οι κακές γλώσσες είπαν τότε πως δεν ήταν και τόσο αγνές οι προθέσεις του μπαρμπα-Νίκου σ' αυτό τον προσηλυτισμό προς την αληθινή θρησκεία του Χριστού. Ελέχθη δηλαδή ότι η ιδιότητα του κουμπάρου του εξασφάλιζε το προνόμιο της προτεραιότητας (Privilège de priorité του μεσαιωνικού άρχοντα) στον μπαρμπα-Νίκο, τώρα που η Αλεξάνδρα θα διαδεχόταν επάξια τη μάνα της στο επάγγελμα. Με τον πόλεμο όμως χάθηκε ολόκληρη η οικογένεια.

Άλλος ενδιαφέρων τύπος αυτής της μειονότητας ήταν ο Μπαϊράμης, που έπασχε από παθολογική θρησκοληψία. Είχε αφήσει γένια και μακριά μαλλιά και περιφερόταν στους δρόμους με ένα Κοράνιο στο χέρι, διαβάζοντας πότε σιγανά, πότε φω-

ναχτά κομμάτια από το ιερό βιβλίο των μωαμεθανών. Γι' αυτόν όμως ίσως μιλήσουμε αργότερα.

Έτσι ήταν λοιπόν η κοινωνική διάρθρωση του κόσμου στην Κόνιτσα.

Από πολιτικά φρονήματα οι περισσότεροι στην Κόνιτσα ήταν Βενιζελικοί. Ιδιαίτερα όλοι οι πρόσφυγες, αλλά και αρκετοί νοικοκυραίοι ανήκαν στο κόμμα των Φιλελευθέρων. Ήταν όμως και μια αξιόλογη μερίδα λαϊκών, κυρίως οι χοντρονοικοκυραίοι του τόπου. Όλοι αυτοί ήσαν βασιλόφρονες Κωνσταντινικοί. Αρχηγό είχαν παλαιότερα το δεσπότη Σπυρίδωνα που αργότερα πήρε τη Μητρόπολη των Ιωαννίνων. Τελικά έγινε αρχιεπίσκοπος Αθηνών. Τον καιρό που ήταν μητροπολίτης Βελλάς και Κονίτσης ήταν βασιλικός μέχρι το κόκκαλο. Επίλεκτο στέλεχος των βασιλοφρόνων Κονίτσης ήταν και ο κυρ-Γιώργης.

Διαβάζοντας τώρα τελευταία το βιβλίο του Μίκη Θεοδωράκη *Οι δρόμοι του Αρχάγγελου* ο φίλος μας θυμήθηκε πως ο κυρ-Γιώργης, σαν δυναμικό στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος, ήρθε κάποτε σε βίαια σύγκρουση με τον πατέρα του Μίκη Θεοδωράκη που ήταν Βενιζελικός, όταν ήταν Γενικός Γραμματέας στη Γενική Διοίκηση της Ηπείρου. Αιτία ήταν η πολιτική αντίθεση. Τι του έσερνε του Θεοδωράκη, δεν λέγεται. Ίσως έτσι να εξηγείται και η πολιτική αντίθεση του φίλου μας με το μεγάλο μας μουσουργό. Γι' αυτό και σε κάθε πολιτική εκδήλωσή του δεν παύει να υποστηρίζει ότι πιο ψηλά θα έστεκε στην κοινή συνείδηση ο εμπνευσμένος δημιουργός αν περιοριζόταν στη μουσική του επίδοση, την πιο αξιόλογη που παρουσιάστηκε μέχρι σήμερα στον ελληνικό χώρο, αν άφηνε σε άλλους την πολιτική δραστηριότητα, γιατί δεν είναι δική του δουλειά.

Όλοι εμείς οι απλοί άνθρωποι που τον θαυμάζουμε και τον αγαπούμε, πιστεύουμε ότι αν συγκεντρωνόταν στις μουσικές του εμπνεύσεις με τη φλόγα και το πάθος απ' το οποίο διακα-

τέχεται, ίσως κάποια φορά ν' ακούγαμε και την *Ενάτη* του Μίκη Θεοδωράκη.

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στην Κόνιτσα. Κατά τη Μεταξική δικτατορία ο κόσμος ήταν μάλλον μουδιασμένος. Ελάχιστοι είχαν εκδηλωθεί ως φιλομεταξικοί, κι αυτοί μάλλον από συμφέρον παρά από ιδεολογική τοποθέτηση. Στην Κόνιτσα εκείνη την εποχή υπήρχαν ελάχιστοι κομμουνιστές. Μετριόνταν στα δάχτυλα του ενός χεριού. Ο Βαγγέλης ο Μακάριος, ο Θανάσης ο Ρούσσης, ο Μιχάλης ο Παπαγιάννης και μερικοί άλλοι μικροβιοτέχνες που προκαλούσαν στους νοικοκυραίους ειρωνεία, ενώ στους νέους περιέργεια και υποσυνείδητο θαυμασμό. Μέσα σ' αυτή την πληθυσμιακή διάρθρωση αναπτύχθηκαν στις αρχές του '43 οι δυο οργανώσεις: το ΕΑΜ και ο ΕΔΕΣ.

Ήταν φυσικό να ταχθούν οι χοντρονοικοκυραίοι με τον ΕΔΕΣ για να κρατήσουν τα κεκτημένα. Με το ΕΑΜ πήγαν οι πρόσφυγες της Κάτω Κόνιτσας, μερικοί μικροβιοτέχνες, οι περισσότεροι από τους σπουδαγμένους νέους του τόπου, οι δάσκαλοι, πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι και άλλοι. Αριθμητικά πρέπει να υπερτερούσαν λίγο οι Εαμίτες. Η μπιρμπιτσουλιά ήταν διχασμένη, φοβόταν μήπως το ΕΑΜ τους βάλει παπούτσια στα πόδια, όπως έλεγε κάποιος.

— Πρόσεχε Νίκο, έλεγε ένα εξαθλιωμένο γυφτάκι στο μικρό αδελφό του που επιχειρούσε να τον μυήσει στο ΕΑΜ. Πρόσεχε μη με πάρεις στο λαιμό σου και χάσουμε τη θρησκεία μας.

Αυτά λοιπόν γίνονταν στα τέλη του '42 και στις αρχές του '43.

Ο φίλος μας για αρκετό καιρό δεν είχε ταχθεί σε καμιά από τις δυο οργανώσεις μόλο που του έγιναν κρούσεις κι από τις δυο μεριές. Θυμάται το Νοέμβριο του 1942 όταν, γυρίζοντας από την Αθήνα, συναντήθηκε στα Γιάννενα με τον Γιώργο Μπεκιάρη, ξάδελφό του απ' τη μάνα του, αξιόλογο άνθρωπο και επιστήμονα.

— Θέλω να σε δω να τα πούμε.

— Κι εγώ θα 'θελα να σε δω, Γιώργο. Έλα το βράδυ στην ταβέρνα του Χατζή, έφερα και ένα ψάρι, τσιπούρα λαχταριστή από το Μεσολόγγι να τη φάμε και τα λέμε.

Έφαγαν την τσιπούρα, ήπιαν και τη ρετσίνα τους και η κουβέντα επεκτάθηκε στην κατάσταση. Στην ανάγκη να γίνει αγώνας για να διωχθεί ο κατακτητής. Συμφώνησε κατ' αρχήν και ο φίλος μας. Εξέφρασε όμως τους φόβους του για τη δημιουργία δυο οργανώσεων, μήπως αποτελέσουν την απαρχή μελλοντικών συγκρούσεων. Η κουβέντα σταμάτησε κάπου εκεί.

Σκέφτηκε κι ο Γιώργος: «Τι να τον κάνουμε τούτο τον ξάδελφο που από την πρώτη στιγμή είναι διστακτικός; Φοβού τους αναποφάσιστους.» Αργότερα ο φίλος μας έμαθε ότι ο Γιώργος ήταν από τους πρωτεργάτες της δημιουργίας του ΕΑΜ στο νομό Ιωαννίνων. Με την απελευθέρωση κάποιο μπλόκο του στήσαν θέλεις οι Εδεσίτες θέλεις οι χωροφύλακες, τον καθάρισαν τον άδολο αγωνιστή. Ας είναι αιωνία η μνήμη του αδικοσκοτωμένου παιδιού.

Αργότερα στην Κόνιτσα τον έπιασε ο Ηρακλής Παπαχρηστίδης, νοικοκύρης από τους καλούς της Κόνιτσας. Ταξιδεμένος χρόνια στην Αμερική, ξάνοιξε το μάτι του. Έφερε λεφτά, άνοιξε δουλειές στην Κόνιτσα, ξενοδοχεία και τέτοια με μια λέξη, στυλοβάτης του κατεστημένου.

— Εσύ πρέπει να 'ρθεις μαζί μας στον ΕΔΕΣ, να ξαναφτιάσουμε την Ελλάδα όπως πρώτα. Εξ άλλου αρχηγός μας είναι ο Πλαστήρας.

Ο φίλος μας το ρίχνει στην πλάκα.

— Τι λες τώρα, Ηρακλή μου. Να μάθει ο πατέρας μου πως πήγα με τον Πλαστήρα, θα με σφάξει.

Μ' αυτά και μ' αυτά έμεινε τελικά έξω από τις οργανώσεις. Ήταν φυσικό να είναι διστακτικός. Την εποχή εκείνη είχε στα χέρια του ένα πτυχίο Νομικής και οι πεποιθήσεις του ήταν ολοκληρωμένες πλέον. Δεν ήταν λοιπόν εύκολο να προσχωρήσει σε μια οργάνωση με πολιτικές προεκτάσεις χωρίς

περίσκεψη. Για τον ΕΔΕΣ δεν ετίθετο ζήτημα. Μια οργάνωση φτιαγμένη από караβανάδες τις προπολεμικής νοοτροπίας, ήταν επόμενο να πάρει τελικά τη μορφή που πήρε. Να συγκεντρώσει δηλαδή το κατεστημένο σε αντίδραση προς το ΕΑΜ. Παρά τις δημοκρατικές σαπουνόφουσκες που πέταγαν κάθε τόσο οι οπαδοί του, ο ΕΔΕΣ κατέληξε στο τέλος μια οργάνωση βασιλοφρόνων. Τώρα, για να πούμε και του στραβού το δίκιο, τους βοηθήσε λίγο και το ΕΑΜ με την προσπάθειά του να μονοπωλήσει τον αντάρτικο αγώνα.

Αλλά και για το ΕΑΜ δεν ήταν αβάσιμοι οι δισταγμοί του φίλου μας. Ήταν δεδομένο ότι δημιουργήθηκε απ' το Κομμουνιστικό Κόμμα. Η συμμετοχή του Σβώλου και κάποιων άλλων προσωπικοτήτων, γνωστών για τις δημοκρατικές τους ιδέες, αποτελούσαν κάποιες εγγυήσεις δημοκρατικών διαδικασιών. Θα μπορούσαν όμως αυτοί οι δημοκρατικοί συνεργάτες, να συγκρατήσουν το Κομμουνιστικό Κόμμα στα πλαίσια της ομαλής εξέλιξης των πραγμάτων,

Ήταν γνωστό ότι όλα τα κομμουνιστικά κόμματα ακολουθούσαν με φανατισμό την επαναστατική γραμμή, όπως τη διατύπωσε και την εφάρμοσε ο Λένιν το '17. Η γραμμή αυτή αργότερα επί Στάλιν έγινε πιο σκληρή. Η παραμικρή διαφωνία προς τη γραμμή του Στάλιν αποτελούσε πλέον έγκλημα, εξ ου το '36 οι δίκες και η εκτέλεση των στενότερων συνεργατών του Λένιν του Ζηνόβιεφ, του Καμένεφ και άλλων. Εξ ου και η εξορία του Τρότσκυ και η δολοφονία του αργότερα στο Μεξικό. Και να σκεφθεί κανείς ότι ακόμα δεν είχε κυκλοφορήσει *Το αρχιπέλαγος Γκούλαγκ*, ούτε το έργο του Άρθουρ Κάιστλερ *Το μηδέν και το άπειρο*, ούτε είχαν γίνει οι αποκαλύψεις του Κραφτσένκο. Κάποια αποσπάσματα όμως από το βιβλίο του Αντρέ Ζιντ *Επιστροφή από τη Σοβιετική Ένωση* είχαν πέσει στα χέρια του φίλου μας.

Οι υποψίες λοιπόν για την ειλικρίνεια των προθέσεων του ΚΚΕ ήταν έντονες. Ίσως η διάλυση της 3ης Διεθνούς τον Απρίλιο του '43 να τις μετρίασε κάπως, δεν τις εξαφάνισε όμως.

Ο φίλος μας δεν υπήρξε ποτέ του κομμουνιστής. Μαζί με τ' άλλα και η σιδερένια πειθαρχία δεν ταίριαζε με τη νοοτροπία του, αλλά και η φανατική προσήλωση των οπαδών του ΚΚΕ σε ένα βιβλίο τον φόβιζε. «Φοβού τον άνθρωπο του ενός βιβλίου», έλεγε κάποιος παλιός σοφός.

Από την άλλη μεριά ταξικά δεν ανήκε στην τάξη των προλεταρίων. Μεγαλωμένος σε μικροαστική οικογένεια όπου κυριαρχούσε η πολυφωνία, δεν θα έχανε σε μια κομμουνιστική επανάσταση τις αλυσίδες του καταδυναστευόμενου, γιατί δεν είχε ποτέ του αλυσίδες. Ούτε ήταν φτιαγμένος από την πάστα των ηρώων ώστε να θυσιάσει τη ζωή του για κάποιο μελλοντικό επίγειο παράδεισο, που δεν ήταν άλλωστε σίγουρο αν θα έλθει και πότε θα έλθει τελικά.

Υπήρχε όμως κίνδυνος, απ' αυτή την επανάσταση και τη δικτατορία που θα επακολουθούσε, να χάσει την ελευθερία του λόγου του, την ανεξαρτησία της σκέψης του, τον τρόπο της ζωής του, όπως είχε ήδη διαμορφωθεί μέσα στην κοινωνία όπου ζούσε.

Η αντίθεσή του όμως στην κομμουνιστική επανάσταση με τις φοβερές της συνέπειες δεν σήμαινε πως ήταν αντίθετος με δομικές μεταβολές της κοινωνίας. Ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός της κοινωνίας με δημοκρατικές διαδικασίες αποτελούσε γι' αυτόν σταθερή πολιτική τοποθέτηση. Μόνο έτσι, όπως πίστευε από καιρό, θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια πιο ανθρώπινη και δικαιότερη κοινωνία και να πάψει η εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Απ' την άλλη μεριά η ευθύτερη και αμεσότερη συμμετοχή του λαού στην εξουσία με τη λαϊκή αυτοδιοίκηση και με τη λαϊκή δικαιοσύνη θα μπορούσε να δώσει στη δημοκρατία ουσιαστικότερο περιεχόμενο και σταθερότερες βάσεις. Οι εξαγγελίες αυτές υπήρχαν μέσα στο πρόγραμμα του ΕΑΜ. Η υποψία όμως υπήρχε.

Για όλους αυτούς τους λόγους κι ο φίλος μας κρατούσε απέναντι στην οργάνωση μια ευμενή ουδετερότητα. Τα άλλα

τρία αδέρφια του, λίγο από νεανικό ενθουσιασμό, λίγο από προσπάθεια προβολής, είχαν γραφτεί στο ΕΑΜ. Το ίδιο κι ο Θωμάς, ο αγαπημένος πρωτοξάδελφος, ενώ ο φίλος μας έμεινε απ' έξω. Όλοι, όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια.

Ευτυχώς που είχε μαζί του και τον Αριστοκλή, το μεγάλο πρωτοξάδελφο, που ήταν πιο διστακτικός και από τον ίδιο.

Ας προχωρήσουμε όμως στα γεγονότα. Σιγά-σιγά οι δυο οργανώσεις αυξάνονταν και πληθύνονταν σ' ολόκληρη την επαρχία. Οι πληροφορίες έλεγαν πως στα χωριά έξω από την Κόνιτσα κυκλοφορεί αντάρτικη ομάδα του ΕΛΑΣ.

Οι Εδεσίτες δεν είχαν φτιάξει ομάδα στην περιοχή της Κόνιτσας. Περιορίζονταν στην πολιτική οργάνωση μόνο. Ακούστηκε και η κουβέντα πως οι αντάρτες του ΕΛΑΣ συλλαμβάνουν τους προδότες στα χωριά. Η συνεργασία με τους Ιταλούς συνίστατο κυρίως στην προδοσία των χωριανών που έκρυβαν όπλα. Επακολούθησε ξυλοδαρμός των χωρικών. Το αντάλλαγμα της προδοσίας ήταν γελίο. Λίγα τρόφιμα, κάποια άδεια για μεταφορά εμπορευμάτων. Μερικά από αυτά τα σκουλήκια τα 'φαγε το σκοτάδι αυτή την περίοδο.

Η αντίδραση του κόσμου ήταν μάλλον θετική. Υπήρχαν και οι διαφωνούντες. Έπρεπε να τους αφήσουν να δώσουν λόγο των πράξεών τους στο επίσημο κράτος μετά την απελευθέρωση.

Ας είναι. Γύρω στον Απρίλιο του '43 οι Ιταλοί άρχισαν να τα μαζεύουν από τις επαρχιακές κωμοπόλεις και να συγκεντρώνονται στα Γιάννενα. Πιθανόν να φοβούνταν και τις αντάρτικες ομάδες που κυκλοφορούσαν στην ύπαιθρο. Τα στελέχη του ΕΑΜ παρακολουθούσαν τις κινήσεις των Ιταλών με ανθρώπους δικούς τους. Κάποιο βράδυ κυκλοφόρησε η φήμη πως το πρωί φεύγουν οι Ιταλοί και πως απόψε θα κάνουν συλλήψεις.

Εξαφανίζονται οι πολλοί. Μένουν κάποιοι λίγοι. Συλλαμβάνονται ανάμεσά τους κι ο καημένος ο Θωμάς ο Μούσιος. Αργότερα μάθαμε πως τον εκτέλεσαν οι Ιταλοί στα Γιάννενα

εξαιτίας κάποιου σαμποτάζ των ανταρτών. Ας είναι και η δική του μνήμη αιώνια.

Το πρωί φόρτωσαν οι Ιταλοί, πήραν μαζί τους και τους ομήρους και έφυγαν για τα Γιάννενα. Μαζί τους πήραν και τη χωροφυλακή. Κάπου στο Δέμα ακούστηκε ότι χτυπήθηκαν με τους αντάρτες. Μέσα στους συλληφθέντες ήταν κι ο γραμματέας του Ειρηνοδικείου. Τι γύρευε τώρα αυτός; Ούτε καν γραμμένος δεν ήταν στο ΕΑΜ. Ήταν και ύποπτος. Μήπως είναι κόλπο; Τέλος πάντων, θα βλέπαμε.

Η ουσία είναι πως εκείνο το Απριλιάτικο πρωινό είχε στην Κόνιτσα μια ξεχωριστή γλύκα. Καθαρός ο ουρανός, λαμπερός ο ήλιος. Ένιωθες τον αέρα της ελευθερίας να φουσκώνει τα στήθια σου και την ελπίδα να ξαναζει στις καρδιές των ανθρώπων. Κατά το μεσημέρι άρχισαν να καταφθάνουν μερικοί κατσαπλιάδες που προκαλούσαν το γέλιο. Άλλος με στρατιωτικό πανταλόνι και σακάκι πολιτικό. Άλλος το αντίθετο. Άλλος με δίκοχο, άλλος με γερμανικό καπέλο. Όλοι κι από ένα γκρα της εποχής του Κολοκοτρώνη.

Ήταν, όπως έλεγαν, ο Έφεδρικός ΕΛΑΣ των χωριών. Ανάμεσα στις ομάδες αυτές και η ομάδα απ' το Γκρισμπάνη. Αρχηγός τους ο Γιάννης Σακελλάριος, ραφτάκι στην Κόνιτσα από παλιά. Διαμαρτύρεται στη μέση της αγοράς γιατί δεν τον ειδοποίησαν έγκαιρα πως φεύγουν οι Ιταλοί. Αν τους πρόφτανε θα τους είχε φάει το σκοτάδι.

Κατά το απογευματάκι μπαίνει στην πόλη και η τοπική ηγεσία του ΕΑΜ που είχε εξαφανιστεί αποβραδής. Ύφος περισπούδαστο. Το μέγεθος των ευθυνών δεν τους αφήνει να γελάσουν κι αυτοί, και να χαρούν τη λευτεριά μαζί με τον κόσμο. Οι συσκέψεις διαδέχονταν η μια την άλλη. Δίνουν την εντύπωση πως απόψε αποφασίζεται το άνοιγμα του Δεύτερου Μετώπου.

Η βραδιά πέρασε όμορφα και ωραία. Την άλλη μέρα κατά το μεσημεράκι, εκεί που ο κόσμος περιφερόταν στην πλατεία απολαμβάνοντας τον ανοιξιάτικο ήλιο, ακούγονται από την

πλευρά της Αναγνωστοπουλείου Σχολής τραγούδια. Έρχεται μια αντάρτικη ομάδα του ΕΛΑΣ. Συγκροτημένη στρατιωτική μονάδα με την ελληνική σημαία μπροστά. Τα τραγούδια τους πότε απ' τα παλιά, πότε καινούργια αντάρτικα. Ο κόσμος ενθουσιάζεται και χειροκροτεί. Μπροστά απ' την ομάδα βαδίζει ευθυτενής ο καπετάνιος. Ένας άντρακλας μέχρι εκεί πάνω.

Μόνο που στο φίλο μας φάνηκε ότι το μάτι του καπετάνιου γυάλιζε λίγο άγρια. Δίπλα ο στρατιωτικός διοικητής της ομάδας. Δάσκαλος από τα Δολιανά, έφεδρος αξιωματικός στο αλβανικό μέτωπο. Σεμνός άνθρωπος. Πιο πίσω με πολιτικά και ο πολιτικός καθοδηγητής της ομάδας. (Ήταν προφανές πως η αρμοδιότητά του ήταν ύποπτη, αλλά θα δούμε αργότερα. Ας μη βγάλουμε αυθαίρετα συμπεράσματα από τώρα.) Στήθηκε στη μέση της πλατείας χορός. Ο καπετάνιος έσερνε το χορό. Ένας αητός καθότανε στον ήλιο και liaζότανε και έξυνε τα νυχοποδαράκια του. Ο Αητός ήταν ο χορός που αναδείκνυε τις χορευτικές ικανότητες του χορευτή. Τα τσακίσματα, τα στριφογυρίσματα, τα χτυπήματα της παλάμης στο έδαφος και όλα τα συναφή αποδίδονταν πράγματι στην εντέλεια από τον καπετάνιο, δικαιολογημένα λοιπόν και τα χειροκροτήματα που επακολουθούσαν.

Όταν ύστερα από πολλά χρόνια παρακολουθούσε ο φίλος μας στην τηλεόραση μια χορευτική επίδειξη του δικτάτορα Παπαδόπουλου, ο οποίος υπό τους ήχους και πάλι του Αητού επεδίδετο στα ίδια τσακίσματα, στριφογυρίσματα και χτυπήματα της παλάμης στο έδαφος, αλλά με πόση φινέτσα και τακτ, λες και η παλάμη χάιδευε το έδαφος, θυμήθηκε σαν αστραπή το χορό του καπετάνιου στην Κόνιτσα. Μήπως αυτή η υποσυνείδητη παρομοίωση των δύο χορευτών είχε κάποια βαθύτερη σημασία;

Τελείωσε και ο χορός. Όλα ωραία και καλά. Το απογευματάκι βγήκε η βρώμα: οι αντάρτες κάνουν συλλήψεις. Πιάνουν τους συνεργάτες των Ιταλών. Πιάστηκαν μερικοί για τους οποίους υπήρχε διάχυτη η υποψία. Τίποτα όμως το σίγουρο.

Να δούμε τι θα βγάλουν οι ανακρίσεις.

Μαζί πιάνουν και άλλους που δεν είχαν καμιά σχέση με τους Ιταλούς.

— Από πού, ρε παιδιά, προδότης ο Γιώργος Π.;

Ο φίλος μας ειδοποιήθηκε να αναλάβει την ανάκριση για ορισμένους από τους συλληφθέντες. Ευκαιρία να επιδείξει τις νομικές γνώσεις του. Παίρνει την Ποινική Δικονομία και κατευθείαν στο κτίριο της παλαιάς Χωροφυλακής. Μέσα στο κτίριο βρισκόταν εγκατεστημένος ο καπετάνιος.

— Τι θέλεις, συναγωνιστή;

— Το και το.

— Κι αυτό το βιβλίο τι το κουβαλάς μαζί σου;

— Ξέρετε, είμαι καινούριος και δεν έχω πρακτική εξάσκηση...

Γέλασε ο καπετάνιος:

— Άντε, παιδάκι μου, στο σπίτι σου με τα βιβλία σου. Εσύ, μου φαίνεται, δεν κατάλαβες που βρίσκεσαι.

Αργότερα έμαθε πως τις ανακρίσεις τις είχε αναλάβει ο Χαρίσης, ο λεγόμενος Καπετάν Τρομάρας, που χρησιμοποιούσε σύγχρονες ανακριτικές μεθόδους χωρίς να χρειάζεται τη βοήθεια της Ποινικής Δικονομίας. Οι γείτονες όμως στο κτίριο της Χωροφυλακής έμειναν αυπνοί από κάποιους παράξενους γδούπους και ανθρώπινες κραυγές, που ακούγονταν όλη τη νύχτα.

Στο μεταξύ γύρισε στην Κόνιτσα κι ο γραμματέας του Ειρηνοδικείου, που είχε συλληφθεί από τους Ιταλούς μαζί με τους Εαμίτες. Το 'σκασε λέει από την караμπινιερία στα Γιάννενα. Μυστήρια πράγματα. Μόνο αυτός κατόρθωσε να το σκάσει; Τσακ τσακ, η πόρτα το άλλο πρωί.

— Έλα, σε θέλει ο καπετάνιος να σου πει δυο λογάκια.

Πάρ' το μέσα και το γραμματέα.

Σε λίγες μέρες όλοι οι συλληφθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι. Παρά την εφαρμογή συγχρόνων ανακριτικών μεθόδων, δεν βγήκε τίποτα το ενοχοποιητικό. Τους έμεινε μόνο το ξύλο. Ασφαλώς η σωφροσύνη της τοπικής ηγεσίας του ΕΑΜ έσωσε

τον τόπο από άδικους σκοτωμούς πολιτικών αντιπάλων. Το γραμματέα όμως δεν τον ξαναείδε στα μάτια του κανείς. Ασφαλώς τον είχε φάει το σκοτάδι.

Σε λίγες μέρες έφυγαν και οι αντάρτες. Η ζωή στον τόπο οργανώνεται με καινούριο τρόπο. Οι παλιές κρατικές αρχές καταργούνται ή μπαίνουν σε αγρανάπαυση. Τα πάντα λειτουργούν με επιτροπές. Τη νύχτα κυκλοφορεί περίπολος από πολίτες για την ασφάλεια. Ο Χρήστος Παγουρτζής περηφανεύεται, πως όλη τη νύχτα τον τάραξε τον έπαρχο Σταύρου στο περπάτημα, καθώς τον είχε υπό τις διαταγές του στην περίπολο.

Συστήθηκε και καλλιτεχνική επιτροπή. Μέλη της επιτροπής ο φίλος μας και ο Στάθης Κυριάκης από την Κέρκυρα, διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας τότε. Στήθηκε μια σκηνή στο καινούριο κτίριο του Ορφανοτροφείου. Συγκροτήθηκε και μια μικρή ορχήστρα: πιάνο, δύο βιολιά, ένα βιολοντσέλλο και μια κορνέτα. Αυτά υπήρχαν, αυτά θα έπαιζαν. Μαθεύτηκαν και κάνα δυο μονόπρακτα και δόθηκε παράσταση. Ο κόσμος ευχαριστήθηκε.

Μια μέρα έπιασε βροχή. Η ταράτσα του κτιρίου δεν είχε υγραμόνωση. Πλημμυρίσε η αίθουσα, μούσκεψαν τα σκηνικά. Διαλύθηκε το θέατρο. Οι μέρες όμως περνούσαν ευχάριστα. Είχε μπει και το καλοκαιράκι. Ένα πρωί επισκέφτηκε την Κόνιτσα κι ο Εμβέρ Χότζας, με μια αλβανική αντάρτικη ομάδα. Σημείο χαιρετισμού η υψωμένη γροθιά. Σκοπός η γνωριμία με την ηγεσία του ΕΑΜ.

Κάποτε όμως άρχισε να θολώνει ο ουρανός. Οι φήμες έλεγαν πως μέσω Γιουγκοσλαβίας και Αλβανίας κατεβαίνουν μεγάλες γερμανικές δυνάμεις στην Ελλάδα γιατί επίκειται απόβαση των συμμάχων.

Ένα πρωί στο δρόμο της Ερσέκας, μέσα στην Αλβανία που φαινόταν από την Κόνιτσα με γυμνό μάτι, σηκώθηκε κουρνιαχτός. Ήταν φανερό πως κατέβαιναν μηχανοκίνητα. Τα πράγματα σκουραίναν.

Τώρα τι γίνεται; Αν δεν έρθουν σήμερα, αύριο τους έχουμε εδώ. Κάποιοι στρατιωτικοί εγκέφαλοι είχαν τη φαινή ιδέα να φράξουν τον ανήφορο από το Μπουραζάνι στο Σανοβό με δύο κορμούς από δένδρα. Θα 'βλεπαν το εμπόδιο οι Γερμανοί, θα φοβόνταν να προχωρήσουν προς τα πάνω και θα 'φευγαν. Θεία απλότητας!

Για ένοπλη αντίσταση βέβαια δεν γινόταν συζήτηση. Πέρασε η μέρα με αγωνία. Η νύχτα χειρότερα. Το άλλο πρωί χαράματα άρχισαν να χτυπούν οι καμπάνες από τις εκκλησίες. Κοιτάζοντας προς τον κάμπο οι άνθρωποι τι να δουν; Καίγονταν τα απέναντι χωριά, καιγόταν και ο κάμπος. Είχε τελειώσει ο θέρος και οι θημωνιές ήταν στοιβαγμένες στ' αλώνια για αλώνισμα. Οι Γερμανοί ανέβηκαν από το Μπουραζάνι στο Σανοβό, και από το Σανοβό στο Μάζυ. Απ' όπου περνούσαν έβαζαν φωτιά. Προχωρούν στον κάμπο. Φωτιά και εκεί στις θημωνιές.

Τώρα τι γίνεται; Αποφασίζεται από την τοπική ηγεσία του ΕΑΜ να φύγουν όλοι οι νέοι να μείνουν οι γερόντοι στην πόλη και να ρισκάρουν υποδοχή των Γερμανών στην αγορά. Ανάμεσά τους κι ο κυρ-Γιώργης και ο ξάδελφος ο Αριστοκλής. Μπροστά η Ουρανία η Δόσαινα, με ένα σεντόνι άσπρο επάνω σ' ένα ξύλο. Σημείο ειρήνης. Κοντά κι ο κυρ-Παύλος ο Κρέμος. Ταξιδεμένος από χρόνια στην Ευρώπη, μιλούσε άπταιστα ιταλικά και γερμανικά.

Οι Γερμανοί απ' απέναντι με τα αυτόματα στο χέρι. Οι γερόντοι με επικεφαλής την Ουρανία τη Δόσαινα τους πλησιάζουν. Ο κυρ-Παύλος τους διαβεβαιώνει πως ο λαός μας είναι φιλήσυχος. Μαλακώνουν οι Γερμαναράδες. Με μια φωτοβολίδα ειδοποιεί ο αρχηγός το τμήμα της ομάδας που είχε ήδη αρχίσει να καίει τα πρώτα σπίτια στην Κάτω Κόνιτσα, να σταματήσει το κάψιμο. Έξω απ' το μαγαζί του Λαμπρίδη κάθονταν τώρα οι Γερμανοί αξιωματικοί. Οι Κονιτσιώτες στριμωγμένοι σε μια άκρη ανέμεναν τις αποφάσεις των Γερμανών. Αυτοί συνεννοούνται απ' τον ασύρματο με την ανώτερη

διοίκησή τους. Ο κόσμος φαίνεται νομοταγής. Τι να κάνουμε; Αποφασίζεται να ερευνηθούν τα σπίτια κι όπου βρεθεί όπλο να καίγεται. Στο σπίτι του Κωλέτση βρίσκουν κάτι φυσίγγια. Το καίνε. Το ίδιο και κάποιο άλλο εκεί κοντά. Τελικά η ομάδα σηκώνεται και φεύγει. Η Ουρανία η Δόσαινα με το σεντόνι, ο κυρ-Παύλος με τα γερμανικά, οι γερόντοι με την αυτοθυσία τους και η τοπική ηγεσία του ΕΑΜ με τη σωφροσύνη της έσωσαν την πόλη από την καταστροφή.

Ανοίγει κι ο Μενέλαος ο Λαμπρίδης τα ρολά στο μαγαζί του όπου προ μιας ώρας κάθονταν οι Γερμανοί. Τι να δει; Πίσω ακριβώς από τα ρολά του μαγαζιού ένα όπλο φιγουράριζε μπροστά-μπροστά. Κάποιος το 'χε ξεχάσει επάνω στην αναμπουμπούλα της φυγής. Από μια τρίχα γλίτωσε και ο κόσμος, και η πόλη.

Σε λίγες μέρες έρχεται άλλη ομάδα από Γερμανούς και εγκαθίσταται μόνιμα στην Κόνιτσα. Τώρα τα πράγματα δεν ήταν πια παίξε-γέλασε. Τους Ιταλούς κάπως τους καπακώνεις. Οι Γερμανοί δεν αστειεύονται. Έρχεται και η Χωροφυλακή ξανά. Όλα τα στελέχη του ΕΑΜ φεύγουν από την Κόνιτσα. Ο φόβος φυλάει τα έρμα. Κάποιος πλησιάζει το φίλο μας.

— Δεν αναλαμβάνεις εσύ γραμματέας της Τοπικής Επιτροπής του ΕΑΜ που δεν εκδηλώθηκες όλο το διάστημα;

Τι να κάνει; Τον πήρε κι αυτόν το ποτάμι. Ο Κώστας Ντάφλης κι ο Αχιλλέας Λύκας ο ειρηνοδίκης, τα άλλα δύο στελέχη της επιτροπής. Θα πεις τι έκαναν; Όλη τους η δραστηριότητα ήταν να στέλνουν καμιά πληροφορία στο Πεκλάρι. Σήμερα ήρθαν τόσοι Γερμανοί. Εγκατέστησαν φυλάκια εκεί κι εκεί. Κάποια φορά ήρθαν σε επαφή με μερικούς αντιφασίστες Ιταλούς να φύγει όλη η μονάδα με τον οπλισμό της στο βουνό. Έδιωξαν τη μονάδα από την Κόνιτσα, ματαιώθηκε και η δουλειά.

Κάποια μέρα έρχεται ειδοποίηση απ' έξω πως πρέπει να πάει κάποιος της Τοπικής Επιτροπής στο Παλαιοσέλι για σύσκεψη της Περιφερειακής ή κάτι τέτοιο.

— Τι λες, Αχιλλέα; Δεν πας εσύ να γνωριστείς μάλιστα και με τους μεγάλους εκεί πάνω; Όπως βλέπεις το ΕΑΜ αποτελεί κατάσταση και σε λίγο θα είναι κράτος.

Σηκώνεται κι ο Αχιλλέας και φεύγει για το Παλαιοσέλι. Αν τον είδατε εσείς, τον ξαναείδε κι ο φίλος μας.

Όταν ύστερα από χρόνια και χρόνια διάβασε το βιβλίο του Γκατζογιάννη, είδε τον Αχιλλέα να εμφανίζεται εκεί μέσα σαν «Κατής», που καταδίκασε την Ελένη Γκατζογιάννη σε θάνατο. Τι να πεις και τι να πιστέψεις; Ένας άνθρωπος που δεν είχε σφάξει στη ζωή του ούτε κότα, καλοκάγαθος, οικογενειάρχης που είχε γίνει γαμπρός σε καλό σπίτι στην Κόνιτσα, ν' αποφασίζει έτσι αλογάριαστα το θάνατο μιας γυναίκουλας. Τι συντέλεσε ώστε αυτός ο άνθρωπος να αγριέψει τόσο πολύ; Τι να πούμε;

Οι Γερμανοί έκαναν καλοκαιριάτικα με μεγάλες δυνάμεις μια γερή εξόρμηση προς τα χωριά της Λάκκας: Γκριμπάνι, Παλαιοσέλι, Πάδες, Βρυσοχώρι και ύστερα τράβηξαν για το Μέτσοβο. Συγκρούσεις με τους αντάρτες δεν έγιναν. Κάπου όμως εκεί προς τη Σουσνίτσα στηθήκαν μερικά παιδιά, Κονιτσιωτόπουλα και άλλα, με τα όπλα τους να βαρέσουν τους Γερμανούς. Αγώνας άντλος, προσπάθεια εκ των προτέρων καταδικασμένη. Αλλά και στις Θερμοπύλες κάτι τέτοιο δεν είχε γίνει;

Αποτέλεσμα: νεκρός ο Χρήστος Γιούσιος, νεκρά και τα άλλα παιδιά. Ποιος όμως βρέθηκε, Χρήστο Γιούσιο, όλα αυτά τα χρόνια να αναφέρει έστω και το όνομά σου; Να πει κάτι για τη θυσία σου; Για τον ηρωισμό σου; Τι να πει κανείς;

Μπαίνοντας στα χωριά της Λάκκας οι Γερμανοί έκαψαν τα πάντα. Είχε στείλει κι ο καημένος ο ξάδελφος ο Αριστοκλής στο Βρυσοχώρι τα πράγματά του για ασφάλεια. Τα 'καψαν κι αυτά.

Εν τω μεταξύ οξύνονται οι αντιθέσεις των δυο οργανώσεων. Συγκρούσεις γίνονταν σε πολλές μεριές ανάμεσα σε αντάρτικες ομάδες του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ. Τη μια μέρα μονιάζανε. Την

άλλη μέρα σκοτώνονταν μεταξύ τους. Καθαρά εμφύλιος πόλεμος. Ποιος έφταιγε; Άντε βγάλε άκρη. Μεταπολεμικά ο καθένας ρίχνει στον αντίπαλο την ευθύνη. Πάντως οι Εγγλέζοι έτριβαν τα χέρια τους. Το ίδιο και οι Γερμανοί. Ο καθένας για πάρτη του. Συνεργασία Εδεσιτών με τους Γερμανούς, όπως υποστήριζαν οι κουκουέδες, δεν αντιλήφθηκε ο φίλος μας. Συνεργασία ΕΔΕΣ με τη Χωροφυλακή πρέπει να υπήρχε. Πάντως ήταν τόσο μπερδεμένα τα πράγματα, που είναι δύσκολο να βγάλεις την αλήθεια όσο και αν προσπαθήσεις, γι' αυτό και τα αφήνεις αυτά σε άλλους, πιο ειδικούς. Μόνο τις προσωπικές εμπειρίες του δικαιούται να διατυπώνει κανείς.

Κάθε τόσο με κάποιο σαμποτάζ αγρίευαν οι Γερμανοί στην Κόνιτσα. Ήταν μέρες που ερήμωνε η αγορά. Τα μαγαζιά κλειστά. Ο κόσμος λούφαζε στα σπίτια του. Μια τέτοια μέρα κατέβηκε ο φίλος μας στην αγορά. Κλειστά τα πάντα. Ερημιά. Μια στιγμή ακούει ανδρικούς βηματισμούς πίσω από τη γωνία του δρόμου. Τι γίνεται; Άντε τώρα να ξεπροβάλει καμιά γερμανική περίπολος και κάτσε να τα ξεμπλέξεις. Σε λίγο προβάλλει απ' τη γωνιά ο Παναγιώτης Οικονομίδης με μια πελώρια μαγκούρα. Ένας από τους καλοκάγαθους τρελούς της Κόνιτσας. «Ανίατη σχιζοφρένεια», του είπε αργότερα ο διευθυντής του Ψυχιατρείου στην Κέρκυρα, όπου πήγε να τον επισκεφθεί ο φίλος μας. Με τη μαγκούρα λοιπόν στο χέρι ο Παναγιώτης περπατούσε αμέριμνος και μονολογούσε μέσα στο σκοτάδι της σκέψης του.

— Γειά σου, Παναγιώτη.

— Γεια σου και σένα.

Ταυτόχρονα απ' την απέναντι πλευρά ακούγονταν σαν ψαλμοί. Ερχόταν ο Μπαϊράμης, για τον οποίο μιλήσαμε πιο πάνω. Με τα ράσα του, τα γένια και τα μακριά του μαλλιά προχωρούσε κι αυτός αμέριμνος προς τους άλλους δυο, διαβάζοντας ή ψέλνοντας αποσπάσματα από το Κοράνιο που κρατούσε στα δυο του χέρια. Τότε διαπίστωσε κι ο φίλος μας ότι μόνο οι τρελοί κυκλοφορούν τέτοιες ώρες στην αγορά.

— Τι λέτε, παιδιά, δεν πάμε παρέα οι τρεις μας να τα πούμε; προτείνει ο Παναγιώτης.

Αυτό και έγινε. Ξεκίνησαν λοιπόν οι τρεις τους, και πράγματι, έκαναν θαυμάσια παρέα.

Μια άλλη φορά, διηγείται ο ξάδελφος ο Αριστοκλής, που τον ανάγκασαν οι Γερμανοί να αναλάβει τα καθήκοντα του προέδρου της Κοινότητας, ήταν μαζεμένοι σε ένα καφενείο μερικοί Γερμανοί αξιωματούχοι. Είχαν καλέσει τον Αριστοκλή ως πρόεδρο και τον κυρ-Παύλο Κρέμο για διερμηνέα, για να δώσουν διαταγές. Νέκρα και πάλι στην αγορά. Ο κυρ-Παύλος προσπαθούσε να πείσει τους Γερμανούς πως οι Κονιτσιώτες είναι άνθρωποι νομοταγείς και δεν είναι τρελοί να τα βάλουν με τις δυνάμεις κατοχής.

Οι Γερμανοί άκουγαν με καχυποψία.

Κάποια στιγμή εμφανίζεται ο Παναγιώτης απ' τη γωνία με τη μαγκούρα του μονολογώντας συνεχώς. Πλησιάζει την παρέα των Γερμανών με το φυσικότερο τρόπο κι άρχισε να τους λέει άρατα-πέρατα με ένα συνοθύλευμα λέξεων γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά. Τον κοιτάζουν οι Γερμανοί, κοιτάζονται μεταξύ τους και τελικά ρωτούν τον κυρ-Παύλο, περί τίνος πρόκειται. Αυτός τους διαβεβαίωσε ότι πρόκειται για ένα τρελό του τόπου.

Δεν πρόφτασε να τελειώσει η κουβέντα, νάσου κι εμφανίζεται απ' τη γωνία και ο Μπαϊράμης. Αδιαφορώντας κι αυτός για τους πάντες προχωρούσε προς τη θέση των Γερμανών απαγγέλοντας αποσπάσματα απ' το Κοράνιο. Μόλις πλησίασε, έκανε μια ευγενέστατη υπόκλιση και συνέχισε την απαγγελία. Και πάλι κοιτάγματα οι Γερμανοί, και πάλι διευκρίνιση ο κυρ-Παύλος. Είναι ο άλλος τρελός του τόπου.

Δεν είχαν τελειώσει κι αυτές οι διευκρινίσεις, να κι εμφανίζεται πιο κάτω ένας πελωρίων διαστάσεων γέρος με άσπρα μαλλιά κι άσπρα γένια, με μια μαγκούρα στο χέρι κι ένα σακίδιο στην πλάτη. Αυτός τώρα ποιος είναι; Άγνωστος στον κυρ-Παύλο, άγνωστος και στον Αριστοκλή. Ρωτούν οι Γερ-

μανοί. Ούτε τον είδαμε ποτέ μας.

Στέλνουν ένα φαντάρο και τον κουβαλάει μπροστά τους. Στις ερωτήσεις του κυρ-Παύλου, οι απαντήσεις του είναι σιβυλλικές. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί μάλλον σανσκριτική.

— Ρίσπαν... Ρίσπαν... αδέρφεν... μαντζάρεν. Δηλαδή άρατα-πέρατα. Ήταν φανερό πως επρόκειτο για τρίτο τρελό. Κάτι κουβεντιάζουν μεταξύ τους οι Γερμανοί. Ασφαλώς διερωτώνται μήπως έπεσαν σε τρελοκομείο. Σηκώνονται αγριεμένοι και φεύγουν.

Εν τω μεταξύ είχαμε μπει στο '44. Η φαγωμάρα των οργανώσεων συνεχιζόταν. Οι Εγγλέζοι είχαν καταλάβει πως με το ΕΑΜ δεν γίνεται χωριό. Σταμάτησαν τις ρίψεις προς το ΕΑΜ, αύξησαν τις ρίψεις στον ΕΔΕΣ. Η δύναμη της χωροφυλακής είχε αυξηθεί στην Κόνιτσα. Το παλιό κράτος λειτουργούσε ξανά. Οι Εδεσίτες του τόπου σε πλήρη συνεργασία με τη χωροφυλακή. Τώρα σε ποια συνεργασία βρίσκονταν η χωροφυλακή με τους Γερμανούς και μέχρι πού έφτασε η συνεργασία τους, ήταν λίγο δύσκολο να το καταλάβει κανείς. Πάντως μέσα στην Κόνιτσα το ΕΑΜ βρισκόταν υπό διωγμό. Ο φίλος μας διέτρεχε ανά πάσα στιγμή τον κίνδυνο να συλληφθεί. Η υπόλοιπη ηγεσία εγκατεστημένη στα χωριά λαχανοφιλοσοφούσε.

Κάποια φορά με τη βοήθεια ενός καλοκάγαθου πρόσφυγα, του Μελέτη Χατζημελετίου που μιλούσε ρώσικα, συνεννοείται με μερικούς Ρώσους αιχμαλώτους που είχαν ενταχθεί στο γερμανικό στρατό και τους προωθεί στους αντάρτες.

Κάποτε κυκλοφόρησε η φήμη πως κάπου στο Καρπενήσι ιδρύθηκε η ΠΕΕΑ, η Κυβέρνηση του Βουνού, όπως την έλεγαν. Πρόεδρος ο Σβώλος. Μέλη της Κυβέρνησης ο Τσιριμώκος, ο Ασκούτης, ο καθηγητής Αγγελόπουλος, ο καθηγητής Κόκκαλης, όλοι αξιόλογοι άνθρωποι και πραγματικοί δημοκράτες. Μεταξύ τους και μερικοί κουκουέδες. Θα γίνουν και εκλογές για την ανάδειξη Βουλής. Οι βουλευτές (εθνοσύμβουλοι, όπως τους έλεγαν) θα εκλέγονταν με ψηφοφορία, που θα διεξαγόταν

μυστικά σ' ολόκληρη τη χώρα. Η εκλογή θα ήταν έμμεση. Κάθε πόλη και κάθε χωριό θα εξέλεγε εκλέκτορες ανάλογα με τον πληθυσμό του. Οι εκλέκτορες κάθε επαρχίας θα συνέρχονταν κάπου και θα εξέλεγαν τον εθνοσύμβουλο της επαρχίας. Στο μεταξύ είχαν βγει και κάτι προσούρες για τη λαϊκή δικαιοσύνη και τη λαϊκή αυτοδιοίκηση. Η διατύπωσή τους είχε γίνει μάλλον από τον Τσιριμώκο. Δεν θυμάμαι αν είχαν λάβει τη μορφή διατάγματος ή ήταν απλώς νομοσχέδια. Άρχισε και η σχετική προπαγάνδα στον κόσμο για τις εκλογές. Τώρα τι εκλογές; Της κακιάς ώρας. Πάντως θα αποτελέσουν μια επίφαση λαϊκής αποδοχής.

Είχε κι ο φίλος μας τότε πολιτικές φιλοδοξίες. Να εκλεγεί εθνοσύμβουλος και να βοηθήσει στην αναδημιουργία του τόπου με δημοκρατικές διαδικασίες. Υποψήφιοι εκλέκτορες μέσα στην Κόνιτσα ο φίλος μας κι ο Κώστας Ντάφλης. Κι ο Χριστός πρώτος ευλόγησε τα γένια Του: μια και δεν υπήρχε αντίπαλος, οι δυο υποψήφιοι εξελέγησαν παμψηφεί: 99 και τόσο τις εκατό που λένε.

Μαζεύτηκαν στο Κεράσοβο, σε ένα κεφαλοχώρι της επαρχίας Κονίτσης, όλοι οι εκλέκτορες για την εκλογή του εθνοσύμβουλου. Παρών και εκπρόσωπος της Πανηπειρωτικής Επιτροπής του ΕΑΜ. Αυτά, τέλη Απριλίου του '44. Αύριο θα γίνει η εκλογή.

Το βράδυ ετοίμασε το λόγο του. Ήθελε να αναπτύξει τις απόψεις του. Συμφωνούσαν με τις απόψεις του ΕΑΜ, δεν συμφωνούσαν με τις απόψεις του Κομμουνιστικού Κόμματος. Σοσιαλιστικός μετασχηματισμός αλλά και πολυφωνία. Μεγαλύτερη συμμετοχή του λαού στα κοινά για στερέωση της δημοκρατίας, όχι όμως και καπέλωμα από ένα κόμμα. Πρώτιστο καθήκον το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, όχι όμως και εξαφάνιση της προσωπικότητας του ανθρώπου. Είχε διαβάσει στους *Μεγάλους Μύστες* του Συρέ ή στους *Ήρωες* του Καρλάυλ πως όταν ο Μαρξ ζούσε στο Λονδίνο και συμπλήρωνε το *Κεφάλαιο* στον ίδιο δρόμο πιο κάτω κατοικούσε και ο Ερβέρτος

Σπένσερ, αλλά δεν συναντήθηκαν ποτέ τους. Αν μπορούσαν, έλεγε ο συγγραφέας, να συναντηθούν οι δυο τους και να συγκεράσουν τις θεωρίες τους ώστε και το κοινωνικό σύνολο να εξυπηρετείται και ο προικισμένος από τη φύση άνθρωπος να μη χαθεί, η κοινωνία σήμερα θα είχε προχωρήσει πολύ καλύτερα.

Τους είπε λοιπόν μαζί με άλλα και κάτι τέτοια. Λαχανοφιλοσοφία δηλαδή. Τι τα 'θελε να τα πει; Στου κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα. Πάτος ο φίλος μας στις εκλογές. Τα 'χανε τακτοποιήσει οι κουκουέδες πριν. Έπρεπε να βγει εθνοσύμβουλος ο Βασίλης Σακελλαρίου από το Μάζυ της Κόνιτσας, πιστό στέλεχος του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Είχαν μυριστεί όμως ότι θα μιλήσει κι ο εκπρόσωπος από την Κόνιτσα. Μη μας τα χαλάσει ετούτος την τελευταία στιγμή. Τον έπιασαν ιδιαιτέρως πριν από την εκλογή.

— Εσένα, συναγωνιστή, σε προορίζουμε για λαϊκό επίτροπο στο Αναθεωρητικό Δικαστήριο της Επαρχίας.

— Ευχαριστώ πολύ, παιδιά, για την τιμή. Αλλά εγώ ό,τι έχω να πω θα το πω. Είναι θέμα αρχής.

Τα 'πε και ησύχασε. Πέντε ψήφους ο φίλος μας, 38 ψήφους ο Σακελλαρίου. Εκ των υστέρων αποδείχθη πως οι πέντε ψήφοι του φίλου μας ήταν όλοι Εδεσίτες. Το βραδάκι τον πιάνει κάποιος καλοθελητής.

— Φύγε γρήγορα, γιατί κάτι άκουσα πως θα σε πιάσουν. Τι να κάνουμε, οι πολιτικοί αγώνες θέλουν και θυσίες. Και δεν ήταν από την πάστα των ηρώων. Την άλλη μέρα το πρωί είχε χιονίσει. Πρωτομαγιάτικο χιόνι. Χιόνι, ξεχιόνι, πρέπει να φεύγουμε. Πού ξέρεις τι γίνεται; Στο δρόμο τον έπιασε και το δόντι. Πιο κάτω στη Μόλιστα ήταν κάποιος αλμπάνης οδοντογιατρός. Του το 'βγαλε με μια τανάλια. Ενέσεις και τέτοια ανήκαν τότε στο χώρο της φαντασίας. Πήγε κι αυτός στην Κόνιτσα και κάθησε στ' αυγά του.

Φαίνεται όμως πως είχαν θορυβηθεί κάπως οι κουκουέδες. Στην Πανηπειρωτική Επιτροπή έβγαζαν τότε μια εφημερίδα.

Τη διηύθυνε ο Νίκος Μπονιάκος, που είχε περάσει χρόνια στη φυλακή μαζί με το Ζαχαριάδη στην Κέρκυρα. Μορφωμένος άνθρωπος, αυτοδίδακτος στις φυλακές, με γλώσσες, συνεπής επαναστάτης, φανατισμένος όμως μέχρι το κόκκαλο. Είχαν γνωριστεί κάποτε με το φίλο μας και υπήρχε ανάμεσά τους κάποια φιλία. Αργότερα έμαθε πως λεγόταν Νίκος Μπέκος, ναυτεργάτης από τον Πειραιά. Τον παραλαμβάνει λοιπόν ο Νίκος στην εφημερίδα του, κι αρχίζει το δούλεμα:

— Μάλιστα, κύριε Σπένσερ, και τέτοια.

Πώς μπορούσε να του απαντήσει;

Φυσικά δεν ξανάγινε κουβέντα για τη θέση του λαϊκού επιτρόπου στο αναθεωρητικό δικαστήριο της επαρχίας. Αργότερα έμαθε ότι ένας δάσκαλος από την Οξιά, ονόματι Κυριάκης, τοποθετήθηκε λαϊκός επίτροπος.

Οι Γερμανοί όμως δεν ήξεραν από τέτοια, δεν ξεχώριζαν κομμουνιστές και σοσιαλιστές. Γι' αυτούς όλοι της οργάνωσης του ΕΑΜ ήταν Banditen. Το ίδιο πίστευαν και κάποια σκουλήκια του τόπου.

Στις αρχές του Ιουνίου αποφάσισαν να κάνουν συλλήψεις. Φαίνεται πως κάποιος πληροφοριοδότης τους είχε δώσει έναν κατάλογο των «κομμουνιστών» της Κόνιτσας. Πρέπει όμως να ήταν και αγράμματος κι έτσι πολλά ονόματα ήταν αλλοιωμένα στον κατάλογο. Οι αλλοιώσεις αυτές έσωσαν την κατάσταση. Να πώς έγιναν τα γεγονότα:

Τον Ιούνιο ξημερώνει γρήγορα. Ο φίλος μας είχε ξυπνήσει από πολύ πρῶι και καθόταν στο μπαλκόνι του.

Πολλά βράδια πήγαινε, για το φόβο των Ιουδαίων, και κοιμόταν πιο κάτω στο σπίτι του ξαδέλφου του Θωμά, που ήταν κενό, γιατί ο ξάδελφος είχε εγκατασταθεί στο σπίτι της πεθεράς του, στην άλλη άκρη της πόλης.

Εκείνο το βράδυ είχε μείνει σπίτι του. Τίποτα δεν έδειχνε πως το θεριό θα έτριζε τα δόντια του προτού ξεψυχίσει. Τέλος πάντων.

Σε κάποια στιγμή περνάει έξω απ' το σπίτι ο Βασίλης ο

Καμάνας, ένας απ' τη μπιρμπιτσουλιά του τόπου. Πλησιάζει κάτω απ' το μπαλκόνι του και με σιγανή φωνή του λέει:

— Ο ξάδελφός σου, ο Αριστοκλής, μου είπε να κρυφτείς, γιατί θα σε πιάσουν οι Γερμανοί.

Αυτό ήταν. Αρπάζει κι αυτός λίγα πραγματάκια και δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει, μέσα απ' τα στενά κατ' ευθείαν για το Πεκλάρι, έξω απ' την Κόνιτσα. Απ' εκεί τράβηξε για τη Μόλιστα, στην κυρά-Φάναινα, όπου έμενε κι ο αδελφός του ο Γιάννης, στέλεχος απ' τα καλά του ΕΑΜ. Ο πιο μικρός Νίκος ήταν από καιρό στο βουνό στην υποδειγματική ομάδα της ΕΠΟΝ.

Στο σπίτι στην Κόνιτσα είχε μείνει ο κυρ-Γιώργης, η κυρα-Λέγκω και η μικρή τους αδελφή.

Τι να γίνεται όμως στην Κόνιτσα; αναρωτιόνταν τα δύο αδέλφια. Το βραδάκι έμαθαν τα νέα. Λίγο μετά την αναχώρησή του απ' το σπίτι πλάκωσαν οι Γερμανοί και τον ζήτησαν. Μια και δεν τον βρήκαν, άρπαξαν τον κυρ-Γιώργη, εβδομήντα χρόνων άνθρωπο και τον κουβάλησαν μαζί με άλλους στα μπουντρούμια της Ζωσιμαίας.

Μαζί κουβάλησαν, κατά τις πληροφορίες, και τον ξάδελφο Αριστοκλή, τον φαρμακοποιό Θανάση Ρούση και κάποιους άλλους Κονιτσιώτες, άσχετους απ' την οργάνωση.

Λεπτομέρειες δεν ήξεραν.

Καλά, τον κυρ-Γιώργη τον έπιασαν γιατί δεν βρήκαν το γιο του. Καλά τον Ρούση, επειδή ο Θανασάκης πάντοτε χαρακτηριζόταν στην Κόνιτσα κομμουνιστής. Αλλά τον ξάδελφο Αριστοκλή που δεν είχε ανακατευτεί πουθενά, γιατί τον έπιασαν;

Αργότερα, όταν ύστερα από μήνες τους ελευθέρωσαν και γύρισαν οι κρατούμενοι στην Κόνιτσα, έμαθαν τα καθέκαστα.

Μιλήσαμε και πιο πάνω για τον Αριστοκλή. Ήταν δικηγόρος με πολυδιάστατη μόρφωση. Υπήρξε ο πρώτος δάσκαλος του φίλου μας στις τέχνες, στην ιστορία και ιδιαίτερα στη μουσική. Ήταν γλαφυρότατος στις διηγήσεις του και βαθύς

γνώστης της παγκόσμιας ιστορίας. Ήταν δημοκράτης μέχρι το κόκκαλο.

Φιλελεύθερο πνεύμα όπως ήταν, είχε δημιουργήσει πολιτικό δεσμό με τον Αλέξανδρο Μυλωνά, ο οποίος τον προόριζε για υποψήφιο βουλευτή του κόμματός του στο νομό Ιωαννίνων. Τους πρόφτασε όμως η δικτατορία του Μεταξά. Στην Κόνιτσα είχε τη γενική εκτίμηση. Έβλεπε τη φαγωμάρα των δύο οργανώσεων με πολύ σκεπτικισμό. Δεν είχε ανακατευτεί σε καμιά οργάνωση, αλλά προσπαθούσε με συμβουλές να νουθετήσει και τους μεν, και τους δε. Επειδή ήταν κοινοτικός σύμβουλος, οι Γερμανοί τον ανάγκασαν να αναλάβει την προεδρία της Κοινότητας.

Το προηγούμενο βράδυ των συλλήψεων λοιπόν, πήγαν και τον πήραν απ' το σπίτι του οι Γερμανοί και κατευθείαν στο γραφείο του στρατιωτικού διοικητή. Του έδειξαν έναν κατάλογο με ονόματα των «κομμουνιστών» της Κόνιτσας και του ζήτησαν να τους δείξει τα σπίτια τους. Μέσα στον κατάλογο ήταν και το όνομα του φίλου μας, κάπως παραποιημένο, ίσως λόγω της αγραμματοσύνης του πληροφοριοδότη. Μαζί και το όνομα του ξαδέλφου Θωμά και πολλών άλλων.

Τότε βρέθηκε ο Αριστοκλής στην κρίσιμη καμπή της ζωής του. Έπρεπε να πει το μεγάλο ΝΑΙ ή το μεγάλο ΟΧΙ.

Δεν δίστασε τότε να θυσιάσει τον εαυτό του για να σώσει τους συγχωριανούς του. Για τον καθένα βρήκε και μια δικαιολογία, για να τον γλιτώσει από τη σύλληψη. Για το φίλο μας λόγω της μικρής παραποίησης του ονόματος, δήλωσε πως δεν υπάρχει τέτοιο πρόσωπο στον τόπο. Για τους άλλους ότι λείπουν στα Γιάννενα, ότι πέθαναν, ότι ξενιτεύτηκαν κτλ. Παράλληλα βρήκε τρόπο να ειδοποιήσει τους πιο πολλούς για να κρυφτούν.

Μα οι Γερμανοί δεν έτρωγαν λάχανο. Τον έρριξαν κι αυτόν στο μποντρούμι της Γκεστάπο κι από κάποια σκουλήκια έμαθαν μερικές διευθύνσεις. Έτσι έπιασαν και τον κυρ-Γιώργη.

Απ' την αυτοθυσία όμως του Αριστοκλή γλίτωσαν τόσοι

και τόσοι στον τόπο. Ποιος βρέθηκε όμως, αγαπημένε ξάδελφε, ν' αναγνωρίσει τη θυσία σου μετά την απελευθέρωση; Ακόμα κι ο αγαπημένος σου μαθητής σ' απαρνήθηκε στην πρώτη έκδοση του βιβλίου του και παρέλειψε να αναφέρει αυτά τα γεγονότα.

Τέλος πάντων. Κάλλιο αργά παρά ποτέ.

Εν τω μεταξύ στο εξωτερικό έγινε το συνέδριο του Λιβάνου. Κλήθηκαν και οι Εαμίτες να πάρουν μέρος στην Εθνική Κυβέρνηση. Μου 'πες, σου 'πα, πήγαινε, έλα. Τελικά μπήκαν μερικοί στην Κυβέρνηση του Παπανδρέου. Όλα γνωστά και χιλιοειπωμένα. Διαλύθηκε και η ΠΕΕΑ. Πάνε περίπατο και οι εθνοσύμβουλοι.

Γύρω στον Οκτώβριο του '44 τα μάζεψαν και οι Γερμανοί και ξεκουμπίστηκαν από την Κόνιτσα. Ξαναόρθαν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ, ξαναγύρισε και η ηγεσία. Εθνική Κυβέρνηση στην Αθήνα, πλήρης κυριαρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Κόνιτσα. Λαϊκά δικαστήρια, λαϊκή δικαιοσύνη, επιτροπές για κάθε τομέα, Εθνική Αλληλεγγύη και τέτοια. Το ΕΑΜ αρχίζει σιγά-σιγά να εξαφανίζεται από το προσκήνιο. Εμφανίζεται πλέον η δράση του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Καινούριοι άνθρωποι διευθύνουν. Τον πρώτο λόγο τον έχουν πλέον οι παλιοί κομμουνιστές, φυλακισμένοι της Κέρκυρας και της Ακροναυπλίας. Ψημένοι στον αγώνα. Αυτοί που πρωτοέφτιαξαν το ΕΑΜ σιγά-σιγά μπαίνουν στο περιθώριο. Κατορθώνουν να κρατιούνται στην ιεραρχία του Κόμματος όσοι ξέρουν την τέχνη της οσφυοκαμψίας προς τους παλιούς. Ο ξάδελφος Θωμάς, από τους πρώτους που μπήκαν στο ΕΑΜ, αναλαμβάνει τον τομέα της δακτυλογράφησης των εγγράφων. Το θέλησε βέβαια κι ο ίδιος αυτό το πόστο γιατί κατάλαβε πως δεν ήταν δικιά του δουλειά αυτά που γίνονταν.

Γραμματέας της Περιφερειακής αναλαμβάνει κάποιος Βασίλης Γκάνιος. Παλιός εξόριστος ή φυλακισμένος, φανατισμένος μέχρι το κόκαλο. Άνθρωπος, όπως είπαμε, του ενός

βιβλίου. Το μίσος του για κάθε αστό και κάθε επίτευγμα του αστικού καθεστώτος δεν είχε όρια. Σε κοίταζε και νόμιζες πως σε κοίταζε φίδι. Μιλούσε στην εκκλησία και νόμιζες πως βγάζει αφρούς από το στόμα του. Το φίλο μας τον είχε βάλει στο μάτι. Είχε μάθει φαίνεται και τα συμβάντα του Κεράσοβου. Κάποιοι φίλοι μέσα από το κόμμα του τα 'λεγαν του φίλου μας.

— Να φυλάγεσαι από τον Γκάνιο.

— Μα εγώ δεν κάνω τίποτα, ρε παιδιά. Κάθομαι στ' αυγά μου.

— Για τον Γκάνιο δεν έχει σημασία τι κάνεις και τι λες. Σημασία έχει τι σκέφτεσαι. Προσπαθεί να διαβλέψει αν μέσα στη σκέψη σου υπάρχει αντίθεση με το καθεστώς.

Εκεί είχαμε φτάσει. Και στην Αθήνα κυβερνούσε η Εθνική Κυβέρνηση!

Ήρθε και ο Δεκέμβριος, άρχισε το μακελειό. Από τη Μακεδονία κατέβηκε μια μεραρχία του ΕΛΑΣ για ενίσχυση των ηπειρωτικών δυνάμεων. Σκοπός η εξουδετέρωση του ΕΔΕΣ. Πήραν τα μάτια τους και οι Εδεσίτες και έφυγαν για την Κέρκυρα. Ένα πρωί, τσακ-τσακ, η πόρτα.

— Ποιος είναι;

— Σε θέλει ο καπετάνιος να σου πει δυο λογάκια.

— Ελάτε, ρε παιδιά, τόσο καιρό σας περιμένω, βαρέθηκα πια.

Κατ' ευθείαν στην Αναγνωστοπούλειο Σχολή. Τι να δεις εκεί; Είχαν μαζέψει καμιά τριακοσαριά, όλους άνδρες από την Κόνιτσα και από τα χωριά. Ανάμεσά τους και γέροντες. Όλοι υποτίθεται Εδεσίτες.

— Εσένα τι σε κουβαλήσανε εδώ, ρε παιδί μου. Δεν σε έχουμε γραμμένο στα χαρτιά μας, του έλεγαν κάποια στελέχη του ΕΔΕΣ.

— Δεν ξέρεις, Γιώργο μου, πώς μαζί με τα ξερά καίγονται και τα χλωρά;

Τώρα να πούμε και του στραβού το δίκιο. Δεν τους έκαναν

και τίποτα εκεί που τους είχαν μαζεμένους. Τρώγαν, πίναν και κουβέντιαζαν μέχρι το πρωί. Ο μακαρίτης Γιώργος Δόβας ήταν ανεξάντλητος στις ιστορίες. Μόνο κάποια μέρα τον έπιασε προσωπική ανάγκη και ήθελε να βγει στο υπαίθριο... αποχωρητήριο. Μέσα στο θάλαμο δεν υπήρχε βούτα. Φύλακας του θαλάμου κάποιος Τσάγγας από τη Ζέρμα. Τον πλησιάζει. Δύο πελώριες ψείρες κυκλοφορούσαν με την άνεσή τους στο λαιμό του. Ακόμα τις θυμάται.

— Το και το, συναγωνιστή.

— Αν δεν διατάξει ο καπετάνιος, θα χ...είς επάνω σου.

Πάντως έρχονταν πολλοί φίλοι και συγγενείς να τους δουν τακτικά. Τους έφερναν και φαγητό. Οι πληροφορίες από τους επισκέπτες έλεγαν πως δεν πάνε καλά τα πράγματα στην Αθήνα για τους αντάρτες. Τους στριμώνουν κάθε μέρα και πιο πολύ οι Εγγλέζοι. Κάποια μέρα ήρθε να τον δει κι ο ξάδελφος Θωμάς.

— Γεια σου... Γειά σου...

— Δε μου λες, ξάδελφε, λέει ο Θωμάς, πώς τα κατάφερες εσύ κι έγινες ύποπτος τώρα στα τελευταία;

— Δε σε καταλαβαίνω, Θωμά, τι θες να πεις;

— Να, ρε ξάδελφε, ήθελα να πω δηλαδή... Αν μπορούσε και κανένας άλλος να γινόταν λίγο ύποπτος, δεν θα έβλαπτε και καθόλου. Λίγες μέρες αυτού μέσα θα μοιάζαν με την κολυμπήθρα του Σιλwάμ. *Αφίεντέ σε αι αμαρτίαι...*, το θυμάσαι αυτό από το Ευαγγέλιο;

— Γιατί, τι γίνεται;

— Τι θες να γίνει; Τέλειωσε αυτή η ιστορία. Απ' εδώ και πέρα, πρώτα να γλιτώσουμε το κεφάλι μας από τους άλλους και ύστερα αν γλιτώσουμε και τη θέση μας, να κάνουμε και το σταυρό μας. Αλλά όπως τα βλέπω, ξάδελφε, εμείς θα την πάθουμε σαν τους Ιακωβίνους στη Γαλλία. Και τα παιδιά μας και τα παιδιά των παιδιών μας θα φέρουν το στίγμα του Εαμίτη. Εσύ καλά τη γλίτωσες. Μπορεί να σου βγάλουν και σύνταξη ως δεινοπαθήσαντα επί Κατοχής υπό των κομμουνιστών.

Δεν είχε και άδικο ο καημένος ο Θωμάς που είχε μπλέξει κι αυτός, όπως τόσοι άλλοι, σε μια ιστορία που δεν ήταν δικιά του δουλειά. Είδε κι έπαθε μετά τα Δεκεμβριανά να ξεπλύνει από πάνω του το στίγμα το Εαμίτη.

Εν τω μεταξύ τους έβγαλαν όλους από την Αναγνωστοπούλειο Σχολή σώους και αβλαβείς. Ούτε μύτη δεν έσταξε. Αυτομάτως είχε πάρει κι ο φίλος μας το συγχωροχάρτι. Έλα όμως που δεν το εκμεταλλεύτηκε. Βλέποντας σε λίγο καιρό τους τραμπουκισμούς πότε από τους Εδεσίτες, πότε από την Εθνοφυλακή, πότε από τη Χωροφυλακή, ξυλοδαρμούς, εξευτελισμούς, φυλακίσεις και διώξεις των αντιπάλων για ανύπαρκτα εγκλήματα και ό,τι άλλο μπορεί να φαντασθεί ο νους του ανθρώπου, άρχισε να διαμαρτύρεται σαν άνθρωπος της κατάστασης πλέον.

— Τι πράγματα είν' αυτά, ρε παιδιά. Δεν ντρέπεστε λίγο; Έτσι θα φτιάξουμε το κράτος;

Πες, πες, απ' τα πολλά, άρχισαν και οι κρατούντες να καταλαβαίνουν πως δεν ήταν και τόσο δικός τους.

— Εσένα μάλλον σε έβαλαν μέσα οι κουκουέδες για να παρακολουθείς τους Εδεσίτες.

Μα ο φίλος μας δεν ξέφευγε από τις πολιτικές του πεποιθήσεις. Κάποτε τον αιοποίησαν από τα Γιάννενα, ο Λάκης Φρίγγας και κάποιοι άλλοι πρώην Εαμίτες, μυαλωμένοι άνθρωποι.

— Κατέβα στα Γιάννενα γιατί έρχεται ο Σβώλος, μήπως μπορέσουμε και κάνουμε κάτι.

Ήρθε κι ο σεβαστός καθηγητής. Τον προσφώνησε ο φίλος μας στον *Ορφέα* του Ευστρατιάδη. Μίλησε και ο καθηγητής σε μεγάλο πλήθος κόσμου μέσα στον κινηματογράφο. Πήγαν σε μια γιορτή της ΕΠΟΝ, έγινε και κάποια πρόχειρη επιτροπή για το σοσιαλιστικό κόμμα του Σβώλου και η υπόθεση έμεινε εκεί. Το κλίμα δεν ήταν καθόλου κατάλληλο για τη δημιουργία ενός σοσιαλιστικού κόμματος. Η υπόθεση είχε φτάσει στο ποιος θα φάει τον άλλο. Ή είσαι κομμουνιστής ή είσαι αντι-

κομμουνιστής, μέση λύση δεν υπήρχε.

Γίνονται κι οι εκλογές, αποχή ο Σβώλος, αποχή κι ο φίλος μας. Γκάφα πρώτης γραμμής. Φαίνεται πως οι κουκουέδες προετοιμάζονται για δυναμικές λύσεις. Εσύ, κύριε καθηγητά, πού το πας; Αντί να επωφεληθείς από την αποχή των κουκουέδων και να μαζέψεις γύρω σου ό,τι είχε μείνει από το ΕΑΜ, αποφασίζεις την ανόητη αποχή παίζοντας το παιγνίδι της δεξιάς;

Γίνεται το δημοψήφισμα. Τα γνωστά. Επιστρέφει κι ο «μάρτυρας» βασιλιάς με όλο του το σόι. Εν τω μεταξύ οι κουκουέδες ξαναπήραν τα βουνά. Ό,τι είχε μείνει όρθιο από την Κατοχή να το διαλύσουμε τώρα. Κι αρχίζει ο σκληρός, ο αδυσώπητος πόλεμος μεταξύ μας. Η πρώτη πρόβα τζενεράλα στη σύγκρουση των δύο μεγάλων. Οι μεν με το πλεονέκτημα της νομιμότητας εκτελούν ανθρώπους για ψύλλον πήδημα.

Πιάνουν στα Γιάννενα τον Τάσο Παπαχρηστίδη, ένα λεβεντόπαιδο πλασμένο για έρωτα και για τραγούδι. Ουδέποτε είχε ανακατευτεί με το ΕΑΜ ή με τους κουκουέδες. Προγονός του Ηρακλή Παπαχρηστίδη, από τα στελέχη του κατεστημένου. Το αδίκημα του Τάσου: Είχε ερωταυθεί τη Σοφία του Καπελάτου, χήρα κάποιου που τον είχαν σκοτώσει οι Γερμανοί στην Κατοχή. Ίσως η Σοφία να ήταν ανακατεμένη με τους κουκουέδες. Στο στρατοδικείο κι ο Τάσος για συνεργός. Τον εκτέλεσαν και τον Τάσο, γιατί δεν θέλησε να ξεπέσει στα μάτια της ερωμένης του και να κάνει δήλωση μετανοίας.

Τα στρατοδικεία λειτουργούν συνεχώς. Ξεθάβουν νόμους του Μεταξά, φτιάχνουν και καινούριους νόμους και ψηφίσματα και οι καταδίκες σε θάνατο δεν έχουν τελειωμό. Οι εκτελέσεις είναι πια καθημερινό σχεδόν φαινόμενο.

Το κράτος χτίζει και τον καινούριο Παρθενώνα στο Μακρονήσι. Και συγκεντρώνει εκεί τα στρατευμένα παιδιά του λαού, μαζί και τον αδελφό του φίλου μας, για να τα αναμορφώσει. Στέλνει τον Δημήτρη Ιωαννίδη, λοχαγό τότε, για την πολιτική, και τον Άγιο Πρεβέζης για την ηθική τους ανα-

μόρφωση και τουλουμιάζουν τα παιδιά του κόσμου στο ξύλο ώσπου να «αναμορφωθούν».

— Ξέρεις γιατί σε χτυπώ; λέει ο Φώτης, κάποιο κάθαρμα από τους τραμπούκους της δεξιάς, στον καθηγητή του Πανεπιστημίου Γιάννη Ιμβριώτη.

— Όχι, Φώτη, δεν ξέρω.

— Σε χτυπώ ρε, για να σε μορφώσω!

Διαβάζει κανείς άλλες περιγραφές του Δημήτρη Φωτιάδη στο βιβλίο *Η άλλη Ελένη* του Βασίλη Καββαθά και του σηκώνεται η τρίχα. Διαβάζει και το βιβλίο του Νίκου Μάργαρη *Ιστορία της Μακρονήσου* και φρίττει. Και μένει άφωνος μπροστά στην εφευρετικότητα των φασιστών να ανακαλύπτουν κάθε μέρα όλο και πιο σύγχρονους τρόπους βασανισμού και εξευτελισμού των στρατευμένων παιδιών.

Μα και από την άλλη πλευρά του λόφου δεν υστερούν.

Διηγείται ο Θ. Κ. (απόστρατος ανθυπασπιστής της Χωροφυλακής που παρακάλεσε να μην αναγραφεί το επώνυμό του. Για όποιον όμως αμφιβάλλει για την αλήθεια των λεγομένων μου, δεν διστάζω να δώσω πλήρη στοιχεία):

— Εγώ γεννήθηκα και μεγάλωσα στο Νικολίτσι της Πρέβεζας. Το '45 ήμουν δεκάξι ετών. Τότε ήρθαν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ στο χωριό μας και έπιασαν τέσσερις χωριανούς μου, τους: Θεόδωρο Ζήση, Θεόδωρο Πανούση, Αριστείδη Βέκιο και Αποστόλη Ζήκο. Αφού τους βασάνισαν επί τέσσερις μέρες, τελικά τους σκότωσαν έξω από την εκκλησία της Αγίας Κυριακής στο χωριό μου. Τους είδα με τα ίδια μου τα μάτια.

»Την ίδια περίπου εποχή μάθαμε πως οι αντάρτες έπιασαν από τα χωριά της Λάκκας Σουλίου, δίπλα στο χωριό μου, κάπου τριακόσιους άντρες, γυναίκες και παιδιά. Τους μάζεψαν στη θέση Νταλαμάνη. Απ' αυτούς σκότωσαν τους εκατόν εξήντα δύο και έριξαν τα πτώματά τους στη διπλανή χαράδρα. Τα ονόματα των σκοτωμένων υπάρχουν σε επιτύμβια στήλη, που βρίσκεται ακόμα στη θέση Νταλαμάνη. Τη στήλη την είδα με τα μάτια μου.

— Είναι αλήθεια, Θόδωρε, αυτά τα πράγματα; τον ρωτάει ο φίλος μας.

— Αν δεν τα πιστεύεις, πήγαινε μόνος σου εκεί να τα μάθεις από πρώτο χέρι.

Ο φίλος μας σκέφτηκε να παρακαλέσει το δημοσιογράφο Βασίλη Καββαθά να πάει εκεί για να ανακαλύψει την αλήθεια. Φοβήθηκε όμως μήπως επιστρέφοντας ο καλός δημοσιογράφος από το Νικολίτσι της Πρέβεζας θριαμβολογήσει και πάλι: «Γυρίζω από το Νικολίτσι θριαμβευτής. Διαπίστωσα ότι τον (ας πούμε) Αριστεΐδη Βέκιο τον έλεγαν Θεμιστοκλή Βέκιο».

Εδώ πρέπει να αναφερθούμε σε κάποιο εδάφιο από το βιβλίο του *Η άλλη Ελένη* για να γίνουμε κατανοητοί.

Πήγε, λέει ο συμπαθής δημοσιογράφος, στην Κόνιτσα για να διαπιστώσει αν ο Αχιλλέας Λύκας ήταν ο Κατής που δίκασε την Ελένη Γκατζογιάννη και ο Χαρίσης Ζδράβος ο εκτελεστής της. Το άκουσε ο Χαρίσης, ο οποίος στην Κατοχή λεγόταν Καπετάν Τρομάρας, και τον έπιασε ιερή αγανάκτηση!

— Κάτσε κάτω, Αχιλλέα. Εδώ μας κατηγορούν για ένα έγκλημα.

Πόσο σε ζηλεύω, Βασίλη Καββαθά, που γεννήθηκες το 1944 και έτσι μπορείς να ζεις με ιδανικά. Αλλά, βρε παιδί μου, δεν ρωτούσες και κανέναν άλλο εκεί επάνω που πήγες; Όχι για τίποτα άλλο. Απλώς να σε πληροφορήσουν για το «Ρεξόνα». Τέλος πάντων.

Τελικά ο Αχιλλέας Λύκας δηλώνει: *Δεν δίκασα εγώ την Ελένη Γκατζογιάννη. Ο Γιώργος Αναγνωστάκης-Οικονόμου τη δίκασε. Μαζί με τον Γρηγόρη Παππά.* Και συνεχίζει ο συμπαθής δημοσιογράφος στη σελίδα 47 του βιβλίου του επάνω-επάνω: *Γυρίζω από την Κόνιτσα θριαμβευτής.* Είναι προφανές ότι ο θρίαμβος συνίστατο στο ότι διαπίστωσε πως δεν ήταν ο Αχιλλέας Λύκας αλλά ο Γεώργιος Αναγνωστάκης-Οικονόμου, που δίκασε την Ελένη Γκατζογιάννη. Όστε εκεί είναι το πρόβλημα, κύριε Βασίλη Καββαθά;

Βέβαια πιο κάτω, στο αξιόλογο βιβλίο του καταγράφει ο

συμπαθής δημοσιογράφος τα φοβερά μαρτύρια που υπέστησαν οι «΄Αλλες Ελένες» σε όλη την Ελλάδα από τους τραμπούκους της δεξιάς και σου σηκώνεται η τρίχα στο κεφάλι. Και παραθέτει αριθμούς εκτελέσεων από αποφάσεις στρατοδικείων και αριθμούς βασανισμών, βιασμών και ό,τι μπορεί να φανταστεί ο νους του ανθρώπου. Και φρίττεις. Αλλά υπάρχει και η εκτέλεση της Ελένης Γκατζογιάννη, γιατί έστειλε τα παιδιά της στην Ηγουμενίτσα για να γλιτώσουν από το χαλασμό.

Καμιά φορά όμως ένα και μοναδικό έγκλημα, όταν κάποιος το εκμεταλλευτεί ανίερα, κάνει μεγαλύτερο κακό από χίλια άλλα εγκλήματα.

Κάποτε, λέει η ιστορία, στην εποχή του Ναπολέοντα μπήκαν οι δραγόνι στο Δουκάτο της Βάδης στα σύνορα της Γαλλίας, συνέλαβαν τον δούκα Ντ' Ανγκιέν, τον έφεραν στον πύργο του Βενσέν, τον δίκασαν νυχτιάτικα σε μια παρωδία δικαστηρίου και τα χαράματα τον τουφέκισαν. Συνταράχτηκε τότε ολόκληρη η Γαλλία και μαζί και ο Ναπολέοντας, κι ας είχαν προηγηθεί χιλιάδες εκτελέσεις στην περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης. Τότε είναι που είπε κι ο Ταλλεϋράνδος πως αυτό ήταν *Pire qu' un crime une faute*. Παρόμοιο σφάλμα ήταν και η εκτέλεση της Ελένης Γκατζογιάννη και πρέπει να έχουμε το θάρρος να το λέμε.

Στο μεταξύ μέσα στην Κόνιτσα με τους ξυλοδαρμούς και τους εξευτελισμούς στην αρχή, με τις εξορίες, τις φυλακίσεις και τις εκτελέσεις αργότερα, πήραν τα μάτια τους και έφυγαν όλοι οι επώνυμοι Εαμίτες. Δεν έμειναν παρά ο ξάδελφος ο Θωμάς και ο φίλος μας με το συγχωροχάρτι του. Τα 'λεγαν μεταξύ τους πότε-πότε.

— Εσύ τι κάθεται, ξάδελφε; Οι άλλοι ανέβηκαν ήδη στο βουνό, του λέει κοροϊδευτικά ο φίλος μας.

Κι ο Θωμάς, αντί απαντήσεως, ρωτάει:

— Την ξέρεις, ρε ξάδελφε, την ιστορία του Αλή;

— Δεν έτυχε.

— Άκουσε λοιπόν για να μαθαίνεις. Κάποτε στα βάθη

της Μικράς Ασίας ζούσε κάποιος φιλήσυχος άνθρωπος, ο Αλής. Δεν πείραζε κανέναν, δεν ήθελε να τον πειράξει κανένας. Το μόνο του ελάττωμα ήταν πως ήταν καχύποπτος. Ό,τι και να του έλεγες, ό,τι και να του έκανες το 'βλεπε από την πονηρή του πλευρά.

»— Κάτι πάει να μου σκαρώσει αυτός.

»Ούτε και στο τζαμί δεν έμπαινε να προσκυνήσει.

»— Πού να ξέρω εγώ τι μπορεί να μου συμβεί εκεί μέσα, έλεγε.

»Από τα πολλά κατάφεραν τον Αλή να πάει κι αυτός στο τζαμί να προσκυνήσει. Κατά τα θρησκευτικά έθιμα έβγαλε τα τσαρούχια του έξω, μπήκε και προσκύνησε. Όταν ξαναβγήκε του είχαν κλέψει τα τσαρούχια. Τότε εδήλωσε κι ο Αλής:

»— Αν τον ξαναδείτε τον Αλή στο τζαμί να τον χ...ετε.

»Έτσι κι εγώ τώρα. Αν τον ξαναδείς τον Θωμά να ανακατευτεί ξανά εκεί που δεν τον σπέρνουν να τον χ...εις.

Στο μεταξύ δυο βήματα πιο πάνω, στον Γράμμο, μαίνεται ο πόλεμος. Χιλιάδες οι νεκροί και οι τραυματίες. Ξημερώνοντας Χριστούγεννα του '47 ξυπνάει ο κόσμος έντρομος από κάποιο κανόνι που βροντάει κι αστράφτει. Το είχαν τοποθετήσει οι αντάρτες απέναντι από την Κόνιτσα, πιο πάνω από την Ηλιόρραχη, στο απέναντι βουναλάκι και βαρούσαν κατ' ευθείαν στην αγορά. Από το ραδιόφωνο μαθαίνουν πως ο Ζαχαριάδης έφτιαξε κυβέρνηση των ανταρτών και σκοπεύει να καταλάβει την Κόνιτσα, για να την κάνει έδρα της κυβέρνησής του.

Διοικητής των στρατιωτικών μονάδων που υπερασπίζονταν την πόλη ήταν ο ταξίαρχος Δόβας, γόνος παλιάς Κονιτσιώτικης οικογένειας. Πρωί-πρωί πήγαινε προς την Πλάκα να επιθεωρήσει τις θέσεις του στρατού. Μια νάρκη στο δρόμο κάνει μαντάρα το τζιπ του. Βαριά τραυματισμένος ο ίδιος. Τη διοίκηση την αναλαμβάνει ο Μπαλαντάς.

Αρχίζει η επίθεση των ανταρτών από τον κάμπο και από την πίσω πλευρά του Άι-Λια συγχρόνως. Αν πέσει ο Άι-Λιας που δεσπόζει στην πόλη, η υπόθεση τελειώνει. Η μάχη εκεί

πάνω γίνεται σώμα με σώμα. Ανάμεσα στους αξιωματικούς του στρατού κι ο Μπαλόπουλος. Αληθινό παληκάρι. Τραυματίζεται επάνω στη μάχη. Πόσο λυπήθηκε ο φίλος μας όταν αργότερα τον είδε ανάμεσα στους πραξικοπηματίες του Παπαδόπουλου.

Οι αντάρτες προχωρούν από τον κάμπο στην Κάτω Κόνιτσα και φτάνουν μέχρι το Δέντρο. Μια αντάρτισσα λεβεντοκοπέλα σκοτώνεται μπροστά στο Δέντρο και κείτεται ξαπλωμένη εκεί.

Ο κόσμος ανεβαίνει προς τα επάνω. Ο φίλος μας κι ο ξάδελφος Θωμάς μαζεύονται στο σπίτι του μεγάλου ξάδελφου Αριστοκλή που βρίσκεται στο ψηλότερο μέρος της πόλης. Εκεί και άλλες οικογένειες, συγγενείς και φίλοι με τα παιδιά τους. Πολλά μωρά στην κούνια.

Απόψε βαστάει δε βαστάει ο στρατός. Οι αντάρτες είχαν μπλοκάρει όλες τις διαβάσεις προς τα Γιάννενα και δεν μπορούν να έρθουν ενισχύσεις από κει.

Οι άνδρες μέσα στο σπίτι του Αριστοκλή αποφασίζουν να φύγουν και να κρυφτούν στο δάσος. Ο φίλος μας το θεωρεί βλακώδη ενέργεια γιατί από το δάσος δεν υπάρχει διέξοδος. Αν τους βρουν οι αντάρτες εκεί θα τους σφάζουν. Τους δηλώνει πως θα μείνει στο σπίτι. Αν έρθουν, το πολύ-πολύ να τους ξαναπεί τίποτα για τον Σπένσερ και θα μαλακώσουν. Ετοιμάζεται κι ο ξάδελφος Θωμάς να φύγει.

— Πού πας εσύ, ρε ξάδελφε; Παλιοί συναγωνιστές δεν είναι όλοι αυτοί; Θα τους θυμίσεις τους κοινούς αγώνες της Κατοχής και θα μαλακώσουν.

Και ο Θωμάς:

— Δεν είσαι καλά, κακομοίρη μου. Δεν ξέρεις πού βρίσκεσαι. Γι' αυτούς όσοι δεν ανέβηκαν στο βουνό με το δεύτερο αντάρτικο είναι προδότες του αγώνα. Και συνέχισε τη «φιλοσοφία» του:

» Ξέρεις σαν τι μοιάζουμε, ξάδελφε, εμείς οι απλοί άνθρωποι, σ' αυτή την κοσμοχαλασιά; Σαν τον Οδυσσέα με τους συντρόφους του που έπρεπε να περάσουν απ' τα στενά

της Σκύλλας και της Χάρυβδης.

»Πήγαιναν απ' τη μια μεριά, τους άρπαζε η Σκύλλα, πήγαιναν απ' την άλλη, τους ρουφούσε η Χάρυβδη. Εγώ έκανα αγώνα κι αγώνα μέχρι σήμερα για να γλιτώσω από τη Σκύλλα. Θέλεις να το βρω τώρα από τη Χάρυβδη;

Αυτά είπε ο Θωμάς, πήρε το σακίδιό του και τράβηξε για το δάσος. Έμεινε ο φίλος μας με τις γυναίκες και τα μωρά.

Μέσα στο δωμάτιο μισοσκοτάδο και ησυχία. Πότε πότε κλαψουρίζει κάποιο μωρό. Απ' έξω πανδαιμόνιο με τους όλμους και τα πολυβόλα. Σε κάποια γωνιά τουωματίου διακρίνει έναν άνδρα ψηλό, ξερακιανό, ξυπόλυτο με άσπρες μάλλινες κάλτσες. Ήταν ο δάσκαλος ο Κρυστάλλης. Τον θυμάται απ την περίοδο της Εαμοκρατίας.

Είχαν πάει κάποια Κυριακή με τον ξάδελφο τον Αριστοκλή στην Ηλιόρραχη απέναντι, να υπερασπισθούν κάποιους στο Λαϊκό Δικαστήριο. Αμοιβή από δέκα οκάδες καλαμπόκι ο καθένας.

Μέσα στο σχολείο, όπου θα λειτουργούσε και το Λαϊκό Δικαστήριο, γινόταν εκείνη τη στιγμή μια σύσκεψη του ΕΑΜ ή του ΚΚΕ, δεν θυμάται ακριβώς. Πρόεδρος της σύσκεψης ο δάσκαλος Κρυστάλλης. Η θέρμη με την οποία διηύθυνε τη σύσκεψη έδειχνε άνθρωπο που πιστεύει στον αγώνα και θυσιάζεται γι' αυτόν. Τελείωσε η σύσκεψη. Έγινε το Λαϊκό Δικαστήριο. Πήραν κι οι συνήγοροι από δέκα οκάδες καλαμπόκι. Όλα ωραία και καλά.

Πέρασε αρκετός καιρός. Ήρθε η απελευθέρωση. Κάποια μέρα ο στρατός είχε μια γιορτή στην Αναγνωστοπούλειο Σχολή. Σηκώθηκαν πολλοί ομιλητές να υμνήσουν τα κατορθώματα του στρατού.

Ανάμεσα στους ομιλητές να κι ο δάσκαλος ο Κρυστάλλης. Με την τσιριχτή φωνή του εξαπέλυσε μύδρους κατά των κομμουνιστών. Τι δεν τους είπε. Τέλος πάντων, πέρασαν κι αυτά. Και να τώρα ο Κρυστάλλης στριμωγμένος στη γωνιά τουωματίου κουνούσε με το πόδι του την κούνια του μωρού της

Ελένης, της γυναίκας του Θωμά, για να δικαιολογήσει και την παραμονή του στο σπίτι.

Το μάτι του όμως το είχε καρφωμένο στο φίλο μας. Κάτι πρέπει να σκεφτόταν. Σε μια στιγμή τον βλέπει να σηκώνεται ξυπόλυτος, όπως ήταν, και έρχεται στη μεριά του φίλου μας στα νύχια των ποδιών του.

— Ήρθα να πούμε και καμιά κουβέντα.

— Κάτσε, δάσκαλε.

— Ξέρεις λοιπόν τι σκέφτομαι, κύρ τάδε μου. Νομίζω πως δεν έχουν άδικο και οι αντάρτες με τον αγώνα τους... και συνέχισε το ίδιο βιολί.

Ο φίλος μας κατάλαβε το κόλπο. Σου λέει ο Κρυστάλλης: Όλοι φεύγουν, αυτός μόνο μένει. Τρελός δεν φαίνεται να είναι, άρα περιμένει από στιγμή σε στιγμή να μπει τα συντρόφια. Δεν είναι άσχημο να προλειάνουμε το έδαφος.

Ίσως ο πονηρός δάσκαλος δεν είχε πληροφορηθεί πως κάποτε στην Κατοχή με τους Γερμανούς, τότε που όλος ο κόσμος λούφαζε στα σπίτια του, ο φίλος μας με τους δυο τρελούς της Κόνιτσας, τον Παναγιώτη και τον Μπαϊράμη, έφερναν βόλτα στην αγορά και τα πήγαιναν μια χαρά.

Τελικά παραμονή Πρωτοχρονιάς από κάπου έσπασε τον κλοιό ο Λυγεράκης και μπήκε στην Κόνιτσα με ενισχύσεις. Σταμάτησε η επίθεση των ανταρτών κι ο Κρυστάλλης συνέχισε το εθνοσωτήριο έργο του χωρίς να χρειαστεί τη βοήθεια του φίλου μας. Και ο εμφύλιος πόλεμος συνεχιζόταν με την ίδια ένταση... Εκτελέσεις απ' εδώ, σφαγές απ' εκεί. Ο τόπος ρίμαζε, σπίτια ξεκληρίζονταν, γυναίκες μαυροφορούσαν.

Πέρασαν από τότε χρόνια και χρόνια. Άρχισε με τον καιρό να μαλακώνει το μίσος. Να ξεχνιούνται και οι εκτελέσεις και οι φόνοι. Και τη στιγμή αυτή βγαίνουν στην τηλεόραση οι δυο πρωταγωνιστές. Από τη μια μεριά ο Στρατηγός Θρασύβουλος Τσακαλώτος, κι απ' την άλλη ο Μάρκος Βαφειάδης.

— Γεια σου, Μάρκο.

— Γεια σου, Θρασύβουλε.

Ασπασμοί, αστεία και άλλα εμετικά. Σαν να ήταν ο ένας αρχηγός του Ολυμπιακού και ο άλλος αρχηγός του Παναθηναϊκού.

— Κάναμε λάθη, Μάρκο.

— Ναι, Θρασύβουλε, κάναμε πολλά λάθη.

Μα δεν σκέφτηκαν αυτοί οι κύριοι όταν αποφάσισαν να παρουσιαστούν στην τηλεόραση πως θα ξύναν παλιές πληγές που πήγαιναν σιγά-σιγά να επουλωθούν; Δεν λογάριασαν πως μαζί με τους άλλους θα τους έβλεπαν και κάποιες χαροκαμένες μανάδες που στα πρόσωπά τους θα νόμιζαν πως βλέπουν τους δολοφόνους των παιδιών τους;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόντσας

Η ύψιστη αρετή του ανθρώπου:
το πνεύμα της θυσίας

*Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.*

.....

*Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος
κι οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.*

(Απόσπασμα από το ποίημα *Θερμοπύλες* του Καβάφη)

Αυτά σκεφτόταν ο φίλος μας καθισμένος στη γωνιά του,
όταν ένωσε ένα τράνταγμα στο χέρι του.

— Κύριε, κύριε, χανόμαστε, φωνάζει τρομαγμένος ο γεί-
τονάς του.

— Τι συμβαίνει, κύριε Στραβοπόδη μου;

— Θα συγκρουστεί το λεωφορείο με το φορτηγό και θα
βρεθούμε στο γκρεμό.

Πράγματι το λεωφορείο κατέβαινε σαν βολίδα τον κατή-

φορο, ενώ ταυτόχρονα απ' την άλλη μεριά ανέβαινε ένα μεγάλο φορτηγό. Ο δρόμος ήταν στενός και σύμφωνα με τη λογική η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη.

Κοιτάζοντας όμως προς τα έξω ο φίλος μας είδε σε μια γωνιά του δρόμου κάποιο αναμμένο καντήλι, μπροστά σε μια εικόνα ενός βλοσυρού «Αγίου Παντελεήμονος του Θαυματουργού».

— Μη φοβάσαι, κύριε Στραβοπόδη μου. Είναι κοντά μας ο Άγιος Παντελεήμων. Θα σώσει εσάς που σας έχει υπό την προστασία του, θα σωθούμε και μεις.

Πράγματι με κάποιες επιδέξιες μανούβρες ο Αρίστιππος κατόρθωσε τελικά να αποφύγει τη σύγκρουση, και να το λεωφορείο που ξεπετάχτηκε σώο και αβλαβές και τραβάει το δρόμο του χαρούμενο.

Αθάνατε Αρίστιππε, αχτύπητος ήσουν πάντοτε στους ελιγμούς. Και στη ζωή, και στο βολάν.

Τον κατήφορο τον διαδέχθηκε ένα ίσιωμα δρόμου και το λεωφορείο τραβούσε στα μαλακά. Για να γιορτάσουν το γεγονός της σωτηρίας, ο Αρίστιππος τους έβαλε και το ραδιόφωνο στο σιγανό. Βοηθούσε τον τραγουδιστή του ραδιοφώνου και η Παρασκευούλα από δίπλα. Τα χρόνια εκείνα στα ελαφρά τραγούδια κυριαρχούσε ο ρυθμός του ταγκό.

Αν εξαιρέσουμε τα τραγούδια του Αττίκ και του Χαιρόπουλου, που είχαν και ποικιλία θεμάτων και ξεχωριστή γλύκα, τα υπόλοιπα ασχολούνταν ως επί το πλείστον με τα μάτια και τα μαλλιά κάποιας κοπέλας, εφόσον βέβαια δεν έδειχναν φονικές διαθέσεις. Μα ο ήχος αυτών των τραγουδιών ήταν σχεδόν όμοιος σε όλα. Εφόσον δεν άκουγες τα λόγια, μπορούσες να μπερδευτείς αν πρόκειται για τα γαλανά μάτια ή για τα πράσινα με τις μπλε βλεφαρίδες ή τα μαύρα. Και όχι τίποτε άλλο, αλλά υπήρχε ο κίνδυνος στην προσπάθειά σου να εκμυστηρευτείς τα αισθήματά σου σε κάποια μαυρομάτα, και μουρμουρίζοντας τον ήχο από το τραγούδι που αφορά τα γαλανά, να φας τότε την τσάντα στο κεφάλι.

Γιατί πραγματικά τότε οι νέοι της εποχής δεν μπορούσαν να εκφράσουν με ευχέρεια τα ερωτικά τους αισθήματα και φέρονταν σαν να είχαν πάθει γλωσσοδέτη. Σ' αυτές τις περιπτώσεις δυο ήταν οι λύσεις. Ή να της τραγουδήσεις το αντίστοιχο τραγούδι ή να αντιγράψεις από την *Ερωτική Αλληλογραφία* του Σαλίβερου το κατάλληλο ερωτικό γράμμα. Μην κοιτάς τώρα που το ελαφρό τραγούδι πήρε πολυποικίλες διαστάσεις και πολύ βάθος. Ακούς επί παραδείγματι: *Είναι γάτα, είναι γάτα ο κοντός με τη γραβάτα*, πράγμα που κατά τη διάρκεια του τραγουδιού λέγεται και αντίστροφα.

Και το λεωφορείο τραβούσε το δρόμο του. Σε μια στροφή ο φίλος μας βλέπει μια πινακίδα με την ένδειξη «Προς Ζάλογγο». Πρέπει λοιπόν να βρισκόμαστε κοντά στην περιοχή του Σουλίου. Τι σκέψεις αλήθεια γεννούν αυτές οι λέξεις! Η συχνή χρήση αυτών των ονομάτων και κάποιες σχολικές γιορτές βέβαια υποβάθμισαν τελικά τη σημασία τους και πολλές ευτράπελες ιστορίες έχουν ακουστεί.

Ήταν, λέει, κάποτε στην Κέρκυρα μια μαθήτρια, κοπέλα σαν τα κρύα τα νερά. Έπρεπε να δοθεί μια σχολική γιορτή με τίτλο: *Ο χορός του Ζαλόγγου*. Όλες οι μαθήτριες είχαν βάλει τα γιορτινά τους. Η κοπέλα είχε ένα άσπρο φουστάνι ατσαλάκωτο που της πήγαινε τρέλα. Χορεύοντας *Έχε γεια, καημένε κόσμε...* έπρεπε η κάθε μια να πέφτει στην υποτιθέμενη χαράδρα. Εκεί δούλεψε πλέον η καλαισθησία του Κορφιάτη και το λεπτό του χιούμορ. Μια τέτοια κοπέλα, έστω και στα ψέματα, θα ήταν ιεροσυλία να πέσει στη χαράδρα όπου θα τσαλάκωνε και το ωραίο της φουστάνι. Αρχίζουν λοιπόν από κάτω να φωνάζουν: — Μη! Μη! Μην πέφτεις, μην πέφτεις! Έγινε της μουρλής.

Ο χορός του Ζαλόγγου, η θυσία του καλόγερου Σαμουήλ στο Κούγκι και του Χρήστου Καψάλη στο Μεσολόγγι, το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου και η Έξοδος του Μεσολογγίου, αλλά και η αυτοθυσία των παιδιών του Πολυτεχνείου το 1973, μαζί με τις Θερμοπύλες στα παλιά, αποτελούν τα αιώνια σύμβολα

του έθνους. Το πνεύμα της θυσίας για κάποια ιδέα πάντοτε συγκινούσε το φίλο μας. Πάντα θεωρούσε την αυτοθυσία ως ύψιστη αρετή των ανθρώπων.

Στον πόλεμο του '40 οι φαντάροι της 8ης Μεραρχίας μαζί με τον άξιο διοικητή Κατσιμήτρο έδωσαν στο Καλπάκι ένα δείγμα του μέχρι πού μπορεί να φτάσει η αυτοθυσία του Ρωμιού όταν θιγεί το φιλότιμό του. Κι ας έρχονταν από τα καταφύγια της Μεγάλης Βρεταννίας οι διαταγές από κάποιους μεγαλογαλονάδες:

— Συμπυχθείτε στη δεύτερη γραμμή άμυνας, κάπου κοντά στην Άρτα.

Ο Χρήστος Γιούσιος κάπου εκεί στη Σουσνίτσα στάθηκε με το όπλο του να χτυπήσει τους Γερμανούς, ενώ ήξερε πως είναι αδύνατο να τους συγκρατήσει. Και βρίσκεται κάπου εκεί νεκρός και αγνοημένος από τους πάντες.

Κι αργότερα ο Νίκος Μπελογιάννης στο στρατοδικείο στην Αθήνα, που στάθηκε αγέρωχος με το γαρύφαλο στο χέρι και μαστίγωνε με την απολογία του τους στρατοκράτες της έδρας, ενώ ήξερε ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα. Απαράμιλλο δείγμα ηρωισμού και αυτοθυσίας στην υπεράσπιση αυτών που πίστευε. Τον πήραν νυχτιάτικα και τον έστησαν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα, θυμίζοντας μια άλλη παρόμοια εκτέλεση παλαιότερα στην Ισπανία: του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, από τους φασίστες του Φράνκο. Εγκλήματα που θα αποτελούν αιώνια στίγματα για την πολιτισμένη ανθρωπότητα.

Ας αφήσουμε όμως και αυτά, γιατί το λεωφορείο ήδη κατέβηκε στη Μενίνα, προχώρησε προς τη Ρίζιανη και πήρε τον τελευταίο κατήφορο που καταλήγει στο ίσιωμα του δρόμου για την Ηγουμενίτσα. Και σε κάποια στροφή η θάλασσα στο βάθος γαληνεμένη δεχόταν τις τελευταίες ανταύγειες του ήλιου που πήγαινε να δύσει. Προχωρώντας προς την Ηγουμενίτσα ακούστηκε η φωνή του Αρίστιππου.

— Την έχασες, δάσκαλε, τη Μακρίνα, δυστυχώς δεν την προφτάσαμε.

Πράγματι η *Μακρίνα* είχε ξεκινήσει ήδη το ταξίδι της επιστροφής για την Κέρκυρα. Το «δάσκαλε» απευθυνόταν στο φίλο μας.

Το λεωφορείο είχε μπει πλέον στον παραλιακό δρόμο της Ηγουμενίτσας, που πλαισιωνόταν με μια δενδροστοιχία από πλατάνια, λεύκες και τέτοια. Ο δρόμος ήταν γραφικότατος και τραβούσε σε μήκος κάπου ένα χιλιόμετρο και κατέληγε στο μικρό λιμανάκι της πόλης. Την εποχή εκείνη, προτού γίνει ο καινούριος αυτοκινητόδρομος και προτού δρομολογηθούν τα φέρι-μποτ στη γραμμή Ηγουμενίτσας-Κέρκυρας-Ιταλίας, η πόλη είχε μια παραδοσιακή γαλήνη. Από τη μια μεριά του παραλιακού δρόμου ήταν τα καφενεία και τα ζαχαροπλαστεία του τόπου, ξενοδοχεία, υποκαταστήματα των τραπεζών, πιο πέρα το Νομαρχιακό Μέγαρο. Απ' την άλλη μεριά, προς τη θάλασσα άπλωναν οι καταστηματαρχες τα τραπέζια και τις καρέκλες τους και ήταν μια ξεχωριστή απόλαυση ένας καφές ή ένα φρέσκο ψάρι σ' αυτά τα κέντρα. Πίσω απ' τον παραλιακό δρόμο η πόλη είχε όλα τα στοιχεία της παλιάς επαρχιακής κομόπολης.

Το λεωφορείο σταμάτησε στο πρακτορείο. Οι επιβάτες έβγαιναν από μέσα εξουθενωμένοι από την πολύωρη σαρδελοποίηση.

Χαιρέτισε τους συνεπιβάτες του, τον κύριο Παπαθεμιτοκλέους και τον κύριο Οικονόμου. Συνεχάρει τον Αρίστιππο, για την καταπληκτική του οδήγηση, πήρε τις βαλίτσες του και κατέληξε σε κάποιο μικρό ξενοδοχείο, που του είχαν συστήσει από τα Γιάννενα. Η αιωνία *Ελλάς*. Οι ιδιοκτήτες του είναι πατριώτες σου, του είπαν.

— Ένα ατομικό δωμάτιο, παρακαλώ, με τουαλέτα.

— Δωμάτιο θα σου δώσω, αλλά το αποχωρητήριο είναι κοινό για όλο τον όροφο.

— Ένα ντους δεν μπορεί να κάνει κανείς;

— Το μπάνιο του ξενοδοχείου είναι στο ισόγειο, αλλά το

έχουμε κλειδωμένο. Πες μου όταν είσαι έτοιμος να σου δώσω το κλειδί.

Γνωρίστηκε με τους ιδιοκτήτες, τρία αδέρφια.

— Κάπου σε ξέρω εσένα.

— Και μεις σε ξέρουμε.

Με τα πολλά βγήκε πως οι άνθρωποι κατάγονταν από την Οξιά της Κόνιτσας και είχαν έρθει πολλές φορές στο γραφείο του κυρ-Γιώργη.

— Και πώς βρεθήκατε εδώ, βρε παιδιά;

— Άστα βράστα. Είχαμε γίνει κλωτσοσκούφι στο χωριό τα χρόνια του Εμφυλίου. Μπαίνουν οι αντάρτες. Ζυμώστε ψωμί για τα παιδιά, πλύντε τα ρούχα και τα ρέστα. Φεύγουν οι αντάρτες, έρχεται ο στρατός. Ετοιμάστε καταλύματα για το στρατό και ποιος συνεργάστηκε με τους συμμορίτες, ανακρίσεις και τέτοια. Ξανά οι αντάρτες: γιατί συνεργαστήκατε με τους φασίστες; Δώσ' του ξυλοδαρμός. Από ποιους να φυλαχτείς; Πήραμε τα μάτια μας το '49 και βρεθήκαμε εδώ και ησυχάσαμε.

Ήταν η περίπτωση της Σκύλλας και της Χάρυβδης του ξαδέλφου Θωμά. Αποτέλεσμα ήταν να ερημώσουν τα χωριά της Κόνιτσας και σήμερα να βρίσκεις εκεί πέντε-έξι γέροντες όλους και όλους.

Ένα ζεστό ντους, ύστερα ένα φρέσκο ψάρι και μια παγωμένη μύρα στο διπλανό υπαίθριο εστιατόριο με φόντο τη θάλασσα, αποτελούσαν πρώτης τάξεως ανακούφιση. Σε κάποιο μισοσκόταδο του εστιατορίου ο φίλος μας διέκρινε και τον Αρίστιππο με την Παρασκευούλα. Ασφαλώς προσπαθούσε να της απαλύνει τον πόνο από το βαθύ πένθος.

Μ' αυτά και μ' αυτά τελείωσε ένα πολύωρο κουραστικό ταξίδι και μαζί του τελείωσε και το ταξίδι στο παρελθόν.

Ένα ταξίδι σε χρόνια ευτυχισμένα και σε χρόνια σκληρά.

Από αύριο θα ταξιδεύουμε πια σε ήρεμα νερά.

Ταξίδι σε ήρεμα νερά

Το πρωινό της άλλης μέρας ήταν μια μαγεία. Απέναντι από το παράθυρο του ξενοδοχείου η θάλασσα απλωνόταν γαληνεμένη μέχρι εκεί που μπορούσε να φτάσει το μάτι. Μόνο ένα πρωινό μαϊστράλι της έδινε πότε-πότε κάποιο ηδονικό λίκνισμα.

Με μια μικρή προσπάθεια το μάτι μπορούσε να διακρίνει μακριά στο βάθος την Κέρκυρα ξαπλωμένη στο θαλάσσιο χώρο του Ιονίου. Η Μακρίνα είχε ήδη φτάσει από την Κέρκυρα και έριξε άγκυρα δυο βήματα πιο κάτω από το ξενοδοχείο. Στις εννιά έπρεπε να ξαναφύγει. Γρήγορη ετοιμασία, χαιρετισμοί με τους ξενοδόχους και σε λίγο ο φίλος μας βρισκόταν ξαπλωμένος σε μια πάνινη πολυθρόνα στο κατάστρωμα.

Το πλοiάριο ξεκίνησε και το μαϊστράλι με τη γλύκα του καιρού έδινε αφορμή για αναπολήσεις. Τι γνώριζε ο φίλος μας για την Κέρκυρα;

Ένα και μοναδικό ταξίδι είχε κάνει εκεί πριν από πολλά χρόνια, το Σεπτέμβριο του '32, με τους γονείς του. Είχαν διορίσει τον κυρ-Γιώργη δικαστικό αντιπρόσωπο για τις ε-

κλογές. Μαζί κι ο ξάδελφος ο Αριστοκλής και όλοι οι δικηγόροι και οι συμβολαιογράφοι από τα Γιάννενα. Εκείνα τα χρόνια οι εκλογές αποτελούσαν πανηγύρι για τους νομικούς των Ιωαννίνων. Κατά κανόνα διορίζονταν δικαστικοί αντιπρόσωποι στην Κέρκυρα, όπου η συγκοινωνία με αυτοκίνητο επεκτείνεται και στο τελευταίο χωριουδάκι.

Για τους Κερκυραίους όμως νομικούς τα πράγματα δεν ήταν και τόσο ευχάριστα.

— Εσένα πού σε τοποθέτησαν;

— Στο Δίστρατο της Κόνιτσας.

Μόνο φτάνοντας στην Κόνιτσα συνειδητοποιούσε την πραγματικότητα ο δικαστικός αντιπρόσωπος. Δώδεκα ώρες με το μουλάρι σε κατσικόδρομο. Μια μικρή Οδύσσεια.

Πάντως για το φίλο μας εκείνο το ταξίδι του '32 ήταν χαράς ευαγγέλιο. Πήγαν στην Κέρκυρα μέσω Πρεβέζης. Τρία τέσσερα βαπόρια κάναν τότε τη συγκοινωνία Πειραιά-Πάτρα-Ζάκυνθο-Ιθάκη-Κεφαλλονιά-Λευκάδα-Πρέβεζα και κατέληγαν στην Κέρκυρα. Ανάμεσα σ' άλλα *Ο Τάσος* και *Η Πύλαρος*. Ο συναγωνισμός ανάμεσα στις πλοιοκτήτριες εταιρείες ήταν μεγάλος. Στην *Πύλαρο* προσέφεραν και μακαρονάδα δωρεάν. Στην Κέρκυρα κατέλυσαν στο *Κωνσταντινούπολη*, ένα μεγάλο παραλιακό ξενοδοχείο, μάλλον δευτέρας κατηγορίας.

Θυμόταν αμυδρά τη μεγαλοπρέπεια του παλαιού φρουρίου, την απέραντη Σπιανάδα, το άγαλμα του Καποδίστρια στην κορυφή της Σπιανάδας, το δρόμο της Γαρίτσας. Το Κανόνι με το Ποντικονήσι, το Αχίλλειο στο Γαστούρι και το Δημοτικό Θέατρο στο κέντρο της πόλης, στην οδό Γεωργίου Θεοτόκη. Εκεί έδιναν παραστάσεις τακτικά θίασοι από την Ιταλία, που έπαιζαν κατά κανόνα ιταλικές όπερες. Πότε-πότε ερχόταν και κάποια οπερέτα από την Αθήνα.

Ο θυρωρός του θεάτρου, ένας λαϊκός τύπος με έντονη την κερκυραϊκή προφορά που εντούτοις είχε έκδηλα τα σημεία του πολιτισμένου ανθρώπου, έδωσε στο φίλο μας μερικές ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Αυτό το θέατρο της οδού Γεωργίου

Θεοτόκη χτίστηκε γύρω στο 1906, παρόμοιο με το θέατρο των Ιταλικών πόλεων. Παλαιότερα λειτουργούσε το *San Giacomo*, εκεί όπου στεγάζεται τώρα το Δημαρχείο της Κέρκυρας. Ονομαστά καλλιτεχνικά συγκροτήματα του λυρικού θεάτρου, ιδίως από την Ιταλία, έδωσαν εκεί περίφημες παραστάσεις. Στην Αναγνωστική Εταιρία της Κέρκυρας σώζονται 132 πρωτότυπα προγράμματα από όπερες που παίχτηκαν στο *San Giacomo* από το 1823 μέχρι το 1885. Έτσι το Κερκυραϊκό κοινό, από τις ανώτερες τάξεις μέχρι τον τελευταίο εργάτη, είχε αποκτήσει μεγάλη μουσική παιδεία, ιδιαίτερα στο ιταλικό μελκάντο. Η ένδειξη *Arplaudito in Corfu* αποτελούσε τα χρόνια εκείνα πιστοποιητικό εισόδου του κάθε καλλιτέχνη στα μεγαλύτερα θέατρα της Ευρώπης.

Βέβαια όταν πολύ αργότερα, μόνιμα εγκατεστημένος πια στην Κέρκυρα, κουβέντιασε την ιστορία αυτή του *Arplaudito in Corfu* με τον πρόεδρο της Αναγνωστικής Εταιρίας, σοβαρό μελετητή της Κερκυραϊκής ιστορίας και αξιόλογο μουσικολόγο κύριο Κώστα Μούχα, του είπε γελώντας ο πρόεδρος:

— Εμείς οι Κορφιάτες από τη μεγάλη αγάπη που έχουμε για τον τόπο μας, ζούμε και με κάποιες ψευδαισθήσεις. Πιστεύουμε δηλαδή πως η Κέρκυρα είναι ο ομφαλός της Γης. Επάνω στην ψευδαισθήση αυτή πρέπει να τοποθετηθεί και η ιστορία του *Arplaudito in Corfu*. Γιατί είναι τουλάχιστον αστείο να φανταστεί κανείς ότι τον 19ο αιώνα, όταν κάθε ιταλική πόλη ήταν πρωτεύουσα και ενός κρατιδίου και είχε το δικό της θέατρο στο οποίο κάθε βράδυ παίζονταν ιταλικές όπερες, περίμεναν τα χειροκροτήματα των Κερκυραίων για να αξιολογήσουν κάποιον καλλιτέχνη. Απ' όσα έχω διαβάσει σχημάτισα την πεποίθηση ότι οι παραστάσεις του *San Giacomo* υστερούσαν σε πάρα πολλά σημεία και μόνο στο καινούριο (για τότε) θέατρο της οδού Γεωργίου Θεοτόκη μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι δόθηκαν αξιόλογες παραστάσεις.

Ανεξάρτητα όμως από τους ενδοιασμούς του κ. Μούχα, ο οποίος λόγω της ευρωπαϊκής του κουλτούρας θα ήθελε τις

μουσικές εκδηλώσεις στην Κέρκυρα σε ψηλότερο επίπεδο από το ιταλικό μπελκάντο, ένα πράγμα είναι σίγουρο: την εποχή όταν στην υπόλοιπη Ελλάδα κυριαρχούσε η *Μάνα του Κίτσου* και η *Μαρία η Πενταγιώτισσα*, στις ταβέρνες της Κέρκυρας οι απλοί άνθρωποι του λαού κουτσοπίνοντας το κρασάκι τους τραγουδούσαν τα χορωδιακά από το *Ναμπούκο*. Αυτά μάλιστα τα πρόφτασε κι αυτός τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής του στο νησί.

Αλλά δεν περιοριζόταν μόνο στη μουσική η Κερκυραϊκή κουλτούρα. Παλαιότερα λειτούργησε ο Δραματικός Σύλλογος, που αποτέλεσε από το 1875 και δώθε καλλιτεχνικό σωματείο με πολύ αξιόλογη δράση. Στεγάστηκε από το 1895 στον καινούριο *Φοίνικα*. Ανάμεσα στους σκοπούς του ήταν και η προαγωγή του ελληνικού θεάτρου σαν αντιστάθμισμα και αντιπερισπασμό προς το ιταλικό μελόδραμα και την ιταλική επιρροή στον τόπο. Από το Δραματικό Σύλλογο βγήκαν αξιόλογα ταλέντα της εποχής, που δόξασαν το ελληνικό θέατρο: ο Χρυσομάλλης, ο Λεπενιώτης, ο Νανούσης και άλλοι.

Δυστυχώς στις αρχές του αιώνα μας ο Δραματικός Σύλλογος με τις τόσες φιλοδοξίες του έπεσε σε μαρασμό και μόνο το καινούριο Δημοτικό Θέατρο της οδού Γεωργίου Θεοτόκη συνέχισε τη μουσική παράδοση του τόπου. Τελικά το θέατρο αυτό καταστράφηκε από τους βομβαρδισμούς του '43.

Επί χρόνια έβλεπε, μόνιμα πια εγκατεστημένος στο νησί, τα ερείπια του παλιού θεάτρου δίπλα στο γραφείο του, σαν να θρηνούσαν τα περασμένα μεγαλεία αυτού του τόπου, που τόσα και τόσα προσέφερε στον πνευματικό τομέα και σαν αντάλλαγμα έβλεπε, μέχρι τότε τουλάχιστον, την πλήρη εγκατάλειψη και αδιαφορία του κράτους.

Τελικά βρέθηκε κάποιος αρχιτέκτονας σύγχρονης τεχνοτροπίας και δέχτηκε να φτιάσει τα σχέδια του καινούριου θεάτρου δωρεάν. Άκουσαν οι Κερκυραίοι δωρεάν, ούτε που τα κοίταξαν τα σχέδια. Και στη θέση του παλιού θεάτρου, που τόσο το είχαν αγαπήσει οι Κερκυραίοι, εμφανίσθηκαν οι πο-

λεμίστρες από την έρημο της Σαχάρας.

Από όσους ρώτησε δεν βρέθηκε ένας που να του άρεσε αυτό το κατασκευάσμα. Εσωτερικά όμως το θέατρο είναι αξιόλογο. Διαθέτει μεγάλη σκηνή, έχει ηχητικότητα και ορατότητα από κάθε σημείο της αίθουσας. Μόνο που κλιματισμό ακούμε και κλιματισμό δεν νιώθουμε. Κι έτσι στις καλοκαιρινές εκδηλώσεις του Κερκυραϊκού Φεστιβάλ μπαίνεις στο θέατρο στεγνός και βγαίνεις μουσκίδι στον ιδρώτα.

Αλλά ας γυρίσουμε στο '32 όταν ο φίλος μας, παιδί τότε δεκατριών ετών, τριγυρνούσε άσκοπα τις γειτονιές της Κέρκυρας και έδωσε από τότε δείγματα αυξημένης ευφυΐας. Θυμάται πως ένα απόγευμα βρέθηκε κοντά στο άγαλμα του Καποδίστρια στην Επάνω Πλατεία. Ένας γραφικός χωρικός ήταν καθισμένος στη γωνία και είχε μπροστά του δυο καλάθια, το ένα γεμάτο από φραγκόσυκα. Ο πελάτης καθόταν μπροστά. Καθάριζε ο χωρικός με μαεστρία το φραγκόσυκο από τις φλούδες του, έδινε τον καρπό στον πελάτη και πετούσε τις φλούδες στο άλλο καλάθι. Ο πελάτης το έτρωγε με μια μπουκιά. Και δέκα και είκοσι φραγκόσυκα έτρωγε ο καθένας.

Εκείνος δεν είχε ξαναδεί ούτε είχε φάει ποτέ του φραγκόσυκα. Όπως έβλεπε τους πελάτες να τα τρώνε με τόση βουλιμία, ήθελε κι αυτός να δοκιμάσει. Ήταν τόσο όμορφα στην εμφάνιση αυτά τα φρούτα. Έλα όμως που δίσταζε. Τι να κάνει;

— Μου δίνεις και μένα τρία φραγκόσυκα, αλλά να μου τα τυλίξεις σ' ένα χαρτί.

Τον κοίταξε ο χωρικός παραξενεμένος. «Κανένα κουτό θα είναι», σκέφτηκε. «Τι σε νοιάζει;» Του τυλίγει τρία φραγκόσυκα στο χαρτί ακαθάριστα. Τα 'βαλε στην τσέπη του. Το χαρτί ήταν μικρό. Τα φραγκόσυκα χύθηκαν στην τσέπη. Γέμιση η τσέπη αγκάθια και επί ένα μήνα παιδεύοταν ο φίλος μας να ξεκολλάει αγκάθια. Είναι αυτό που λένε πως η ευφυΐα όταν υπάρχει στον άνθρωπο, θα εκδηλωθεί από νωρίς. Τέλος πάντων.

Εκείνο που του είχε κάνει εντύπωση τότε ήταν η ευγένεια με την οποία διεξαγόταν ο πολιτικός αγώνας. Μια δυο μέρες

πριν από τις εκλογές έβλεπε τους υποψήφιους βουλευτές να περνάνε από κάθε κατάστημα στην πιάτσα και να χαιρετούν τους καταστηματάρχες, ανεξάρτητα αν ήταν ή δεν ήταν του κόμματός τους. Ακόμα έχει στα μάτια του τη μορφή του Κογεβίνα, ενός κοντούλη ευγενέστατου Κερκυραίου, υποψήφιου του κόμματος των Φιλελευθέρων το '32, να περιφέρεται με ένα μπουκέτο λουλούδια στο χέρι από μαγαζί σε μαγαζί και να χαιρετάει τον κόσμο. Αλλά κι ο κάθε καταστηματάρχης να εύχεται στον υποψήφιο καλή επιτυχία. Πού να τα δεις αυτά απέναντι.

Αυτά σκεφτόταν ξαπλωμένος με νωχέλεια στην πάνινη πολυθρόνα του όταν είδε μπροστά του τον κυρ-Μιχάλη Μωραΐτη. Βέρος Κερκυραίος ο κυρ-Μιχάλης, μεγαλωμένος στο Κανόνι, ήταν διευθυντής στο υποκατάστημα της Αγροτικής Τράπεζας στην Κόνιτσα.

— Γεια σου, κυρ-Μιχάλη.

— Γειά σου, πώς από δω;

— Το και το.

— Μπράβο. Μπράβο, θα γίνουμε και πατριώτες. Και η γυναίκα σου;

— Μετατέθηκε κι αυτή στην Κέρκυρα.

— Και πού την τοποθέτησαν;

— Να σου πω, δεν θυμάμαι καλά. Σαν Πουλάδες, σαν Περουλάδες μου φαίνεται πως λέγεται.

— Τώρα εδώ με μπερδεύεις. Αν την τοποθέτησαν στους Πουλάδες, θα είναι κάθε βράδυ στο σπίτι. Αν την στείλαν στους Περουλάδες, θα την ακούς μόνο από το τηλέφωνο.

Τελικά διαπιστώθηκε πως η επικοινωνία θα γινόταν δια τηλεφώνου.

Έπιασαν κουβέντα με τον κυρ-Μιχάλη, που ήταν συμπαθέστατος άνθρωπος, πολιτισμένος και γλυκομίλητος. Τώρα τελευταία μας εγκατέλειψε κι αυτός, αφού δρασκελίσε τα 90 χρόνια.

— Δεν μου λες, κυρ-Μιχάλη, καμιά συμβουλή τώρα που έρχομαι στο χωριό σου. Να ξέρω τι να κάνω.

Ο κυρ-Μιχάλης σοβαρεύτηκε.

— Μη το γελάς. Εδώ που θα πας θα βρεθείς σε νέο περιβάλλον με τη δική του νοοτροπία και φυσικά πρέπει εσύ να προσαρμοστείς με τη νοοτροπία του τόπου. Άκουσε λοιπόν μερικούς βασικούς κανόνες: Πρώτο και κύριο δεν πρέπει να αμφισβητήσεις ποτέ τη θαυματουργό δύναμη του Αγίου Σπυρίδωνα. Δεν σηκώνει στο σημείο αυτό ούτε αμφισβήτηση ούτε ειρωνεία. Άλλος κανόνας είναι να μην αμφισβητήσεις ποτέ την τελειότητα των κερκυραϊκών προϊόντων. Όταν ο Κερκυραίος χωρικός σου λέει «Είναι ντόπιο», το πιστεύει απόλυτα, έστω και αν δεν τρώγεται από την ξινίλα το φρούτο του. Το κυριότερο όμως απ' όλα είναι να μη θελήσεις να προσπελάσεις στην κάστα των αρχοντάδων του νησιού. Είναι μάταιος ο κόπος σου. Δεν έχει σημασία αν στο χωριό σου ήσουν και συ άρχοντας. Εδώ αν είσαι ξενομερίτης και δεν έχεις οικόσημο, είσαι αποδιοπομπαίος.

— Μόνο όσοι έχουν οικόσημα είναι αρχοντάδες, κυρ-Μιχάλη;

— Όχι ακριβώς. Οι περισσότεροι σήμερα ανήκουν σε αστικές οικογένειες της προηγούμενης όμως γενιάς. Να δεις πώς γίνεται περίπου: Κάποιος αστός επιστήμονας ή έμπορος ξεφεύγει κάποια στιγμή από το μέτριο. Γίνεται αξιόλογος έμπορος με πολλά λεφτά και γενική εκτίμηση ή αναδεικνύεται σε αξιόλογο επιστήμονα γιατρό, δικηγόρο, μηχανικό. Όλοι αυτοί χαίρουν γενικής εκτίμησης και από το λαό και από τους αρχοντάδες. Οι αρχοντάδες, για παράδειγμα, χρησιμοποιούν τον καλό δικηγόρο στις δουλειές τους. Ακούν τις συμβουλές του, τον εκτιμούν πολύ, αλλά αν ο πατέρας του ήταν χωριάτης, ή ασκούσε χειρονακτικό επάγγελμα, δεν θα τον δεχτούν στην κάστα τους. Θα ζει στους κύκλους της «καλής κοινωνίας» κατ' ανοχήν. Τα παιδιά του όμως καλομεγαλωμένα, όπως θα είναι με τις ξένες γλώσσες, με τις σπουδές στο εξωτερικό,

όταν διαμορφωθεί το αρχοντιλίκι της επόμενης γενιάς, είναι πλέον εκλεκτά μέλη των αρχοντάδων. Ξεχνιέται ο πρόγονος χωρικός.

— Δηλαδή, όπως μου τα λες κυρ-Μιχάλη, οι επιτυχημένοι αστοί πρέπει να ζουν όλη τους τη ζωή με το σύμπλεγμα της κατωτερότητας. Πώς το ανέχονται αυτό; Γιατί δεν λένε στους αρχοντάδες αυτά που είπε ο Βολταίρος στον ιππότη Ντε Ροάν-Σαμπό: «Je commence mon nom et vous finissez le votre».

— Πρώτα γιατί υπάρχει δυστοκία από Βολταίρους. Κάθε εκατό χρόνια γεννιέται κι από ένας. Τους αφήνουν όμως να το καταλάβουν μόνοι τους και όπως βλέπω σιγά-σιγά, με την πάροδο του χρόνου, με την ανάπτυξη του τουρισμού στον τόπο και την πιο συχνή επικοινωνία με την υπόλοιπη Ελλάδα, αρχίζουν και το καταλαβαίνουν και βάζουν νερό στο κρασί τους. Πρέπει να ξέρεις όμως ότι η ζωντανή πραγματικότητα στην Κέρκυρα δεν είναι οι αρχοντάδες. Είναι η μεσαία τάξη των εμπόρων, των επιστημόνων, των αστών γενικά, που δεν διαφέρει καθόλου από την υπόλοιπη ελληνική κοινωνία. Σπουδάζουν στην Αθήνα, διασκεδάζουν στην Αθήνα, έχουν φιλικές, επαγγελματικές και κοινωνικές σχέσεις με όλους τους υπόλοιπους Έλληνες. Οι αρχοντάδες είναι μάλλον απομονωμένοι στον κύκλο τους. Οι επαφές τους είναι περισσότερο με την Ευρώπη. Σνομπάρουν κάθε Ελληνικό. Συνήθως συνεννοούνται μεταξύ τους σε ξένες γλώσσες, γαλλικά, αγγλικά. Η Αθήνα γι' αυτούς είναι χωριό.

— Και πώς μπορείς να ξεχωρίσεις έναν άρχοντα από τους κοινούς ανθρώπους;

— Από τον αέρα που έχει. Ο άρχοντας μιας συγκεκριμένης εποχής ξέρει πώς θα κάτσει, πώς θα σηκωθεί, πώς θα φάει. Ένας άρχοντας ποτέ του δεν θα σε προσβάλει. Από πίσω βέβαια μπορεί να σου σέρνει όσα παίρνει η σκούπα. Το χειροφίλημα είναι βασική προϋπόθεση. Αλλά το κύριο προσόν ενός πραγματικού άρχοντα είναι η αξιοπρέπεια. Αυτό είναι αναμφισβήτητο. Μην πεις όμως του άρχοντα να δουλέψει.

Παλαιότερα επί Ενετοκρατίας βασική προϋπόθεση για να εγγραφεί κάποιος στο *Λίμπρο ντ' όρο* ήταν να μην ασκεί «χειρονακτική εργασία». Οι άρχοντες το μετέτρεψαν σε «κάθε εργασία».

» Όταν κάποτε ο Κερκυραίος άρχοντας Π.Μ. διορίστηκε στην Τράπεζα να δουλέψει, ξεσηκώθηκε όλο το αρχοντοσύνη: «Τα μάθατε; Ο Π.Μ. αποφάσισε να γίνει δούλος».

»— Γιατί, άρχοντά μου, τον ρωτάς, δεν πιάνεις μια δουλειά; Κανένας δεν πέθανε από την εργασία.

»— Το ξέρω, σου απαντάει, αλλά φοβούμαι μήπως είμαι εγώ το πρώτο θύμα.

»Αν σε καλέσει σε τραπέζι κάποιος άρχοντας μη φανταστείς ότι θα εντυπωσιάσεις την ομήγυρη με την πολυγλωσσία σου. Εδώ τον πρώτο λόγο έχει το πώς θα φερθείς. Πώς θα κάτσεις στην καρέκλα. Πώς θα πιάσεις το πιρούνι, το μαχαίρι και τα συναφή. Αν για παράδειγμα αφαιρεθείς και ακουμπήσεις έστω και τον έναν αγκώνα σου στο τραπέζι θα αρχίσουν τα στραβοκοιτάγματα με υπονοούμενα. Αν στην ώρα του τυριού, αντί να πάρεις το τυρί και το τοποθετήσεις επάνω στο ψωμί, το φας απευθείας με το μαχαίρι, οι άρχικές υποψίες επιβεβαιώνονται πλήρως. Και αν, ο μη γένοιτο, στο τέλος του φαγητού προσπαθήσεις με μια οδοντογλυφίδα να καθαρίσεις τα δόντια σου, βάζοντας μάλιστα με πολύ διακριτικότητα το άλλο χέρι μπροστά στο στόμα σου, ε, τότε δεν σε γλιτώνει κανένας. Είσαι καταδικασμένος αμετακλήτως. Ούτε στους «κατ' ανοχήν» δεν είσαι πλέον δεκτός.

— Θα ήθελα, κυρ-Μιχάλη, να σε ρωτήσω κάτι άλλο. Όπως ξέρεις, ο πατέρας μου είναι Πελοποννήσιος. Αν ψάξω και βρω κάποιον πρόγονο οπλαρχηγό στην Ελληνική Επανάσταση και τον πλασάρω, έχω καμιά ελπίδα να προσπελάσω στους αρχοντάδες;

— Αυτό ούτε και να το σκεφτείς. Τέτοιοι πρόγονοι, παιδί μου, ούτε που λαμβάνονται υπόψη. Το πολύ-πολύ να σε αρχίσουν στο δούλεμα και να σε ρωτούν γιατί δεν αφήνεις κι εσύ

ένα μουστάκι σαν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Αν κάποιος πρόγονός σου είχε κατεβεί από τη Μολδοβλαχία, Υψηλάντης, Καραντζάς, Μαυροκορδάτος κτλ., τότε μάλιστα. Θα γινόσουν δεκτός αμέσως στην κάστα. Ή αν έχεις τίτλο από την Ευρώπη, τη Γαλλία ή την Ιταλία λόγου χάρη.

— Δηλαδή, όπως μου τα λες, η μόνη λύση είναι να ψάξω για κάποιο οικόσημο στη Γαλλία ή στην Ιταλία. Έμαθα τώρα τελευταία πως τα πουλάνε και σε τιμή ευκαιρίας εκεί έξω.

— Κανόνισε όπως νομίζεις. Αλλά, όπως σε βλέπω, εσύ μάλλον δεν πρόκειται να μπεις ποτέ στην κάστα των αρχοντάδων.

— Γιατί, κυρ-Μιχάλη, με ρίχνεις έτσι;

— Πρώτα-πρώτα γιατί οι ιδέες σου είναι ύποπτες. Δεν σε βλέπω ακραιφνή εθνικόφρονα και ύστερα γιατί, όπως σε θυμάμαι από την Κόνιτσα, έτρωγες το τυρί απευθείας με το μαχαίρι.

Εδώ για να αρθούν τυχόν παρεξηγήσεις από φίλους αρχοντάδες, πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η συζήτηση με τον κυρ-Μιχάλη γινόταν το 1953, όταν η Κέρκυρα ακόμα ήταν μάλλον απομονωμένη από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Έκτοτε πέρασαν χρόνια και χρόνια. Ο τουρισμός που αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό και η σύνδεση με το φέρι-μποτ, έφεραν τεράστια μεταβολή στην οικονομική ζωή του τόπου και στη νοοτροπία των κατοίκων. Πολλοί αρχοντάδες εγκατέλειψαν τις παλιές προκαταλήψεις και ρίχτηκαν με τα μούτρα στη δουλειά. Δημιούργησαν ξενοδοχειακές και άλλες επιχειρήσεις, έβγαλαν λεφτά πολλά, εξελίχτηκαν με μια λέξη σε δημιουργικά στοιχεία της κερκυραϊκής κοινωνίας. Μα ταυτόχρονα με τον τουρισμό δημιουργήθηκαν και πολλοί άλλοι, που προέρχονταν από τις λαϊκές τάξεις. Αυτοί έχοντας μέσα τους τη νοοτροπία του νεόπλουτου, θέλησαν να ανεβούν κοινωνικά, να προβληθούν με βάση την οικονομική τους ευρωστία. Ανακατεύτηκαν λοιπόν με τους αρχοντάδες, πήραν τις συνήθειές τους και η υπόθεση έγινε κουλουβάχατα.

Έφτασε κάποια στιγμή που δεν μπορούσες να ξεχωρίσεις

ποιοι είναι οι πραγματικοί αρχοντάδες και ποιοι οι ψεύτικοι. Ισοπεδώθηκαν οι πάντες. Με μια λέξη το αρχοντιλίκι έχασε την αίγλη του. Βέβαια οι παλιοί αρχοντάδες αναγνωρίζονται μεταξύ τους και πρέπει να παρουσιαστεί κάποια ευκαιρία, ένας γάμος π.χ. για να μαζευτούν μόνοι τους και να θυμηθούν τα περασμένα μεγαλεία.

Πάντως του φίλου μας του είχε μπει η ιδέα από τότε για την αγορά ενός οικόσημου. Κάποτε άκουσε για κάποιο οικόσημο στη Γαλλία, που ήταν μοναδική ευκαιρία. Και ήταν καταπληκτικό. Κατευθείαν από τον Ευγένιο της Σαβοΐας. Δυστυχώς δεν το πρόφτασε. Το άρπαξε ο γιος του φίλου του Πολύβιου από τον Άι-Προκόπη. Και εδώ που τα λέμε, δεν του βγήκε σε κακό. Οι δεξιώσεις του καινούριου αρχοντα γράφονταν πλέον και στις Αθηναϊκές εφημερίδες.

Αλλά ας μη προχωρήσουμε παρακάτω σ' αυτά τα θέματα. Ας αφήσουμε και κάτι για το επόμενο βιβλίο μας, που ελπίζουμε να το στήσουμε, αν βοηθήσει ο Άγιος Σπυρίδωνας και αν δεν μας δείρουν οι φίλοι εξ αριστεράς χαιρός, για όσα τους σέρνουμε πιο πάνω.

Ο κυρ-Μιχάλης όμως δεν εννοούσε να σταματήσει τις συμβουλές.

— Αν θέλεις να μη ξεχάσεις τον τόπο σου να μην πιεις νερό από το Καρδάκι.

— Τι είναι αυτό πάλι;

— Είναι μια πηγή πίσω από το Μον Ρεπό. Δεν διάβασες το Καρδάκι του Μαβίλη;

*Έτσι κάποιος Θεός τόχει ορίσει
κι όποιος ξένος εκεί το χείλι βρέχει
στα γονικά του πλια δε θα γυρίσει.*

— Λες, κυρ-Μιχάλη, να πάθω καμιά τέτοια λαχτάρα εδώ που ήρθα;

— Χμ... Τι να σου πω. Πάντως για καλό και κακό να φυλάγεσαι.

Εν τω μεταξύ η *Μακρίνα* πλησίαζε στο νησί. Το παλιό φρούριο δέσποζε μπροστά με επιβλητικότητα. Δεξιά το νησί του Βίδου απλωνόταν καταπράσινο. Το μεγάφωνο της *Μακρίνας* άρχισε να εκπέμπει τραγούδια σε ρυθμό ιταλικής καντσονέτας. Νομίζεις πως βρίσκεσαι σε ιταλικό λιμάνι. Άρχισε και η αποβίβαση.

— Γεια σου, κυρ-Μιχάλη μου. Χάρηκα πολύ που σε είδα και σ' ευχαριστώ για τις τόσες πολύτιμες συμβουλές σου. Τρέχω τώρα αμέσως να ανάψω ένα κερί στον Άγιο Σπυρίδωνα. Δεν ξέρεις τι γίνεται! Μπορεί να κάνει και για μένα το θαύμα του και να βγάλουμε καμιά δεκάρα για να ζήσουμε. Αργότερα ψάχνουμε και για οικόσημο.

— Η ιδέα σου δεν είναι άσχημη, λέει ο κυρ-Μιχάλης, κατεβαίνοντας από το πλοίο. Πρόσεξε μονάχα μη σου πέσει καμιά καντήλα στο κεφάλι.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το νερό
απ' το Καρδάκι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Οι πρώτες εντυπώσεις και μια οπτασία

Απ' τη μέρα που ο φίλος μας πρωτοπάτησε το πόδι του στο παλιό λιμάνι της Κέρκυρας πέρασαν χρόνια και χρόνια. Τι χρόνια, μια ολόκληρη ζωή πέρασε από τότε.

Κι όμως ακόμα μένει ανεξίτηλο στη μνήμη του εκείνο το ανοιξιάτικο πρωινό, μπροστά στο παράθυρο του ξενοδοχείου, όπου είχε καταλύσει. Ήταν το πρώτο αντίκρουσμα σε μια πανοραμική θέα της ωραιότερης γωνιάς αυτής της μαγεμένης πόλης, που η τύχη τον συνέδεσε μαζί της και την αγάπησε τόσο και έμεινε κοντά της μια ολόκληρη ζωή. Και δέθηκε με τον τόπο αυτό και με τον κόσμο του, τον τόσο καλοσυνάτο, ώστε αυτή τη στιγμή να νιώθει πως είναι ένα αναπόσπαστο στοιχείο αυτού του νησιού.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα απ' την αρχή κι ας μην παρασυρόμαστε σε συναισθηματικές εξάρσεις, οι οποίες μπορούν να μας οδηγήσουν σε ανεπίτρεπτες εκμυστηρεύσεις, που τόσο θα τις επιθυμούσαν κάποιοι φίλοι, αν κρίνουμε από τα επανειλημμένα τηλεφωνήματά τους «τι γίνεται με το δεύτερο

βιβλίο;» Κάποια κυρία μάλιστα εξέφρασε τώρα τελευταία, μπροστά σε πολύ κόσμο, την ιδιόρρυθμη επιθυμία να τον δει «γυμνό».

Αν τουλάχιστον την έφτανε να τον δει ημίγυμνο, το πράγμα ασφαλώς δεν θα παρουσίαζε ιδιαίτερη δυσκολία. Θα μπορούσε να απολαύσει το θέαμα αυτό κάποιο Κυριακάτικο πρωινό, δίπλα στην υποβαθμισμένη πλέον θάλασσα της Δασιάς, ανάμεσα στους ταλαιπωρημένους κολυμβητές κατά τις θερμές μέρες του καλοκαιριού.

Βέβαια η απογοήτευσή της θα ήταν ολοκληρωτική, αν μάλιστα ήλπιζε ν' αντικρύσει εκεί πάνω ημίγυμνο κανέναν «Έφηβο των Αντικυθήρων» ή τον Τζών Βάισμυλλερ επιδεικνύοντα τις κολυμβητικές του ικανότητες.

Επειδή όμως η επιθυμία της εκλεκτής κυρίας ανάγεται μάλλον στην πλήρη γνώση του εσωτερικού κόσμου του φίλου μας, το πράγμα μπλέκεται πολύ, επειδή ούτε κι ο ίδιος τον ξέρει. Ας μη ξεχνάει άλλωστε ότι στην προσπάθεια της αυτογνωσίας στηρίζεται ολόκληρη η φιλοσοφία του Σωκράτη.

Αν λοιπόν διαβάζοντας τις σελίδες αυτού του βιβλίου κατορθώσει και ικανοποιήσει έστω και μερικώς την επιθυμία της, θα την παρακαλούσαμε εμείς πλέον, να μας ανακοινώσει τα συμπεράσματά της για να μπορέσει κι εκείνος να καταλάβει τον εσωτερικό του κόσμο. Ας αφήσουμε όμως τις λαχανοφιλοσοφίες, κι ας γυρίσουμε στο παλιό λιμάνι.

Κατέβασε λοιπόν κι ο φίλος μας τις δύο πανάρχαιες βαλίτσες του απ' τη *Μακρίνα* στην άκρη του λιμανιού. Λίγο από το βάρος τους, λίγο για να διατηρήσει κάποια υποτυπώδη μικροαστική αξιοπρέπεια που θα του χρειαζόταν για τη δουλειά που διάλεξε, παρέδωσε τις βαλίτσες του σε κάποιο νεαρό αχθοφόρο. Ο συμπαθητικός νέος κατέβαλε βέβαια απεγνωσμένη προσπάθεια να κρύψει την απογοήτευσή του βλέποντας τις βαλίτσες του πελάτου του.

Μπροστά λοιπόν ο αχθοφόρος και πίσω εκείνος, διατη-

ρώντας μια κάποια απόσταση ανάμεσά τους, με τρόπο ώστε να αποφευχθεί τουλάχιστον καθ' οδόν ο συσχετισμός των βαλιτσών με το άτομό του, τράβηξαν το δρόμο προς το ξενοδοχείο. Θα κατέλυε στην *Πανσιόν Σουΐς* κατά τα λεγόμενα του αχθοφόρου.

Η ξενική ονομασία του ξενοδοχείου προσέδιδε βέβαια κάποια γοητεία στο κατάλυμα, αλλά παράλληλα του δημιουργούσε και κάποιες υποψίες μήπως το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια να πληρώσει τελικά τον ξενοδόχο σε ελβετικά φράγκα.

Ανέβηκαν στη σκαλίτσα δίπλα απ' τη μεγάλη σκαλινάδα που οδηγεί στο Μητροπολιτικό ναό του τόπου, αφιερωμένο στη μνήμη της Αγίας Θεοδώρας της Αυγούστας, και προχώρησαν σε κάποιο καντούνι που έφερε το βαρύγδουπο όνομα Οδός Φιλελλήνων. Πανύψηλα πολυόροφα κτίρια κτισμένα όλα με την ιδιάζουσα αρχιτεκτονική του τόπου, πλαισίωναν το καντούνι σε όλο το μήκος του. Σε όλα έβλεπε κανείς έκδηλα τα συμπτώματα της φθοράς του χρόνου, μα ταυτόχρονα το σύνολο του χώρου απέπνεε κάποια ιδιάζουσα γοητεία, που υπέβαλλε τον επισκέπτη, αν διέθετε την ανάλογη ψυχική προδιάθεση και την αντίστοιχη πνευματική υποδομή.

Ανάμεσα στα ψηλά πατώματα των κτιρίων αιωρούνταν ήδη οι φρεσκοπλυμένες πολύχρωμες μπουγάδες των νοικοκυριών, απλωμένες όπως ήταν σε καλάμια που στηρίζονταν στα αντίστοιχα παράθυρα των ορόφων.

Το θέαμα ήταν γραφικότατο και αποτελούσε ιδιαίτερο φολκλορικό στοιχείο του τόπου, ανεξάρτητα αν αυτό είχε ως συνέπεια να αναγκάζεται τελικά ο ανύποπτος διαβάτης να επιταχύνει το βήμα του από φόβο μήπως καταλήξει κάποια στιγμή να βγει από το καντούνι μουσκεμένος μέχρι το κόκαλο από τα σουρωμένα νερά της μπουγάδας.

Η αραιή διέλευση των διαβατών τότε γινόταν αισθητή σε όλο το μήκος του καντουνιού απ' τα χτυπήματα των τακουριών στο καλτερίμι και δεν ήταν σπάνιο το φαινόμενο να ξεπετά-

γονται κάθε τόσο απ' τα παράθυρα των γύρω σπιτιών συμπαθητικές γυναικούλες που προσπαθούσαν με την παρακολούθηση των διερχομένων να ποικίλλουν τη μονοτονία των καθημερινών τους απασχολήσεων. Κάποτε, όταν η διέλευση αυτή επαναλαμβανόταν σε τακτά χρονικά διαστήματα, προσφερόταν πλούσια τροφή στα κουτσομπολιά ανάμεσα στις γυναίκες των αντίστοιχων παραθύρων για κάποια άλλη γυναίκα της ίδιας γειτονιάς.

Κάποια στιγμή όταν βρίσκονταν κάπου στη μέση του καντουνιού ακούστηκε στο βάθος και η στεντορεία φωνή του γυρολόγου μανάβη, ο οποίος διαλαλούσε με την ιδιάζουσα Κερκυραϊκή του προφορά τα φρέσκα ζαρζαβατικά του, φορτωμένα σε κάποιο ετοιμόρροπο καρότσι, που το έσερνε αργά αργά ένας συμπαθέστατος και υπομονετικός γαϊδουράκος.

Σε λίγο τα παντζούρια από κάποιο παράθυρο του τρίτου πατώματος ανοίχτηκαν με πάταγο και ξεπρόβαλε μια ομορφούλα μισοαναμαλλιασμένη νοικοκυρά, που καλούσε με την τραγουδιστή φωνή της το γυρολόγο μανάβη.

Ας σταθούμε εδώ για λίγο, κι ας παρακολουθήσουμε τη στιχομυθία της νοικοκυράς με τον γεροδεμένο γυρολόγο.

— Πόσο τα φούσκωσες σήμερα τα κολοκύθια, Πίπο μου; ακούστηκε η φωνή της κοπέλας σαν κελάηδημα πουλιού.

— Τα κολοκύθια τσιμπήσανε λιγάκι σήμερα, κυρά μου. Βλέπεις ολόκληρος ο Μάης δεν έριξε ούτε ένα νερό... Για χατήρι σου θα σ' τα δώσω εφτά δραχμές το κιλό, ήταν η απάντηση του μανάβη.

— Βρε θεομπαίχτη, όλα σου τα χρόνια τέτοιος ήσουν! Από τον Παουλίνο χθες τ' αγόρασα με πέντε. Και στα κολοκύθια θες να με κλέψεις; συνέχισε η νοικοκυρά σε δήθεν θυμωμένο ύφος.

— Σιόρα Ροζίνα μου, τα κολοκύθια που πουλάει ο Παουλίνος εγώ τα μοιράζω δωρεάν στις παρακατιανές, ήταν η ετοιμόλογη απάντηση του πονηρού γυρολόγου, ο οποίος συνέχισε:

— Τα κολυκύθια τα δικά μου τα μάζεψα χαράματα απ' το περιβόλι μου, ζωντανά κι ολόδροσα με το λουλούδι τους και λεν τραγούδια μέσα στο καλάθι.

— Και τι τραγούδια λεν, ρε Πίπο, τα κολοκύθια σου μέσα στο καλάθι; συνέχισε η σιόρα Ροζίνα, στο ίδιο ευτράπελο ύφος.

— Τι τραγούδια θες να πούνε, κοκόνα μου; Το *Κατά Λουκά Ευαγγέλιο* θα πούνε ή το *Απολυτίκιο του Αγίου*; Για την ομορφιά σου τραγουδούν και λένε, κυρά κι αρχόντισσά μου. Για τα μάτια σου τα μαργιόλικα και για το στόμα σου, όμοιο με κεράσι πετροκέρασο. Μα και για τα μάγουλά σου τα ολόδροσα σαν τριαντάφυλλο εκατόφυλλο, προτού σκάσει ο ήλιος το πρωί μιλάνε, σιόρα Ροζίνα μου.

— Και πού τα 'μαθες εσύ αυτά, ρε Πίπο, μπερμπάντη; απάντησε η σιόρα Ροζίνα δήθεν σοκαρισμένη, μα εμφανώς ενθουσιασμένη από τα κομπλιμέντα του μανάβη.

— Μα δεν τα λέω εγώ τα τραγούδια αυτά, κυρά μου, τα κολοκύθια μου τα λένε μέσα στο καλάθι... Και ύστερα από μια στιγμιαία σιωπή: Και δεν μου λες, κυρα-Ροζίνα μου, απάνω είναι ο αφέντης, ο κυρ-Πέτρος; συνέχισε ο πονηρός γυρολόγος με εμφανώς μειωμένη την ένταση της φωνής του, περιφέροντας καλού κακού και τα μάτια του στα γύρω παράθυρα.

Με τα τελευταία λόγια του μανάβη άλλαξε ακαριαία το σκηνικό.

— Και τι σε κόφτει εσέ, ρε κακομοίρη κι αλαφροϊσκιωτε, αν είναι επάνω ο παρτσινέβελος; ήταν η κοφτή απάντηση της κοπέλας, ειπωμένη βέβαια με μειωμένη την ένταση της φωνής της, ενώ ταυτόχρονα τα μάτια της στριφογύριζαν σαν της γαλιάντρας στα γύρω παράθυρα.

Ακαριαία κι ο πονηρός μανάβης έκανε στροφή εκατόν ογδόντα μοιρών:

— Να με συμπαθάς, κυρά κι αρχόντισσα, μα δεν σ' το είπα από του πονηρού. Τις καλημέρες μου και τα σεβάσματά μου ήθελα να του πεις και μόνο του αφέντη.

Και γυρίζοντας προς το φίλο μας που στο μεταξύ είχε πλησιάσει και απολάμβανε το θέαμα, συνέχισε με πολύ σιγανή φωνή:

— Βλέπεις, είμαι και χαρβαλόστομος. Δεν το βουλώνω ο δόλιος και ποτές μου. Είπαμε να λέμε και κανένα χορατό, μα να μην χάνουμε και το αλισιβερίσι με τις κυράδες της γειτονιάς. Έχω και έξι νοματαίους να θρέψω, ο θλιμμένος.

Η κοφτή απάντηση της σιόρας Ροζίνας στην επίμαχη ερώτηση του γεροδεμένου μανάβη αποκατέστησε βέβαια απολύτως την τιμή και την υπόληψη του σιορ Πέτρου στη σκέψη του φίλου μας. Ίσως όμως κάποιος άλλος βαθύτερα γνώστης της γυναικείας ψυχοσύνθεσης θα κατέληγε σε διαφορετικά συμπεράσματα, ακούγοντας την υποτονική απάντηση της κοπέλας και παρακολουθώντας τα μάτια της κατά τα λίγα δευτερόλεπτα της επίμαχης στιχομυθίας. Ο φίλος μας όμως δεν είχε παρά δύο μέρες αφότου εγκατέλειψε τις καταπράσινες βουνοπλαγιές της Πίνδου, όπου θάλλει μαζί με τα άλλα και κάποιο αυτοφυές και θαμνώδες φυτό, το λεγόμενο «κουτόχορτο», η επίδραση του οποίου στις διανοητικές δυνάμεις των χωρικών εκεί πάνω είναι καταλυτική. Και βέβαια εκείνος απέφευγε με σχολαστικότητα τη χρήση αυτού του φυτού, αλλά δεν αποκλείεται με τη μυρωδιά και μόνο που ανέδιδε να είχε επιδράσει κάπως και σ' αυτόν.

Έκτοτε πέρασαν χρόνια και χρόνια.

Η επίδραση της μυρωδιάς του κουτόχορτου είχε εξανεμισθεί, αλλά παράλληλα κι εκείνος μαθήτευσε επί χρόνια και χρόνια στην περιπατητική σχολή του Σαρόκκου και κατά τους ειδικούς αρίστευσε στα διδασκόμενα εκεί μαθήματα. Θα ήταν λοιπόν φυσικό σήμερα να κατέληγε ίσως σε διαφορετικά συμπεράσματα, για τότε όμως δεν του έμεινε καμιά αμφιβολία ως προς την αθωότητα της σιόρας Ροζίνας. Ας αποδεχτούμε λοιπόν κι εμείς ως ορθό το αρχικό συμπέρασμα, στο οποίο είχε καταλήξει τότε, και το οποίο άλλωστε εξυπηρετεί τόσο την τιμή και την αξιοπρέπεια του σιορ Πέτρου, όσο και την

αρτιμέλεια του φίλου μας από τυχόν βίαιες αντιδράσεις κάποιων πουριτανών αναγνωστών αυτού του βιβλίου.

Τελικά, για να επανέλθουμε στην αφήγησή μας, έγινε το σχετικό αλισιβερίσι μεταξύ της σιόρας Ροζίνας και του μανάβη, και μετά από αμοιβαίες υποχωρήσεις ως προς την τιμή των ζαρζαβατικών η νοικοκυρά κατέβασε από το παράθυρο το καλάθι της δεμένο σ' ένα σκοινί, φορτώθηκαν τα πράγματα στο καλάθι και απ' τον ίδιο δρόμο ανέβηκαν στο σπίτι. Ήταν κι αυτό ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου.

Ας προχωρήσουμε όμως και μεις παρακάτω, γιατί όπως τα πάμε θα νυχτώσουμε ώσπου να φτάσουμε στο ξενοδοχείο, κι ας μπούμε πλέον στο «Καντούνι του Αγίου».

Εδώ αλλάζει τελείως το σκηνικό και δεν υπάρχει πλέον το φολκλορικό στοιχείο της απλωμένης μπουγάδας. Η στεντορεία φωνή του γυρολόγου μανάβη απαγορεύεται να διαταράξει την ιερότητα του χώρου και η τυχόν διέλευση του συμπαθητικού γαϊδουράκου με τις απρόβλεπτες ανά πάσα στιγμή εκδηλώσεις του, είτε αυτές ανάγονται στις φωνητικές του επιδόσεις, είτε στις καθημερινές φυσιολογικές του ανάγκες, είτε τέλος — ο μη γένοιτο — στις σεξουαλικές του παρορμήσεις, ιδιαίτερα κατά τούτο το μήνα της άνοιξης, θα αποτελούσαν, ως ευνόητον, βεβήλωση του χώρου.

Ας ρίξουμε μια ματιά γύρω μας: σε όλο το μήκος της αριστερής πλευράς του δρόμου υψώνονται κι εδώ πολυώροφα παλιά κτίρια με την ίδια αρχιτεκτονική ιδιομορφία. Στη δεξιά πλευρά όμως κυριαρχούν τα κτίσματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τον Πολιούχο Άγιο Σπυρίδωνα. Ας προσέξουμε ιδιαίτερα αυτή την πλευρά.

Με την είσοδο στο καντούνι το μάτι εντυπωσιάζεται απ' την απέριττη αρχοντιά ενός διώροφου σπιτιού, που ξεχωρίζει απ' τα υπόλοιπα κτίρια της περιοχής. Είναι το σπίτι της οικογένειας Βούλγαρη, μιας απ' τις παλαιότερες οικογένειες του τόπου. Απ' την εποχή του Σταματέλλου Βούλγαρη, γύρω στο 1460, και μέχρι το 1924 η οικογένεια διατηρούσε την

κυριότητα των Ιερών Λειψάνων του Ἁγίου Σπυρίδωνα, μα ταυτόχρονα ο πρωτότοκος γιος του εκάστοτε αρχηγού της οικογένειας έπρεπε να περιβληθεί το ιερό σχήμα και να γίνει εφημέριος του Ναού. Η κληρονομική αυτή επιταγή διεκόπη με την υπαγωγή του Ιερού Ναού και των Λειψάνων του Ἁγίου στο Κράτος και ο ήδη αρχηγός της οικογένειας κ. Σπύρος Βούλγαρης επεδόθη στη νομική επιστήμη, με σπουδές στην Ευρώπη και με πολυδιάστατη μόρφωση. Δεν έπαψε όμως η οικογένεια να φροντίζει για τη συνέχιση της μακροχρόνιας παράδοσης σε ό,τι αφορά τον Ναό και τα Ιερά Λείψανα του Ἁγίου.

Όταν αργότερα ο φίλος μας γνωρίστηκε με τον κόσμο αυτού του τόπου, είχε την τιμή και τη χαρά να επισκεφθεί επανειλημμένα το εντυπωσιακό αυτό σπίτι, να συνδεθεί φιλικά με την οικογένεια αυτή και ιδιαίτερα με τον αρχηγό της και να εντυπωσιασθεί με την αρχοντιά του σπιτιού, με την πληθώρα των παλαιών αυθεντικών επίπλων και των εξαιρετων έργων τέχνης. Και αναλογίζεται κανείς, βλέποντας μέσα σ' αυτό το σπίτι εντοιχισμένο το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας που ξεκίνησε από το 1316, πόση ευθύνη και πόσο βάρος πρέπει να επωμίζονται οι απόγονοι κάθε παλιάς οικογένειας έναντι των ευκλεών προγόνων. Είναι αναμφισβήτητο ότι η ευθύνη αυτή αποτελεί ουσιώδη ανασταλτικό παράγοντα και ακατάλυτη τροχοπέδη για την παραμικρότερη παρεκτροπή από το δρόμο της τιμής και της αξιοπρέπειας.

Ας προχωρήσουμε όμως παρακάτω για να βρεθούμε μπροστά στη βορινή είσοδο του Ιερού Ναού. Το γεροδεμένο ημιανώγειο κτίριο σε υποβάλλει ευθύς εξ αρχής με την απέρριπτη απλότητά του.

Κάθε στιγμή της ημέρας ευλαβείς προσκυνητές μπεινοβγαίνουν στο ναό με θρησκευτική κατάνυξη. Πολλοί Κερκυραίοι, ιδιαίτερα της παλαιότερης γενιάς, θεωρούν ιερή υποχρέωση κάθε πρωί, προτού πάνε στη δουλειά τους, να περάσουν απ' το ναό και να προσκυνήσουν τον Ἁγιο. Μα και κάθε

επισκέπτης του νησιού απ' την υπόλοιπη Ελλάδα θεωρεί στοιχειώδη υποχρέωση να ανάψει ένα κερί στον Άγιο.

Δίπλα στο ναό υψώνεται μεγαλόπρεπο και επιβλητικό το καμπαναριό. Ο μεγαλοπρεπής τρούλος του, βαμμένος ρόσσο βένετο, είναι ορατός από κάθε σημείο της πόλης και αποτελεί εμφανή εκδήλωση της κυριαρχικής επιρροής του Άγιου Σπυρίδωνα στην ψυχοσύνθεση και τη ζωή των κατοίκων του τόπου. Η επιβλητικότητα του τρούλου επαυξάνεται ακόμη περισσότερο κατά τις επίσημες γιορτές του Αγίου, οπότε φωτίζεται με ηλεκτρικούς λαμπτήρες το κωδωνοστάσιο.

Η διέλευση απ' τον ιερό αυτό χώρο υποβάλλει ανεπαίσθητα ακόμη και τον πιο στυγνό εικονοκλάστη, ιδιαίτερα μάλιστα όταν από το βάθος του ναού ακούγονται οι κατανυκτικοί ήχοι των ψαλμωδιών της τελούμενης καθημερινά ιδιόμορφης λειτουργίας του Αγίου Σπυρίδωνα.

Ολόκληρος ο χώρος του καντουνιού μετέχει στη θρησκευτικότητα που αναδίδει ο ναός, γι' αυτό και τα γύρω μαγαζιά είναι εξειδικευμένα στα εμπορεύματα που σχετίζονται με τη λατρεία του Αγίου. Εδώ πωλούν ιερά άμφια. Εκεί επάργυρες ή επιχρυσωμένες καντήλες, πολυελαίους, μανουάλια, εξαπτέρυγα, δισκοπότηρα και άλλα συναφή ιερά σκεύη. Πιο κάτω αντίγραφα από βυζαντινές εικόνες με τον Χριστό, την Παναγία, τον Άγιο Σπυρίδωνα σε όλα τα στάδια της ζωής του, αλλά και όλους τους αγίους. Πιο πέρα ειδικά μαγαζιά έχουν ως μοναδικό αντικείμενο μια τεράστια ποικιλία από λαμπάδες και κεριά όλων των ειδών και μεγεθών. Τα πάντα εδώ βοηθούν στη συνέχιση της θρησκευτικής παράδοσης.

Από τότε πέρασαν χρόνια και χρόνια.

Τι χρόνια! Μια ολόκληρη ζωή πέρασε από τότε.

Κάποια μέρα τώρα τελευταία, ο φίλος μας θέλησε να λαμπικάρει τις εντυπώσεις του από το πρώτο πέρασμα του καντουνιού και επανέλαβε τη διαδρομή.

Αλίμονο! Η βεβήλωση του χώρου ήταν ολοκληρωτική. Βέβαια το σπίτι της οικογένειας Βούλγαρη εξακολουθεί

να αποπνέει αρχοντιά. Ο ναός εξακολουθεί να έχει την απέριττη απλότητά του, οι ευλαβείς προσκυνητές εξακολουθούν να μπαινοβγαίνουν στο ναό και οι κατανυκτικές ψαλμωδίες εξακολουθούν να ακούγονται από το βάθος του ναού. Αλλά η καμπάνα του Πολιούχου Αγίου έχει σιγήσει από καιρό. Λένε πως ο κίνδυνος της κατάρρευσης του τρούλου επέβαλε τη σιγή. Από χρόνια τώρα ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης πουλάει εκκλησιαστικά κτήματα με τη δικαιολογία της αποκατάστασης των ζημιών του κωδωνοστασίου. Και η αποκατάσταση δεν πραγματοποιείται.

Αλλά και τα γύρω μαγαζιά, ακολουθώντας το τουριστικό ρεύμα, άλλαξαν εκ βάθρων το εμπόρευσμά τους. Και εκεί που άλλοτε πουλούσαν τα ιερά άμφια, τα καντήλια και τους πολυελαίους, τα δισκοπότηρα και τις λαμπάδες, αντικρύζεις πλέον απλωμένα σε όλο το μήκος του δρόμου παντός είδους ευτελή πολύχρωμα και χυδαία πάνινα κατασκευάσματα, μπλούζες και μπλουζάκια, πουκάμισα και πουκαμίσες, φούστες και φουστάνια, καπέλα και καπελαρώνες και ό,τι πιο ευτελές και πρόστυχο μπορεί να φαντασθεί ο νους του ανθρώπου. Αλλού πάλι βλέπεις να εκτίθενται κατά χιλιάδες κακότεχνα αντίγραφα από αρχαία αγαλματίδια, αμφορείς, υδρίες, ληκύθους και οινοχόες παντός είδους και μεγέθους που πλασάρονται στους αφελείς τουρίστες ως σπάνια αρχαιολογικά ευρήματα του Κεραμεικού, των Δελφών ή της Ολυμπίας. Βέβαια το φαινόμενο της ευτελούςπραμάτειας δεν περιορίζεται στο Καντούνι του 'Αγίου, αλλά επεκτείνεται πλέον σ' ολόκληρη την πόλη αποτελώντας προσοδοφόρα πηγή για τους σύγχρονους Κερκυραίους.

Σκέπτονται όμως πολλοί, μαζί κι ο φίλος μας, που δεν διακατέχεται ως γνωστόν από τη θρησκευτικότητα του μακαρίτη κυρ-Γιώργη, αλλά που σέβεται τη θρησκευτικότητα των άλλων και υποβάλλεται από την κατανυκτικότητα των ιερών χώρων, μήπως τουλάχιστον το Καντούνι του 'Αγίου θα 'πρεπε να διατηρήσει την παραδοσιακή του ατμόσφαιρα, με πεζοδρόμηση και με πλακόστρωση, αλλά και με την απομάκρυνση όλων

αυτών των ευτελών εμπορευμάτων που θυμίζουν ξεπεσμένα εμποροπανηγύρια στα πιο απομακρυσμένα ημιαστικά κέντρα της χώρας μας;

Ας εγκαταλείψουμε όμως το Καντούνι του Αγίου κι ας μπούμε στην οδό Καποδιστρίου, μήπως φτάσουμε κάποτε και στο ξενοδοχείο. Ο δρόμος αυτός διαθέτει το πλάτος μιας κανονικής οδού και αποτελούσε από τότε στοιχείο τουριστικής προβολής του τόπου. Βέβαια δεν γίνεται πλέον συζήτηση για απλωμένες μπουγάδες, ούτε για περιφερόμενα γαϊδουράκια.

Η ανατολική πλευρά του δρόμου καταλαμβάνεται απ' τα δύο τεράστια κτιριακά συγκροτήματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, των οποίων η ανατολική πλευρά σε όλο το μήκος της στηρίζεται στα λεγόμενα «βόλτα» και αποτελεί το γνωστό «Λιστόν», εντευκτήριο άλλοτε των αρχοντάδων του τόπου και ήδη ορμητήριο των «καμακιών» του νησιού. Γι' αυτό όμως θα μιλήσουμε εκτενέστερα πιο κάτω.

Σε κάποια στιγμή καθώς προχωρούσαν την οδό Καποδιστρίου, ακούστηκε και η φωνή του αχθοφόρου:

— Φτάσαμε, κύριε.

Και έδειξε στο φίλο μας την είσοδο κάποιου σπιτιού, που κάθε άλλο παρά ξενοδοχείο θύμιζε. Μια κοινή είσοδος ενός παλιού κερκυραϊκού σπιτιού. Το μόνο στοιχείο που την ξεχώριζε απ' τις υπόλοιπες εισόδους ήταν η επιγραφή κολλημένη δίπλα στην πόρτα. *Pension Suisse*.

Ανέβηκαν στη ρεσεψιόν του ξενοδοχείου και ο νεαρός αχθοφόρος εγκατέλειψε πλέον το φίλο μας στα διερευνητικά βλέμματα του διοπτροφόρου ξενοδόχου.

Θα επαναλάβουμε εδώ, για τελευταία φορά όμως, γιατί αρχίζει να γίνεται ανιαρή, την ιστορία με τις βαλίτσες και την απογοήτευση του ξενοδόχου, τον εν συνεχεία εφησυχασμό του μόλις πληροφορήθηκε το σκοπό της αφίξεώς του και θα παραλείψουμε βέβαια τη συζήτηση μεταξύ του ξενοδόχου και του πελάτη ως ανούσια και περιττή.

Ένα πρόχειρο φαγητό στο διπλανό μπαρ του Χρυσομάλλη

και ένας μεσημεριάτικος ύπνος κάλυψαν τις ώρες μέχρι το απόγευμα. Αργά το απογευματάκι αποφάσισε να κάνει μια βόλτα με το λεωφορείο μέχρι το Κανόνι. «Θα απολαύσουμε απ' εκεί το Ποντικονήσι», σκέφτηκε, «και θα δούμε και τον κυρ-Μιχάλη, μήπως μας πει καμιά άλλη συμβουλή.»

Η διαδρομή με το λεωφορείο μέχρι το Κανόνι ήταν τότε μια μαγεία. Ο δρόμος του Κανονιού ήταν πλαισιωμένος από οργιαστική βλάστηση. Τους βαθύσκιωτους ελαιώνες διαδέχονταν καλοδουλεμένα περιβόλια με κάθε είδος οπωροφόρα δέντρα. Κάπου στο βάθος του κάθε περιβολιού ξεπρόβαλλε πάντοτε ένα χαρούμενο ισόγειο σπιτάκι που έδενε σωστά με το γύρω χώρο, πλημμυρισμένο από αναρριχόμενες τριανταφυλλιές και κάθε είδος άλλα λουλούδια. Όλο το περιβάλλον διατηρούσε τότε τη γαλήνη της εξοχής δημιουργώντας στο διερχόμενο επισκέπτη ρομαντική διάθεση.

Πού να φανταζόσουν, ότι αυτή η ειδυλλιακή διαδρομή και αυτός ο γαλήνιος χώρος θα καταντούσε κάποτε μια υποβαθμισμένη λαϊκή συνοικία που θα κακοποιείτο τόσο από τις ευτελείς κατασκευές που ξεπετάχτηκαν σε όλο το μήκος του δρόμου τα τελευταία χρόνια! Θα μιλήσουμε όμως γι' αυτό αργότερα.

Επί του παρόντος ας πάρουμε τον απογευματινό μας καφέ με τον κυρ-Μιχάλη, απολαμβάνοντας το θέαμα του Ποντικονησιού και του μοναστηριού της Βλαχέρνας, καθώς και των απέναντι ακτών του Περάματος. Η γλύκα του ανοιξιάτικου απογεύματος, η γαλήνη της θάλασσας, η οργιώδης βλάστηση τριγύρω και η διάχυτη μυρωδιά απ' τα ανθισμένα δέντρα, γαληνεύουν τους ανθρώπους, τους ημερεύουν και τους φέρουν πιο κοντά. Ίσως έτσι εξηγείται και ο ήπιος χαρακτήρας των ανθρώπων αυτού του νησιού.

Αυτά συζητούν οι δύο φίλοι και συμφωνούν απόλυτα. Σε κάποια στιγμή τα λόγια σταματούν. Ο καθένας κλείνεται στον εαυτό του. Είναι η ώρα της περισυλλογής και της αυτοσυγκέντρωσης. Ήδη έχει αρχίσει να σκοτεινιάζει. Οι μακρινές

βουνοκορφές της Ηπείρου έχουν χαθεί πια μέσα στην αχλύ της νύκτας. Οι πιο κοντινοί χώροι παίρνουν την ασάφεια ενός εμπρεσιονιστικού πίνακα.

Η ασάφεια αυτή του μισοσκοτάδου δίνει στο Ποντηκονήσι μια άλλη διάσταση. Θυμίζει τον ανεπανάληπτο πίνακα του Άρνολντ Μπαϊκλιν *Το νησί των μακάρων*. Η παραδείσια γαλήνη του σε υποβάλλει και σε οδηγεί ανεπαίσθητα σε εξωπραγματικές οπτασίες.

Ίσως κάποια μαγεμένα ανοιξιάτικα δειλινά, σαν κι απόψε, οι αγιασμένες ψυχές, βαριεστημένες όπως θα είναι απ' τη μονοτονία της αιώνιας γαλήνης τους, στις υποχθόνιες και απροσπέλαστες για τους ζωντανούς στοές του Άδου, εκεί απέναντι, κοντά στις εκβολές του Αχέροντα και στις όχθες της Αχερουσίας Λίμνης, όταν κάποτε τις πνίγει η νοσταλγία της ανθρώπινης ζωής, να ξεφεύγουν απ' την άγρυπνη παρακολούθηση του φοβερού Κέρβερου κι ανάλαφρες κι αέρινες να συγκεντρώνονται σ' αυτό το νησί των μακάρων για να χορέψουν το χορό τους, το μαγικό «χορό των αγιασμένων ψυχών του Άδου» υπό τους ήχους της υπερκόσμιας μουσικής του Γκλόκ.

Και δεν θα ήταν καθόλου απίθανο, κάποιες απ' αυτές, με έντονες ακόμα τις ανθρώπινες επιθυμίες, αντικρύζοντας από μακριά τα ηδονικά λικνίσματα των ημίγυμνων τουριστών στα παραθαλάσσια κέντρα του Περάματος, ερεθισμένες απ' τον απόηχο της μονότονης και γεμάτης ερωτισμό μουσικής ροκ, να ξεφεύγουν αθόρυβα απ' το υπόλοιπο τσούρμο των αγιασμένων ψυχών και ν' αναμιγνύονται με το πλήθος των αλαλαζόντων χορευτών για να νιώσουν κι αυτές κάποια γεύση της ανθρώπινης χαράς.

Και τότε μαζί με τους κορυβαντιόντες και ημίγυμνους τουρίστες και τους πιθηκίζοντες γηγενείς *Elles boivent avec l'oublie du ciel quitté le poison du desir dans des coups mortels*, όπως θα έλεγε ο ποιητής στους εξαισίους στίχους του.

Και όταν σε κάποια στιγμή φανούν στις απέναντι βουνο-

κορφές της Ηπείρου οι πρώτοι ιριδισμοί της ροδοδάκτυλης αυγής και οι ξενυχτισμένοι τουρίστες αποχωρήσουν σιγά-σιγά απ' τα νυχτερινά κέντρα με έκδηλα τα συμπτώματα της πλήξης, οι ανήσυχες ψυχές απογοητευμένες από την εμπειρία της λεγόμενης ανθρώπινης διασκέδασης και αηδιασμένες απ' την ανθρώπινη μωρία, θα επιστρέψουν βιαστικά στην παραδείσια γαλήνη τους.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η πανοραμική θέα,
η μελαγχολία του Καποδίστρια,
το επάρατο Filioque
και η ματαιοδοξία του Μαίτλαντ

Το πρωί τον ξύπνησε η καμπάνα του Αγίου. Ήταν ακόμα αρκετά νωρίς. Μα είχε χορτάσει τον ύπνο. Έναν ύπνο μολυβένιο που τον ξεκούρασε απόλυτα.

Άνοιξε κάποτε το ανατολικό παράθυρο του δωματίου. Το θέαμα που αντίκρουσε ήταν κάτι το ανεπανάληπτο. Η ανοιξιάτικη βροχούλα που είχε πέσει τη νύχτα είχε διώξει και το παραμικρό συννεφάκι απ' τον ουρανό και είχε λαμπικάρει τον ορίζοντα.

Πέρα μακριά στην ανατολή διαγράφονταν οι αλλεπάλληλες βουνοκορφές της Ηπείρου και της Αλβανίας, ανάμεσα απ' τις οποίες είχε προβάλει ο ανοιξιάτικος ήλιος που σκορπούσε τη ζωογόνο θαλπωρή του. Όλα γύρω, και ο φυσικός περίγυρος, και η θάλασσα στο βάθος, και τα κτίρια που υψώνονταν, έδεναν τόσο αρμονικά μεταξύ τους, ώστε νόμιζες πως αν κάτι απ' όλα αυτά έλειπε, θα αποτελούσε παραφωνία στον τόσο εξαίσιο

ζωγραφικό πίνακα που αντίκρυζε.

Ας τα πάρουμε όμως όλα με τη σειρά, μήπως καταφέρουμε να δώσουμε με τις πενιχρές περιγραφικές μας δυνατότητες κάποια αμυδρή εικόνα του ανεπανάληπτου ταμπλό.

Σε μικρή απόσταση απ' το παράθυρο υψώνονταν τεράστια αιωνόβια αιθαλή δέντρα που αποτελούσαν το ασφαλές κρησφύγετο κάθε είδους πουλιών. Χιλιάδες πουλάκια τιτίβιζαν εκεί το πρωινό τους τραγούδι, ενώ τα χελιδόνια με την επίσημη στολή τους αυλάκωναν το γύρω αέρινο χώρο, με ακατανόητες για τους ανθρώπους ομαδικές εξορμήσεις.

Τη δενδροστοιχία διαδέχετο ένας τεράστιος χλωροτάπητας, που ανέδινε ύστερα από την ανοιξιιάτικη βροχή της νύχτας τις μύχιες μυρουδιές της γης. Είναι γήπεδο του κρίκετ που εξακολουθεί απ' την εποχή της Αγγλοκρατίας να αποτελεί το παραδοσιακό παιχνίδι των Κερκυραίων.

Δεξιά απ' την πλατεία του κρίκετ, με κάποια υψομετρική διαφορά, εκτείνεται απέραντη η Άνω Πλατεία, πλαισιωμένη σε διαδοχικές σειρές από ολάνθιστες πλέον φιλύρες, οι οποίες βαλαντώνουν το χώρο με το μεθυστικό τους άρωμα που φτάνει μέχρι και το παράθυρο του ξενοδοχείου και μαγεύει το φίλο μας. Στην κορυφή της Απάνω Πλατείας διακρίνεται το μεγάλο πρεπο άγαλμα του πρώτου Κυβερνήτη της χώρας. Ο Ιωάννης Καποδίστριας στημένος εκεί ψηλά, σε περίοπτη θέση, αντικρύζει με σκεπτικισμό και έκδηλη μελαγχολία τις απέναντι βουνοκορφές της υπόλοιπης Ελλάδας.

Ασφαλώς πρέπει να σκέπτεται τη μοίρα αυτού του λαού, που ενώ του δόθηκε τότε μια μοναδική ευκαιρία, παρά τον αναχρονιστικό κλοιό της Ιερής Συμμαχίας και την αποπνιχτική αστυνόμευση του Μέτερνιχ, να κυβερνηθεί από έναν Έλληνα ευρωπαϊκού κύρους, με τεράστιες διοικητικές ικανότητες, που θα τον οδηγούσε κάποια μέρα σε ισότιμο θέση με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης, τα κατάφερε τελικά, χάρη στη στενοκεφαλιά, τη βουλιμία και το πρωτόγονο πείσμα των κοτσαμπάσηδων κυρίως της Μάνης, να γίνει το κλοτσοσκούφι της Ευ-

ρώπης και το ξέφραγο αμπέλι των ξένων συμφερόντων και τελικά να του φορτώσουν στην πλάτη τις ξενόφερτες δυναστείες που αγνοούσαν την ψυχοσύνθεση του ελληνικού λαού και αδιαφορούσαν φυσικά για τα πραγματικά συμφέροντά του.

Πώς μπορούσε όμως εκείνος ο πρωτόγονος Μανιάτης να καταλάβει τη στιγμή που δολοφονούσε τον Κυβερνήτη έξω από την εκκλησία του Άγιου Σπυρίδωνα στο Ναύπλιο, πως την ίδια στιγμή δολοφονούσε την ίδια την Ελλάδα και το μέλλον αυτού του λαού; Είπαν ότι υπήρξε αυταρχικός. Αλλά πώς αλλιώς μπορούσε να δημιουργήσει ένα σύγχρονο ευνομούμενο κράτος, μέσα στο μετεπαναστατικό χάος όπου βρισκόταν τότε η Ελλάδα;

Πώς μπορούσε να εξουδετερώσει τη φαγωμάρα των φατριών, το μίσος ανάμεσα στους Στερεοελλαδίτες και τους Πελοποννησίους, τις μικροφιλοδοξίες των πολιτικών της εποχής, την πονηριά του Κωλέττη, την ύποπτη αγγλοφιλία και τις παλινωδίες του Μαυροκορδάτου και πάνω απ' όλα τη βουλιμία των κοτσαμπάσηδων που φιλοδοξούσαν ν' αντικαταστήσουν τους μπέηδες και τους αγάδες της Τουρκοκρατίας;

Ας αφήσουμε όμως αυτό το θέμα επειδή είναι τεράστιο κι ας γυρίσουμε στην πανοραμική θέα απ' το παράθυρο του ξενοδοχείου μας. Ας σταθούμε για λίγο στη μεγαλοπρέπεια και την επιβλητικότητα του Παλαιού Φρουρίου, που υψώνεται απέναντί μας στο βάθος και πλαισιώνεται αριστερά απ' τον κατάφυτο κήπο του Μποσκέτου και λίγο πιο κάτω απ' την πανέμορφη εκκλησιά της Μαντρακίνας. Το φρούριο αυτό που κατ' ουσίαν αποτελεί έναν απόρθητο βράχο μέσα στη θάλασσα και συνδέεται με την ξηρά μόνο με ένα γεφυράκι, αποτελούσε επί αιώνες το σταθερότερο οχυρό της Γαληνοτάτης για την κυριαρχία του Βορείου Ιονίου και της Αδριατικής.

Εδώ, μπροστά σ' αυτό το βράχο έσπασε το 1716 η ορμή της τουρκικής αρμάδας. Ήταν τότε που οι στρατιωτικές δυνάμεις της Βενετίας ενωμένες με τις δυνάμεις του αυτοκράτορα

της Αυστρίας Καρόλου, αλλά και με την ενεργό συμπαράσταση των Κερκυραίων κατόρθωσε υπό την ηγεσία ενός προικισμένου αρχηγού, του Στρατάρχη Μαθθία, κόμη του Σολεμβούργου, να αποκρούσει τις τουρκικές ορδές. Βέβαια ο θρύλος και η λαϊκή πίστη απέδωσε τότε τη στρατιωτική αυτή επιτυχία στη θαυματουργό επίδραση του Άγιου Σπυρίδωνα.

Αλλά η αδέκαστη ιστορία συμπεραίνει πως η συνένωση των χριστιανικών δυνάμεων της Δύσης και της Ανατολής αποτελούσαν τότε το μοναδικό τρόπο να αντιμετωπισθεί η τουρκική ορμή. Τρανταχτό παράδειγμα υπήρξε και παλαιότερα η Ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571, όταν οι στρατιωτικές και ναυτικές δυνάμεις της Δύσης με αρχηγό τον Δον Ζουάν ντ' Αούστρια και με τη συμμετοχή αξιόλογων ελληνικών δυνάμεων κατετρόπωσαν την αρμάδα του Μουεζίν-Ζαντέ-Αλή, που σκοτώθηκε κιόλας κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας. Αξιόλογη υπήρξε και η συμμετοχή των Κερκυραίων στη ναυμαχία αυτή. Τέσσερα πλοία και χίλιοι πεντακόσιοι Κερκυραίοι οπλίτες έλαβαν τότε μέρος σ' αυτή τη ναυμαχία. Πλοίαρχοι των τεσσάρων πλοίων ήταν ο Πέτρος Μπούας, ο Χριστόφορος Κοντόκαλης, ο Γιώργος Κοκκίνης και ο Στυλιανός Χαλικιόπουλος. Αλλά και Ζακύνθιοι και Κεφαλλονίτες και ιδίως Κρήτες πήραν μέρος στη ναυμαχία και πολέμησαν ηρωικά μαζί με τους Δυτικούς. Τεράστια απήχηση είχε αυτή η ναυμαχία στο φρόνημα των Χριστιανών σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Παντού έγιναν δοξολογίες. Ποιητές και καλλιτέχνες απαθανάτισαν το γεγονός. Αξιόλογοι άνθρωποι της εποχής επισήμαναν τη νίκη αυτή του Χριστιανισμού.

Ο μεγάλος Θερβάντες, που πήρε μέρος στη ναυμαχία ως απλός στρατιώτης και τραυματίστηκε εκεί, υπογραμμίζει στο πρώτο μέρος του *Δον Κιχώτη* ότι η νίκη αυτή έγινε αφορμή να διαλυθεί η πλανερή ιδέα που είχε ο χριστιανικός κόσμος για το αήττητο των Τούρκων στη θάλασσα. Τότε, λέει, συνετρίβη η οθωμανική αλαζονεία. Αλλά και ο σοφός Μονταίν υποστηρίζει ότι η Ναυμαχία της Ναυπάκτου αποτέλεσε την

αρχή της βαθμιαίας και αναπότρεπτης κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Μοιραία όμως η σκέψη γυρίζει και στα παλιά, όταν «εάλω η Πόλη». Σε μια εποχή δηλαδή, όταν ο καλογερίστικος φανατισμός και η μισαλλοδοξία του θρησκευτικού κατεστημένου του Βυζαντίου, από το οποίο τόσο επηρεαζόνταν τότε η πολιτική ηγεσία, προτιμούσε να δει στους δρόμους της Βασιλεύουσας το τουρκικό σαρίκι, παρά την παπική τιάρα.

Πόσο αλήθεια θολώνει το μυαλό από τους δογματικούς φανατισμούς, αλλά και πόσο τραγικές επιπτώσεις έχει για έναν τόπο η παρέμβαση του δογματισμού στην πολιτική. Κάτι ξέρουμε και μεις, οι νεώτερες γενιές, από όλα αυτά! Πόσο σωστά χαρακτήρισε κάποτε ο σιδηρούς καγγελάριος της Πρωσίας Μπίσμαρκ την πολιτική ως «γνώση του εφικτού». Τη φράση αυτή επαναλάμβανε συχνά στους λόγους του και ο Καραμανλής, με το γερό χωριάτικο μυαλό του. Την ίδια φράση επανέλαβε κι ο Γκορμπατσώφ στο λόγο του για τα εβδομήντα χρόνια της Οκτωβριανής Επανάστασης. Πώς συγκλίνει η σκέψη των ανθρώπων, όταν διαθέτουν το ίδιο γερό και θετικό μυαλό, ανεξάρτητα αν στηρίζονται σε διαφορετικές κοσμοθεωρίες.

Ας επιστρέψουμε όμως σε κείνη την τραγική εποχή.

Βέβαια, η φριχτή λεηλασία της Πόλης το 1204 από τους Σταυροφόρους της 4ης Σταυροφορίας βοήθησε κατά πολύ στη δημιουργία αυτής της βλακώδους προτίμησης του τούρκικου σαρικού, από την παπική τιάρα. Αλλά κι απ' την άλλη μεριά, η μισαλλοδοξία του καθολικού κλήρου, η δίψα των παπών για κοσμική εξουσία, αλλά και η κοντόφθαλμη αρπαχτική πολιτική των Γενοβέζων και των Βενετών της εποχής βοηθούσαν κατά πολύ να διαιωνίζονται οι συνεννοήσεις για την ένωση των δύο εκκλησιών, που θα είχε ως αποτέλεσμα τη συνένωση των χριστιανικών δυνάμεων ενάντια στον κοινό εχθρό, στο σταυροδρόμι του ΙΕ' αιώνα.

Δεν σκέπτονταν και εκείνοι οι αφελείς στη Δύση ότι την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης θα ακολουθούσε κάποτε

και η πολιορκία της Βιέννης; Από μια τρίχα γλίτωσε τότε η Ευρώπη από την ισλαμική κυριαρχία.

Στον Ελλαδικό όμως χώρο η εμμονή της ηγεσίας της Ανατολικής Εκκλησίας στις δογματικές διαφορές με τον Καθολικισμό, κατά τη συγκεκριμένη εκείνη ιστορική στιγμή, υπήρξε ολέθρια για το Έθνος.

Τους είχε μαράνει, βλέπεις, εκείνο το επάρατο Filioque. Φαίνεται όμως, πως το Άγιο Πνεύμα για εκείνη τουλάχιστον την περίοδο δεν εκπορεύτηκε σ' αυτούς τους ανθρώπους, ούτε εκ του πατρός, ούτε και εκ του υιού, αλλιώς δεν εξηγείται η βλακώδης εμμονή τους στις δογματικές διαφορές με τους καθολικούς σε μια στιγμή που ο θανάσιμος κίνδυνος για το έθνος βρισκόταν επί θύραις.

Βέβαια υπήρξαν και κάποια φωτεινά μυαλά που έκρουσαν τον κώδωνα του κινδύνου. Υπήρξε κι ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων, ο φλογερός νοσταλγός του Πλάτωνα και ελληνολάτρης, που πρότεινε στον αυτοκράτορα Μανουήλ ολόκληρη σειρά ριζοσπαστικών μέτρων για τη αναμόρφωση του κράτους και άσκησε δριμύτατη κριτική κατά του εκκλησιαστικού κατεστημένου του Βυζαντίου, αλλά και τόσοι άλλοι μυαλωμένοι άνθρωποι, που διέβλεπαν από καιρό το θανάσιμο κίνδυνο από την τουρκική λαίλαπα.

Ας επιστρέψουμε όμως στο Παλιό Φρούριο και μπροστά στην είσοδό του ας θαυμάσουμε το μαρμαρένιο άγαλμα του Στρατάρχη Μαθθία, κόμη του Σολεμβούργου, που η Γαληνοτάτη παραβαίνοντας την μακραίωνα παράδοσή της να μην στήνει αγάλματα σε ζωντανούς, το όρθωσε έξω από το φρούριο ενώ ζούσε ακόμα ο Στρατάρχης, ως ένδειξη ιδιαίτερης τιμής στον ήρωα-πολεμιστή.

Το Παλιό Φρούριο έχασε βέβαια με τον καιρό τη στρατιωτική του χρησιμότητα, δεν έχασε όμως τη μεγαλοπρέπεια και την ομορφιά του κι αποτελεί ακόμα το καύχημα των Κερκυραίων. Δυστυχώς όμως τα σημάδια του χρόνου το αυλακώνουν μέρα με τη μέρα εντονότερα και κανένα μέτρο δεν λαμβάνεται

για την συγκράτηση της φθοράς. Το κράτος αδιαφορεί και η τοπική αυτοδιοίκηση λαχανοφιλοσοφεί. Πολύ φοβάμαι πως μέχρις ότου αποφασίσουν οι εγκέφαλοι της εξουσίας για την αποκατάσταση και για τον τελικό προορισμό του, το Παλιό Φρούριο θα έχει καταρρεύσει τελείως.

Ας συνεχίσουμε όμως την περιήγησή μας. Αριστερά στο βάθος υψώνεται μεγαλόπρεπο και επιβλητικό το ανάκτορο της αγγλικής «Προστασίας». Απ' την πρώτη στιγμή σε εντυπωσιάζει η μεγαλοπρέπεια του κτιρίου, παράλληλα όμως ξενίζει η εμφανής διαφορά της αρχιτεκτονικής του γραμμής απ' την παραδοσιακή βενετσιάνικη αρχιτεκτονική των άλλων κτιρίων του τόπου. Η θεμελίωση του κτιρίου άρχισε στις 23 Απριλίου 1819 και τα εγκαίνιά του έγιναν ύστερα από τέσσερα χρόνια. Τυπικά ονομάζεται Ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου και η ονομασία του συνδέθηκε με το τάγμα των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου, που ιδρύθηκε την ίδια χρονιά (1819) στην Αγγλία και απέβλεπε στην απονομή παρασήμων σε κατοίκους των Ιονίων νήσων και της Μάλτας ή και σε Εγγλέζους που εξυπηρέτησαν κατά καιρούς τα συμφέροντα της Μεγάλης Βρεταννίας. Χτίστηκε με πέτρες που κουβαλήθηκαν από τη Μάλτα (σαν να μην υπήρχε στην Κέρκυρα η πέτρα απ' τις Σινιές) και αποτελούσε μια έμπρακτη εκδήλωση του μεγαλείου της προστατίδας δύναμης και μια απόδειξη της απέραντης ματαιοδοξίας του Πρώτου Λόρδου Αρμοστή Σερ Τόμας Μαίτλαντ. Μόνο που δεν μπόρεσε ο καημένος να το χαρεί, γιατί πέθανε κάπου στα τέλη του 1823 ή στις αρχές του 1824 και μόνο οι διάδοχοί του στην Αρμοστία, ο Φρειδερίκος Άνταμ και ο Λόρδος Νούζεντ το γλέντησαν με την ψυχή τους.

Χτίστηκε σύμφωνα με την καθιερωμένη την εποχή εκείνη αρχιτεκτονική της Αντιβασιλείας στην Αγγλία και βάσει σχεδίων του Μηχανικού Συνταγματάρχη Σερ Τζώρτζ Ουϊτμορ. Αποτελείται από το κυρίως κτίριο και τις δύο πλαϊνές πτέρυγες του που τις συνδέουν δύο επιβλητικές πύλες σε σχήμα τόξου. Ολόκληρη η πρόσοψή του διακοσμείται με μια σειρά από

εντυπωσιακές κολόνες δωρικού ρυθμού κατ' απομίμηση του Παρθενώνα. Οι κολόνες αυτές λαξεύτηκαν από μονοκόμματο μάρμαρο και εντυπωσιάζουν. Το κυρίως κτίριο επιστέφεται με το έμβλημα της Επτανήσου, με μια παράσταση της Βρεταννίας και με κάποιες άλλες αγγλικές παραστάσεις. Κατά το φίλο μου αρχιτέκτονα κύριο Νάνε Κόλλα, βαθύ μελετητή της Κερκυραϊκής ιστορίας και ιδιαίτερα του πολιτισμού της, στην αρχική του μορφή το ανάκτορο, επάνω απ' τα τεράστια ξύλινα δοκάρια από δρυ ή οξιά, καλύφθηκε με φύλλα μολύβδου σε ολόκληρη τη στέγη και πάνω από το μολύβι με πλάκες από σχιστόλιθο.

Η «Ψωροκώσταινα» όμως, μόλις περιήλθε το ανάκτορο στην εξουσία της, αφαίρεσε το μολύβι της στέγης και ήδη το κτίριο καλύπτεται από κακόμορφες λαμαρίνες. Τι να πεις;

Η υψωμετρική διαφορά της κυρίας πρόσοψης του κτιρίου εν σχέσει προς το δημόσιο δρόμο, καθώς και τα δέντρα των κήπων δεν αφήνουν σήμερα ελεύθερη τη θέα ολόκληρου του συγκροτήματος και έτσι γάγεται απ' τα μάτια η δεξιά αψίδα μαζί με τη συνεχόμενη δεξιά πτέρυγα και υποβαθμίζεται η ομορφιά του κτιρίου.

Η φίλη μας Μαρί Ασπιώτη με τη γλαφυρότητα που διακρίνεται στα γραπτά της, περιγράφει στο αξιόλογο βιβλίο της *Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου και η Βασιλική Έπαυλη του Μον Repos* τις επίσημες εκδηλώσεις που γίνονταν κατά την περίοδο της «Προστασίας» σ' αυτό το ανάκτορο καθώς και τις λαμπρές δεξιώσεις, τις βεγγέρες και τους χορούς που γίνονταν εκεί, υπό την επίβλεψη της γυναίκας του Λόρδου Αρμοστή Φρειδερίκου Άνταμ, της Κερκυραίας Νίνας Παλατιανού.

Φαίνεται πως τα χρόνια εκείνα οι κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στην καλή κοινωνία του τόπου απ' τη μια μεριά, και των εκπροσώπων της προστάτιδας δύναμης απ' την άλλη, ήταν πολύ στενές και εγκάρδιες και η ανάμνηση αυτής της εποχής μεταφέρεται από γενιά σε γενιά μέχρι τις μέρες μας,

στους εκπροσώπους των παλιών σπιτιών της Κέρκυρας ως η «χρυσή εποχή» της Κερκυραϊκής κοινωνίας.

Βέβαια η ευχάριστη και ανέμελη αυτή ζωή περιοριζόταν δυστυχώς στον κύκλο της καλής κοινωνίας του τόπου. Γιατί, αν πιστέψουμε τα γραφόμενα του Σπύρου Κατσαρού στο βιβλίο του *Η ιστορία της Κέρκυρας*, η αθλιότητα, η πείνα, και η κακομοιριά που έδερνε τον απλό λαό και ιδιαίτερα τους χωριάτες του τόπου εκείνη την εποχή, ήταν κάτι το φοβερό.

Η ανάλυση όμως αυτού του θέματος που είναι τόσο καυτό, θα μας εξέτρεπε απ' την πανοραμική θέα αυτής της όμορφης γωνιάς της πόλης, γι' αυτό και την αφήνουμε για αργότερα, όταν γνωρίσουμε καλύτερα τον τόπο και τους ανθρώπους του, καθώς και την ιστορία αυτού του νησιού.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Το παιγνίδι του έρωτα (σε πολλές φάσεις)

Κάποτε σκέφτηκε ο φίλος μας ν' αφήσει το ωραίο θέαμα και να κατεβεί στο Λιστόν για καφέ. Μπαίνοντας στο χώρο του Λιστόν εντυπωσιάζεσαι απ' την πρώτη στιγμή. Δύο τεράστια οικοδομικά συγκροτήματα που βλέπουν δυτικά προς την οδό Καποδιστρίου και ανατολικά προς την οδό Γεωργίου Α' και πιο πέρα στην απέραντη Κάτω Πλατεία καταλαμβάνουν εδώ τον χώρο.

Η ανατολική αυτή πλευρά των δύο οικοδομικών συγκροτημάτων καταλαμβάνεται, σε όλο το μήκος του ισογείου χώρου των, από δύο στοές (μια για κάθε συγκρότημα) που στηρίζονται σε γεροδεμένες κολόνες. Οι κολόνες συνδέονται μεταξύ τους με τόξα. Αυτές είναι «τα βόλτα». Το σύνολο του χώρου αυτού αποτελεί «το Λιστόν». Τα περισσότερα ισόγεια καταστήματα που έχουν είσοδο απ' τη στοά αυτή και παλαιότερα, αλλά και μέχρι σήμερα χρησιμοποιούνταν σαν κέντρα αναψυχής. Βρισκόμαστε στο κοσμικότερο σημείο της πόλης.

Τα οικοδομικά αυτά συγκροτήματα μαζί με τα βόλτα κατασκευάστηκαν κατά τον ειδικό μελετητή σταδιακά κατά την εποχή της Γαλλικής Κυριαρχίας στην Κέρκυρα, στις αρχές δηλαδή του δεκάτου ενάτου αιώνα και προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν ως κατοικία των Γαλλικών στρατευμάτων κατοχής.

Το αρχικό σχέδιο του αρχιτέκτονα Λεσσέψ, πατέρα του κατασκευαστή της διώρυγας του Σουέζ, απέβλεπε να συνεχιστεί η οικοδόμηση με στοές μέχρι το τέρμα της Άνω Πλατείας και της οδού Καποδιστρίου, δίπλα στο άγαλμα του Καποδίστρια. Χτίστηκε όμως σταδιακά, όπως είπαμε. Σε μια παλιά γκραβούρα που βρίσκεται στην Αναγνωστική Εταιρεία και που αναφέρεται σε κάποια λειτανία του Αγίου Σπυρίδωνα, φαίνεται κατασκευασμένο ένα μόνο τμήμα του Λιστόν, ενώ ο υπόλοιπος χώρος είναι ακόμα αδιαμόρφωτος. Τα σχέδια των δύο συγκροτημάτων με τα βόλτα μιμούνται την οδό Ριβολί του Παρισιού.

Πολλές συζητήσεις έγιναν και γίνονται ακόμα για την ονομασία «Λιστόν». Κάποιοι υποστηρίζουν πως απ' το χώρο αυτό δικαιούνταν να περάσουν, εκείνα τα χρόνια της έντονης διάκρισης των κοινωνικών τάξεων, μόνο όσοι ήταν γραμμένοι στη λίστα του *Λίμπρο ντ' όρο*.

Βέβαια με την πάροδο του χρόνου κατέληξε να γίνει ο χώρος αυτός το νυφοπάζαρο του τόπου, τα τελευταία όμως χρόνια με την τεράστια ανάπτυξη του τουρισμού αποτελεί πλέον το ορμητήριο των «καμακιών» του νησιού.

Τα σερβιριζόμενα εδώ ποτά και λοιπά τερψιλαρύγγια, άλλοτε ήταν ο πατροπαράδοτος καφές με τις πολυποίκιλες ονομασίες του: βαρύς γλυκός, γλυκός βραστός, μέτριος με ολίγη και δεν συμμαζεύεται. Σήμερα όμως, που τα πάντα εδώ έχουν εξευρωπαϊστεί, όταν κάποιος απροσάρμοστος στις σύγχρονες εξελίξεις εμμένει στην πατροπαράδοτη συνήθεια του βαρύ γλυκού ή του μέτριου, η τιμή των οποίων είναι καθορισμένη σε λογικά πλαίσια από την αγορανομία, θα α-

ντιμετωπίσει οπωσδήποτε το περιφρονητικό βλέμμα του γκαρσονιού, συνηθισμένου σε παραγγελίες με ευρωπαϊκή ορολογία: Νεσκαφέ-φραπέ, εσπρέσο, καπουτσίνος και τα λοιπά συναφή με τις πολυποίκιλες ονομασίες που δεν τελούν υπό αγορανομικό έλεγχο. Γι' αυτό και κάποιοι παλιοί θαμώνες χαρακτηρίζουν σήμερα το άλλοτε «Λιστόν» ως «των ληστών».

Ας γυρίσουμε όμως στα παλιά, όταν ο φίλος μας κατέβηκε για πρώτη φορά εδώ να πιει τον καφέ του.

Εκείνα τα χρόνια οι πελάτες των καφενείων του Λιστόν, ιδιαίτερα τα πρωινά, ήταν ελάχιστοι και μάλλον Κερκυραίοι. Η εμφάνιση κάποιου ξενομερίτη γινόταν αμέσως αντιληπτή απ' τους θαμώνες των καφενείων.

Ενώ απολάμβανε λοιπόν τον καφέ του κάτω απ' τα αιωνόβια δέντρα, μια θορυβώδης παρέα από κορίτσια ξεχύθηκε με ορμή στο διπλανό τραπέζι. Ας παρακολουθήσουμε για λίγο τη συζήτηση των κοριτσιών αυτών. Κάποιες απ' αυτές πρέπει να ήταν φοιτήτριες που μόλις γύρισαν απ' την Αθήνα και έσπευσαν να συναντήσουν τις παλιές συμμαθήτριές τους για να θυμηθούν τα χρόνια του σχολείου, τις καζούρες με τους καθηγητές, τις αντιγραφές στους διαγωνισμούς, την αγωνία για την έκδοση των αποτελεσμάτων. Κάποτε θα αναφερθούν και σε κάποιους γόητες του κινηματογράφου. «Είδες με πόσο πάθος φίλούσε ο Κλαρκ Γκαϊήμπλ τη Βίβιαν Λη στο *Όσα παίρνει ο άνεμος*» κτλ. Όλες είχαν στα μάτια τους τη φλόγα της νιότης, τη λαχτάρα της ζωής. Σ' όλες έβλεπες την προσδοκία του μεγάλου έρωτα, που θα συντάραζε τον εσωτερικό τους κόσμο και θα ολοκλήρωνε τον προορισμό τους στη ζωή. Είμαστε ακόμα στην εποχή που κάθε κοπέλα στα όνειρά της έβλεπε το πριγκιπόπουλο του παραμυθιού, που έρχεται καβάλα στο όμορφο άλογό του για να την πάρει και να την οδηγήσει στο μυθικό του παλάτι. Και είχε τόση γλύκα η κουβέντα αυτών των κοριτσιών! Τα λόγια τους σαν κελάηδημα συναγωνίζονταν τα τιτιβίσματα των πουλιών που πλημμύριζαν τα γύρω δέντρα. Η ομιλία της Κερκυραίας μοιάζει περισσότερο με τραγούδι.

Έχει μια ιδιάζουσα μελωδία κι έναν ιδιάζοντα τόνο τελείως διαφορετικό απ' τον τόνο των Ζακυνθινών ή των Κεφαλληνίων και βέβαια τελείως αλλιώτικο απ' τη φωνή των κοριτσιών της άλλης Ελλάδας. Με την πάροδο του χρόνου τη συνηθίζεις και δεν σου κάνει πλέον εντύπωση. Η πρώτη εντύπωση όμως είναι έντονη.

Κάποτε φαίνεται, όταν εξαντλήθηκαν όλα τα θέματα μεταξύ τους, πρόσεξαν και το φίλο μας εκεί δίπλα. Ήταν κι αυτός τότε νέος. Είχε κι αυτός τότε στα μάτια του τη φλόγα της ζωής. Τα ξανθά του μαλλιά επιμελώς ατημέλητα, συνταιριασμένα με τα γυαλιά του και μια φυσιογνωμία όχι και τόσο αποκρουστική, δημιουργούσαν στο θεατή μια ψευδαίσθηση πνευματικότητας. Κυρίως όμως η μαγεία του άγνωστου θα τράβηξε την προσοχή των κοριτσιών. Για να πούμε τώρα και του στραβού το δίκιο, όλο και του καλάρεσαν τα κοιτάγματα των κοριτσιών. Έλα όμως που η βέρα στο αριστερό του χέρι γυάλιζε, η αθεόφοβη, από μακριά. Σκεφτόταν βέβαια και τον όρκο πίστεως που είχε δώσει κάποτε στην Κόνιτσα, αλλά ταυτόχρονα σκεφτόταν και τον Οδυσσέα. Κι αυτός είχε στο νου του την Ιθάκη και την Πηνελόπη, όμως δεν τον εμπόδισε και την Κίρκη να βολέψει, και την Καλυψώ να μην κακοκαρδίσει, αλλά κι εδώ στην Κέρκυρα όταν πρωτοήρθε γυμνός και κακομοίρης, του γυάλισε και η Ναυσικά. Μ' αυτά κι αυτά, έλεγε, έγινε μεγάλος και τρανός ο Οδυσσέας και τον ξέρει σήμερα ο κόσμος όλος. Τι θα γίνει όμως με τη βέρα; σκεφτόταν. Όπως ήταν πρωτόφερτος απ' τις βουνοπλαγιές της Πίνδου και η μυρωδιά του κουτόχορτου εξακολουθούσε να ασκεί την καταλυτική της επίδραση στις νοητικές του δυνάμεις, νόμιζε ο αφελής πως η βέρα ήταν το εμπόδιο. Δεν καταλάβαινε τότε πως ακριβώς αυτό το πραγματάκι αποτελούσε επί αιώνες και αποτελεί ακόμα και σήμερα το ασφαλέστερο στοιχείο της εχεμύθειας και την πιο σίγουρη προϋπόθεση για την επιτυχία των τοιούτου είδους ενασχολήσεων. Έβγαλε λοιπόν κι αυτός τη βέρα του στα μουλωχτά και την έβαλε με τον επιβαλλόμενο

σ' αυτές τις περιστάσεις σεβασμό, στη μέσα τσέπη του σακκακιού του.

Κάποτε τα κοιτάγματα με τα κορίτσια τα διαδέχτηκε η κουβεντούλα. Περί ανέμων και υδάτων δηλαδή. Κάθε μέρα που περνούσε όλο και περιοριζόταν ο κλοιός των κοριτσιών. Κάποτε έμεινε μόνο μια κοπέλα με κάτι πελώρια αμυγδαλωτά μαύρα μάτια που έβγαζαν φωτιές. Κατά... σύμπτωση ήταν η ίδια που του είχε μπει στο μάτι απ' την πρώτη στιγμή.

Κάπου εδώ όμως θα πρέπει να κλείσουμε αυτό το κεφάλαιο και να επιτρέψουμε στους περίεργους φίλους που μας τηλεφωνούν τακτικά ρωτώντας για την πρόοδο του βιβλίου, καθώς και στη συμπαθέστατη κυρία που ήθελε να δει το φίλο μας «γυμνό», να δουλέψει κάπως και η φαντασία τους. Να μην τα περιμένουν όλα από τον συγγραφέα. Ίσως τα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξουν να είναι ακόμα πιο κολακευτικά για το φίλο μας, από τα πραγματικά αποτελέσματα της τότε δραστηριότητάς του. Προς αποφυγή όμως αυθαιρέτων συμπερασμάτων και εξωπραγματικών παρομοιώσεων, θα πρέπει να διευκρινίσουμε εδώ πως η κοπέλα αυτή, με τα πελώρια μάτια όλο φωτιά και τα λοιπά, σε λίγο καιρό έφυγε για την Αθήνα. Καλοπαντρεύτηκε εκεί, έφτιαξε οικογένεια, έζησε ευτυχισμένη. Όταν ύστερα από χρόνια γύρισε κάποιο καλοκαίρι στην Κέρκυρα, η μόνη της απασχόληση ήταν πλέον να περιφέρεται στην πλατεία μ' ένα καροτσάκι όπου τσίριζε δαιμονιωδώς κάποιος μπόμπιρας. Ήταν το εγγονάκι της. *Sic transit gloria mundi*. Όσο για μας, ας μας επιτρέψει ο αναγνώστης να το γυρίζουμε κάθε τόσο στη λαχανοφιλοσοφία. Βλέπεις, το βίτσιο αυτό είχε κολλήσει του φίλου μας απ' την παιδική του ηλικία. Σαν κάποιες παιδικές ασθένειες που όταν τις κολλήσεις μια φορά, κάτι θα σου αφήσουν για όλη σου την υπόλοιπη ζωή.

Τι ρόλο έπαιζε τα χρόνια εκείνα το ερωτικό στοιχείο στη ζωή του Κερκυραίου; Πρέπει να το διευκρινίσουμε ευθύς εξ αρχής: κυριαρχικό. Παντού βέβαια, σε όλα τα πλάτη και μήκη της Γης, ο έρωτας αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που διέπει τη

ζωή των ανθρώπων. Εδώ όμως, σ' αυτό τον ευλογημένο τόπο, με την οργιαστική βλάστηση, το ζεστό κλίμα και τις απaráμιλλες φυσικές καλλονές ο έρωτας είναι το κάτι άλλο. Είναι ολόκληρη η ζωή. Τα πάντα ξεκινούν απ' αυτόν και καταλήγουν σ' αυτόν. Οι ταξικές διαφορές αδρανούν μπροστά στο ερωτικό στοιχείο. Ο απλός χωρικός που αποκαλεί με σεβασμό και δέος τον άρχοντα της πόλης «αφέντη», θα εκδηλώσει απλά και απέριττα τα ερωτικά του αισθήματα στην όμορφη αρχόντισσα. Θα της μιλήσει με θάρρος, θα τραγουδήσει την ομορφιά της, θα της προσφέρει κάποιο λουλούδι όταν πρέπει. Κάθε γυναίκα οποιασδήποτε ηλικίας αποζητά το κομπλιμέντο από τον άνδρα, το αποδέχεται και το αξιολογεί. Ποτέ δεν θα το θεωρήσει εξωπραγματικό. Αλλά ο έρωτας εδώ, ενώ αποτελεί κυριαρχικό στοιχείο της ζωής, δεν είναι το αβυσσαλέο πάθος. Μοιάζει περισσότερο με ένα παιγνίδι. Ένα παιγνίδι που δίνει χαρά και ζωή στον άνθρωπο. Εδώ δεν θα συναντήσεις ποτέ σου τον Χήθκλιφ, όπως μας τον παρουσιάζει η Έμιλυ Μπροντέ στα *Ανεμοδαρμένα ύψη*, ούτε και την Ελίντα, όπως διαγράφεται στην *Κυρά της θάλασσας* του Ίψεν. Ούτε τον Βέρθερο θα βρεις εδώ. Ακόμα περισσότερο δεν θα συναντήσεις πουθενά ούτε το Δημήτρη Καραμάζωφ, ούτε τον Ρακόζιν, με τα αβυσσαλέα πάθη τους.

Εδώ ο έρωτας μοιάζει πιο πολύ με κάποιες σκηνές από τα έργα του Γκολντόνι και των άλλων εκπροσώπων της Κομμέντια ντελλ' άρτε στην Ιταλία. Σου θυμίζει και λίγο το Βενετσιάνικο Καρναβάλι. Είναι, όπως είπαμε, το χαρούμενο παιγνίδι της ζωής. Το παιγνίδι όμως αυτό συνδυάζεται με κάποιον υπέρμετρο συναισθηματισμό. Σ' αυτό βοηθάει και η οργιαστική φύση και οι απάμιλλες φυσικές καλλονές του τόπου.

Αλλά παράλληλα ο έρωτας εδώ είναι συνυφασμένος με τον εγωισμό, με την εγωιστική απόλαυσή του. Το πνεύμα της θυσίας για τον έρωτα είναι δύσκολο να το συναντήσεις σ' αυτό το νησί. Όταν η γυναίκα κάποτε χάσει το σύντροφο της ζωής της, θα τον κλάψει βέβαια, θα τον πενθήσει, μα δεν θα τα

βάψει μαύρα για όλη της τη ζωή. Το φαινόμενο που παρατηρείται απέναντι στην Ήπειρο, όπου η χήρα δεν πρόκειται να βγάλει από πάνω της τα μαύρα μέχρι το θάνατό της, δεν θα το δεις στην Κέρκυρα. Οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους και οι ζωντανοί με τους ζωντανούς, λένε. Η ζωή συνεχίζεται και η γυναίκα θα επιδιώξει γρήγορα να ξαναφτιάξει τη ζωή της. Το ίδιο κι ο άντρας.

Από την ίδια εγωιστική αντίληψη ξεκινάει και η εύκολη αντιμετώπιση του διαζυγίου. Εδώ, όταν κάποτε η Κερκυραία στη συζυγική της ζωή διαπιστώσει ότι έσβυσε ο έρωτας για το σύζυγο, δεν θα διστάσει να προσφύγει στο διαζύγιο, όταν μάλιστα το σβήσιμο του έρωτα συνοδεύεται από την απομυθοποίηση και των υποτιθέμενων προσόντων του συζύγου. Υπάρχουν μάλιστα κοπέλες ακόμα πιο πρακτικές που θέλουν να ενημερωθούν εκ των προτέρων για τον τρόπο που θα μπορέσουν να απαγκιστρωθούν από τα δεσμά του γάμου.

Κάποτε εμφανίστηκε στο γραφείο του φίλου μας μια κοπέλα σαν τα κρύα τα νερά.

— Μπορείς να μου πεις, κύριε Τάδε μου, ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους μπορώ να πάρω διαζύγιο;

— Μα... είσαι παντρεμένη, εσύ;

— Όχι ακόμα, αλλά επειδή παρουσιάστηκε κάποιος υποψήφιος, θέλω να ξέρω από προηγούμενα πώς θα μπορέσω να απαλλαγώ απ' αυτόν αν μπερδευτούν τα πράγματα!

Το θέμα όμως του διαζυγίου εκεί απέναντι στα υποτιθέμενα αγια χώματα αντιμετώπιζονταν, εκείνα τουλάχιστον τα χρόνια με περισσότερη περίσκεψη. Πολλοί λόγοι ανάγκαζαν τη γυναίκα να είναι διστακτική ως προς τη λύση του γάμου της. Πρώτα βέβαια ήταν οι θρησκευτικές αναστολές *ους ο Θεός ήνωσε άνθρωπος μη χωριζέτω*. Αλλά και η οικονομική εξάρτηση της γυναίκας απ' τον άνδρα την έκανε συχνά να διστάζει να καταφύγει σ' αυτή τη λύση. Κυρίως όμως ήταν οι κοινωνικές προκαταλήψεις. Η συντηρητική Ηπειρωτική κοινωνία εκείνης της εποχής έβλεπε τη διαζευγμένη γυναίκα με κάποια υποψία.

— Ποιος ξέρει τι σουρλουλού ήταν και τη χώρισε ο άντρας της;

Αποφασιστικός όμως παράγοντας για τους δισταγμούς της γυναίκας ήταν εκείνα τα χρόνια ότι «Είναι από δεύτερο χέρι» και ότι «Τη γλέντησε ο προηγούμενος και έχασε πλέον την αξία της».

Με τόσο βάρβαρες συνήθειες λοιπόν που επικρατούσαν τότε εκεί, αναγκαζόταν και η γυναίκα να υπομένει ολόκληρη τη ζωή της ένα δεσμό κατ' ουσίαν ανύπαρκτο και στην ψυχή και στο σώμα και να καθίσταται η ζωή της ένα διαρκές μαρτύριο.

Αλλά νομίζω πως μας πήρε πάλι ο κατήφορος της λαχνοφιλοσοφίας και πρέπει πλέον να ξαναγυρίσουμε στο Λιστόν.

Κάποτε χάθηκε κι ο φίλος μας από εκεί.

Ο αγώνας της ζωής δεν του επέτρεπε πλέον να γαμπρίζει σ' αυτό το χώρο της ξεγνοιασιάς. Από τότε πέρασαν χρόνια και χρόνια. Τι χρόνια! Μια ολόκληρη ζωή.

Κάποτε επέστρεψε. Ήταν όταν εγκατέλειψε την επαγγελματική του δραστηριότητα. Αλίμονο όμως! Η φθορά του χρόνου ήταν εμφανής απάνω του. Η φλόγα της νιότης είχε σβήσει από τα μάτια του. Ίσως ν' αντικαταστάθηκε με μια βαθύτερη ενατένιση της ζωής και των πραγμάτων. Αυτά όμως αποτελούσαν για το Λιστόν δείγματα άνευ αξίας.

Αλλά και το Λιστόν είχε αλλάξει ριζικά. Από την τεράστια ανάπτυξη του τουρισμού στον τόπο είχε πλέον εξευρωπαϊστεί. Πανσπερμία μ' όλη τη σημασία της λέξης. Τα αγγλικά κυριαρχούσαν πλέον εδώ. Πού και πού ακούγονταν και λίγα γαλλικά, γερμανικά ή ιταλικά: πύργος της Βαβέλ δηλαδή.

Βέβαια δεν έλειπαν και οι παρέες των ντόπιων. Γεροδεμένα παιδιά με έκδηλη τη θρασύτητα στο βλέμμα, που προσπαθούν να μιμηθούν τους ξένους στα φερσίματα, στο ντύσιμο, στα παραγγελλόμενα ποτά. Κάποτε πάλι σε σοκάρει η κουβέντα των νεαρών της διπλανής παρέας. Κάτι σου θυμίζει η κουβέντα αυτή: πρόκειται για νέα παιδιά που κατέβηκαν απ' τα άγια χώματα εδώ, για ν' απολαύσουν τη «μεγάλη ζωή». Τους παρέ-

συρε η φήμη, πως στην Κέρκυρα γίνονται τα Σόδομα και τα Γόμορρα με τις τουρίστριες. Μα η φωνή τους γρέντζα, βαρειά και θορυβώδης, αποτελεί μια φρικτή παραφωνία δίπλα στα πολιτισμένα Εγγλεζάκια — αγόρια και κορίτσια — που συζητούν σιγά κι αθόρυβα στο διπλανό τραπέζι.

Ο φίλος μας νιώθει σ' αυτό το καινούριο περιβάλλον όπου βρέθηκε σαν το ψάρι έξω απ' το νερό. Ούτε οι ξένοι του πάνε με τον έκδηλα ανώτερο πολιτισμό τους, ούτε και οι ντόπιες παρέες με τις φωνασκίες και τις χωριατιές τους.

Κλεισμένος όπως ήταν επί χρόνια και χρόνια στο γραφείο του όπου ερχόταν καθημερινά σε επαφή με ένα διαφορετικό κόσμο, με τους ανθρώπους της δουλειάς και του μόχθου, ένιωθε εδώ, σ' αυτό το περιβάλλον, σαν ξένος. Και σκέπτεται: Καλά οι ξένοι. Αυτοί έρχονται εδώ για διακοπές και για ξεκούραση. Αλλά αυτά όλα τα γεροδεμένα παιδιά γύρω, που εγκαθίστανται από το πρωί μέχρι το βράδυ στο Λιστόν και πίνουν τα ποτά τους με ευρωπαϊκή φινέτσα, πώς ζουν; Πού βρίσκουν τα χρήματα και κάνουν τη μεγάλη ζωή, ενώ έχουν πάρει από καιρό διαζύγιο με την εργασία;

Με τον καιρό διαπίστωσε πως η πλειονότητά τους ήταν τα λεγόμενα «καμάκια», η πλέον ευτελής κατηγορία από τους νέους της εποχής μας. Εδώ πωλούν γοητεία είκοσι τεσσάρων καρατίων, προσποιούνται ευγένεια λόρδου, ψελλίζουν κάποιες εγγλέζικες λέξεις και επιδεικνύουν μεσογειακή επιβητορική ικανότητα αμφιβόλου αποτελεσματικότητας και όλα αυτά με τελικό σκοπό να προσποριστούν τα προς το ζειν από κάποιες αφελείς τουρίστριες προχωρημένης πάντοτε ηλικίας.

Φαίνεται όμως πως και η άλλη παρέα των θορυβούντων συμπατριωτών μου, σκέφτεται ο φίλος μας, πρέπει να ανήκει στην κατηγορία των «καμακιών», αν λάβει κανείς υπ' όψη του τον τρόπο με τον οποίο κοιτάζουν τις δύο μεσόκοπες Αγγλίδες του διπλανού τραπεζιού. Πρόκειται όμως για καμάκια σούι γκένερις: είναι τα καμάκια του βουνού και του λόγγου. Το είδος αυτό είναι σπάνιο στην αγορά των καμακιών, ίσως

γι' αυτό να είναι και μείζονος αγοραστικής αξίας.

Πώς όμως θα παραβληθούν με την φινέτσα των Κερκυραίων συναδέλφων τους; σκέπτεται ο φίλος μας με πατριωτικό ενδιαφέρον για τα ιδιόμορφα αυτά καμάκια. Αυτά όμως δεν πτοούνται. Ασφαλώς θα ποντάρουν σε κάποιες κρυφές διαστροφές των θυγατέρων της Αλβιώνος, ή και των ανδρών της (ο καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει), που κατεβαίνουν εδώ ομαδικά για ν' απολαύσουν τον έρωτα στην πρωτόγονη και βίαιη μορφή του, αλλά και στην οθωμανική του «παραλλαγή» που τόσο θέλγει μια μεγάλη μερίδα των τέκνων της κραταιάς Αλβιώνος.

Αυτά τα τόσο ηθικοπλαστικά είχε στο νου του ο φίλος μας, όταν ενέσκυψε στο διπλανό τραπέζι κάποια θορυβώδης παρέα από αγόρια και κορίτσια επίσης εντοπίας προελεύσεως. Όλα τους με κοντά πανταλονάκια και πολύχρωμα πουκαμισάκια, όπου κυριαρχούν οι παπαγάλοι και τα υπόλοιπα παραδείσια πουλιά, προβληματίζοντας τον αδαή θεατή για το φύλο στο οποίο ανήκει το καθένα απ' αυτά.

Εναπόθεσαν τα Μάλμπορο τους στο τραπέζι, παράγγειλαν το Νεσκαφέ-φραπέ τους και συνέχισαν τη φασαριώζικη κουβέντα τους που προφανώς είχε αρχίσει απ' το δρόμο. Κύριο θέμα της συζήτησης ήταν βέβαια οι καταπληκτικές επιδόσεις του Πατσαβούρα και του Κωλομητρούση κατά την κλοτσοπατινάδα της περασμένης Κυριακής. Η συζήτηση διανθίζεται σε περίπτωση διαφωνίας με ευγενέστατες παρατηρήσεις. Να η φράση που αποτελεί τη συνηθέστερη αντίδραση της διαφωνούσας κοπέλας, όταν κάποιος απ' τους νεαρούς της παρέας εκφέρει μια αντίθετη άποψη:

— Πάψε συ, ρε μαλάκα!

Αλλά κι ο νεαρός αμιλλάται σε ευγένεια τη διαφωνούσα κοπέλα:

— Άι γα..., μωρή, πού ξέρεις εσύ από τέτοια;

Και η σκέψη του φίλου μας γυρίζει στο παρελθόν στα κορίτσια του '53 και στη δική του νιότη. Σε μια εποχή δηλαδή όταν ανάμεσα στ' αγόρια και στα κορίτσια υπήρχε και κάποιος

αλληλοσεβασμός. Ασφαλώς τα κορίτσια εκείνα του '53 ήταν πιο έξυπνα απ' τα σημερινά. Απ' τη μια παρουσίαζαν απ' το κορμί τους τόσο μόνο, όσο ήταν αρκετό να ωθήσει τον άνδρα σε φαντασιώσεις απέραντου κάλλους για το υπόλοιπο. Αλλά κι απ' την άλλη κατόρθωναν να περιβάλλονται με το μαγικό πέπλο της αγνότητας που τραβούσε τον άνδρα σαν μαγνήτης. Κι όταν κάποτε, με την απέραντη πονηριά που τις επροίκισε η φύση για λόγους αυτοάμυνας, διαπίστωναν πως είναι καιρός πλέον να ενδώσουν, το έκαναν με τόση μαεστρία, ώστε να νομίσει ο άνδρας ότι υπέκυψαν στο μοιραίο όχι εξ ιδίας πρωτοβουλίας, αλλά χάρη στην ακαταμάχητη γοητεία του. Τότε κι αυτός κολακευόταν και θριαμβολογούσε.

Τα κορίτσια όμως του '87 υπέστησαν μια φρικτώδη απομυθοποίηση. Παρουσιάστηκαν στον άνδρα γυμνά και στο σώμα και στην ψυχή χάνοντας έτσι τη γοητεία που εκπέμπει το άγνωστο κορμί κι η άγνωστη ψυχή. Στην απομυθοποίηση συνέβαλε αποτελεσματικά και η πρόωρη και ανεμπόδιστη σεξουαλική επαφή ανάμεσα στα δύο φύλα, με αποτέλεσμα να επέλθει νωρίς η αμοιβαία απογοήτευση, ίσως και αηδία, για μια πράξη που είχε κάποτε όλα τα στοιχεία της ιεροτελεστίας.

Παρακολουθώντας λοιπόν αυτά τα νέα παιδιά τα οποία έχασαν κάθε σεβασμό και μεταξύ τους αλλά και απέναντι των τρίτων και ακούγοντας την ευτέλεια των θεμάτων, τα οποία τους απασχολούν, ο φίλος μας αναλογίζεται αν θα είναι πλέον δυνατό αυτή η υποβαθμισμένη γενιά να αποτελέσει τη μελλοντική κοινωνία.

Τότε όμως έρχονται στο νου του και κάποια άλλα παιδιά που είχε την ευτυχία να γνωρίσει στη ζωή του. Είναι τ' αγόρια και τα κορίτσια που παίρνουν ποδαράτα τον ανήφορο της οδού Διονυσίου του Αρεοπαγήτου κάποια καλοκαιριάτικα δειλινά, ντυμένα με το μπλουτζίν τους και με την παρτιτούρα στο χέρι και καθηλώνονται με θρησκευτική ευλάβεια στα ψηλά διαζώματα του Ηρώδειου για ν' ακούσουν με κατάνυξη κάποιον διεθνή βιρτουόζο του βιολιού ή του πιάνου, ή για να παρακο-

λουθήσουν κάποια παράσταση απ' τα Μπαλέτα του Μπολσόι ή του Κύρωφ.

Είναι ακόμα και τα παιδιά που μαζεύονται εκεί στου Καρβουνιάρη, στο καφενεδάκι δίπλα στο Φρούριο εδώ στην Κέρκυρα, και αναλύουν με τις ώρες κάποιες περίφημες παρτίδες σκακιού, ανάμεσα στον Κασπάρωφ και τον Καρπώφ.

Είναι ακόμα κι η Μαριλένα Ελούλ, η γλυκιά κοπελίτσα που ξημεροβραδιάζεται στο πιάνο της Αναγνωστικής, για να συμπληρώσει την τεχνική της κατάρτιση, μια που η φύση την προίκισε με ένα εξαιρετο ταλέντο για το πιάνο, και που κατεβαίνει κάθε μήνα στην Αθήνα για να παρακολουθήσει εκεί η καθηγήτριά της τις προόδους της.

Είναι ακόμα κι ο Δημήτρης Παπικινός, ο γερός εικοσάχρονος που τελειώνοντας το Λύκειο γράφτηκε στο Ελληνικό Ωδείο για να συνεχίσει τις μουσικές του σπουδές που είχε αρχίσει εδώ. Και βλέπεις στα μάτια αυτού του παιδιού τη φλόγα για την ολοκλήρωση των μουσικών των σπουδών και τη φιλοδοξία για να συνεχίσει τις σπουδές του στο Παρίσι ή στην Αμερική ώστε να γυρίσει κάποτε εδώ καταξιωμένος διευθυντής ορχήστρας. (Του υποσχέθηκα πως θα πάω, απόψε, 30 Αυγούστου, στην Απάνω Πλατεία να τον καμαρώσω που θα διευθύνει για πρώτη φορά την Ορχήστρα των Νέων της Φιλαρμονικής Καποδίστριας και θα πάω με μεγάλη μου χαρά.)

Αλλά υπάρχουν τόσα άλλα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, που αδιαφορώντας για τις αντιμισθίες του Πατσαβούρα και του Κωλομητρούση, αγωνίζονται τον αγώνα τον καλόν. Μετέχουν και προβληματίζονται στη διακίνηση των ιδεών, παρακολουθούν τις κοινωνικές συγκρούσεις, παίρνουν θέση επάνω σ' αυτές και παράλληλα καλλιεργούνται και ολοκληρώνονται αισθητικά. Ξεχωρίζουν σιγά-σιγά τα μεγάλα, τα ωραία και τα αληθινά στη ζωή και στην τέχνη από τα ψεύτικα, τα ευτελή και τα ανάξια λόγου και όλα αυτά μέσα σ' ένα υποβαθμισμένο περιβάλλον, όπου κυριαρχούν η κλοτσοπατινάδα και το μπουζούκι.

Και σκέπτεσαι ότι αυτά τα λίγα αγόρια και κορίτσια αποτελούν τη μόνη ελπίδα για μια αξιόλογη μελλοντική κοινωνία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Οι ξένοι εν Κέρκυρα

Κάποιο πρωί, τον πρώτο καιρό της εγκατάστασης του φίλου μας στην Κέρκυρα ήρθε στο γραφείο του ένας λεβεντόγερος με ευτραφές μουστάκι και αυτοσυστήθηκε:

— Λέγομαι Νικόλας Μπαμίχας. Έμαθα πως είσαι Ηπειρώτης και ήρθα να σε γνωρίσω. Κι εμείς οι Μπαμιχαίοι είμαστε Βορειοηπειρώτες. Καταγόμαστε από το Δέλβινο, αλλά έχουμε πολλά χρόνια εγκατεστημένοι σ' αυτό το νησί.

— Κάτσε, κυρ-Νίκο, να τα πούμε.

Τον χάρηκε ο φίλος μας, το γέρο Μπαμίχα, για την απλότητα και τη ντομπροσύνη του. Μια καθαρή εικόνα του καλού Ηπειρώτη. Είπαν πολλά. Τελικά βρέθηκαν και μακρινοί συμπεθέροι από τους Δοβαίους στην Κόνιτσα. Ο γερο-Μπαμίχας του μίλησε πρώτη φορά για την παροικία των Ηπειρωτών στην Κέρκυρα. Από χρόνια πολλά υπάρχουν εδώ εγκατεστημένες Ηπειρώτικες οικογένειες, άλλοι απ' τη Βόρειο Ήπειρο, άλλοι απ' τη Νότια. Πολλοί απ' αυτούς έχουν προκόψει εδώ στο νησί και στις επιστήμες, και στο εμπόριο.

Του μίλησε για τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα του

Κώστα Παππά και του Σωτήρη Γκίνου. Βορειοηπειρώτες και οι δύο, εγκατεστημένοι στην πόλη απ' τους πατεράδες τους. Του μίλησε για τους Καλατζήδες, τους Τσατσοπουλαίους και τους Μπατάδες, αξιόλογες Ηπειρώτικες οικογένειες εγκατεστημένες από χρόνια εδώ.

Ακόμη του είπε και για κάποιους επιστήμονες: τον Σπύρο Ναθαναήλ και τον Άλκη Χαρμπαλή, δικηγόρους από τους αξιολογότερους του τόπου. Κι αυτοί Βορειοηπειρώτες. Κι ο Πέτρος Παπαθεοδώρου, δικηγόρος κι αυτός από το Ζαγόρι των Ιωαννίνων. Αλλά κι άλλες μεγάλες οικογένειες του τόπου κατάγονταν απ' την Ήπειρο. Οι Δεσύλλιδες και οι Παραμυθιώτες και τόσοι άλλοι, οι οποίοι όμως με την πάροδο του χρόνου έχουν αποκτήσει πλήρη κερκυραϊκή ψυχοσύνθεση και νοοτροπία.

— Δηλαδή, κυρ-Νίκο μου, όπως μου τα λες, δεν βρέθηκα σε ξένο τόπο.

— Τι ξένο τόπο λες, ρε παιδί μου. Όταν γνωριστείς με το ηπειρώτικο στοιχείο του τόπου θα νιώθεις σαν να βρίσκεσαι στο χωριό σου.

— Έχουμε εδώ και την εκκλησιά μας, εκεί δίπλα στην πλατεία του Αγίου. Είναι αφιερωμένη στην Υπεραγία Θεοτόκο Κυρά Φανερωμένη των Στερεωτών. Χτίστηκε γύρω στα 1688 με συνδρομές από Γιαννιώτες, Παραμυθιώτες και Δελβινιώτες, όπως γράφει και η μαρμάρινη πλάκα έξω απ' την εκκλησία.

Όλοι εμείς οι Ηπειρώτες υπαγόμαστε στην ενορία αυτής της εκκλησίας. Την «Παναγία των Ξένων» που τη λένε και οι Κερκυραίοι.

»Το εκκλησιαστικό συμβούλιο της εκκλησίας αποτελείται μόνο από Ηπειρώτες και αποτελεί κατά ένα τρόπο παράρτημα του Ηπειρώτικου Συλλόγου. Ο σύλλογός μας ιδρύθηκε το 1902, αλλά λίγο ο πόλεμος, λίγο η αδιαφορία η δικιά μας, βρίσκεται από καιρό σε απραξία.

Μίλησαν και για πολλά άλλα πράγματα με το γερο-Μπαμίχα, όλα σχετικά με τους Ηπειρώτες της Κέρκυρας.

— Μετά τον πόλεμο κατέφυγαν εδώ και πολλοί πατριώτες μας απ' τη Βόρειο Ήπειρο καταδιωκόμενοι από το καθεστώς του Εμβέρ Χότζα.

— Αλήθεια, τι μαθαίνετε από κει απέναντι, κυρ-Νίκο; Πώς πάνε τα πράγματα εκεί;

— Ασ' τα, μην τα ρωτάς. Τις εκκλησίες μας τις έκλεισαν οι κομμουνιστές από καιρό. Τους ανθρώπους μας τους φυλακίζουν. Πολλούς τους εκτελούν. Η προσωπική αγγareία είναι καθημερινό φαινόμενο. Η πείνα τους μαστίζει. Μην τα συζητάς, τι τραβάνε.

— Έμαθα όμως, κυρ-Νίκο, ότι εκεί στην Αλβανία πολλοί βορειοηπειρώτες έχουν σήμερα εξέχουσες θέσεις.

— Α ναι, υπάρχουν πολλοί που πήραν μεγάλα αξιώματα. Είναι όσοι προσχώρησαν στο Κομμουνιστικό Κόμμα.

— Δηλαδή, όπως μου τα λες, ο διωγμός δεν στρέφεται ειδικά στους βορειοηπειρώτες, αλλά στον καθένα που αντιτίθεται στο κομμουνιστικό καθεστώς.

— Έτσι είναι, αλλά εμάς μας ενδιαφέρουν οι δικοί μας άνθρωποι, οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου.

— Μου είπες πως έκλεισαν και τις εκκλησίες μας.

— Και βέβαια τις έκλεισαν.

— Μήπως όμως μαζί με τις δικές μας έκλεισαν και τις καθολικές εκκλησίες και τα τζαμιά των μωαμεθανών;

— Βέβαια, όλα τα έκλεισαν, αλλά εμάς μας ενδιαφέρουν οι εκκλησίες των προγόνων μας εκεί πέρα.

Λίγο απ' τις κουβέντες του γερο-Μπαμίχα, λίγο από πληροφορίες που πήρε αργότερα από άλλους ανθρώπους, σχημάτισε κι ο φίλος μας μια δικά του εικόνα για το καθεστώς της Αλβανίας, κάπως διαφορετική από τη γνώμη του κυρ-Νίκου.

Κάποιοι μονοκόμματοι και δογματικοί κομμουνιστές με αρχηγό τον καθηγητή Εμβέρ Χότζα επωφελήθηκαν από την αναμπουμπούλα και το χάος που προέκυψε μετά την αποχώρηση της Ιταλίας από τον πόλεμο και δημιούργησαν ένα κομμουνιστικό κράτος στην ακραία του μορφή. Όταν κάποτε πέθανε ο

Στάλιν και άρχισε στη Ρωσία η αποσταλινοποίηση μετά το Εικοστό Συνέδριο, οι Αρβανίτες συνέχισαν να ακολουθούν στο κράτος τους τη σταλινική γραμμή. Έγιναν δηλαδή βασιλικότεροι του βασιλέως.

Κάποτε τσακώθηκαν με τους Ρώσους και τους έδιωξαν από τον τόπο τους. Προσεταιρίστηκαν για λίγο τους Κινέζους του Μάο. Με τον καιρό τους έδιωξαν κι αυτούς κι απομονώθηκαν τελείως απ' τον υπόλοιπο κόσμο και της Ανατολής και της Δύσης. Δημιούργησαν ένα κομμουνιστικό καθεστώς ακραίας μορφής και μια κλειστή οικονομία. Θα τρώμε ό,τι βγάζει ο τόπος μας. Θα δουλέψουμε όλοι για την αύξηση της παραγωγής. Δεν θέλουμε από πουθενά βοήθεια. Αρβανίτικα κεφάλια δηλαδή. Η ελευθερία της σκέψης και του λόγου έλειψαν παντελώς. Όποιος διαφωνούσε με τη γραμμή του Κόμματος, ήταν εχθρός του κράτους και διώχτηκε αμείλικτα.

Δεν ξεχώριζαν όμως στις διώξεις Αλβανούς και Έλληνες. Οι βορειοηπειρώτες που τάχτηκαν στις γραμμές του Κόμματος πήραν μεγάλα αξιώματα. Και είναι πάρα πολλοί.

Οι αντίπαλοι, όσους δεν έφαγε το σκοτάδι, κατέφυγαν στην Ελλάδα και ζουν εδώ χρόνια και χρόνια, χωρισμένοι απ' τις οικογένειές τους. Όταν έφυγε από εκεί ο αξέχαστος φίλος μας Βαγγέλης Κρούσκος, κυνηγημένος απ' τους ανθρώπους του Εμβέρ Χότζα, άφησε έγκυο τη γυναίκα του. Γέννησε η γυναίκα του το κορίτσι τους. Μεγάλωσε το κορίτσι, παντρεύτηκε εκεί, έφτιαξε οικογένεια και ο καημένος ο Βαγγέλης πέθανε με τον καημό να δει τη θυγατέρα του μια μέρα.

Πώς, κύριοι αιθεροβάμονες δογματικοί θα φτιάξετε την ανθρωπινότερη κοινωνία που πρεσβεύετε, όταν έρχεστε σε σύγκρουση με τα πιο απλά ανθρώπινα συναισθήματα;

Πόσοι και πόσοι Βορειοηπειρώτες εγκατεστημένοι από χρόνια στην Αμερική ήρθαν κατά καιρούς στην Κέρκυρα και ξημεροβραδιάζονταν εκεί στις βορειοανατολικές ακτές του νησιού, για ν' αντικρύσουν από μακριά τα χωριά τους στην περιοχή της Χειμάρας, ν' ακούσουν τα κοκόρια του χωριού

τους να λαλούν, να δουν τον αναθρώσκοντα καπνό απ' την πατρική γη και να πεθάνουν εκεί σαν τον Οδυσσέα. Αλίμονο όμως, το καθεστώς εκεί ήταν ανάλγητο στον ανθρώπινο πόνο.

Αλλά κι απ' την άλλη πλευρά θερμοκέφαλοι και δογματικοί όπως ήταν οι νέοι ηγέτες της Αλβανίας, νόμισαν ότι εφαρμόζοντας στην πράξη το σλόγκαν του μαρξισμού «η θρησκεία είναι το όπιο του λαού», έλυσαν το πρόβλημα της θρησκευτικότητας του λαού. Έκλεισαν τις εκκλησίες, έκλεισαν και τα τζαμιά των μωαμεθανών. Αφήρεσαν δηλαδή απ' τον απλό λαό την ελπίδα χωρίς να την αντικαταστήσουν με τη βέβαιη και τεκμηριωμένη γνώση της αρχής και του τέλους, του σκοπού της ζωής.

Παρ' όλα αυτά όμως η Αλβανία με το ανελεύθερο καθεστώς της είναι ένα αυτεξούσιο και ανεξάρτητο κράτος, αναγνωρισμένο απ' τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Κανένας δεν δικαιούται να επέμβει στα εσωτερικά του κράτους. Οι βερμπαλισμοί κάποιων δικών μας εδώ για την τύχη της ελληνικής μειονότητας της Βορείου Ηπείρου πέφτουν, αλίμονο, στο κενό.

Τελικά, ύστερα από ωριμότερη σκέψη, ήρθη τουλάχιστον η «εμπόλεμη κατάσταση» ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αλβανία. Πέθανε στο μεταξύ κι ο Εμβέρ Χότζα. Έβαλαν και οι διάδοχοί του λίγο νερό στο κρασί τους. Κατάλαβαν τη βλακεία της πλήρους απομόνωσης. Ας ελπίσουμε ότι στη νέα τροπή των πραγμάτων θα βρεθεί κάποια λύση για τη συνέχιση της εθνολογικής ταυτότητας των αδελφών μας εκεί απέναντι. Ας ελπίσουμε ότι θ' ανοίξουν και πάλι τα ελληνικά σχολεία, η λειτουργία των οποίων είναι κατοχυρωμένη με απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης απ' το 1935 και ότι θα δημιουργηθούν οι όροι της καλής γειτονίας που συμφέρουν και εκείνους, και εμάς εδώ, καθώς και ολόκληρο το χώρο των Βαλκανίων.

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στα παλιά.

Τον πρώτο καιρό όταν ο φίλος μας είχε εγκατασταθεί στην Κέρκυρα, έπρεπε να γνωριστεί με το Ηπειρώτικο στοιχείο

του νησιού. Αυτό θα του προσέφερε συναισθηματική χαρά, θα τον βοηθούσε όμως και στην επαγγελματική του πρόοδο. Αμ' έπος αμ' έργο, λοιπόν.

Γνώρισε έναν-έναν τους συμπατριώτες του, μαζεύτηκαν κάμποσοι στο γραφείο του και τελικά αποφάσισαν να ξανασυστήσουν τον Ηπειρώτικο Σύλλογο. Έγινε και μια γενική συνέλευση στην αίθουσα του Γυμναστηρίου. Τους έβγαλε κι ο φίλος μας ένα δεκαρίσιο για τα άγια χρώματα απέναντι, τους άρρηκτους δεσμούς με την πατρώα γη, έκλαψαν και οι πιο ευαίσθητοι σαν θυμήθηκαν το χωριό τους και τελικά συστήθηκε το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο.

Πρόεδρος ο Κώστας Παππάς απ' τους πρώτους εμπόρους του τόπου. Αντιπρόεδρος ο φίλος μας, γενικός γραμματέας ο Σπύρος Στούπης απ' τη Βήσσανη του Πωγωνίου — θα μιλήσουμε αργότερα για τον καλό φίλο. Μέλη του συμβουλίου ο Γιώργος Γκιάτης, γιατρός απ' τη Βόρειο Ήπειρο, ο Βασίλης Σωτηρίου, καθηγητής τότε, απ' την Πρέβεζα, ο Βασίλης Παπαδάτος απ' την Άρτα, ο Βασίλης Τσούτσης, δημόσιος υπάλληλος και τραυματίας πολέμου σε πολεμική διαθεσιμότητα, ο Καραπάνος απ' το Μετσοβο και τέλος ο Γιάννης Καραμπίνας απ' τη Θεσπρωτία, όλοι αξιόλογοι άνθρωποι με μια φλόγα να αναβιώσει ο Ηπειρώτικος Σύλλογος και να δώσει το παρόν του στην κερκυραϊκή κοινωνία.

Διοργάνωνε τότε ο Σύλλογος συνεστιάσεις και εκδρομές για τα μέλη του, διοργάνωνε και χορούς, έφερνε βιολιά και κλαρίνα απ' τα απέναντι για να πάρει ο χορός ηπειρώτικο χρώμα, μας ξεκούφαναν τα κλαρίνα με την *Κοντούλα τη λεμονιά* και με *Τα παιδιά της Σαμαρίνας*, που δεν εννοούσαν να πλυθούν ποτέ τους. Κέντρο της δραστηριότητας του Συλλόγου ήταν η Παναγία των Ξένων. Καθιερώθηκε τότε να γίνεται κάθε χρόνο στις 21 Φεβρουαρίου δοξολογία στην εκκλησία για την επέτειο της απελευθέρωσης των Ιωαννίνων. Καλούσαν και τον Μητροπολίτη και τις αρχές, έβγαζε και κάποιος ένα δεκαρίσιο, έμπαινε κι από κανένας πελάτης στο γραφείο του φίλου μας,

για να επιβιώσει κι αυτός, όλα πήγαιναν ωραία και καλά.

Κάποτε ανέκυψε το θέμα της εγκατάστασης και λειτουργίας φέρι-μποτ στη γραμμή Ηγουμενίτσας-Κέρκυρας. Ο Ηπειρώτικος Σύλλογος κατάλαβε τη σπουδαιότητα της σύνδεσης κι ανακατεύθηκε ενεργά. Προκάλεσε την επικοινωνία των δημοτικών αρχών της Κερκύρας και της Ηπείρου για να συζητηθεί το θέμα. Ήρθαν λοιπόν από τα Γιάννενα ο δήμαρχος με κάποιους δημοτικούς συμβούλους, δημοσιογράφους και άλλους. Το βράδυ θα τραπέζωνε ο Σύλλογος τη Γιαννιώτικη αντιπροσωπεία και τη δήμαρχο των Κερκυραίων. Το τραπέζι έγινε στου *Βασίλη*, εκεί κοντά στο Μον Ρεπό. Ο *Βασίλης* ήταν εκείνα τα χρόνια το κέντρο όπου εξαντλούσαν οι Κερκυραίοι τα οικονομικά τους αποθέματα τρώγοντας μια μακαρονάδα και μια μερίδα κοτόπουλο.

Και να λοιπόν καθισμένοι απ' τη μια μεριά η κυρία Μαρί Δεσύλλα, Δήμαρχος Κερκυραίων, χήρα του άλλοτε Δημάρχου Τάκη Δεσύλλα, απευθείας απόγονος του Ιωάννη Καποδίστρια. Η αρχοντιά και η φινέτσα της ήταν έκδηλα σε κάθε της κίνηση, σε κάθε της κουβέντα. Δίπλα της κάθησε ο Δήμαρχος Ιωαννίνων Γρηγόρης Σακκάς. Τον θυμόταν ο φίλος μας από όταν ήταν μαθητής στη Ζωσιμαία προπολεμικά.

Από τότε ο Γρηγόρης ή «Γορ», όπως τον έλεγαν χαϊδευτικά, έβγαζε την εφημερίδα *Κραυγή* (έτσι νομίζω την έλεγαν) που την κυκλοφορούσε μόνος του από μαγαζί σε μαγαζί. Πότε-πότε καθόταν με τους θαμώνες στις ταβέρνες να πιούμε ένα μισολάινο και να κουβεντιάσουν τα δικά τους. Παλαιότερα ο δήμαρχος είχε διατελέσει κάποιο φεγγάρι χωροφύλακας ή μικροβαθμοφόρος της Χωροφυλακής. Η μόρφωσή του ήταν ελάχιστη, οι φιλοδοξίες του όμως απέραντες. Φυσικά ήταν εθνικόφρων μέχρι το κόκκαλο. Δεν ήταν όμως κακός άνθρωπος. Λόγω της μεγάλης του εθνικοφροσύνης διετέλεσε ένα φεγγάρι και νομάρχης Θεσπρωτίας. Για την πολιτεία του στη Νομαρχία Ηγουμενίτσας έλεγαν εκείνα τα χρόνια οι Θεσπρωτοί τέρατα και σημεία. Όχι βέβαια για τη διοίκησή του που οπωσδήποτε υπήρξε

άψογη, αλλά για την πληθωρικότητα των εκδηλώσεών του.

Κάποτε ξύπνησαν οι φιλοδοξίες του να γίνει δήμαρχος στα Γιάννενα. Ήταν η εποχή που οι Εαμογενείς πολιτικές δυνάμεις των Ιωαννίνων παρέβαιαν απ' τα συνεχή χτυπήματα της μισαλλόδοξης δεξιάς. Σκέφτηκε λοιπόν ο πονηρός ο Γρηγόρης ότι μπορούσε να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις αυτές για την εκπλήρωση των φιλοδοξιών του, προσθέτοντας λίγη λαϊκοδημοκρατική σάλτσα στους λόγους του. Εξαπέλυσε λοιπόν μύδρους απ' τα μπαλκόνια κατά του κεφαλαίου που απομυζά τον ιδρώτα του λαού και τα λοιπά γνωστά, διαβεβαίωσε το Γιαννιώτικο λαό πως την επομένη της εκλογής του θα γκρεμίσει το άγαλμα του Παπάγου απ' την πλατεία των Ιωαννίνων, είπε και κάποιες άλλες σαπουνόφουσκες. Τελικά λίγο από επιπολαιότητα, λίγο από πλάκα («Ζήτω ο Γορ», «Όλοι με τον Γορ», κτλ.) κάποιο πρωινό ο Γορ ξύπνησε δήμαρχος Ιωαννίνων. Και έστειλε αυθημερόν και το τηλεγράφημά του στον Καραμανλή ότι τάσσεται ολόψυχα στο πλευρό της κυβέρνησης. Ως ευνόητο ξέχασε τις υποσχέσεις που έδωσε στους ψηφοφόρους του.

Και νάτος τώρα, δίπλα στη Μαρί Δεσύλλα, κορδωμένος και πληθωρικός.

Ο φίλος μας από απέναντι ένωθε σαν να κάθεται σε αναμμένα κάρβουνα. Θυμόταν παλαιότερα κάποιους άλλους δημάρχους των Ιωαννίνων, τον Βραχλείδη, τον Πυρσινέλλα, πραγματικούς αρχοντάδες, αλλά και τον Κώστα Φρόντζο, με την περίσσια πνευματικότητα και τον πολιτισμό του (παρά την αδικαιολόγητη πολυπραγμοσύνη του), που θα μπορούσαν να καθήσουν άνετα δίπλα στη Μαρί. Αντ' αυτών όμως ο «Γουλεμής».

Ο φίλος μας είχε ενημερώσει από προηγούμενα τα άλλα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου για το μεγάλο κίνδυνο που τους απειλούσε κάθε στιγμή. Μήπως δηλαδή ο Γρηγόρης αρχίσει τις χοντράδες του, τους λεγόμενους «σιακάδες», εκεί

δίπλα στη Μαρί Δεσύλλα και γίνουμε ομαδικά ρεζίλι στους Κερκυραίους.

Η μόνη ελπίδα ήταν ο δημοσιογράφος Φακατσέλλης, με τον οποίο τα είχαν κουβεντιάσει από πριν. Είχε καθήσει δίπλα στον Γορ και είχε αναλάβει το βαρύ φορτίο να συγκρατεί κάθε φορά τον Γρηγόρη απ' τις παρεκτροπές του. Στην αρχή του τραπεζιού, είναι αλήθεια, ότι ο Γρηγόρης έδωσε κάποια δείγματα πολιτισμού. Έβγαλε από την τσέπη του ένα ζευγάρι ασημένια σκουλαρίκια, φτιαγμένα από καλό Γιαννιώτη τεχνίτη και με ευγένεια είκοσι τεσσάρων λόρδων τα κρέμασε στ' αυτιά της κυρίας Δεσύλλα. Το χάρηκε η Μαρί και τον ευχαρίστησε. Αλλά ο χριστιανός γιατί δεν σταματούσε εκεί τις ευγένειές του; Τι τα ήθελε αργότερα τα τραγούδια;

Είχε μάθει ότι η κυρία Δεσύλλα ήταν παλιά αρχόντισσα και πολύ πλούσια. Στη σκέψη του όμως ο πλούτος μετριόταν με τον αριθμό των αιγοπροβάτων που διέθετε μια τσελιγκοπούλα. Θέλοντας λοιπόν να κολακεύσει την κυρία Μαρί και για την υποτιθέμενη ομορφιά της και για τα πλούτη της, αφού προηγουμένως είχε κατεβάσει κάμποσα μισολάινα, αποφάσισε κάποτε να μας επιδείξει τις φωνητικές του ικανότητες αλλάζοντας μάλιστα σε δεύτερο πρόσωπο τα λόγια του τραγουδιού:

*Εσύ είσαι η βλάχα η όμορφη, η βλάχα η πενεμένη,
πο'χεις τα χίλια πρόβατα, τα δυο χιλιάδες γίδια...*

Τον ευχαρίστησε η Μαρί και τον συνεχάρη για τα φωνητικά του προσόντα και ο Φακατσέλλης ενέτεινε την προσοχή του μην τυχόν εκτραπεί σε ανεπίτρεπες οικειότητες. Όλα ωραία και καλά. Τώρα θα μου πεις, τι καλά; Κακά, ψυχρά και μαύρα ήταν όλα, αλλά τι να κάνουμε;

Ευτυχώς τελείωσε γρήγορα και σχεδόν ανώδυμα το τραπέζωμα γιατί την άλλη μέρα θα επέστρεφε η Γιαννιώτικη αντιπροσωπεία πρωί-πρωί στα Γιάννενα.

Το πρωί λοιπόν, διηγείται ο Φακατσέλλης, τους έφερε ο υπάλληλος του ξενοδοχείου το πλουσιότατο πρωινό πάνω σ' ένα ασημένιο δίσκο.

Ο Γρηγόρης ήταν στο μπάνιο.

— Έλα Γρηγόρη, του φωνάζει ο Φακατσέλης, σου έφεραν το μπρέκφαστ.

— Τι είναι αυτό πάλι, ωρέ, ήταν η απάντηση του Γρηγόρη από το βάθος.

Όταν κατάλαβε περί τίνος επρόκειτο, ήρθε τρεχάτος και δεν άφησε ούτε ψίχουλο.

Σε κάποια στιγμή τον βλέπει ο Φακατσέλης να παίρνει μερικές εφημερίδες να τυλίγει με προσοχή το δίσκο και να τον τοποθετεί στη βαλίτσα του.

— Τι κάνεις αυτού, μωρέ Γρηγόρη; Πού το πας το ταμπάκι; (Ταμπάκι λένε το δίσκο στα Γιάννενα.)

— Δεν μας χάρισαν το ταμπάκι, ωρέ;

— Βγάλε, Γρηγόρη, το δίσκο γρήγορα απ' τη βαλίτσα, γιατί μας βλέπω για τον εισαγγελέα.

Αυτά λοιπόν με τον Ηπειρώτικο Σύλλογο.

Αυτά και με τους «σιακάδες» του Σακκά.

Ας μιλήσουμε όμως λίγο και για τον αλησμόνητο φίλο μας Σπύρο Στούπη. Όπως είπαμε και πιο πάνω, ο Στούπης ήταν συνταξιούχος αστυνομικός καταγόμενος απ' τη Βήσσανη του Πωγωνίου. Ήταν ο Γενικός Γραμματέας του Ηπειρώτικου Συλλόγου. Ήταν ευγενής και πολιτισμένος, είχε και πνευματικά ενδιαφέροντα. Μετά τη συνταξιοδότησή του ζήτησε τη δόξα του λογοτέχνη, καληώρα σαν το συγγραφέα αυτού του βιβλίου. Γύρω στα 1959 έβγαλε το βιβλίο *Οι ξένοι εν Κερκύρα* που βραβεύτηκε απ' την Ακαδημία Αθηνών. Το θέμα που πραγματεύεται ήταν πραγματικά ελκυστικό.

Στα μαύρα χρόνια της σκλαβιάς οι Ηπειρώτες από απέναντι, διωκόμενοι απ' τους Τούρκους, εύρισκαν καταφύγιο στα φιλόξενα χώματα της Κέρκυρας. Ερχόμενοι εδώ έφεραν μαζί τους ό,τι πολυτιμότερο είχαν στο σπίτι τους. Μαζί τους έφεραν κι την ακλόνητη πίστη τους στην ορθοδοξία, αλλά και την προσήλωση στα εθνικά ιδεώδη. Την πίστη τους αυτή την μετα-

λαμπάδευαν στους Κερκυραίους που βρίσκονταν υπό τη διαρκή επιρροή της ιταλικής προπαγάνδας και της Καθολικής Εκκλησίας. Κατά τον Στούπη έτσι διατηρήθηκαν στην Κέρκυρα και η ορθοδοξία, και η εθνική ιδέα. Στο βιβλίο του καταφερόταν ιδιαίτερα κατά των αρχοντάδων, επειδή ήταν πιο επιρρεπείς στην ιταλική επιρροή και στον καθολικισμό.

Έλα όμως που αυτό έθιξε τους Κερκυραίους στο φιλότιμο!

— Ακούς εκεί, τα βλαχαδερά, ήρθαν απ' απέναντι και μας συγκράτησαν στην ορθοδοξία και στον ελληνισμό!

— Δεν φτάνει που τους κάναμε ανθρώπους εδώ που ήρθαν, θέλουν τώρα να μας ανεβούν και καβάλα. Δώσ' του θάρρος του χωριάτη να σου ανέβει και στο κρεβάτι.

Κατακραυγή λοιπόν κατά του Στούπη. Το κύριο θέμα των συζητήσεων έγινε η αντίκρουση των απόψεων του Στούπη. Παρά τρία ν' αρχίσει ο διωγμός των Ηπειρωτών. Ξεσηκώθηκαν και μερικοί πνευματικοί άνθρωποι να αντικρούσουν τα επιχειρήματά του.

Ο Ιωάννης Λάσκαρης έγραψε σε γενικές γραμμές τον αντίλογό του στην εφημερίδα *Ελευθερία*. Ο Πέτρος Γιοχάλας απ' την άλλη μεριά δημοσίευσε μια εκτενέστερη κριτική. Τελικά ο φίλος μας Σπύρος Κατσαρός (χάθηκε κι αυτός τον τελευταίο καιρό) έγραψε μια πιο εμπεριστατωμένη και τεκμηριωμένη πραγματεία, αντικρούοντας, τον Σπύρο Στούπη. Και η κατακραυγή συνεχιζόταν απ' τον κόσμο. Ευτυχώς που κάποια στιγμή, όπως όλα εδώ στην Κέρκυρα, το πράγμα μαλάκωσε και πήρε μάλλον ευτράπελη μορφή. Έτσι έγραψε ο αξέχαστος δημοσιογράφος Γεώργιος Πέτρου ένα σατιρικό ποίημα σχετικά με τη φαγωμάρα των Κερκυραίων και των Ηπειρωτών (το δημοσιεύουμε σε άλλο κεφάλαιο αυτού του βιβλίου). Ο φίλος μας όπως ήταν νιόφερτος τότε στον τόπο, δεν μπορούσε να έχει υπεύθυνη γνώμη.

Από τότε πέρασαν χρόνια και χρόνια. Στο μεταξύ ο φίλος μας διάβασε το βιβλίο του Στούπη, διάβασε και την αντίκρουση του Κατσαρού. Γνώρισε τους Κερκυραίους απ' τον τελευταίο

χωριάτη μέχρι το μεγαλύτερο άρχοντα. Δέθηκε μαζί τους. Παράλληλα γνώρισε και τους Ηπειρώτες που ήταν εδώ εγκατεστημένοι απ' τα παλιά και τους πιο νεώτερους. Δέθηκε και μ' αυτούς.

Σήμερα λοιπόν θα μπορούσε να έχει μια πιο υπεύθυνη γνώμη επάνω στο θέμα που έθιξε ο Στούπης.

Από την πλευρά της δομής και της θεματολογίας των δύο έργων, νομίζω ότι και οι δύο διυλίζουν τον κώνωπα και καταπίνουν την κάμηλον. Βλέπουν το δέντρο και χάνουν το δάσος. Προσπαθούν δηλαδή και οι δύο να διχοτομήσουν την τρίχα και δεν βλέπουν το θέμα στην ουσία του. Ο φίλος μας στη ζωή του πάντοτε έβλεπε την ιστορία σαν ένα τεράστιο χώρο που τον προβλημάτιζε, αλλά μόνο στις μεγάλες της στιγμές, όχι στις λεπτομέρειες, εκτός αν η λεπτομέρεια άπαιξε ουσιαστικό ρόλο στο ιστορικό γίγνεσθαι. Δεν τον ενδιέφερε για παράδειγμα αν πέρασε ή όχι ο βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Πωγωνάτος απ' το Πωγώνι και αν έχτισε ή όχι τη μονή του Μολυβδοσκεπάστου. Τι θα συνέβαινε δηλαδή αν δεν περνούσε κι αν δεν έχτιζε το μοναστήρι; Θ' άλλαζε η ροή της ιστορίας; (Έβλεπε δηλαδή την ιστορία σαν τη Μεσόγειο θάλασσα στο σύνολό της, χωρίς να τον ενδιαφέρουν οι κόλποι και οι κολπίσκοι της. Ο Αμβρακικός δεν θα τον ενδιέφερε αν δεν ήταν συνδεδεμένος με τη Ναυμαχία του Ακτίου, ούτε ο Πατραϊκός και ο Κορινθιακός, αν δεν ήταν η ναυμαχία της Ναυπάκτου.)

Ας το εξειδικεύσουμε όμως το θέμα στα δύο αντίμαχα βιβλία. Απασχολεί και τους δύο συγγραφείς επί πολύ το θέμα αν ο Ιερομόναχος Νικόλαος Κολήντζας που έχτισε την Παναγία των Ξένων το 1688 ήταν Ηπειρώτης ή όχι, αν η δωρήτρια του οικοπέδου, όπου χτίστηκε η εκκλησία, η Θεοδώρα Βερβιτσιώτη, ήταν Ηπειρώτισσα ή όχι, καθώς και πολλές άλλες λεπτομέρειες γύρω απ' την Παναγία των Ξένων και την ανέγερση του ναού. Και διερωτάται κανείς ποια σημασία έχουν αυτές οι λεπτομέρειες μπροστά στο κεντρικό ερώτημα: επέδρασαν οι Ηπειρώτες στη διατήρηση της ορθοδοξίας και της εθνικής συνείδησης

των Κερκυραίων και με ποιο τρόπο;

Δυστυχώς δεν θα συμφωνήσω με τα συμπεράσματα του Στούπη, επειδή στα συμπεράσματα αυτά διαβλέπω περισσότερο ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας του συγγραφέα ως Ηπειρώτη έναντι των Κερκυραίων και την προσπάθεια ν' αντιδράσει στο σύμπλεγμα αυτό, παρά μια τεκμηριωμένη ανάλυση του θέματος. Και το σύμπλεγμα αυτό πιστεύω πως ενυπάρχει σε κάθε νεοφερμένο Ηπειρώτη απέναντι στους Κερκυραίους και δεν είναι αδικαιολόγητο.

Η συχνή επαφή των Κερκυραίων με την Ιταλία και την υπόλοιπη Ευρώπη, οι σπουδές των παιδιών τους στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, τους έδωσε κάποια φινέτσα άγνωστη στην υπόλοιπη Ελλάδα. Θέλεις η κουβέντα του Κερκυραίου, θέλεις ο τρόπος της ζωής του, θέλεις οι ξένες γλώσσες που μαθαίνουν οι πιο πολλοί από μικρά παιδιά, ή και όλα αυτά μαζί, δημιουργούσαν επί πολλά χρόνια — και δημιουργούν ακόμα — σε κάθε νεοφερμένο Ηπειρώτη με τη βαρειά προφορά, με την απλοϊκότητα και το συντηρητισμό του, κάποιο αίσθημα κατωτερότητας απέναντι στον Κερκυραίο.

Βέβαια στη δεύτερη και στην τρίτη γενιά οι απόγονοι των παλαιών Ηπειρωτών που εγκατεστάθησαν στην Κέρκυρα, εξοικειώνονται τελείως με τους ντόπιους και αποκτούν παράλληλα και την κερκυραϊκή ψυχοσύνθεση και νοοτροπία. Γλυκαίνει με τον καιρό και η φωνή τους.

Ο Νάνες Κόλλας, ο αξιόλογος αρχιτέκτονας με τεράστια μόρφωση και ευρωπαϊκή κουλτούρα, διακηρύσσει με περηφάνεια ότι οι πρόγονοί του κετέβηκαν κάποτε από το Σούλι εδώ, αλλά αυτή τη στιγμή είναι βέρος Κερκυραίος και ασφαλώς δεν νιώθει κανένα αίσθημα κατωτερότητας λόγω καταγωγής. Το ίδιο οι Δεσύλλιδες, οι Παραμυθιώτες και τόσοι άλλοι.

Η σκέψη μας λοιπόν αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως δεν είναι δυνατόν ο συμπλεγματικός νιόφερτος στον τόπο να επηρεάσει το γηγενή ο οποίος, εδώ που τα λέμε, δικαιολογημένα νιώθει έναντι των Ηπειρωτών κάποιο αίσθημα ανωτε-

ρότητας βλέποντας κάθε Αύγουστο σε κάποια λιτανεία του Αγίου Σπυρίδωνα να ξεμπαρκάρουν στο λιμάνι της πόλης τα λεφούσια των βρωμίλων και εξαθλιωμένων προσκυνητών της Τσαμουργιάς που διανυχτερεύουν ομαδικά, σαν ατσίγγανοι, στο ύπαιθρο, δίπλα στον Καρβουνιάρη και στην Κόντρα Φόσσα και των οποίων οι ομαδικές υπαίθριες αφοδεύσεις γίνονται αισθητές μέχρι την Πόρτα Ρεμούντα επί αρκετές ημέρες μετά τη λιτανεία. Φυσικό λοιπόν είναι να ξεπέφτει στη σκέψη του Κερκυραίου ο Ηπειρώτης μπροστά σ' αυτό το θλιβερό θέαμα.

Πώς είναι λοιπόν δυνατόν αυτοί οι άνθρωποι να επηρεάσουν τους γηγενείς;

Ας τα πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά κι ας αρχίσουμε με την ορθόδοξη πίστη. Κατά τη γνώμη μου ουδέποτε κλονίστηκε απ' την καθολική προπαγάνδα η ορθόδοξη πίστη του Κερκυραίου. Βέβαια, κατά την μακραίωνα περίοδο της Ενετοκρατίας στον τόπο, συνέβαλε στη διατήρηση της ορθοδοξίας και η έξυπνη πολιτική και ανεξιθρησκεία των Βενετών, παρά την επίμονη προσπάθεια του Παπικού κράτους να επεκτείνει την επιρροή του καθολικισμού στο νησί. Είναι γνωστή άλλωστε από την ιστορία η φαγωμάρα των Βενετών με το Παπικό κράτος. *Επιτρέπεται μεν τοις Λατίνοις Αρχιεπισκόποις, λέει κάποιο διάταγμα του 1578 του Δόγη Νικόλα Ντα Πόντε, να ενεργούν [στην Κέρκυρα] παν το συμβάλλον εις την επαύξησιν και διάδοσιν του Δυτικού Δόγματος, αλλ' αυστηρώς απαγορεύεται να παρεμβάλλωσιν οιονδήποτε πρόσκομμα εις την ενάσκησιν της λατρείας των πρεσβευόντων το Ανατολικόν Δόγμα.*

Τρανταχτό παράδειγμα της προσήλωσης του Κερκυραίου στην ορθόδοξη πίστη είναι η τεράστια επίδραση που ασκούσε, και ασκεί ακόμα, στην ψυχή των ανθρώπων του νησιού ο Άγιος Σπυρίδωνας και η Ορθόδοξη Εκκλησία, αλλά και η πληθώρα των ορθόδοξων εκκλησιών μέσα στην πόλη και στα χωριά, μεταξύ των οποίων ισότιμη θέση κατέχει και η εκκλησία της Παναγίας των Ξένων. Αλλά και η κατάνυξη με την οποία

παρακολουθείται απ' το λαό κάθε θρησκευτική εκδήλωση της Ορθοδοξίας και η αδιαφορία με την οποία αντιμετωπίζεται κάθε αντίστοιχη εκδήλωση της Καθολικής Εκκλησίας, αποτελεί ένδειξη της εμμονής του λαού στην ορθόδοξη πίστη. (Ο φίλος μας, που έζησε κάποτε για λίγο καιρό στην Πάτρα, νομίζει πως εκεί η επίδραση των καθολικών είναι πιο μεγάλη παρά εδώ στην Κέρκυρα.)

Φαίνεται λοιπόν ότι οι Κερκυραίοι κατά την μακραίωνη περίοδο της Ενετοκρατίας είχαν διαχωρίσει τον ιταλικό πολιτισμό, τον οποίο προσεταιρίστηκαν, από την Καθολική Εκκλησία, που δεν την αποδέχτηκαν. Και πρέπει εκείνα τα χρόνια η ορθοδοξία να είχε μεγαλύτερη αίγλη από τώρα. Αλλιώς δεν εξηγείται και το γεγονός ότι ερχόμενος στην Κέρκυρα ο Γκίλφορντ το 1791 βαπτίστηκε ορθόδοξος από τον Πρωτοπαπά Πετρετίνη με ανάδοχο τον Γεώργιο Προσαλέντη, που του έδωσε το όνομα Δημήτριος, κατά τα τεκμηριωμένα γραπτά του Σπύρου Κατσαρού. Αλλά ούτε και η Εθνική Ιδέα έλειψε ποτέ από τη σκέψη του Κερκυραϊκού λαού. Ουδέποτε κατώρθωσαν οι ξένοι, και ιδιαίτερα οι Ιταλοί, να μειώσουν τη φλόγα και τη λαχτάρα του λαού να ενωθεί με τη μητέρα Ελλάδα. Οι Ιταλοί πάντα είχαν βλέψεις στην Κέρκυρα, αλλά και οι Κερκυραίοι πάντα τους έβλεπαν με αντιπάθεια και ειρωνεία. Όταν το 1915 με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο οι Γάλλοι κατέλαβαν την Κέρκυρα για λόγους ασφαλείας, ήρθαν μαζί τους και κάποιες ιταλικές δυνάμεις. Και ενώ οι Γάλλοι φέρθηκαν άψογα στον τόπο, οι Ιταλοί προσπαθούσαν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για οριστική εγκατάσταση. Οι Κερκυραίοι όμως περιφρονούσαν τους Ιταλούς: κανένας Κερκυραίος δεν μιλούσε μαζί τους Ιταλικά, τα καφενεία παραμελούσαν να τους σερβίρουν κι όταν στην πλατεία έπαιζε κάποια ιταλική μπάντα, οι Κερκυραίοι έφευγαν επιδεικτικά.

Ο διοικητής των ιταλικών στρατευμάτων κατοχής της Κέρκυρας, ονόματι Μάρρο, είχε τοποθετήσει στο γραφείο του ένα ξύλινο πετεινό. Όταν τον ρωτούσαν τι τον θέλει, η απά-

ντησή του ήταν πως οι Ιταλοί θα φύγουν απ' την Κέρκυρα όταν θα λαλήσει αυτός ο πετεινός. Παράλληλα ο γιος του διοικητού μαζί με άλλους Ιταλούς αξιωματικούς έφτιαξαν και ένα μεγάλο ομοίωμα του πετεινού και το τοποθέτησαν στο Νέο Φρούριο. Οι Κερκυραίοι τους το φύλαξαν όμως.

Όταν το 1919 υπό την πίεση των Άγγλων και των Γάλλων τα Ιταλικά στρατεύματα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Κέρκυρα, μαζεύτηκε πλήθος Κερκυραίων στο Νέο Φρούριο και τη στιγμή που οι Ιταλοί μπαίνουν στα καράβια για να φύγουν, άρχισαν να φωνάζουν όλοι μαζί: Κου-κουρίκου-κου-κουρίκου! (Το επεισόδιο αυτό που είναι χαρακτηριστικό και του ευτράπελου χαρακτήρα των Κερκυραίων, αλλά και της περιφρόνησής τους για τους Ιταλούς, το δανείστηκα απ' το βιβλίο του φίλου μας Σπύρου Κατσαρού *Ιστορία της Κέρκυρας*.)

Ας γυρίσουμε όμως πιο παλιά, στην εποχή της ένωσης της Επτανήσου με την Ελλάδα. Είπαμε πιο πάνω πως η φλόγα και η λαχτάρα του απλού Κερκυραίου για την Ένωση ήταν πάντοτε έντονη. Υπήρχε όμως τότε και μια μικρή μειονότητα, κυρίως απ' την τάξη των αρχοντάδων, οι «ανθενωτικοί» ή «καταχθόνιοι», όπως τους έλεγαν, που επιζητούσε τη διατήρηση της Επτανήσου υπό την αγγλική «Προστασία». Οι Εγγλέζοι, όντας μαέστροι στην αποικιακή πολιτική, διατήρησαν κατά την περίοδο της «Προστασίας» του νησιού ατόφιο το φεουδαρχικό κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό σύστημα που βρήκαν στον τόπο και ήταν φυσικό να έχουν τους μεγάλους κτηματίες του νησιού με το μέρος τους. Ο απλός λαός όμως που αποτελούσε τη μεγάλη πλειονότητα του κόσμου, έβλεπε τους Άγγλους ως κατακτητές.

Κι έτσι όταν στις 23 Σεπτεμβρίου 1863 η Ιόνιος Βουλή υπό τη προεδρία του Στεφάνου Παδοβά συνήλθε στο κτίριο της Βουλής όπως οριστικώς αποφανθεί περί της Εθνικής αποκαταστάσεως του Ιονίου λαού, πιστώσ δε εκδηλούσα τον διάπυρον πόθον και την ανέκαθεν σταθεράν αυτού θέλησιν και ψήφισε την ένωση των Ιονίων Νησιών μετά του βασιλείου

της Ελλάδος, όπως εσαεί αποτελούσιν αναπόσπαστον αυτού μέρος εν μια και αδιαιρέτω Πολιτεία, ξέσπασαν οι ζητωκραυγές και τα χειροκροτήματα και μέσα και έξω απ' την αίθουσα της Βουλής απ' το συμμετέχον τεράστιο πλήθος του λαού. Τον ενθουσιασμό και τα πανηγύρια που έγιναν στην Κέρκυρα και στα άλλα νησιά, λέει ο Σπύρος Κατσαρός στο βιβλίο του, είναι αδύνατο να τα περιγράψει κανείς. Μόνο όποιος βρέθηκε εκεί, μπόρεσε να καταλάβει τι ήταν για τους νησιώτες η Ένωση.

Ο πατριωτισμός όμως των Κερκυραίων αποδείχθηκε περλίτρανα και κατά τους Βαλκανικούς πολέμους του '12 και '13. Ο ηρωικός θάνατος του Λορέντζου Μαβίλη στο Δρίσκο των Ιωαννίνων δίνει βέβαια μια ρομαντική νότα. Η προσφορά όμως των Κερκυραίων σ' αυτόν τον αγώνα, αποδεικνύεται κυρίως από τη δράση του 10ου Συντάγματος, που αποτελείτο μόνο από Κερκυραίους. Σε ολόκληρη σειρά μαχών κατά τους πολέμους αυτούς και στο Σαραντάπορο και στα Γιαννιτσά και στην Κλεισούρα κατά των Τούρκων, αλλά και στην μάχη του Κιλκίς και της Δοϊράνης κατά των Βουλγάρων, είναι γνωστό ότι οι Κερκυραίοι επέδειξαν απaráμιλλο ηρωισμό και προσέφεραν πολύ αίμα. Σε πεντακόσιους ανεβάζουν τους νεκρούς του 10ου Συντάγματος κατά τους πολέμους αυτούς.

Κάπου εδώ όμως πρέπει να σταματήσουμε γιατί δεν γράφουμε ιστορία. Προσωπικές σκέψεις διατυπώνουμε και το συμπέρασμα όπου καταλήγουμε είναι ότι ουδέποτε εξέλιπε απ' τον Κερκυραίο η πίστη στην ορθοδοξία και ο εθνισμός. Με το συμπέρασμα αυτό δεν μειώνουμε τους συμπατριώτες μας, διότι κι εκεί στους αιώνες σκλαβιάς και τυραννίας η ακλόνητη πίστη στην ορθοδοξία και η εθνική ιδέα υπήρξαν η αφορμή για θυσίες και ηρωισμούς ανυπέρβλητους, που γράφτηκαν με χρυσά γράμματα στο βιβλίο της ιστορίας.

Κάπου αλλού λοιπόν θα πρέπει να ψάξουμε να βρούμε την αλληλεπίδραση των Κερκυραίων και των Ηπειρωτών. Η βαθειά περίσκεψη, η συντηρητικότητα και το πνεύμα της οικονομίας που κυριαρχούν στην Ηπειρωτική νοοτροπία, θα

μπορούσαν να βοηθήσουν τους Κερκυραίους σε μια βαθύτερη ενατένιση των πραγμάτων, αλλά και η φινέτσα του Κερκυραίου και η χαρούμενη αντιμετώπιση της ζωής μαζί με τη μουσική του παράδοση και την ευρωπαϊκή του κουλτούρα θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους Ηπειρώτες να δουν τη ζωή με ένα άλλο πρίσμα, πιο χαρούμενο, πιο ανθρώπινο και πιο πολιτισμένο.

Και με το συμπέρασμα αυτό θα κλείσουμε το κεφάλαιο που αφορά το επίμαχο βιβλίο του Σ. Στούπη *Οι ξένοι εν Κερκύρα* και ελπίζουμε πως θα μείνουν ευχαριστημένοι και οι Κερκυραίοι και οι Ηπειρώτες. Αλλά πιο πολύ απ' όλους θα είναι ευχαριστημένος ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου, γιατί έτσι θα διατηρήσει τη σωματική του ακεραιότητα από βίαιες αντιδράσεις κάποιων θερμόαιμων Κερκυραίων ή Ηπειρωτών αντυχόν έβγαζε διαφορετικά συμπεράσματα.

Βέβαια, κάποιος μικρός κίνδυνος πάντοτε ελλοχεύει, αν δηλαδή, ο μη γένοιτο πραγματοποιηθεί η πρόβλεψη μιας φαρμακόγλωσσης φίλης, την οποία έκανε όταν διάβασε την ανάλογη θέση που πήρε ο συγγραφέας προηγούμενα σε ό,τι αφορά τον εμφύλιο πόλεμο.

— Εσύ τελικά θα φας ξύλο και από τους μεν και από τους δε, του είπε τότε.

Και δεν είναι μόνο το ξύλο που θα φάμε. Κυρίως είναι ο κίνδυνος ότι θα μας αφαιρέσουν και το δίπλωμα που με τόσους μόχθους και πόνους αποκτήσαμε ύστερα από τριάντα τόσα χρόνια μαθητείας στην Περιπατητική Σχολή του Σαρόκκου, όπου το κύριο μάθημα ήταν: Ο ελιγμός στη θεωρία και στην πράξη. Και να σκεφθείς πως το είχαμε πάρει με «άριστα».

Δυστυχώς όμως δεν τελειώνουμε εδώ, αγαπητέ Αναγνώστη, με τους ξένους της Κέρκυρας, γιατί υπάρχει ακόμα μια μεγάλη μερίδα ξένων άσχετων από τους Ηπειρώτες. Πρόκειται για τους αφελείς αλλοδαπούς, κατά το πλείστον Εγγλέζους, που παρασύρθηκαν κατά καιρούς απ' τις εξαγγελίες του ελληνικού κράτους μέσω του ΕΟΤ, και αγόρασαν στην Κέρκυρα υπό τη μορφή Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης χωράφια σε παρα-

λιακά μέρη. Έχτισαν αξιόλογες βίλες ή ξενοδοχεία ξοδεύοντας τα μαλλιοκέφαλά τους και κάποια ωραία πρωία βγάζει το Εφετείο Κερκύρας μια δικαστική απόφαση, ότι όλες αυτές οι αγοραπωλησίες ήταν άκυρες. Την απόφαση του Εφετείου επεκύρωσε αργότερα και ο Άρειος Πάγος. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή η πραγματική έδρα της Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης είναι ο τόπος απ' όπου εκπορεύεται η πραγματική διοίκηση και εξουσία της εταιρείας, ανεξάρτητα απ' την τυπική έδρα της. Και επειδή σ' αυτές τις εταιρείες η πραγματική διοίκηση εκπορεύεται από κάποιο άλλο κράτος, σύμφωνα και με κάποια νομοθετικά και προεδρικά διατάγματα των ετών 1924, 1926 και 1927 οι αγορές που έγιναν στην Κέρκυρα απ' αυτές τις εταιρείες είναι άκυρες. Στην ίδια όμως απόφαση του Άρειου Πάγου υποστηρίχτηκε απ' τη μειοψηφία των δικαστών, ότι έδρα της εταιρείας είναι η τυπική έδρα που προβλέπεται απ' το καταστατικό της, ήτοι η Ελλάδα, ανεξάρτητα αν οι μέτοχοι της εταιρείας είναι ή όχι αλλοδαποί. Αυτό προκύπτει και απ' τη διατύπωση των παραπάνω διαταγμάτων. Αν ο νομοθέτης ήθελε να αναφερθεί στην πραγματική έδρα απ' όπου πηγάζει η διοίκηση της εταιρείας θα το διατύπωνε σαφώς, όπως το έκανε σε ανάλογη περίπτωση (π.χ. την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων) με άλλο νόμο.

Βλέπουμε λοιπόν πως υπάρχουν δύο απόψεις επάνω στο ίδιο θέμα. Η αποδοχή όμως απ' τα δικαστήρια της μιας ή της άλλης θεωρίας για την έδρα της Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης έχει εκ διαμέτρου αντίθετες κοινωνικές επιπτώσεις. Και έτσι με την αποδοχή απ' τον Άρειο Πάγο της θεωρίας περί της ουσιαστικής έδρας κατέληξε να γίνουν οι αφελείς αλλοδαποί στην Κέρκυρα αντικείμενον εκβιασμού των χωρικών, οι οποίοι κάποτε πούλησαν στον ξένο ένα άγονο χωραφάκι και αυτόματα έγιναν ιδιοκτήτες μιας πολυτελέστατης βίλλας. Δεν σκέφθηκε κανείς βέβαια τις επιπτώσεις που θα έχει η αποδοχή εκ μέρους των δικαστών της μιας ή της άλλης θεωρίας σε ένα επίμαχο νομικό θέμα γιατί οι δικαστικές αποφάσεις

δεν εξαρτιόνται από τη σκοπιμότητα. Αλλά το ελληνικό κράτος που επί χρόνια προέτρεπε τους ξένους να αγοράζουν στην Κέρκυρα ακίνητα υπό την μορφή Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης, αποδεχόμενο αυτή την απόφαση του Άρειου Πάγου δεν καταλάβαινε ότι στην Ευρώπη παρουσιαζόταν η εντύπωση κρατικής απάτης σε βάρος των ξένων; Και έπρεπε να ξεσηκωθεί η ΕΟΚ, να γίνει θόρυβος στο Αγγλικό Κοινοβούλιο και τελικά να γίνουμε ρεζίλι σε ολόκληρη την Ευρώπη, ώσπου να πάρει την απόφαση το ελληνικό κράτος να καταργήσει ή να τροποποιήσει τα ανεδαφικά πλέον διατάγματα μιας παρωχημένης εποχής.

Έλα όμως που με την τροποποίηση ή την κατάργηση αυτών των διατάξεων ο φίλος μας καταλαμβάνεται από μελαγχολία αναλογιζόμενος ότι ανοίγουν και πάλι οι δουλειές στον κλάδο του, θα πέσει χρήμα κουτούρου, θα τρίβουν τα χέρια τους οι παλιοί συνάδελφοι και οι φίλοι δικηγόροι, ενώ αυτός ο κακομοίρης θα βρίσκεται έξω απ' το καινούριο φαγοπότι, ασχολούμενος περί ανέμων και υδάτων και θα πληρώσει από πάνω και τα έξοδα για την έκδοση του καινούριου του βιβλίου. Τι παθαίνει αλήθεια ο άνθρωπος, όταν δεν έχει μυαλό! Η μόνη ελπίδα είναι μήπως φιλοτιμηθούν οι παλιοί συνάδελφοι και φίλοι και πληρώσουν το αντίτιμο απ' το καινούριο βιβλίο που θα τους αποσταλεί. Πού καταντάει ο άνθρωπος κάποτε! Να μαζεύει «χαμάδες», όπως έλεγε ο μακαρίτης ο Μήτσος Μακρίδης.

Το αλαλούμ της ανοικοδόμησης στην Κέρκυρα

Στην Κέρκυρα ίσχυε απ' τα παλιά ο θεσμός της ιδιοκτησίας κατ' ορόφους. Η ιδιομορφία των οικοδομικών συγκροτημάτων (πανύψηλα κτίρια με έξι και επτά πατώματα πολλές φορές) επέβαλε το θεσμό αυτό απ' την εποχή του Ιονίου Κράτους, ίσως όμως και παλαιότερα για να καλύπτεται νομικά η ιδιομορφία της κατ' ορόφους ιδιοκτησίας. Τον προέβλεπε ήδη ο Ιόνιος Αστικός Κώδικας, που αποτελούσε αντιγραφή του Γαλλικού Αστικού Κώδικα. Οι διατάξεις του όμως ήταν ατελείς και η ατέλειά αυτή δημιουργούσε στην πράξη πολλές διενέξεις και διαπληκτισμούς στους οροφοκτύτες των οικοδομών.

Για παράδειγμα ο Ιόνιος Κώδικας δεν ανέφερε τίποτα για τη σχέση του οικοπέδου προς τους ορόφους και ήταν κάποτε ματαιοπονία να πείσεις τον ιδιοκτήτη του ισογείου της οικοδομής ότι έχουν να κάνουν στο οικόπεδο και οι ιδιοκτήτες των ορόφων.

Βέβαια στην υπόλοιπη Ελλάδα είχε θεσμοθετηθεί η κατ' ορόφους ιδιοκτησία από το 1929 με το νόμο 3741 και ρυθμιζόνταν με κάθε λεπτομέρεια όλα τα θέματα που προέκυπταν απ'

την οριζόντια ιδιοκτησία. Οι τυχόν αμφιβολίες και ατέλειες καλύφθηκαν και με τις ρητές διατάξεις του Αστικού Κώδικα που άρχισε να ισχύει με την απελευθέρωση. Στην Κέρκυρα όμως οι διατάξεις του Ιονίου Κώδικα ήταν σαν τα κερκυραϊκά φρούτα. Είναι ντόπιο, σου λέει ο χωρικός με έκδηλο θαυμασμό και αναμένει από σένα να εκστασιασθείς επί τω ακούσματι της εντοπιότητας, κι ας μην τρώγεται από την ξινίλα. Έτσι ήταν και με τις διατάξεις του Ιονίου Κώδικα. Το λέει, σου έλεγαν, ο Ιόνιος Κώδικας κι ας ρυθμιζόταν πλέον κάποιο θέμα πανελλήνια με το νόμο 3741 και τα άρθρα 1002 και 1117 του Αστικού Κώδικα.

Ίσως κι αυτή η προκατάληψη, μαζί με άλλους παράγοντες, να ήταν η αιτία που καθυστέρησε η ανοικοδόμηση στην Κέρκυρα. Και ήταν εμφανής η ανάγκη της ανοικοδόμησης αφού ολόκληρες συνοικίες της πόλης είχαν καταστραφεί απ' τους βομβαρδισμούς του πολέμου. Η συνοικία του Αγίου Αθανασίου, κάποτε η ωραιότερη οικιστική περιοχή της πόλης, είχε ερειπωθεί. Μαζί και το άλλοτε πολυτελές ξενοδοχείο *Μπέλλα Βενέτσια*. Η εβραϊκή συνοικία εκεί ανάμεσα στους δρόμους Αγίας Σοφίας, Βελισσαρίου και Παλαιολόγου είχε επίσης καταστραφεί. Το Δημοτικό Θέατρο, η Ιόνιος Ακαδημία και άλλα αξιόλογα κτίρια κείτονταν ακόμα ερείπια.

Φυσικοί φορείς της ανοικοδόμησης θα έπρεπε να ήταν οι πολιτικοί μηχανικοί και οι αρχιτέκτονες του τόπου. Τελικά την ανέλαβαν άνθρωποι άσχετοι μ' αυτή τη δουλειά.

— Γιατί, Ιωσήφ, δεν αναλαμβάνεις και συ την ανέγερση κάποιας πολυκατοικίας; ρωτούσαν κάποτε έναν αξιόλογο μηχανικό του τόπου κάποιοι φίλοι.

— Εγώ απ' εδώ και πέρα θ' αρχίσω να ξεγεννάω παιδιά, μια και οι μαμμές ανέλαβαν να φτιάχνουν σπίτια, ήταν η απάντηση του μηχανικού.

Και το αποτέλεσμα της εργολαβικής ανάληψης του έργου της ανοικοδόμησης της πόλης από άσχετους ανθρώπους υπήρξε θλιβερό. Αλλοιώθηκε φρικτά το τοπικό χρώμα και σήμερα

υπάρχει ένα οικοδομικό αλαλούμ στην πόλη.

Ποιος έφταιξε σ' αυτό το ανοσιούργημα; σκέπτεται κανείς.

Ας πάρουμε όλους τους συντελεστές απ' την αρχή.

Ο επιχειρηματίας εργολάβος που έβαλε τα χρήματα για την ανέγερση, ήθελε βέβαια να καλύψει τις δαπάνες του και να αποκτήσει όσο περισσότερο κέρδος μπορούσε. Η τήρηση της παράδοσης ή η αισθητική εμφάνιση της οικοδομής ήταν γι' αυτόν ανύπαρκτες έννοιες.

Ο μηχανικός και ο αρχιτέκτονας που εκπονούσαν τη μελέτη και τα σχέδια της οικοδομής ήταν μισθοσυντήρητα όργανα του επιχειρηματία εργολάβου που επιζητούσε την πλήρη εκμετάλλευση του χώρου.

Ο οικοπεδούχος απέβλεπε επίσης στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντιπαροχή που θα του έδινε ο εργολάβος.

Κι έτσι μοιραία καταλήγουμε πως κύριος και μοναδικός υπεύθυνος για το αλαλούμ αυτό ήταν οι τεχνικές υπηρεσίες της Νομαρχίας Κερκύρας, που έδιναν τις άδειες οικοδομής χωρίς περίσκεψη και χωρίς αιδώ, για οποιαδήποτε εξαμβλώματα και αν επρόκειτο να χτιστούν.

Και διερωτάται κανείς: Ποια ήταν η αιτία αυτής της αθρόας και αλογάριαστης παροχής αδειών οικοδομής οιαδήποτε εξαμβλώματων; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι και δύσκολη και επικίνδυνη. Πάντως εκείνο που ξέρει ο φίλος μας λόγω της δουλειάς του είναι ότι πολλοί απ' τους εκάστοτε διευθύνοντες και υποδιευθύνοντες των τεχνικών υπηρεσιών της Νομαρχίας Κερκύρας φέρονταν εκείνα τα χρόνια ως «αγοραστές» διαμερισμάτων σ' αυτές τις πολυκατοικίες.

Σε λίγο καιρό πωλούσαν οι ίδιοι τα «αγορασμένα» διαμερίσματα σε τρίτους. Αυτά.

Και η ευθύνη των τεχνικών υπηρεσιών δεν περιορίστηκε στην ανοικοδόμηση μέσα στην πόλη. Σε μια εποχή όταν ο χωρικός έφτυνε αίμα για να βγάλει άδεια οικοδομής για ένα κοτέτσι δίπλα στο καλύβι του στο χωριό, τα αυθαίρετα και τα παράνομα κτίρια στις παραλιακές περιοχές του νησιού, και

πολλές φορές μέσα στην αιγιαλίτιδα ζώνη, φύτεωναν (και φυτρώνουν ακόμα) σαν τα μανιτάρια.

Μ' αυτά και μ' αυτά κατέληξε πρόσφατα ο φίλος μας κ. Νίκος Δήμου που επισκέφθηκε την Κέρκυρα το περασμένο Πάσχα, να ζητάει με την τσουχτερή του πέννα να γκρεμιστούν όλα τα εξαμβλώματα μέσα και έξω από την πόλη και να μείνει μόνο στην Κέρκυρα το κτίριο της Αναγνωστικής Εταιρείας, σαν μοναδικό δείγμα παραδοσιακής ομορφιάς και αρχοντιάς του νησιού. Και δεν έχει άδικο ο άνθρωπος. Αλλά το αλαλούμ δεν σταματάει εδώ. Κάποτε, όταν είχαν χτιστεί πλέον εξαώροφες και επταώροφες νέες πολυκατοικίες, βγήκε ένας νόμος που περιόρισε την καθ' ύψος ανέγερση σε δύο ή τρία το πολύ πατώματα. Και βλέπεις τώρα δίπλα στις επταώροφες οικοδομές να ξεπετάγονται σαν φτωχοί συγγενείς κάποια διώροφα κατασκευάσματα που σου θυμίζουν την καλύβα του Καραγκιόζη δίπλα στο σεράι του Πασά. Σε τι απέβλεπε αυτή η καινούρια διάταξη; Γιατί μαζί με τ' άλλα, οι στεγαστικές ανάγκες του τόπου είναι τεράστιες και όσο πάνε και μεγαλώνουν. Οι τιμές των διαμερισμάτων στην Κέρκυρα έφτασαν να είναι διπλάσιες απ' τις τιμές των αντίστοιχων διαμερισμάτων στην Αθήνα και τα ενοίκια αποτελούν απωθητικό παράγοντα για κάθε μετατιθέμενο στην Κέρκυρα δημόσιο υπάλληλο. (Μετατέθηκε ο καημένος ο Νίκος Τζιώρας στην Κέρκυρα ως Διευθυντής των Γεωργικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Κερκύρας και μετά μυρίων βασάνων κατόρθωσε να νοικιάσει ένα τριάρι, στο οποίο πλήρωνε για ενοίκιο το μισό μισθό του. Βέβαια φυσικό είναι να φάει τα σίδερα ο άνθρωπος για να μετατεθεί από εδώ. Έριξε μαύρη πέτρα πίσω του.)

Και σκέπτεσαι: Όλοι αυτοί οι σοφοί της εξουσίας, ο νομάρχης, ο δήμαρχος, οι βουλευτές, οι υπουργοί, δεν βλέπουν αυτό το τόσο δύσκολο πρόβλημα του τόπου; Κι αν το βλέπουν πώς το αντιμετωπίζουν;

Προτού κλείσω αυτό το κεφάλαιο θα ήθελα να κάνω μια διευκρίνιση για ν' αρθούν τυχόν παρεξηγήσεις.

Τα τελευταία χρόνια ανέλαβαν την ανοικοδόμηση νέοι μηχανικοί και αρχιτέκτονες.

Λίγο ο συναγωνισμός, λίγο η φιλοτιμία του καθενός, τους ωδήγησε στην κατασκευή αξιόλογων κτιρίων και μέσα στην πόλη αλλά και έξω στην ύπαιθρο. Η πληθώρα όμως των αρχικών κατασκευασμάτων δυστυχώς εξακολουθεί να σοκάρει τον αντικειμενικό παρατηρητή.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ο Πολιούχος Άγιος Σπυρίδων και η Αυγούστα Θεοδώρα

Νομίζω ότι ήρθε πλέον ο καιρός να ασχοληθούμε και με κάποιο λεπτό και πολύ επικίνδυνο θέμα: τον πολιούχο Άγιο Σπυρίδωνα και την τεράστια επίδρασή του στην ψυχοσύνθεση του Κερκυραϊκού λαού. Πολλές πόλεις της Ελλάδας έχουν τους πολυούχους τους: η Πάτρα τον Άγιο Ανδρέα, η Θεσσαλονίκη τον Άγιο Δημήτριο, η Κεφαλλονιά τον Άγιο Γεράσιμο και έπεται συνέχεια, μα πουθενά δεν έχει επιδράσει τόσο πολύ κάποιος άγιος στη ζωή και στη νοοτροπία των κατοίκων, όσο ο Άγιος Σπυρίδωνας στους Κερκυραίους.

Το θέμα βέβαια είναι παρακινδυνευμένο. Και ξέρει ο φίλος μας ότι κάποιοι τον περιμένουν στη γωνιά του καντουνιού για να εξαπολύσουν πυρά εναντίον του μόλις αντιληφθούν το παραμικρό στραβοπάτημα. Τα παθήματα του μακαρίτη Σπύρου Στούπη είναι εξ άλλου πρόσφατα ακόμα. Και όμως, είμαστε υποχρεωμένοι να αποτολμήσουμε το εγχείρημα.

Η ιστορία ξεκινάει από την αποφράδα ημέρα της 29 Μαΐου 1453 όταν «εάλω η Πόλη» και οι ορδές του Πορθητή επιδόθηκαν

κατ' εντολή του στη λεηλασία της βασιλεύουσας και στη σφαγή του πληθυσμού.

Ας παρακολουθήσουμε όμως τα γεγονότα όπως τα περιγράφει ο Μάρμορας στην ιστορία του, προσθέτοντας και μεις λίγη σάλτσα για να νοστιμέψουν κάπως.

Τότε ήταν που ο Ιερομόναχος Πολύευκτος θεώρησε ότι τα πολυτιμότερα πράγματα που έπρεπε να σώσει απ' τη κοσμοχαλασιά γύρω του ήταν τα Ιερά Λείψανα του Άγιου Σπυρίδωνα και της Αγίας Θεοδώρας της Αυγούστας. Τα έβαλε λοιπόν σε δύο σακιά παραγεμισμένα με άχυρο, τα φορτώθηκε στην πλάτη του και δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω, κατέληξε κάποτε ποδαράτα στην Παραμυθιά. Από κει πέρασε στην Κέρκυρα.

Μην έχοντας άλλο γνωστό στην Κέρκυρα παρά μόνο τον Γεώργιο Καλοχαιρέτη, του άφησε με διαθήκη τα λείψανα των δύο Αγίων. Ο Καλοχαιρέτης είχε παντρευτεί μια Κερκυραία, απ' την οποία απέκτησε τρεις γιους: τον Μάρκο, τον Λουκά και τον Φίλιππο. Διένειμαν λοιπόν οι τρεις γιοι τα Ιερά Λείψανα σε δύο μερίδες και επειδή τα λείψανα του Αγίου Σπυρίδωνα εκτιμήθηκαν, άγνωστο σύμφωνα με ποια λογική, ως διπλασίας αξίας προς το λείψανο της Αυγούστας Θεοδώρας, τα πήραν ως ενιαία μερίδα τους ο Φίλιππος και ο Λουκάς, ο δε Μάρκος πήρε στη μερίδα του τα λείψανα της Θεοδώρας.

Ίσως επειδή αντελήφθη ότι τα λείψανα της Αγίας Θεοδώρας δεν ήταν προσοδοφόρα, ο Μάρκος αργότερα τα δώρησε στην πόλη της Κέρκυρας. Τελικά ύστερα από πολλές περιπλανήσεις τα λείψανα της Αυγούστας μεταφέρθηκαν στον Ιερό Ναό της Σπηλιώτισσας όπου αναπαύεται πλέον τον αιώνιο ύπνο της η Σεβαστή Δέσποινα και Αυγούστα Θεοδώρα μέχρι σήμερα, χωρίς να απασχολείται με θαυματουργές επιδόσεις. Αρκείται ίσως στην επιτυχία την οποία είχε στα καλλιστεία που διοργάνωσε η βασιλομήτωρ Ευφροσύνη στο Ιερό Παλάτιο, με σκοπό να βρεθεί νύφη για το βασιλιά Θεόφιλο.

Τότε είναι που απεδείχθη περίτρανα η αλήθεια του παλιού

ρητού «Ταις γυναιξί, σιγή, κόσμον φέρει». Εν αντιθέσει δηλαδή με την άλλη υποψήφια Κασιανή που το πήγε με το Θεόφιλο ένα σου και ένα μου. Της είπε λοιπόν ο Θεόφιλος της Κασιανής.

— Εκ της γυναικός ερρύη τα φαύλα, υπονοώντας την Εύα που πήρε στο λαιμό της τον Αδάμ κατά το σχολιαστή τη εποχής.

Αλλά η Κασιανή δεν του το χάρισε.

— Αλλά και εκ γυναικός πηγάζει τα κρείττω, του απαντάει υπονοώντας κατά τον ίδιο σχολιαστή την Παναγία που γέννησε τον Χριστό.

Τι τα 'θελες, βρε ευλογημένη Κασιανή, να τα πεις αυτά τα λόγια! Αυτά σε κάψανε. Δεν το βούλωνες για τη στιγμή, όπως κάνουν τόσες και τόσες γυναίκες, προτού να βάλουν την κουλούρα και ν' αμολυθείς μετά τα στέφανα, σπότε κι ο Θεόφιλος θα επανελάμβανε, όπως κάνουν τόσοι και τόσοι σύζυγοι μετά το γάμο, το άλλο σοφό ρητό «Στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα».

Η Θεοδώρα όμως, που ήταν στη σειρά μετά την Κασιανή, τσιμουδιά. Στόμα είχε και μιλιά δεν είχε. Το μυαλό της όμως δούλευε. «'Ασε, και θα σε κανονίσω εγώ εσένα μετά την κουλούρα», έλεγε μέσα της.

Το 'πε και το 'κανε.

Και ενώ ο καημένος ο Θεόφιλος προσπαθούσε να ανακαινίσει το βασίλειο απ' τη μούχλα που είχε επικαθήσει στον τόπο με την ακαταλόγιστη εικονολατρία, την ανησυχητική επέκταση του μοναχικού βίου, τη συνεχή αύξηση των μοναστηριών, όπου ο κάθε τεμπελχανάς της εποχής εύρισκε άφθονο φαΐ και πιεστό και ραχάτι, η Θεοδώρα δούλευε απ' τα παρασκήνια μαζί με τον αδελφό της Βάρδα και το εκκλησιαστικό κατεστημένο της εποχής για τη ματαίωση του προοδευτικού προγράμματος του Θεόφιλου. Και τελικά το πέτυχε.

Αλλά φαίνεται πως και η Κασιανή δεν κάθησε με σταυρωμένα χέρια. Έγινε βέβαια καλόγρια, αλλά τότε μοναστήρια είχαν χτιστεί αθρόα και μέσα στην πόλη. Σε κάποιο τέτοιο

λοιπόν μοναστήρι θα κλείστηκε και επιδόθηκε στην ποίηση. Εκεί πήγαινε και την εύρισκε τακτικά ο Θεόφιλος που του είχε μπει φαίνεται στο μάτι και η ομορφιά της, και η εξυπνάδα της. Αυτά τουλάχιστον γράφει το βιβλίο που είχε στο σπίτι του ο φίλος μας στην Κόνιτσα *Κασία η Μοναχή*. Και μη μου πείτε πως οι συχνές επισκέψεις του Θεόφιλου απέβλεπαν στο να περάσουν μαργαριτάρια με την Κασιανή ή να διαβάσουν το *Κατά Λουκά Ευαγγέλιο*.

Ας τ' αφήσουμε όμως αυτά κι ας γυρίσουμε στα Λείψανα του Άγιου Σπυρίδωνα που τα παρέλαβαν τα δύο αδέρφια, ο Λουκάς και ο Φίλιππος. Επακολούθησαν κάποιοι δικαστικοί αγώνες ανάμεσα στους δύο κληρονόμους και την Κερκυραϊκή Κοινότητα, παρενέβη κάποτε και η Ενετική Γερουσία. Τελικά, και για να μην μακρυγορούμε, όταν ο Φίλιππος Καλοχαιρέτης πάντρεψε τη θυγατέρα του Ασημίνα με τον Σταματέλο Βούλγαρη, της έδωσε για προίκα μαζί με τ' άλλα και τα λείψανα του Αγίου Σπυρίδωνα. Το προικοσύμφωνο εκείνο νομίζω πως βρίσκεται στο Αρχαιοφυλάκειο της Κέρκυρας, αλλά ο φίλος μας δεν το είδε ποτέ με τα μάτια του. Ίσως γιατί προτιμούσε όλα αυτά τα χρόνια να συντάσσει ο ίδιος προικοσύμφωνο που ήταν φυσικά πιο προσοδοφόρα.

Ο Σταματέλος Βούλγαρης έχτισε μια ιδιόκτητη εκκλησία στο Σαρόκκο αφιερωμένη στον Άγιο και τοποθέτησε εκεί τα Ιερά Λείψανα, από όπου, ύστερα από αρκετές περιπλανήσεις, μεταφέρθηκαν τελικά το έτος 1587 στο σημερινό ναό του Αγίου Σπυρίδωνα. Εκεί φυλάσσονται μέχρι και σήμερα στην ασημένια λάρνακά του. Τα λείψανα αυτά αποτέλεσαν επί αιώνες και αποτελούν μέχρι σήμερα το πολυτιμότερο κειμήλιο της Κέρκυρας, και ο Κερκυραϊκός λαός αποδίδει την αίσια έκβαση κάποιων αντιξοοτήτων του τόπου στη θαυματουργό επέμβαση του Άγιου.

Πάντοτε απασχόλησε τη σκέψη του φίλου μας ο λόγος για τον οποίο ο απλοϊκός αυτός επίσκοπος Τριμυθούντος απέκτησε τόση φήμη και εξουδετέρωσε σχεδόν στη συνείδηση

των ανθρώπων του τόπου την Αυγούστα Θεοδώρα.

Μήπως λόγω της λαϊκής του καταγωγής και της απλοϊκότητάς του ήταν πιο προσιτός στους απλούς ανθρώπους, σε αντίθεση προς την αρχόντισσα και Αυγούστα Θεοδώρα, ή μήπως θα 'πρεπε να αναφερθούμε στο επίμαχο θέμα της ατομικής πρωτοβουλίας εν σχέσει προς τον κρατικό παρεμβατισμό, που ακόμα απασχολεί και διχάζει τους θεωρητικούς της οικονομικής επιστήμης;

Μήπως δηλαδή η ατομική ιδιοκτησία του Αγίου Σπυρίδωνος και τα εξ αυτής οφέλη συντέλεσαν ν' αποκτήσει τόση αίγλη στο λαό, σε αντίθεση προς την Αγία Θεοδώρα, η οποία βρέθηκε ευθύς εξ αρχής στην ιδιοκτησία της Κερκυραϊκής Κοινότητας με αποτέλεσμα να περιοριστεί η δραστηριότητά της μέχρι σήμερα σε κάποιες φιλόανθρωπες προσπάθειες με τη βοήθεια πάντοτε και κάποιων καλόβουλων κυριών του τόπου;

Είτε έτσι είτε αλλιώς, η πίστη του κερκυραϊκού λαού στη θαυματουργό δύναμη του Αγίου Σπυρίδωνα είναι ακλόνητη και δεν επιδέχεται αμφισβήτηση.

Ας αναφερθούμε λοιπόν και μεις για λίγο σε κάποια θαύματα, όπως αναγράφονται στο βιβλίο *Βίος, θαύματα και ακολουθία του Αγίου Σπυρίδωνος* που κυκλοφόρησε πρόσφατα στην Κέρκυρα με τη φροντίδα του νέου Μητροπολίτη Κερκύρας, Παξών και Διαποντίων Νήσων κ. Τιμόθεου και που αποτελεί ανατύπωση του πρωτότυπου που εκδόθηκε αρχικά το 1847 από τον Ιωάννη Τζεϊμπέντη.

Πάλαι ποτέ εις την των Κερκυραίων νήσον, στερουμένην των προς το ζην αναγκαίων, κατακυριευμένην από βιαίαν πείναν, ο άγιος εχάρισε δια πλοίων, σίτους, επιφανείς εις τους πλοιάρχους και προμηνύσας εις τούτους της νήσου την χρείαν, κατά το άγιον μέγα σάββατον· δια τούτο λαμπρόν και τερπνόν συνέβη το τότε πάσχα εις την πρώτην τεθλιμμένην νήσον, με την του αγίου προμήθειαν.

Και πάλιν· Εις τινα Θεόδωρον έμπορον εκ της ανατολής,

ος τις εστερήθη παντελώς των οφθαλμών την όρασιν, προσέ-
τρεξε δε με θερμήν πίστην εις τον του αγίου ναόν, εχάρισεν
αυτώ οξύτατον το φως.

Και άλλοτε· Ενώ λοιμός διέφθερε την των Κερκυραίων
πόλιν προσέτρεχον δε πάντες αδιαφόρως εις το ιερόν του αγίου
τέμενος, μεταξύ των οποίων και πολλοί μεμολυσμένοι συνενό-
νοντο, εκ του οποίου έπρεπε, δια του μιάσματος, κατά τους
νόμους της φύσεως να διαφθαρή η πόλις· ουδέν σχεδόν υπέδερεν
ο ευλαβή εκείνος λαός, αλλά ταχέως πάλιν τη του αγίου με-
σητεία ηξιώθη της προτέρας υγιεινής καταστάσεως.

Προσέτι δε δύο τυφλούς κωπηλάτας, οίτινες και ως ανίκανοι
απερρίφθησαν εκ του στόλου των Ενετών, ο μεν εκ του πλοίου
Αντωνίου του Βερνάρδου, ο δε από το του Ιερωνύμου του
Μαυρικηνού· εις τούτους ο μέγας Σπυρίδων παρέδωκαν ολό-
κληρον την όρασιν. Τούτο δε έκαμε πάντες να κηρύξωσι με
αγαλλίασιν, εκπλαγέντες εις την του τερατουργήματος αυτοψίαν.
Ποίον δε το θαύμα δεν εξέπληξεν, όταν άνθρωποι τινές από
ζήλον ευλαβείας, αφόβως ανέβησαν εις την υψόρροφον κορυφήν
του κωδωνοστασίου της του αγίου εκκλησίας, δια να σβέσωσι
την εκεί φλόγα, εξ εκείνης δε δια κεραυνικής βίας κατακρη-
μνισθέντες δεν έπαθον κανέν κακόν, αλλ' αβλαβώς διεσώθησαν;

Άλλοτε πάλιν. Κάποιος των της αριστοκρατείας ευπα-
τριδών, μάταια φλυαρών και φρυαττόμενος, καταγγελών παιδίον
το οποίον είχεν ανίατον ασθένειαν, επειδή κατέπεσε παρά την
οδόν χάριν θεραπείας υπό την των λειψάνων του αγίου θήκην
εν τω λιτανεύεσθαι, κατά την παλαιάν συνήθειαν και τον πάτριον
νόμον· διότι λιτανεύει ο κλήρος και ο λαός μετ' αυτού του
αγίου, και των εικόνων της θεομήτορος· προσέτι δε χλευάζων
τους γονείς αυτού, οίτινες προσέκλαιον, η θεία δίκη ταχέως
υπέφθασεν αυτόν· και εξαίφνης την αυτήν ώραν διαρραγέντος
πυροβόλου κατέσκαψε τον τούτου δεξιόν οφθαλμόν· ούτινος
και πολλοί τότε ζώντες αυτόπται και μάρτυρες εχρημάτισεν.
Επειδή μετά ταύτα ολονύκτιος εστάθη η μετάνοια αυτού εν τω
ναώ του Σπυρίδωνος και παννύχιοι μετά δακρύων αι προσευχαί.

Εἰς δε τὰς ἡμέρας ταύτας, τὸ χιλιοστὸν καὶ ἑξακοσιοστὸν ἑβδομηκοστὸν τρίτον σωτήριον ἔτος, ἐνῶ πάλιν λοιμῶδες μίασμα διέφθειρε καὶ ἀγρούς καὶ πόλιν καὶ κώμας, ὥστε τοῖς πᾶσιν ἀφεύκτως ἐπεκρέματο ὁ σκληρὸς θάνατος, καὶ σχεδὸν εἶχεν ἀφανίσει πᾶσαν τὴν νήσον (καὶ ταῦτα δις κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος) ὁ θαυματουργὸς οὗτος τὴν νόσον ἐθεράπευσεν, ἀναλαβὼν πάντας ὅσον τάχιστα ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἔκαμεν αὐτοὺς διὰ μιᾶς νὰ ἰατρευθῶσι· - καὶ τῶντι μέγα ἦτον τὸ θαῦμα· διότι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγίου γεγονότος θαύματος εἰς τὸν παραδόξως, ὡς εἶπομεν, ομματοθέντα τυφλὸν Θεόδωρον, τῆ δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνός, νὰ ἴδῃ τοὺς ἤδη ἠμιθανεῖς ἐν τῷ ἅμα μὴ λοιμώττοντας πλέον· τὸ δευτέρον· κατ' αὐτὴν τῶν βαΐων ἡμέραν τῆς ετησίου λιτῆς τοῦ μεγάλου Σπυρίδωνος, νὰ θεωρήσωσιν ὦ τοῦ θαύματος, πεπαυμένον πλέον τὸν λοιμόν. Ἀκούσατέ δε καὶ ἄλλο μέγα τῶντι καὶ ἐξαίρετον τοῦ Σπυρίδωνος τερατούργημα, τὸ ὁποῖον ἡ Κέρκυρα θαυμάζει καὶ με λαμπρὰν φωνὴν ἀνακηρύττει τὸ παράδοξον.

Πολέμου καὶ μάχης ὑπαρχούσης μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Ὀθωμανῶν, μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφάνη εὐλογον εἰς τὴν εὐτολμίαν τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν, νὰ καταδουλώσωσι καὶ τὴν Κέρκυραν. Ὅθεν κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν δέκατον ἕκτον σωτήριον ἔτος, τῆ εικοστή τετάρτῃ Ἰουνίου, ἐπιδραμόντες οἱ σκληροὶ οὗτοι ἐπολιόρκησαν ἐξαίφνης τὴν πόλιν διὰ ξηράς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἀφού δε ἤρχισεν ὁ βαρβαρικός πόλεμος, με πυρ καὶ με σίδηρον κατέθλιβον τὴν πόλιν καὶ τοὺς πολίτας· καὶ μετὰ παρέλευσιν πενήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς σφοδρὰ μάχῃ ἐπεκράτησε μεταξὺ αὐτῶν, ἡ τῶν βαρβάρων δύναμις ἐβουλεύθη νὰ ἐπανεέλθῃ ἐπὶ τὸ τῆς Κερκύρας ἄστυ. Πάντες δε οἱ πιστοὶ με στεναγμούς καὶ δάκρυα ἐν νυκτί καὶ ἡμέρα, τὸν ἱεράρχην ἰκέτευον. Ὅθεν τὰ τῶν Ἀγαρηνῶν στρατεύματα, ἐπανελθόντα ἐπὶ τὸ ἀκρότειχον τῆς πόλεως, μετ' ὀλίγον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κακοὶ κακῶς ἠφανίσθησαν, καὶ, διὰ τῶν πρεσβειῶν τοῦ ἱεράρχου, διεσκορπίσθησαν· μετὰ τούτο δε μεγαλητέρας σκληρότητος καὶ ἀπανθρώπου φόνου ἔπνεον

των βαρβάρων αι χείρες, επαπειλούντες τη πόλει άλλην επιδρομήν και πανόλεθρον αιχμαλωσίαν και θάνατον. Αι δεήσεις δε και αι προσευχαί από τους πιστούς δεν έλειψαν, δια των οποίων μετά πολλής ευλαβείας, επεκαλούντο την του κοινού πατρός προστασίαν και σκέπην· διο και τον σκοπόν δεν απέτυχον. Ενώ λοιπόν οι Κερκυραίοι προσεκαρτέρουν την εκ των βαρβάρων παντελή απώλειαν, φαίνεται, όρθρου βαθέως, προς τους εχθρούς ο μέγας πατήρ ημών Σπυρίδων μετά πλήθους στρατιάς ουρανίου, και επέχων εις την δεξιάν αστραπόμορφον ξίφος, απεδίωκε σπουδαίως και με θυμόν τούτους. Τοιούτον λοιπόν παράδοξον ιδόντες οι Οθωμανικοί στρατιώται, ευθύς ετράπησαν εις φυγήν, και σπροχνόμενοι μεταξύ των, ετρώμαζον μήπως αοράτως πληγωθώσιν έφυγον λοιπόν και συνστρίβησαν από φόβον, χωρίς πολέμου ή πυρός ή μαχαίρας ή άλλου τινός διώκοντος· ειμή μόνη της αοράτου δυνάμεως του σωτήρος ημών Θεού, δια των δραστικωτάτων ευχών του θαυματουργού Σπυρίδωνος. Αφού λοιπόν ανεχώρησαν τα πεζικά και ιππικά στρατεύματα, απέπλευσε και ο στόλος αυτών και ούτως διέμεινεν ελευθέρα η Κέρκυρα. Το δε πρωί ενώ επρόσμενον οι πολίται την συνήθη μάχην, δεν είδον ουδένα, ειμή σιωπήν και ασχόλειαν. Περίεργοι λοιπόν με επιπόλαιον χαράν επελθόντες εις τας σκηνάς των εχθρών, εννόησαν το θαύμα· και σκιρτώντες μετ' ευφροσύνης, ηγάλλοντο δια το κενόν και παράδοξον· επειδή όχι μόνον έβλεπον τους Ισμαηλίτας φυγάδας, αλλά και τα υπάρχοντα αυτών ελαφυραγώγησαν· οίτινες και εν τω φεύγειν, αναφανδόν ωμολόγουν, ότι από τινα σεβάσμιον μοναχόν, δηλαδή τον Σπυρίδωνα, ος τις ανεφάνη εις τον αιθέρα με ένδοξον στόλον στρατιάς ουρανίου, απεσύρθησαν εις ταχυτάτην φυγήν. Έδραμον δε πάντες μετ' αιδούς και ευλαβείας, αποδίδοντες δόξαν και ευχαριστίαν εις τον θαυματουργήσαντα ιεράρχην. Η δε ευγνώμων αριστοκρατία των Ενετών επιγινώσκουσα αυτόν ελευθερωτήν της νήσου και των φιλοχρίστων όπλων υπερασπιστήν, ευθύς απέστειλεν αργυράν πολύφωτον κανδήλαν εις τον πάνσεπτον αυτού ναόν· και με κοινόν ψήφισμα edióρισε

να γίνεται λιτανεία ενιαύσιος μετά του θεσπεσιοτάτου λειψάνου κατά την αυτήν ημέραν της ελευθερώσεως. Είναι δε αύτη η δεκάτη πρώτη του Αυγούστου μηνός. Προσέξατε δε και εις το επόμενον, το οποίον ενώ έχει μεγάλην την χάριν δια την θαυματουργίαν, δεικνύει συνάμα το ορθόδοξον της Ανατολικής εκκλησίας και το σφαλερόν της Δυτικής.

Οτε ο αρχιναύαρχος του Ενετικού στόλου και διοικητής της νήσου Κερκύρας Ανδρέας ο Πισάνης, διενοήθη να ανεγείρει εις τον ναόν του αγίου θυσιαστήριον, δια να τελείται εν αυτώ καθ' εκάστην υπό Λατίνου ιερέως λειτουργία· νομίσας δια τούτου ν' αποδώσει εις τον άγιον ευχαριστίαν, δια το να ηλευθέρωσε την πόλιν από την των βαρβάρων καταδυναστείαν· αλλά πώς ποτέ ο της ορθοδοξίας πρόμαχος ήθελε συγχωρήσει, εν τη σεπτή αυτού εκκλησία, να θυσιάζεται ο υιός του Θεού υπό ετεροδόξων ιερέων με άζυμον; Όθεν δις φανερωθείς ο άγιος εις τον ύπνον αυτού, εδιώρισεν αυτόν ν' απομακρυνθεί από το εγχείρημα τούτο. Αλλά δεν κατεπείθετο· διότι επίστευε περισσότερο εις τον θεολόγον αυτού· ος τις τω έλεγεν ότι το όνειρον έγεινεν εκ συνεργείας διαβολικής· έτι δε και τους ιερείς τους δικαιούχους του αγίου λειψάνου εφοβέριζε, διότι δεν έστεργον εις τοιούτον καινοτόμημα. Αφού λοιπόν δια της οπτασίας δεν απεμακρύνθη του εγχειρήματος, άναψε παραδόξως εν καιρώ νυκτός η εν τω παλαιώ φρουρίω πυριτοθήκη· και ανατρέψασα τας εν τη ακροπόλει οικίας, εφόνευσε πάντας τους περί αυτόν, και πολλούς των άλλων Λατίνων· και ο μεν Ανδρέας ο Πισάνης επνίγει μεταξύ δύο ξύλων τα οποία θείω νεύματι περιέσφιγγον τον τράχηλον αυτού· ο δε κακόβουλος αυτού θεολόγος ευρέθη νεκρός κείμενος εις τινα αύλακα· ο δε προ της πυριτοθήκης διωρισμένος φύλαξ, έβλεπε τον άγιον προσερχόμενον μετά δαυλού, υπό του οποίου υψηλά σηκωθείς ερρίφθη εις την λεγομένην Πεδινήν, όπου και όρθιος ευρέθη πλησίον της εκκλησίας του εσταυρωμένου, χωρίς να πάθη κανέν κακόν. Κανδήλα δε τις αργυρά, την οποίαν αφιέρωσε πρότερον ο αρχιναύαρχος έμπροσθεν του ιερού λειψάνου, έπεσε

χαμαί, και εξούλησε την βάσιν, καθώς ακόμη και τώρα φαίνεται. Κάποιος δε των εν τω άστει Ενετών, τυχών την ιδίαν ώραν εις το υπερών αυτου, είδε τρεις φλόγας εξερχομένας από το κωδωνοστάσιον της εκκλησίας του αγίου Σπυρίδωνος και διευθυνομένας εις την ακρόπολιν· μετά το οποίον ευθύς και η πυριτοθήκη κατεκάη. Εις δε την Βενετίαν, την ιδίαν νύκτα, επιπέσας κεραυνός κατά της εικόνας του Πισάνου κατέκαυσεν αυτήν, χωρίς άλλων τινά των εν τη οικία, να βλάβη. Πάντα δε τα παράδοξα ταύτα ετελέσθησαν εις το χιλιοστόν επτακοσιοστόν δέκατον όγδοον έτος τη δωδεκάτη Νοεμβρίου. Ω θαύμα, ω δόξα, ω χάρις ημών των ορθοδόξων!

Ποίος λοιπόν τώρα και από ταύτην του ουρανού την κρίσιν, δεν βλέπει βλασφήμους και βδελυκτάς προς τον Θεόν τας καινοτομίας της παπικής εκκλησίας; αλλ' είθε να φωτίσει αυτούς ο Θεός να επιστρέψωσιν εις την αλήθειαν, από την οποίαν ποτέ παρεκτράπησαν! Τοιούτος λοιπόν και μετά θάνατον, ανεφάνη περί την πίστιν ο θείος Σπυρίδων. Αλλά ποίος δύναται καθ' έκαστον να διηγηθεί τα δια του πολιούχου πατρός ημών καθεκάστην τερατουργούμενα;

Την Κυριακήν των βαΐων, της εποχής καθ' ην ο αείμνηστος Νικηφόρος ο Θεοτόκος, ο νέος της εκκλησίας φωστήρ, edίδασκεν εν Κερκύρα, επαριθμών τα διάφορα θαύματα του Σπυρίδωνος, εις την προστασίαν του οποίου αφιέρονε τους ακροατάς αυτου, ομιλών προς αυτόπτας και μάρτυρας, μετά δύο εβδομάδας, λέγει: (περί αρετής λογ. φυλ. 197 εκδοσ. Λειψίας έτει 1766).

Ότι ενώ το χαριτόβρυτον του αγίου λείψανον ελιτανεύετο, προσέφερον γυναίκα τινά δαιμονώσαν· ήτις άφριζε και έτριζε τους οδόντας αυτής· και μολονότι αύτη ήτον χείρας κα πόδας δεδεμένη, μόλις δύο ή τρεις άνθρωποι edύναντο να εμποδίσωσι την ορμήν των κινημάτων αυτής. Το πρόσωπόν της δεν είχεν είδος ανθρώπου· η φωνή αυτής διάφορος· διότι ποτέ μεν ως βους emήκιζε, πότε δε ως σκύλαξ υλάκτει, και άλλοτε ως μικρόν βρέφος εκλαυθυμύριζεν. Αφού δε τρεις φοραίς έστρωσαν αυτήν εις την γην, και τρεις επάνωθεν αυτής το λείψανον του θαυμα-

τουργού επέρασεν εις τύπον της αγίας Τριάδος, την οποίαν αυτός εν μέσω της συνόδου εκήρυξε· ευθύς, ω του θαύματος, απέκτησεν είδος ανθρώπινον, ησύχασεν από την άστατην κίνησιν, έπαυσε τας αλλοκότους φωνάς, και ωμίλησεν ως άνθρωπος. Όθεν ευθύς ηλευθέρωσαν αυτήν από τα δεσμά· και μόνη της σηκωθείσα με τα δάκρυα εις τα όμματα έπεσεν εις τους πόδας του αγίου, και προσκυνούσα ευχαρίστει αυτόν. Και πάλιν.

Κατά το 1769 έτος παραδόξως συνέσφιγγε παραλυτικόν τινά Γερμανόν στρατιώτην, απόμαχον δι' αυτήν του την παραλυσίαν· ότε μετά πίστεως και θερμοτάτων δακρύων προσέπεσεν εις τους πόδας του αγίου. Ο δε τότε κυβερνήτης της νήσου Ανδρέας Δονάς, ακούσας τον θόρυβον των ανθρώπων και των κωδώνων δια το εξαίσιον τούτο θαύμα, προσεκάλεσε τους ιατρούς των δημοσίων νοσοκομείων, και παρ' αυτών περί τούτου πληροφορηθείς, επορεύθη εις την του αγίου εκκλησίαν και έψαλλον ευχαριστήριον ύμνον προς τον άγιον. Αλλά τι τόσον παρεκτείνομαι, Χρυσόστομος έπρεπε να παρευρεθή δια να πανηγυρίσει του Σπυρίδωνος τα τεράστια· διότι γλώσσα πηλίνη δεν δύναται· και εγώ λοιπόν καταπαύω τον λόγον εν Χριστώ Ιησού τω Σωτήρι ημών, ω δόξα, κράτος, τιμή και προσκύνησις συν Πατρί και αγίω Πνεύματι εις τους αιώνας. Αμήν!

Τέλος στο ίδιο βιβλίο αναγράφονται οι γιορτές και οι λιτανείες του Αγίου Σπυρίδωνα στην Κέρκυρα:

1. 11-13 Δεκεμβρίου: Η μνήμη του Αγίου.
2. Κυριακή Βαΐων: Λιτανεία Ιερού Σκήνου. Θαύμα σωτηρίας της νήσου από λοιμό.
3. Μεγάλο Σάββατο: Λιτανεία Ιερού Σκήνου. Θαύμα σωτηρίας της νήσου από ασιτία.
4. 13 Ιουλίου: Ανάμνηση θαύματος της θεραπείας τυφλού.
5. 11-13 Αυγούστου: Λιτανεία και Προσκύνηση Ιερού Σκήνου. Θαύμα σωτηρίας της νήσου από τους Αγαρηνούς.

6. 1η Κυριακή Νοεμβρίου: Λιτανεία Ιερού Σκήνου. Θαύμα σωτηρίας της νήσου από λοιμό.

Οι λιτανείες του Σκηνώματος του Αγίου γίνονταν απ' τα παλιά και εξακολουθούν να γίνονται ακόμα με τη συμμετοχή ολοκλήρου του κλήρου και του λαού της Κέρκυρας· η δε κατάνυξη, ο σεβασμός και η απέραντη πίστη του συμμετέχοντος λαού ήταν και είναι ακόμα έκδηλα σε όλη τη διάρκεια της λιτανείας.

Πολύ φοβούμαι όμως ότι με την πάροδο του χρόνου η τελετουργία της λιτανείας μπήκε κι αυτή στο κύκλωμα της τουριστικής προβολής του τόπου. Η επιδεικτική συμμετοχή όλων των φιλαρμονικών της πόλης και των χωριών του νησιού με τις πολύχρωμες και φανταχτερές στολές τους, η διαδοχική ανάκρουση των μουσικών κομματιών για να δικαιολογηθεί η παρουσία της κάθε μιας, αλλά κυρίως η παρακολούθηση της λιτανείας από την ημίγυμνη πανσπερμία των ανύποπτων και εκπλησσόμενων τουριστών που αντιμετωπίζουν τη λιτανεία σαν ένα φολκλορικό θέαμα του τόπου υποβαθμίζουν σιγά-σιγά την κατανυκτικότητα και την εσωτερικότητα που κυριαρχούσαν κάποτε στη τελετουργία της.

Θα μπορούσε να σκεφθεί ο αντικειμενικός παρατηρητής, μήπως θα ήταν καιρός πλέον να αφεθεί ο ταπεινός και απλοϊκός εκείνος επίσκοπος Τριμυθούντος ήσυχος στον αιώνιο ύπνο του μέσα στην πολυτελή ασημένια λάρνακά του και να μην εκτίθεται βάνουσα για χάρη της τουριστικής προβολής του τόπου, άλλοτε στις καυστικές ακτίδες του αυγουστιάτικου ήλιου και άλλοτε στις βροχερές μέρες του Νοεμβρίου, αναπολώντας ο ίδιος με αυταρέσκεια το αρχικό του εκείνο θαύμα στην Πρώτη Οικουμενική Σύνοδο του 325, όταν απέδειξε περίτρανα στα έκπληκτα μάτια των αιρετικών και των Εθνικών της εποχής, την τριαδική υπόσταση της Θεότητας, με τη διάλυση μιας κεραμίδας σε χώμα, νερό και φωτιά, κατατροπώνοντας έτσι τον πανάθλιο Άρειο και τους άλλους αιρετικούς, η μαθητεία των οποίων ίσως στη Φιλοσοφική Σχολή των Αθηνών, που

κρατιόταν ακόμα με τα δόντια, και η μελέτη της φιλοσοφίας του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα τους εμπόδιζε να κατανοήσουν αυτό το τρισυπόστατο της Θεότητας.

Και επειδή κάποιος περίεργος αναγνώστης θα ήθελε να μάθει και την προσωπική θέση του φίλου μας επάνω στο επίμαχο θέμα των θαυμάτων, δηλώνουμε εδώ πως δεν πιστεύουμε στα θαύματα, αλλά και πιο πέρα έχουμε πολύ μεγάλες αμφιβολίες για την ύπαρξη υπερκόσμιων δυνάμεων που έπλασαν τον κόσμο και κατευθύνουν άνωθεν τη νομοτέλεια της ζωής και της φύσης χωρίς να είμαστε σίγουροι και για το αντίθετο.

Από την άλλη πλευρά όμως σεβόμαστε απέραντα και ίσως ζηλεύουμε αυτούς τους ανθρώπους που πιστεύουν με μια άδολη και ειλικρινή πίστη, όπως σεβόμασταν άλλοτε τη θρησκευτικότητα και την πίστη του μακαρίτη κυρ-Γιώργη. Αλλά το είπαμε και παλαιότερα πως η πίστη είναι το αποτέλεσμα κάποιων μυστικών διεργασιών που συντελούνται στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, απ' την παιδική του ηλικία. Και θα θέλαμε να πιστεύαμε σε κάτι γιατί θα ήταν κι αυτό μια παρηγοριά στην κρίσιμη στιγμή. Γι' αυτό και θεωρούμε μωρία την προσπάθεια κάποιων θερμοκέφαλων δογματικών που χωρίς περίσκεψη και χωρίς αιδώ θέλουν να εξαλείψουν την πίστη των απλών ανθρώπων με μια μονοκοντυλιά, *Είπεν ο μωρός εν τη καρδία αυτού: ουκ εστι Θεός.*

Νόμισαν πως με το να πούνε «Η θρησκεία είναι το όπιο του λαού», έλυσαν το πρόβλημα και τέρμα. Και ρωτάς: Τι δίνεις εσύ σε αντάλλαγμα για την αφαίρεση της πίστης; Τους δίνεις την πλήρη γνώση της αρχής και του τέλους, του σκοπού και του προορισμού της ζωής με καθαρά και τεκμηριωμένα συμπεράσματα; Και εφ' όσον ακόμα βρίσκεσαι και συ στο δρόμο της έρευνας και δεν μπόρεσες ακόμα ν' απαντήσεις σ' αυτά τα βασικά ερωτήματα, γιατί δεν τον αφήνεις τον καημένο τον άνθρωπο να πιστεύει σε κάτι, εφ' όσον μπορεί, να ελπίζει και να παρηγοριέται;

Όσο για μας που αμφιβάλλουμε για όλα και όλα τα αμφι-

σβητούμε: «Μουντζώστε μας εμάς», όπως έλεγε και η μακαρίτισσα η κυρα-Λέγκω. Εμάς τέτοια είναι η μοίρα μας. Να πεθάνουμε με την αμφιβολία και την αμφισβήτηση. Μάλιστα εδώ που φτάσαμε τώρα, σκέπτεται ο φίλος μας, πάψαμε σχεδόν να πιστεύουμε και σε κάποια ιδανικά που μας γαλούχισαν επί χρόνια και χρόνια την εποχή της νιότης και των σπουδών και που τα είδαμε κι αυτά να ξεφτίζουν ένα-ένα στο βωμό της ιδιοτέλειας. Κι ακόμα πάψαμε να πιστεύουμε και σε κάποια λαμπρά αξιώματα της δημόσιας και της πνευματικής ζωής του τόπου, που αποτελούσαν τα χρόνια εκείνα το μέγιστο των φιλοδοξιών μας, και που τα είδαμε κι αυτά να υποβαθμίζονται και να απομυθοποιούνται σιγά-σιγά, εξ αιτίας κάποιων άσχετων κατά τον επιεικέστερο χαρακτηρισμό ανθρώπων που τα κατέλαβαν κατά καιρούς. Αλίμονο. Ο ήχος της καμπάνας του Άι-Νικόλα έπαψε από καιρό να έχει τη γλύκα που είχε κάποτε.

— Και πώς ζεις χωρίς κάποια πίστη και χωρίς ιδανικά; σε ρωτάει ένας καλός φίλος.

— Υπάρχει ακόμα, του απαντάς, η πίστη στην ομορφιά. Σε κάθε ομορφιά. Στην ομορφιά της φύσης, στην ομορφιά της τέχνης και στην ομορφιά κάποιων στιγμών της ζωής. *Την ομορφιά έτσι πολύ ατένισα, που πλήρης είναι αυτής η όρασίς μου*, είπε ο ποιητής.

»Και είναι αρκετή αυτή η πίστη να σε κρατήσει στη ζωή. Αν κατορθώσεις να νιώσεις την «εκλεκτή συγκίνηση» αντικρύζοντας την αληθινή ομορφιά. Και το πράγμα δεν είναι απλό. Πρέπει να δημιουργήσεις μέσα σου, με αρκετή προσπάθεια, την κατάλληλη πνευματική και ψυχική υποδομή για να μπορέσεις κάποτε να την ξεχωρίσεις από τα ευτελή και τα ανάξια λόγου.

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στην άδολη και ειλικρινή πίστη των απλών ανθρώπων που θα μπορούσε να δώσει μια κάποια διέξοδο και σε ένα άλλο τεράστιο πρόβλημα: στο έγκλημα και στην προσπάθεια της καταστολής του. Αφορμή στη σκέψη αυτή έδωσε ένα περισπούδαστο ειδικό βιβλίο του

παλιού φίλου του Βασίλη Παπά: *Το ποινικό πρόβλημα*. Κατά κοινή ομολογία όλων των εισαγγελέων που πέρασαν κατά καιρούς απ' το γραφείο του φίλου μας, ο Βασίλης Παπάς υπήρξε κάποτε το νούμερο ένα της εισαγγελικής έδρας στην Ελλάδα. Ενβάθυνε λοιπόν με το φιλοσοφικό στοχασμό και με πλήρη νομική κατάρτιση, ως ειδικός, στο ποινικό πρόβλημα, προσπαθώντας να βρει κάποια λύση και χρησιμοποιώντας μια τεράστια βιβλιογραφία. Σκέπτεται λοιπόν και ο ανειδίκευτος: Μπορεί με την απειλή της ποινής, όπως εφαρμόζεται σήμερα, να αποφύγει κανείς το έγκλημα;

Η πρακτική αποδεικνύει το αντίθετο. Κι όχι μόνο δεν καταστέλλεται τελικά το έγκλημα με την ποινή, αλλά τις περισσότερες φορές η εφαρμοζόμενη σήμερα ποινική καταστολή αποτελεί την προϋπόθεση για την ομαδική οργάνωση του μεγάλου εγκλήματος και την τεχνική αρτιότητα της εκτέλεσής του.

Μπαίνει ο απλός τσαντάκιος στη φυλακή, προσαρμόζεται στο περιβάλλον, συνδέεται με τους πεπειραμένους της δουλειάς και από κοινού οργανώνονται σε μεγάλες συμμορίες.

Κι ας λένε ό,τι θέλουν οι καλοπροαίρετοι θεωρητικοί του ποινικού δικαίου, πως ο σκοπός της ποινής είναι η βελτίωση του ανθρώπου. Μήπως πάλι η μόρφωση θα απωθήσει τον άνθρωπο από το έγκλημα; Μα ο μεγαλύτερος ανατόμος της ανθρώπινης ψυχής, ο Ντοστογιέφσκι, ύστερα από εμπειριστωμένη μελέτη του θέματος έδωσε αρνητική απάντηση με δύο φοβερούς ήρωες στα έργα του: τον φοιτητή Ρασκόλνικωφ που προέβη στο έγκλημα ύστερα από πολλή σκέψη και τον Ιβάν Καραμάζωφ, τον θεωρητικό του εγκλήματος. Τη θεωρητική του τοποθέτηση στο έγκλημα εφάρμοσε στην πράξη ο επιληπτικός Σμερνιακώφ και σκότωσε τον Φεοδώρ Καραμάζωφ. Νομίζω πως οι μελετητές του Ντοστογιέφσκι δεν έδωσαν τη δέουσα προσοχή στον Ιβάν Καραμάζωφ, σ' αυτόν τον φοβερό ήρωα του συγγραφέα. Ίσως κάποτε θα έπρεπε να απασχοληθούμε πιο πολύ μ' αυτόν, αν μας δοθεί η ευκαιρία.

Αλλά γιατί να καταφεύγουμε στον Ντοστογιέφσκι, όταν στις μέρες μας κάποιος από την ελίτ του πνεύματος στον τόπο μας κάθεται στο εδώλιο του κατηγορουμένου για ένα ειδήχθές έγκλημα και τιμωρείται σε ισόβια δεσμά. Και σου παγώνει το αίμα, όπως είπε και η Ρεζάν στη ραδιοφωνική της εκπομπή. Ας ελπίσουμε πως με την αναθεώρηση της δίκης (που γίνεται αυτές τις ημέρες) και τη συνηγορία του Βασίλη Παπά θα λάμψει τελικά η αλήθεια σ' αυτή την υπόθεση.

Μ' αυτά και μ' αυτά, αναλογίζεται κανείς μήπως η μεταφυσική έννοια της αμαρτίας, που αποτελεί επακόλουθο της πίστης, θα μπορούσε να αποτελέσει κατά κάποιο τρόπο τον αναστολέα του εγκλήματος τουλάχιστον στις μεγάλες μάζες του λαού;

Το θέμα όμως είναι τεράστιο και δεν λύεται με γενικότητες. Ας περιοριστούμε λοιπόν σ' αυτά τα λίγα κι ας αφήσουμε τους ειδικούς να βγάλουν τα κάστανα απ' τη φωτιά.

Βέβαια θα βρεθούν κάποιοι δογματικοί και αιθεροβάμονες που θα πουν ότι η μανία του κέρδους είναι η κυρία ατία του εγκλήματος κι ότι αν εξαλειφθεί αυτή η μανία, θα εξαλειφθεί και το έγκλημα. Εξαλήφθηκε όμως το έγκλημα στο χώρο του εφαρμοσμένου σοσιαλισμού; Δεν έχω υπ' όψη μου στατιστικά στοιχεία για ν' απαντήσω, αλλά είμαι σίγουρος ότι η μανία του κέρδους εξακολουθεί ακόμα και εκεί πάνω ν' αποτελεί την κινητήρια δύναμη. Το καταλαβαίνεις με τον τρόπο που κοιτάζουν όλοι τους το κολλαριστό δολλάριο που τους δείχνεις.

Γυαλίζει αυτόματα το μάτι τους σ' οποιαδήποτε βαθμίδα της ιεραρχίας κι αν βρίσκονται. Ιδιαίτερα τα ανώτερα κλιμάκια του Κόμματος, που αποτελούν και το κατεστημένο της Σοβιετικής Ένωσης, λέγεται πως έχουν κάποια ηυξημένη ευαισθησία στην απόκτηση των δολλαρίων, επειδή ξέρουν τη δύναμη τους και τις δυνατότητες που τους παρέχει η κατοχή αυτών των «χαρτίων», όπως τα έλεγε κι ο μακαρίτης Τριανταφυλλόπουλος.

Αλλά και ποιο κατεστημένο στον κόσμο δεν ξέρει πολύ καλύτερα απ' τους άλλους ανθρώπους του λαού, που πιστεύουν

και σε κάποια ιδανικά, τη δύναμη των «χαρτίων» αυτών και για την απόκτηση των οποίων δεν οροδούν σε τίποτε;

Θα έπρεπε όμως να σταθούμε για λίγο στην έννοια του κατεστημένου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η γλύκα του κατεστημένου και η ανάγκη της «περεστρόικα»

Σε κάθε τόπο, σε όλα τα πλάτη και μήκη της γης και κάτω απ' οποιοσδήποτε συνθήκες υπάρχει κάποιο κατεστημένο.

Στον τόπο μας από προπολεμικά υπήρχε και στο τελευταίο χωριό και στα αστικά κέντρα κάποιο κατεστημένο που κουμάνταρε τα πάντα. Ο παπάς, ο δάσκαλος, ο σταθμάρχης της χωροφυλακής και κάποιοι χοντρονοικοκυραίοι ήταν συνήθως το κατεστημένο του χωριού. Στις πόλεις ήταν ο μητροπολίτης, ο δήμαρχος, ο νομάρχης, μερικοί μεγαλέμποροι και μεγαλοκτηματίες, μαζί και κάποιοι μεγαλοεπιστήμονες. Αυτοί έδιναν το ρυθμό της ζωής στην πόλη.

Μεταπολεμικά προστέθηκαν σ' αυτούς και οι τοποτηρητές του κυβερνώντος κόμματος. Επί πολλές δεκαετίες είχαμε τους υπερεθνικόφρονες και τους κομμουνιστοφάγους που αποτελούσαν το παρακράτος. Τώρα έχουμε τους πρασινοφρουρούς. Αυτά είναι τα τοπικά κατεστημένα. Εμείς θ' ασχοληθούμε για λίγο με δύο άλλα κατεστημένα που έχουν γενικότερη απήχηση: το κατεστημένο του Κομμουνιστικού Κόμματος στη Ρωσία και

το αστικό κατεστημένο στον τόπο μας.

Θα μπορούσαμε βέβαια να επισημάνουμε και κάποιο άλλο κατεστημένο στην Ελλάδα. Είναι τα οργανωμένα συντεχνιακά συμφέροντα, ιδιαίτερα στους οργανισμούς κοινής ωφελείας, που έρχονται πολλές φορές σε σύγκρουση με το γενικότερο συμφέρον και αποτελούν με τα παράλογα αιτήματά τους την τροχοπέδη κάθε προσπάθειας εξυγιάνσεως της οικονομίας. Το θέμα όμως αυτό δεν θα το θίξουμε. Το αφήνουμε στον κ. Σημίτη που το κατέχει καλύτερα. Θα περιοριστούμε μόνο σε δυο λόγια. Ότι οι συντεχνιακές ηγεσίες αποτελούσαν πάντα, αποτελούν και σήμερα τα χαϊδεμένα παιδιά του κάθε αντιπολιτευόμενου κόμματος. Γι' αυτό μας πήρε ο διάβολος και δεν πρόκειται να δούμε θεού πρόσωπο. Ας περιοριστούμε όμως στα δυο άλλα κατεστημένα που αναλύουμε παρακάτω.

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε πως ένα κατεστημένο, όταν οργανωθεί καλά και ριζώσει βαθειά, αποτελεί πλέον την τροχοπέδη για την περαιτέρω πορεία της κάθε συγκεκριμένης κοινωνίας. Για τους ανθρώπους όμως που το αποτελούν έχει μια ιδιαίτερη γλύκα που όταν τη νιώσουν δύσκολα την ξεχνούν και θα φάνε τα σίδερα για να τη διατηρήσουν. Στη Σοβιετική Ένωση, για παράδειγμα, μετά την πλήρη επικράτηση της επανάστασης του '17 τα κομματικά στελέχη (όσα γλίτωσαν απ' τις αλληπάλληλες εκκαθαρίσεις του Στάλιν) δημιούργησαν σιγά-σιγά ένα κατεστημένο, τη νομενκλατούρα όπως την είπαν, που τα βόλεψε μια χαρά. Τα οφέλη γι' αυτούς από το νέο καθεστώς ήταν πολυποίκιλα: και το αρχοντόσπιτο στην πόλη και το εξοχικό για το καλοκαίρι. Και το αυτοκίνητο και τους παχυλούς μισθούς. Το αντάλλαγμα που έπρεπε να προσφέρουν ήταν η πλήρης υποταγή στα κελεύσματα του Στάλιν, που αποτελούσαν «τη γραμμή του κόμματος». Η παραμικρή παρέκκλιση απ' τη γραμμή αποτελούσε έγκλημα εσχάτης προδοσίας. Η τυφλή υπακοή όμως δεν περιοριζόταν μόνο «στον πολιτικό τομέα» αλλά επεκτεινόταν σε όλους τους τομείς, μαζί με τ' άλλα και στην τέχνη. Κάθε έργο τέχνης που δεν εξυπη-

ρετούσε τους σκοπούς του σταλινικού καθεστώτος ήταν καταδικασμένο. Λέγεται ότι τα έργα του Ντοστογιέφσκι δεν κυκλοφορούσαν επί χρόνια επειδή οι ιδέες του ήταν αντίθετες με τη γραμμή του Κόμματος. Αλλά κι από τα νεώτερα, ο *Δόκτωρ Ζιβάγκο* του Πάστερνακ, παρά το βραβείο Νομπέλ, είχε απαγορευτεί για χρόνια. Απ' την άλλη μεριά δημιουργήθηκε ένα συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό σύστημα που αποτελούσε την τροχοπέδη της διοικητικής μηχανής, και κατ' επέκταση της οικονομικής προόδου του τόπου. Και η Κα Γκε Μπε αμιλλάτο τη γερμανική Γκεστάπο στην προσπάθεια να πνίξει κάθε φωνή διαμαρτυρίας ή αμφισβήτησης της γραμμής του κόμματος. Τα κομματικά στελέχη καταλάβαιναν πως η τυφλή υπακοή στη γραμμή του Κόμματος αποτελούσε το μοναδικό προσόν για την ανάδειξή τους. Η προσφορά εργασίας ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Ο σταχανωφισμός που στην αρχή απέδωσε αξιόλογα αποτελέσματα, με την πάροδο του χρόνου τέθηκε τελικά σε αχρηστία. Η προσπάθεια του Χρουτσώφ να αναμορφώσει αυτή τη κατάσταση διεκόπη απ' την αντίδραση του κομματικού κατεστημένου. Επί Μπρέζνιεφ φαίνεται πως ξαναγύρισαν στα παλιά. Κάποτε βγήκε στο προσκήνιο ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ, ένας άνθρωπος με καθαρό πρόσωπο και γερό μυαλό. Κάτι σάπιο υπάρχει, θα σκέφτηκε, στο βασίλειο της Δανιμαρκίας.

Τότε λάνσαρε τις δύο καινούριες λέξεις που μπήκαν στην καθημερινή μας κουβέντα, παρά τη δυσκολία της προφοράς τους: τη γκλασνόστ και την περεστρόικα. Με την πρώτη επιδιώκει τη διαφάνεια του καθεστώτος και με τη δεύτερη αποβλέπει στην αναμόρφωση του εφαρμοσμένου σοσιαλισμού με δημοκρατικές διαδικασίες. Και στο βιβλίο που εξέδωσε, και στο λόγο που εξεφώνησε για την εβδομηκοστή επέτειο της Οκτωβριανής Επανάστασης διαφαίνεται η πνευματική διαύγεια του νέου ηγέτη και ο τρόπος με τον οποίο ελίσσεται εκθέτοντας τα γεγονότα του παρελθόντος. Και ενώ απ' τη μια μεριά στηλιτεύει με αυστηρότητα τις αυθαιρεσίες, τον αυταρχισμό και

την προσωπολατρία του Σταλινικού καθεστώτος, ασκεί κριτική στην αναμορφωτική προσπάθεια του Χρουτσώφ και επισημαίνει τα αίτια της αποτυχίας του αγροτικού του προγράμματος, επικρίνει την παλινδρόμηση του Μπρέζνιεφ και των διαδόχων του και τη στρεβλή εφαρμογή του σοσιαλισμού στη χώρα χωρίς δημοκρατία, απ' την άλλη μεριά επισημαίνει τα επιτεύγματα του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού μέχρι σήμερα και τονίζει τη συμβολή του Στάλιν στην βιομηχανική ανάπτυξη του τόπου και στην κολλεκτιβοποίηση της αγροτικής παραγωγής. Μιλάει επίσης με ενθουσιασμό για τον ηρωισμό του ρωσικού λαού κατά την περίοδο του πολέμου και για τη συμβολή του Στάλιν σ' αυτόν τον πόλεμο, αλλά τελικά δεν ξεφεύγει ούτε κεραία απ' τη δογματική γραμμή του λενινισμού και από την κυριαρχική θέση του Κόμματος στο καθεστώς. Ίσως να μην μπορεί να κάνει διαφορετικά κατά την πρώτη φάση της αναμορφωτικής του προσπάθειας, αφού η δύναμη του κομματικού κατεστημένου είναι ακόμα τεράστια στη Σοβιετική Ένωση. Ίσως γι' αυτό να αναγκάστηκε να καθαιρέσει και τον Μπόρις Γιέλτσιν, τον γραμματέα της κομματικής οργάνωσης της Μόσχας, το χαϊδεμένο παιδί των κατοίκων της Μόσχας, ο οποίος ήταν βασιλικότερος του βασιλέως ως προς την εφαρμογή της περεστρόικα. Πάντως το τελικό συμπέρασμα είναι η ανάγκη της διαφάνειας του καθεστώτος και η εισαγωγή της δημοκρατίας στο σοσιαλισμό. Δηλαδή πλήρης ανατροπή της θεωρίας της δικτατορίας του προλεταριάτου, η οποία στην ουσία ήταν η δικτατορία του ενός κόμματος και των στελεχών του. Γι' αυτό και στη συνέντευξη που έδωσε για τους ανταποκριτές ξένου τύπου επισημαίνει την ανάγκη της συνεργασίας όλων των σοσιαλιστικών δυνάμεων της Ευρώπης με τελικό σκοπό τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό με δημοκρατικές διαδικασίες, την αποφυγή ενός πυρηνικού πολέμου και το στέριωμα της ειρήνης στον κόσμο.

Κι αυτή τη στιγμή τίθεται ένα ερώτημα: θα μπορέσει ο Γκορμπατσώφ να τιθασεύσει το κομματικό κατεστημένο να

μεταβάλει τη δομή του σοβιετικού καθεστώτος, να καθιερώσει τη διαφάνεια σ' αυτό και να εισαγάγει τη δημοκρατία και τον πλουραλισμό στην πολιτική ζωή του τόπου; Γιατί οι βολεμένοι της νομενκλατούρας θα φάνε τα σίδερα άλλοτε στα κρυφά, άλλοτε στα φανερά, για να μην χάσουν τα κεκτημένα. Για τέτοια είμαστε τώρα; θα σκεφτούν.

Ας αφήσωμε όμως τον Γκορμπατσώφ να τα βγάλει πέρα μόνος του γιατί στο κάτω-κάτω όποιος έχει τα γένια έχει και τα χτένια, κι ας έρθουμε στο δικό μας κατεστημένο, που μας ενδιαφέρει πιο πολύ.

Μια φορά κι ένα καιρό λοιπόν, ήταν στην Αθήνα εκατό-διακόσιες οικογένειες, όπως είπε κάποτε κι ο Μαρκεζίνης, που νέμονταν κάθε εξουσία.

Αυτές αποτελούσαν το πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, τραπεζιτικό και πνευματικό κατεστημένο των Αθηνών και κατ' επέκταση με τον τύπο και τα άλλα μέσα ενημέρωσης το αστικό κατεστημένο όλης της χώρας. Μέσα στα σαλόνια αυτών των οικογενειών, κατά τη διάρκεια των δεξιώσεων και άλλων εκδηλώσεων γίνονταν όλες οι οικονομικές και πολιτικές συναλλαγές. Οι διορισμοί των κανακάρηδων στις επίζηλες θέσεις, η προβολή των εθνοσωτήρων του τόπου. Η έγκριση των πιστώσεων από τις τράπεζες. Η κατάληψη των πανεπιστημιακών εδρών. Η αναγνώριση των πνευματικών ανθρώπων της χώρας. Με μια λέξη τα πάντα σ' αυτό τον τόπο εκπορεύονταν απ' αυτά τα σαλόνια. Εκεί καθιερώθηκε και το ουϊσκι ως εθνικό ποτό και έφτασε μέχρι τα χωριά της Κέρκυρας. Εκεί πρωτοβγήκε και το φουλάρι στο λαιμό αντί για γραβάτα και επεκτάθηκε μέχρι το Δουργούτι. Δεν ήταν όμως εύκολη η προσπέλαση σ' αυτό τον χώρο. Υπήρχαν στεγανά. Έπρεπε να φιλήσεις κατουρημένες ποδιές για να γίνεις απλώς ανεκτός. Ή να μπεις απ' το παράθυρο, όπως είπαμε και στο πρώτο μέρος του βιβλίου μας. Πότε-πότε κάποιοι απ' έξω τάραζαν τα νερά.

— Γιατί εσείς, κι όχι εμείς; σκέφτηκε κάποτε ο Παπαδόπουλος με την παρέα του.

— Τι θα γίνει τώρα μ' αυτούς τους καινούριους; σκέφτηκε το κατεστημένο.

Το 'φεραν από δω, το 'φεραν απ' εκεί, τους βόλεψαν κι αυτούς. Πέντε πάνω, πέντε κάτω, δεν χάθηκε ο κόσμος.

Έλα όμως που αυτοί οι καινούριοι δεν ήταν σάρξ εκ της σαρκός των, που λένε. Τους σοκάριζε κι εκείνη η Δέσποινα. Αλλά να πούμε και του στραβού το δίκιο: παραήταν κι εκείνη η ευλογημένη. Άφησε την άλλη, την Παγώνα, με τις καπελαδούρες της, όταν μπήκε στη Μητρόπολη ως γυναίκα του Αντιβασιλέα Ζωιτάκη και χαιρετούσε με συγκατάβαση τα πλήθη.

Αλλά καλύτερα ας το σταματήσουμε εδώ αυτό το θέμα, γιατί η μία κουβέντα φέρνει την άλλη και δεν έχουμε όρεξη να καθήσουμε στο εδώλιο σαν τον Λαζόπουλο.

Κάποτε ήρθε το πλήρωμα του χρόνου. Τους ξήλωσαν τους καινούριους και έμειναν οι παλιοί. Γύρισε και ο Καραμανλής απ' το Παρίσι. Βέβαια εκεί έξω κατάλαβε πολλά. Γύρισε αλλαγμένος. Δυστυχώς η μαγιά απ' το καινούριο του κόμμα ήταν και πάλι η ίδια: το παλιό κατεστημένο. Πάντως στο Παρίσι που βρισκόταν επί χρόνια μην έχοντας τι να κάνει, κάθισε και διάβασε μερικά βιβλία, μαζί με τ' άλλα τον Πλούταρχο και τον Θουκυδίδη. Κάθε τόσο λοιπόν στους λόγους του «όπως είπε κι ο Πλούταρχος», «όπως είπε κι ο Θουκυδίδης». Τέλος πάντων. Έτσι τα πράγματα γύρισαν στην παλιά τους μορφή. «Πάλι ο Αλή-Πασάς, πασάς, πάλι εμείς Δερβεναγάδες», είπε το κατεστημένο της Αθήνας. Τα 'βλεπε ο κακομοίρης ο λαός που λαχταρούσε για κάτι καινούριο. «Κάτι πρέπει ν' αλλάξει σ' αυτό τον τόπο να δούμε και εμείς ήλιου προσώπο», έλεγε.

Τότε βγήκε στα μπαλκόνια ο Ανδρέας. Έβαλε κι ένα ζιβάγκο. Έκανε τον Ιούνιο «Γιούννη», έκανε τον Ιούλιο «Γιούλη», πρόσθεσε στο λεξιλόγιο και μερικούς καινούριους όρους. Τη «δομή», το «φορέα», τη «συμπαράταξη» στους Κυπρίους. Τώρα τελευταία πρόσθεσε και το «ντε προφούντις». Υποσχέθηκε

ότι σε εκατό μέρες θα τα τακτοποιήσει όλα σ' αυτό τον τόπο.

Τον πίστεψαν. Ο λαός μαγεύτηκε απ' τις υποσχέσεις του, «Αυτός είναι ο άνθρωπός μας», είπε. Έλα όμως που η γλύκα του κατεστημένου τραβούσε την παρέα σαν μαγνήτης.

Όχι βέβαια τον Ανδρέα. Αυτός κατεστημένο ήταν, κατεστημένο έμεινε. Όταν γύρισε το '60 ή το '61 απ' την Αμερική, τον είχε ο Καραμανλής στα όπα-όπα. Έβαλε το φίδι στον κόρφο του, που λένε. Μιλάμε για τους άλλους. Γι' αυτούς που δεν τους ήξερε ούτε ο θυρωρός της πολυκατοικίας όπου έμειναν. Έβγαλαν λοιπόν όλοι τα ζιβάνγκο και φόρεσαν σμόκιν. Στην αρχή λίγο δυσκολεύτηκαν. Κάθε αρχή και δύσκολη. Τελικά τακτοποιήθηκε κι αυτό.

Με μια λέξη έγιναν αυτοί το κατεστημένο. Η αλλαγή όμως που επαγγέλονταν, κάπου λοξοδρόμησε. Ο λαός απογοητεύτηκε και πάλι. Στην ουσία «άλλαξαν οι βιολιτζήδες αλλά ο χαβάς έμεινε ο ίδιος». Στο μεταξύ κάποιοι «ιδεολόγοι» της αλλαγής αποδείχθηκαν ατζαμήδες και στις... αφαιμάξεις. Και το πάνε μια κι έξω. Τι να πεις;

Οι άλλοι, οι παλιοί, λύσσαξαν απ' το κακό τους.

— Πώς την πάθαμε εμείς, σαν αγράμματοι; λένε. Σε τέτοιο φαγοπότι να βρεθούμε εμείς απ' έξω. Και να σκεφθείς πως εμείς είμαστε οι πρώτοι διδάξαντες.

Κι αυτή τη στιγμή οι δύο μονομάχοι τροχίζουν τα μαχαίρια τους για τη μεγάλη αναμέτρηση. Και οι δύο λένε ότι αποβλέπουν να σώσουν το λαό. Μόνο που τώρα άλλαξαν θέσεις. Ο Ανδρέας με την παρέα του αποτελούν το κατεστημένο κι ο Μητσοτάκης με τους δικούς του απ' έξω επαγγέλλονται την αλλαγή ή την απαλλαγή, όπως την είπαν.

Σκέπτεσαι την περίπτωση να μας βγει τώρα ο Μητσοτάκης στο μπαλκόνι με ζιβάνγκο; Ασφαλώς θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι. Και οι άλλοι, δογματικοί και μή, τι κάνουν σ' αυτή την αναμέτρηση των δύο μονομάχων; Αυτούς τους μάρανε η απλή αναλογική. Και αποβλέπουν, ο μεν Χαρίλαος από δέκα

να τους κάνει δεκαπέντε τους βουλευτές του, ενώ ο Κύρκος κι ο Μπανιάς να βγάλουν ακόμα έναν βουλευτή στο κόμμα τους. Βέβαια η πρόθεσή τους είναι δεδηλωμένη: Να πιέσουν τον Ανδρέα για συνεργασία.

Πιο πίσω ακολουθεί και μια ατέλειωτη σειρά αριστερών, αριστεριζόντων και σοσιαλιζόντων ιδεολόγων, με τα πολυποίκιλα ονόματά τους που διαπληκτίζονται και ερίζουν περί όνου σκιάς και μόνο την εξουσία δεν σκέπτονται.

Και τη στιγμή τούτη, όταν εκεί πάνω στη Σοβιετική Ένωση συντελείται μια ειρηνική επανάσταση που αποβλέπει στην αναμόρφωση του σοσιαλισμού εκ βάθρων, εισάγεται η διαφάνεια και η δημοκρατία στο καθεστώς και διακηρύσσεται η ανάγκη της συνεργασίας όλων των σοσιαλιστικών δυνάμεων της Ευρώπης για την πρόοδο και για το στέριωμα της ειρήνης, ο κάθε λογικός άνθρωπος που έζησε με τα ιδανικά του σοσιαλισμού και της πραγματικής δημοκρατίας, σκέπτεται μήπως είναι πλέον καιρός όλοι αυτοί οι δικοί μας, με τις πολυποίκιλες ονομασίες (που θυμίζουν τους καβγάδες των χριστιανών του τετάρτου αιώνα και μετά, όπως οι Μονοφυσίτες, οι Αρειανοί κ.ά.), τόσο οι δογματικοί και οι μετριοπαθείς και οι ακραίοι, όσο και τα υγιή στοιχεία του ΠΑΣΟΚ, να καθήσουν στο τραπέζι και να σκεφτούν χωρίς εγωισμούς, προκαταλήψεις και καπελώματα, για μια Ενδοελληνική Περεστρόικα, αφού όλοι στον ίδιο σκοπό αποβλέπουν: το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό. Κι ας κάνουν όλοι μερικές υποχωρήσεις στη γραμμή τους για να επέλθει κάποια συμφωνία μεταξύ τους προτού είναι αργά.

Κι ας εγκαταλείψουν απ' τη μια μεριά οι δογματικοί τις μισαλλοδοξίες και τους φανατισμούς που δεν οδηγούν πουθενά κι ας εγκαταλείψουν τα κασκέτα και τις γροθιές που είναι ξεπερασμένα πλέον. Ας μιλήσουν μια άλλη γλώσσα. Τη γλώσσα του Γκαροντί στη Γαλλία, του Μπερλίγκουερ στην Ιταλία και του Ντούμπσεκ στην Τσεχοσλοβακία κι ας γίνουν ένα σύγχρονο ελληνικό κόμμα χωρίς αιθεροβασίες, προσαρμοσμένο στα ελληνικά δεδομένα και στην ιδιαίτερα πολύπλοκη διεθνή

θέση της Ελλάδας. Κι απάνω απ' όλα ας αντιληφθούν το βαθύτερο νόημα της καινούριας γραμμής του Γκορμπατσώφ, η οποία στηρίζεται στη σκέψη πως ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός χωρίς δημοκρατία οδηγεί στην αυθαιρεσία, στην καταπίεση και στο δεσποτισμό του Σταλινικού καθεστώτος. Και μαζί με τ' άλλα ας εγκαταλείψουν και το βλακώδες σλόγκαν «Τι ΠΑΣΟΚ, τι Νέα Δημοκρατία», γιατί αυτό θυμίζει το παλιό «Τι Παπάγος, τι Πλαστήρας» και αυτοί ξέρουν περισσότερο απ' όλους τους άλλους τις συνέπειες εκείνου του παλιού σλόγκαν.

Αλλά κι απ' την άλλη μεριά ο Ανδρέας, τον οποίο προίκισε η φύση με γερό μυαλό (και αρκετά ελαττώματα) και τον ευλόγησε η τύχη τόσο ώστε να γυρίσει στην Ελλάδα, όντας γιος του Γεωργίου Παπανδρέου, την ώρα που άρχιζε η πτώση της δεξιάς. Με τις αναμφισβήτητες ικανότητες που διαθέτει κατόρθωσε να κλέψει την παράσταση απ' αυτούς που παρά τα σφάλματα που διέπραξαν κατά καιρούς, αγωνίστηκαν κοντά στο λαό επί χρόνια και χρόνια και υπέφεραν τα πάνδεινα και στον πόλεμο του '40 και κατά τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και κατά τον Εμφύλιο και κατά την μεταπολεμική περίοδο, δηλαδή ακριβώς εκείνα τα είκοσι περίπου χρόνια, που υπήρξαν καθοριστικά για το μέλλον αυτού του λαού και που, όπως να το κάνουμε, δεν ήταν αυτός παρών.

Ας βάλει λοιπόν κι αυτός νερό στο κρασί του, αν πράγματι πιστεύει στο σοσιαλισμό και τη δημοκρατία, κι ας καταλάβει πως ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός σ' έναν τόπο και ιδιαίτερα στην Ελλάδα με τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν εδώ δεν επιτυγχάνεται από ένα μόνο άνθρωπο με μερικούς «γιες μεν» μαζί του, αλλά θα είναι το αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας όλων των σοσιαλιστικών δυνάμεων του τόπου, οι οποίες παρά τις επί μέρους διαφορετικές απόψεις τους θα αποβλέπουν όλοι στον ίδιο σκοπό.

Αλλά παράλληλα χρειάζεται και τη συμπαράσταση της μεγάλης πλειοψηφίας του λαού και την κατανόησή του στις

δυσκολίες που θα προκύψουν κατά τη διαδικασία του μετασχηματισμού.

Κι ας είναι ο Ανδρέας *primus inter pares*.

Και πρέπει να καθήσουν όλοι αυτοί στο τραπέζι και να τα βρουν μεταξύ τους, προτού είναι αργά. Γιατί η δεξιά, με την τεράστια πείρα της και τις διασυνδέσεις της με το διεθνές κεφάλαιο, οργανώνεται συστηματικά για να ξαναπάρει την εξουσία. Και τότε *έσεται η εσχάτη πλάνη χείρων της πρώτης*, όπως θα έλεγε κι ο Ευαγγελιστής Ματθαίος.

Βέβαια θα μπορούσε να αντιτάξει κανείς: «Απ' έξω απ' το χορό πολλά τραγούδια λένε». Για να βρεθεί όμως ο άνθρωπος έξω απ' το χορό, συντελούν πολλοί παράγοντες. Κάποτε σε παίρνουν και τα χρόνια σβάρνα, οπότε αναγκαστικά παίρνεις τη θέση του αντικειμενικού παρατηρητή που βλέπει τα πράγματα με την ψυχρή λογική. Σ' αυτή την περίπτωση μπορείς το πολύ-πολύ να επαναλάβεις αυτό που είπε περίπου ο Μισελέ για τους ήρωες της Γαλλίας: «Κάνετε εσείς τους ηρωισμούς και μεις εδώ είμαστε για να τους καταγράψουμε».

Συμβαίνει όμως καμιά φορά οι «χορευτές» επηρεασμένοι απ' τους εκκωφαντικούς θορύβους των λαϊκών οργάνων και ερεθισμένοι απ' τις κουραστικές φιγούρες, να περιέρχονται σε κάποια εξωπραγματική κατάσταση, ανάλογη με τη μέθη των Δερβίσηδων, οπότε καλό θα είναι ν' ακούν πότε-πότε και τη γνώμη των εκτός του χορού, οι οποίοι ψύχραιμοι και νηφάλιοι μπορεί να βλέπουν και ν' ακούν πιο καθαρά και τα στραβοπατήματα των χορευτών και τις παραφωνίες των βιολιτζήδων.

Οι αυτόκλητοι «προστάτες» του νησιού

Το θέμα που πρόκειται να πραγματευτούμε σ' αυτό το κεφάλαιο είναι καυτό και ίσως δυσαρεστήσουμε και κάποιους φίλους απ' το παλιό αρχοντολόι.

Θα ήταν όμως κραυγαλέα μωρία να καταλογίσουμε στους απογόνους ευθύνες για τυχόν σφάλματα των προγόνων. Τότε οι Μαυρομιγαλέοι στη Μάνη δεν θα 'πρεπε να βγαίνουν απ' το σπίτι τους αν καταλογίζαμε σ' όλη την οικογένεια την ευθύνη για το τεράστιο εθνικό έγκλημα που διέπραξαν κάποτε δύο πρόγονοί τους, σκοτώνοντας τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια. Και εν τούτοις η οικογένειά τους έβγαλε από τότε αξιολογότετους ανθρώπους που κατέλαβαν επίζηλες θέσεις στον πολιτικό, στο διοικητικό και στο δικαστικό τομέα του τόπου.

Μόνο κατά τη σκοτεινή περίοδο του Μεσαίωνα υποστήριξαν κάποιοι ανόητοι καλόγεροι τη συλλογική ευθύνη του Εβραϊκού λαού, γιατί κρέμασαν, λέει, κάποτε τον Χριστό. Αργότερα και το αναχρονιστικό καθεστώς του Χίτλερ είχε

εφαρμόσει σε μεγάλο βαθμό την έννοια της συλλογικής ευθύνης.

Απ' την άλλη πάλι μεριά θα ήταν μεγάλη παράληψη αν δεν θίγαμε το θέμα των αυτόκλητων «προστατών» του νησιού γιατί είναι στενά δεμένο με την ιστορία αυτού του τόπου. Ας αναφερθούμε λοιπόν για λίγο σ' αυτό τό θέμα.

Πολλοί είναι εκείνοι που ανέλαβαν κατά καιρούς να «προστατέψουν» αυτό το νησί αλλά πολλοί είναι και οι Κερκυραίοι που αναρωτήθηκαν κατά καιρούς «και από τους προστατές μας ποιοι θα μας προστατέψουν»; Γιατί είναι αναμφισβήτητο πως όλοι αυτοί οι κατά καιρούς «προστατές» ήρθαν στο νησί με το «έτσι θέλω».

Κανένας δεν τους κάλεσε. Και ήρθαν έξω για να εξυπηρετήσουν τα δικά τους και μόνο συμφέροντα και οι Ανδηγαυοί παλαιότερα και οι Ενετοί αργότερα. Αλλά και οι Γάλλοι και οι Ρώσοι αργότερα και οι Τούρκοι κάποιο φεγγάρι και τελικά οι μεγάλοι «προστατές» Εγγλέζοι ήρθαν εδώ με αποκλειστικό σκοπό να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους. Με μια λέξη όλοι τους ήταν κατακτητές του τόπου.

Το πούλημα της Πάργας απ' τους Εγγλέζους στον Αλή Πασά το 1819 αποδεικνύει περίτρανα ότι μόνο τα δικά τους συμφέροντα επεδίωκαν και αυτοί οι «μεγάλοι προστατές». Τότε ήταν που ο Ανδρέας ο Μουστοξύδης, ένα γερό μυαλό της εποχής, έγραψε το περίφημο άρθρο στο οποίο εξέφραζε την αγανάκτηση του Ελληνισμού για το έγκλημα αυτό των Εγγλέζων.

Η συμπεριφορά βέβαια των εκάστοτε κατακτητών προς τους ντόπιους ήταν ανάλογη και προς την κοινωνικοπολιτική και οικονομική δομή της χώρας που εκπροσωπούσαν.

Δεν σκοπεύουμε εδώ να γράψουμε ιστορία, ούτε εξ άλλου είμαστε οι αρμόδιοι γι' αυτό, απλώς κάποιες προσωπικές σκέψεις θέλουμε να διατυπώσουμε με βάση τα ιστορικά γεγονότα.

Δεν θα αναφερθούμε ούτε στην περίοδο των Ανδηγαυών ούτε στην περίοδο των Ενετών γιατί είναι πολύ απομακρυσμένες. Θα επισημάνουμε μόνο εδώ ότι η φεουδαρχική δομή της κοι-

νωνίας και της οικονομίας που διαμορφώθηκε τότε στην Κέρκυρα κατά την Ενετοκρατία, όπως άλλωστε και σε ολόκληρη την Ευρώπη, διατηρήθηκε σε μια λανθάνουσα μορφή σχεδόν μέχρι τις μέρες μας. Ας το πάρουμε όμως από το 1797, από την εποχή δηλαδή που ο Ναπολέων με τη στρατιά της Ιταλίας διέλυσε το Ενετικό Κράτος. Όταν το έμαθαν οι Κερκυραίοι αρχοντάδες, λέει ο Σπύρος Κατσαρός, κλείστηκαν απ' τον φόβο τους στο Παλιό Φρούριο τρέμοντας την οργή του καταδυναστευμένου επί αιώνες λαού.

Τελικά στις 19 Ιουνίου 1797 αποβιβάστηκαν τα Γαλλικά στρατεύματα στην Κέρκυρα υπό τον Στρατηγό Γεντιλί. Οι Γάλλοι έφεραν μαζί τους και τις δημοκρατικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Τότε ιδρύθηκε και το πρώτο Δημαρχείο της πόλης στο οποίο εκπροσωπούνταν όλες οι τάξεις του τόπου. Κάποτε έγινε και μια λαϊκή γιορτή. Κάψανε τη σημαία της Βενετίας, λίγο αργότερα κάψανε και το *Δίμπρο ντ' όρο* και τους τόμους με τα διπλώματα, τα προνόμια και τα αξιώματα που είχε παραχωρήσει κατά καιρούς η Γαληνοτάτη στους ευγενείς της Κέρκυρας. Πλήθη κόσμου περιφέρονταν στην πόλη με σκάλες στους ώμους και κατέστρεφαν τα μπλαζόν των αρχοντάδων απ' τις προσόψεις των σπιτιών.

Οι ευγενείς απ' την άλλη μεριά πήγαν κάποια νύχτα και ξερίζωσαν το δέντρο της Ελευθερίας, έναν πλάτανο δηλαδή που είχε φυτέψει κάπου ο λαός σαν σύμβολο της απελευθέρωσής του. Οι ένοχοι δεν ανακαλύφθηκαν και ο Πρωτοπαππάς έκανε δημόσιο αφορισμό των άγνωστων ενόχων. Τότε ήρθε στην Κέρκυρα και ο Ευγένιος Μπουαρνέ, ο γιος της Ιωσηφίνας από πρώτο γάμο. Στον τόπο έπνεε πλέον άνεμος ελευθερίας και δημοκρατίας. Τα ιδανικά της Γαλλικής Επανάστασης βρήκαν μεγάλη ανταπόκριση στον Κερκυραϊκό λαό.

Κάποτε όμως άρχισαν να σκουραίνουν τα πράγματα για τους Γάλλους. Οι Ρώσοι με αρχηγό τον Ναύαρχο Ουζακώφ, μαζί με τους Τούρκους συμμάχους τους έφεραν το στόλο τους στο Ιόνιο, κατέλαβαν τα υπόλοιπα νησιά της Επτανήσου και

τελικά ύστερα από πολύμηνη πολιορκία και αιματηρούς αγώνες κατελήφθη και η Κέρκυρα απ' τους Ρώσους ενώ εγκαταλείφθηκε απ' τους Γάλλους.

Αυτά γύρω στο 1799.

Ξαναγύρισαν οι ευγενείς στην εξουσία με την βοήθεια των Ρώσων και ο λαός ξαναγύρισε στην κακομοιριά του. Ο Ουζακώφ ξανάδωσε στους αρχοντάδες τα προνόμια που είχαν καταργηθεί απ' τους Γάλλους πριν λίγο καιρό.

Μαζί με τους Ρώσους είχαν έρθει τότε στο νησί και κάποιες Τουρκικές δυνάμεις που ενδιαφέρονταν περισσότερο για το πλιάτσικο παρά για την αποκατάσταση των προνομίων των ευγενών. Οι Τούρκοι θα ήθελαν πολύ να θέσουν το Επτάνησα υπό την ηγεμονία τους. Οι Ρώσοι βέβαια αντιδρούσαν.

Τελικά τον Μάρτη του 1800 με συνθήκη που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη ανάμεσα στους Ρώσους και στους Τούρκους ιδρύθηκε η πρώτη Επτάνησος Πολιτεία. Συντάχθηκε και ο πρώτος Καταστατικός Χάρτης της νέας πολιτείας, η δομή του πολιτεύματος της οποίας όμως ήταν απόλυτα αριστοκρατική. Στη διακυβέρνηση του τόπου μετείχαν μόνο οι παλιοί ευγενείς και όσοι απ' τη μεσαία τάξη δεν ασκούσαν χειρωνακτικό επάγγελμα και είχαν εισόδημα τουλάχιστον 400 φλουριά το χρόνο. Το καινούριο κράτος ήταν φόρου υποτελές στους Τούρκους, πληρώνοντάς τους 70.000 γρόσια κάθε 3 χρόνια.

Η φαγωμάρα ανάμεσα στην τουρκική στρατιωτική δύναμη που στάθμευε στον τόπο και στον κερκυραϊκό λαό ήταν καθημερινή. Μόνο οι ρωσικές δυνάμεις συγκρατούσαν κάπως την κατάσταση.

Με τη συνθήκη της Αμιέν το 1802 αναγνωρίστηκε η Επτάνησος Πολιτεία απ' όλα τα ευρωπαϊκά κράτη ως ανεξάρτητο κράτος. Έφυγαν και οι ρωσο-τουρκικές δυνάμεις και όλη η εξουσία περιήλθε στην Αριστοκρατική Γερουσία και τον Αρχοντά της Βαρώνο Σπυρίδωνα Γεώργιο Θεοτόκη (1722-1803)

που ήταν αξιόλογος πολιτικός και δημοκράτης παρά την αριστοκρατική του καταγωγή.

Η εκμετάλλευση όμως των χωρικών από τους ευγενείς μεγαλοϊδιοκτήτες της γης ήταν έντονη. Οι συγκρούσεις μεταξύ τους πήγαιναν να πάρουν τη μορφή εμφύλιου πολέμου. Το 1803 ψηφίστηκε από την Πολιτεία καινούριο σύνταγμα. Δυστυχώς συντάχτηκε ιταλικά, η δομή του όμως ήταν περισσότερο δημοκρατική. Μιλούσε για εκλογές απ' τις οποίες θα αναδεικνύονταν το νομοθετικό σώμα και η Γερουσία, που θα αποτελούσε την εκτελεστική εξουσία. Αναγνώριζε την ορθόδοξη ως επίσημη θρησκεία του κράτους. Περιείχε και διάταξη σύμφωνα με την οποία από το 1810 κανένας δεν θα αναλάμβανε δημόσια θέση εφόσον δεν μιλούσε ελληνικά. Και απ' το 1820 όλα τα δημόσια έγγραφα θα συντάσσονταν στην ελληνική γλώσσα. Το σύνταγμα αυτό αποτελούσε το πρώτο στοιχείο επιστροφής του τόπου στην ελληνική του ταυτότητα.

Τελικά με τη συνθήκη του Τίλσιτ τα νησιά του Ιονίου παραχωρήθηκαν στη Γαλλία. Ο πρώτος Γάλλος διοικητής Μπερτιέ παρερμηνεύοντας ίσως τις διαταγές του Ναπολέοντα, κατήργησε το σύνταγμα του 1803 και κατέλυσε την Επτάνησο Πολιτεία. Αυτός ο Μπερτιέ πρέπει να ήταν κουτός σαν τα λάχανα, αλλιώς δεν εξηγούνται οι ανόητες ενέργειές του στο νησί. Όταν διάβασα για πρώτη φορά το όνομά του σκέφθηκα το στρατάρχη του Ναπολέοντα, τον πρίγκιπα του Βάγκραμ. Δεν να ήταν αυτός που ανέλαβε τη διοίκηση του νησιού και έκανε αυτές τις ανοησίες; Το Lagousse βοήθησε την κατάσταση. Ήταν ο αδελφός του στρατάρχη: ο Καίσαρ Μπερτιέ, ο κουτός της οικογένειας.

Όταν έμαθε ο Ναπολέων τη συμπεριφορά του Μπερτιέ στο νησί, τον αντικατέστησε αμέσως με το στρατηγό Δονζελό. Η περίοδος του Δονζελό πρέπει να ήταν αξιόλογη για τον τόπο. Επί της εποχής του κατασκευάστηκε και το Λιστόν. (Δεν θα φαντάστηκε ποτέ βέβαια ο άνθρωπος ότι θα καταντούσε κάποτε το ορμητήριο των «καμακιών».) Ο Δονζελό μαζί με τ'

άλλα έφερε στην Κέρκυρα και την καλλιέργεια της πατάτας και της γλυκοπατάτας. Από τότε καθιερώθηκε ίσως η γλυκοπατάτα ως σύμβολο της κουταμάρας. Οχύρωσε και τα φρούρια της πόλης και το Βίδο. Επιχείρησε τη ρυμοτόμηση της πόλης. Καταδίωξε τους τοκογλύφους. Βοήθησε στην ανάπτυξη του εμπορίου. Με νόμο βοήθησε την πολιτογράφηση των ξένων στην Επτάνησο Πολιτεία συντελώντας έτσι στην αύξηση του πληθυσμού. Καλλώπισε την πόλη φυτεύοντας δένδρα στις πλατείες και χτίζοντας όμορφα κτίρια.

Με μια λέξη η περίοδος του Δονζελό ήταν δημιουργική για την Κέρκυρα. Το 1808 μερικοί διανοούμενοι του νησιού ίδρυσαν κι ένα επιστημονικό σωματείο στο οποίο έδωσαν την ονομασία «Ιόνιος Ακαδημία» και το οποίο εγκρίθηκε από το Υπουργείο των Στρατιωτικών της Γαλλίας. Απέβλεπε κυρίως σε μελέτες και είναι άσχετο με το Ιόνιο Πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας και πήρε επίσης την ονομασία «Ιόνιος Ακαδημία». Γι' αυτή τη δεύτερη θα μιλήσουμε παρακάτω.

Ας συνεχίσουμε λοιπόν με τους Γάλλους. Πρέπει να διευκρινίσουμε εδώ πως οι Γάλλοι της δεύτερης κατοχής δεν έμοιαζαν πλέον με τους Γάλλους της πρώτης που φλογίζονταν από τα ιδανικά της Γαλλικής Επανάστασης. Ήταν πλέον οι Γάλλοι της Αυτοκρατορίας που αποτελούσαν το συντηρητικό κατεστημένο και επεδίωκαν το status quo και στη Γαλλία και στις κατεχόμενες περιοχές. Γι' αυτό και δεν πειράχτηκε καθόλου η οικονομική και κοινωνική διάρθρωση του τόπου. Οι χωρικοί εξακολούθησαν κι αυτή την περίοδο να λιμοκτονούν και οι ευγενείς να απολαμβάνουν τα αγαθά της μεγάλης αγροτικής περιουσίας και να εκμεταλλεύονται τους χωρικούς.

Εν τω μεταξύ ούτε κι οι Εγγλέζοι κοιμόνταν. Μετά τη ναυμαχία του Τραφαλγκάρ είχαν το απάνω χέρι στη θάλασσα. Απ' τις αρχές λοιπόν του 1810 άρχισαν να καταλαμβάνουν τα νησιά της Επτανήσου ένα-ένα και μέχρι τον Νοέμβριο τα κατέλαβαν όλα εκτός από την Κέρκυρα. Απέκλισαν και την

Κέρκυρα απ' τον υπόλοιπο κόσμο με αποτέλεσμα να πέσει στο νησί πείνα και κακομοιριά. Γύρω στον Ιούνιο του 1814 κατελήφθη η Κέρκυρα από τους Άγγλους. Έφυγε και ο Δονζελό με το στρατό του.

Καινούριοι αυτόκλητοι «προστάτες» ανέλαβαν την προστασία του νησιού. Η αγγλική προστασία οριστικοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1815 με το Συνέδριο των Παρισίων.

Αυτοί οι καινούριοι προστάτες όμως ήταν μαέστροι στις «προστασίες». Δεν ήταν ατζαμήδες. Ήξεραν να προσαρμόζουν την πολιτική τους ανάλογα με τις συνθήκες του κάθε τόπου. Εδώ στην Κέρκυρα βρήκαν μια κοινωνικοοικονομική δομή ημιφεουδαρχικού χαρακτήρα. Απ' τη μια μεριά οι αρχοντάδες με τη μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία και την ευρωπαϊκή κουλτούρα, απ' την άλλη η μεγάλη μάζα των χωρικών κολλήγων, εξαθλιωμένων όσο πουθενά αλλού και σε πλήρη αγραμματοσύνη και κακομοιριά. Φυσικό ήταν οι Εγγλέζοι να προσεταιριστούν το αρχοντολόι του τόπου που αποτελούσε το κατεστημένο του νησιού. Συμπεθέριασαν κιόλας μ' αυτούς. Ο Άνταμ παντρεύτηκε τη Νίνα Παλατιανού, μια κοπέλα απ' τις παλιές οικογένειες της Κέρκυρας.

Η περίοδος όμως της Αγγλοκρατίας είχε και μερικά ευνοϊκά αποτελέσματα για το νησί. Δεν μπορούμε —για παράδειγμα— ν' αγνοήσουμε ότι τα χρόνια της Αγγλοκρατίας ιδρύθηκε και η «Ιόνιος Ακαδημία», το πρώτο πανεπιστήμιο του νεώτερου Ελληνισμού.

Βέβαια, ο Μαίτλαντ και το κατεστημένο της αγγλικής διοίκησης αντέδρασαν με πείσμα στην ίδρυση αυτού του ανώτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος του οποίου ο σκοπός ήταν εμφανής: η πνευματική ανάπτυξη του υπόδουλου Ελληνισμού και η αποτίναξη του ξενικού ζυγού. Αυτά όμως έρχονταν σε αντίθεση με την επίσημη πολιτική της αγγλικής κυβέρνησης κατά τα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης.

Πρώτος ο Καποδίστριας με το φωτεινό μυαλό είχε ρίξει την ιδέα της ίδρυσης ενός πανεπιστημίου στα Ιόνια νησιά

κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της Βιέννης το 1815. Ο κύριος όμως δημιουργός του υπήρξε ο Φρειδερίκος Γκίλφορντ (1766-1827), ένας φλογερός φιλέλληνας που διορίστηκε ανώτατος εκπαιδευτικός άρχοντας των Ιονίων Νήσων κατά τα πρώτα χρόνια της αγγλικής κυριαρχίας.

Πολλά οφείλει η Κέρκυρα και κατ' επέκταση η νεώτερη Ελλάδα στον Φρειδερίκο Γκίλφορντ που κατόρθωσε να παρακάμψει την αντίδραση του Μαίτλαντ και του αγγλικού κατεστημένου και τελικά, με τη συμπαράσταση του Γεωργίου Κάννινγκ στην Αγγλία, να επιτύχει την ίδρυση του πανεπιστημίου το 1823, με έδρα την Κέρκυρα. Αρχικά έγινε σκέψη να εγκατασταθεί στην Ιθάκη. Τελικά προτιμήθηκε η Κέρκυρα. Το πανεπιστήμιο όμως άρχισε να λειτουργεί τον Μάιο του 1824, μετά το θάνατο του Μαίτλαντ.

Ο Γκίλφορντ συνέχισε να βοηθάει και μετά την έναρξη της λειτουργίας του. Ξόδεψε τεράστια ποσά από την προσωπική περιουσία του για την επάνδρωση του ιδρύματος με καθηγητικό προσωπικό, για την προμήθεια των αναγκαίων εποπτικών μέσων και για τη δημιουργία της βιβλιοθήκης του με βιβλία και χειρόγραφα προερχόμενα είτε από δικές του δωρεές, είτε από δωρεές διακεκριμένων φίλων του.

Το κυριότερο όμως απ' όλα είναι ότι κατόρθωσε, παρά την αντίδραση της αγγλικής διοίκησης, να επιβάλει στη διδασκαλία την απλή ελληνική γλώσσα.

Αξιόλογοι πνευματικοί άνθρωποι της εποχής υπήρξαν καθηγητές του πανεπιστημίου. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει ο Ανδρέας Μουστοξύδης, ο οποίος διετέλεσε και «Άρχων της Ακαδημίας», κάτι αντίστοιχο με τον πρύτανη του πανεπιστημίου. Επί της εποχής του Μουστοξύδη το πανεπιστήμιο απέκτησε μεγάλη αίγλη.

Αλλά κι ο ποιητής Ανδρέας Κάλβος και ο σοφός Πέτρος Βράϊλας Αρμένης, ο ιδρυτής της Αναγνωστικής Εταιρείας, διετέλεσαν καθηγητές της Ιόνιας Ακαδημίας καθώς και πολλοί άλλοι αξιόλογοι άνθρωποι.

Τελευταίος « Ἄρχων της Ακαδημίας» πριν από την ένωση υπήρξε ο Αντώνιος Πολυλάς.

Κάποτε ήρθε και η παρακμή της Ιόνιας Ακαδημίας. Λίγο η ίδρυση του Πανεπιστημίου των Αθηνών που προσέλκυσε πλέον και τους καθηγητές και τους φοιτητές, λίγο η αδιαφορία της Ψωροκώσταινας μετά την ένωση, ήρθε κάποια στιγμή που το Ιόνιο Πανεπιστήμιο έκλεισε τις πύλες του. Έσβησε μάλλον από μαρασμό. Λέγεται δηλαδή, ότι καταργήθηκε χωρίς να εκδοθεί διάταγμα κατάργησής του. Η πνευματική του προσφορά όμως και στα Ιόνια Νησιά και σ' ολόκληρο το νεώτερο Ελληνισμό δεν αμφισβητήθηκε από κανέναν.

Ας ελπίσουμε ότι το Νέο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, το οποίο άρχισε να λειτουργεί πριν από λίγο καιρό θα σταθεί στα πόδια του και θα συνεχίσει το πνευματικό έργο της Ιόνιας Ακαδημίας.

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στην περίοδο της Αγγλοκρατίας.

Είναι γνωστό απ' την ιστορία ότι αυτή την εποχή είχε αρχίσει στην Αγγλία η αλματώδης ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας και η οικονομική ευρωστία της Αγγλικής αστικής τάξης. Η αγγλική διοίκηση φρόντισε λοιπόν και για την ανάπτυξη του νησιού, δίνοντας κίνητρα για την ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί σιγά-σιγά μια εύρωστη αστική τάξη που αμιλλάτο πλέον την τάξη των ευγενών στην καλοπέραση και στην επίδειξη του πλούτου.

Κάποτε βέβαια μερικοί απ' αυτούς τους οικονομικά εύρωστους αστούς ανακατεύτηκαν με τους παλιούς ευγενείς και πλασάρονταν πλέον κι αυτοί ως ευγενείς. Από τότε μπερδεύτηκαν τα πράγματα κι έτσι μέχρι σήμερα δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε πλέον τους πραγματικούς παλιούς αρχοντάδες με τα οικόσημα και τα συναφή διακριτικά από τους δευτεροκλασάτους.

Τώρα τελευταία μάλιστα μπλέχτηκε ακόμα περισσότερο η υπόθεση, γιατί παρουσιάστηκαν ως ευγενείς και μερικοί

νεόπλουτοι της μεταπολεμικής περιόδου. Δεν μπορείς πλέον να βρεις άκρη. Τέλος πάντων. Ας γυρίσουμε όμως στην εποχή της αγγλικής «προστασίας».

Ήταν φυσικό οι Εγγλέζοι να μην έχουν πλήρη εμπιστοσύνη στην αστική τάξη του τόπου. Ήξεραν πως από αυτή την τάξη θ' ακούγονταν κάποτε οι φωνές διαμαρτυρίας για την απαράδεκτη κοινωνική και οικονομική ανισότητα που κυριαρχούσε στην Κέρκυρα. Από αυτή την τάξη θα ξεκινούσε και ο πόθος για την ένωση του νησιού με την μητέρα Ελλάδα.

Κάπως έτσι πρέπει να ξεκίνησε στον τόπο και το «Κόμμα των Ριζοσπαστών» που αποτέλεσε τα χρόνια εκείνα το φυτώριο κάθε προοδευτικής προσπάθειας. Μέσα στο πρόγραμμά του ήταν και η ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, γι' αυτό και τους αποκάλεσαν «Ενωτικούς» εν αντιθέσει προς το κόμμα των ευγενών που βολεμένοι στην Αγγλική προστασία δεν ήθελαν ν' ακούσουν για ένωση και τέτοια. Γι' αυτό και τους είπαν «Ανθενωτικούς». Τους αποκάλεσαν και «Καταχθόνιους» ίσως επειδή ασκούσαν την ανθενωτική τους πολιτική απ' τα παρασκήνια. Βέβαια υπήρξαν μερικοί και στην τάξη των ευγενών αλλά και στον κλήρο που έβαζαν την εθνική ιδέα πάνω απ' τα συμφέροντά τους και συνέβαλαν στην ένωση με την Ελλάδα.

Η Αγγλία όμως είχε μακροπρόθεσμες επιδιώξεις. Απέβλεπε να επεκτείνει την επιρροή της σ' ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο για να κατοχυρώσει την κυριαρχία της στην Μεσόγειο.

Όταν λοιπόν το 1862 ο Βασιλιάς της Ελλάδας Όθων ήρθε σε εμφανή σύγκρουση με το λαϊκό φρόνημα και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ελλάδα, οι Εγγλέζοι πρότειναν να παραχωρήσουν τα Επτάνησα στην Ελλάδα αν εξέλεγαν οι Έλληνες ως νέο βασιλιά τον Γεώργιο Γουλιέλμο, δευτερότοκο γιο του Πρίγκιπα της Δανίας Γολστάιν Γλύξμπουργκ που ήταν φαίνεται του χεριού τους.

Έτσι λοιπόν στις 21 Μαΐου 1864 έγινε η συμβολική παρά-

δοση του νησιού απ' τον Άγγλο Αρμοστή Στόρξ στον Έλληνα κυβερνητικό αντιπρόσωπο Θ. Ζαΐμη.

Είχε προηγηθεί βέβαια η ανακήρυξη του Γεωργίου Γλύξμπουργκ ως Βασιλιά των Ελλήνων, είχε ψηφιστεί και το ψήφισμα της Βουλής της Επτανήσου και έτσι επιβραβεύτηκαν οι μακροχρόνιοι αγώνες του Ριζοσπαστικού Κόμματος και αναπτρώθηκαν οι ελπίδες του κερκυραϊκού λαού πως θα δει κι αυτός μια καλή μέρα, γιατί πίστεψαν πως με την απομάκρυνση των Εγγλέζων θα πάψει και η άγρια εκμετάλλευση απ' τους ευγενείς του τόπου.

Βέβαια υπήρξαν τότε και κάποιοι σκεπτικιστές.

Για παράδειγμα όταν ρωτήθηκαν οι Κορακιανίτες αν επιθυμούν την Ένωση με την Ελλάδα, δήλωσαν πως προτιμούν να ζουν με τη μητριά τους και χορτασμένοι παρά με τη μάνα τους και νηστικοί. Και δυστυχώς η εξέλιξη των πραγμάτων μετά την ένωση δικαίωσε τους Κορακιανίτες.

Γιατί η Ψωροκώσταινα έκανε ό,τι μπορούσε για να απογοητεύσει τον κερκυραϊκό λαό. Το πρώτο ήταν να καταργήσει την Ιόνιο Ακαδημία. Μα και από το ανάκτορο της «Αγγλικής Προστασίας» αφήρεσε ολόκληρη τη στέγη από μολύβι και την αντικατέστησε με... λαμαρίνες. Τη λεηλασία του ανακτόρου τη συμπλήρωσε και η «Μήτηρ Βασίλισσα», αρπάζοντας προετών εξαίρετα έπιπλα του παλατιού. Μαζί και τους δυο μεγάλους πολυέλαιους απ' την αίθουσα υποδοχής των ανακτόρων.

Αλλά και για την κοινωνική και οικονομική ανισότητα που βασίλευε στον τόπο δεν έκανε απολύτως τίποτα η Ψωροκώσταινα. Όταν κάποτε ο Πολυχρόνιος Κωσταντάς, βουλευτής πλέον, μίλησε στη Βουλή για την κατάσταση που επικρατούσε στην Κέρκυρα, οι βουλευτές της υπόλοιπης Ελλάδας δεν πίστευαν στ' αυτιά τους. Ήταν τόσο φοβερά όσα έλεγε, ώστε τα θεώρησαν απίστευτα.

Μίλησε, λέει ο Σπύρος Κατσαρός στην Ιστορία του, για τα τιμάρια, για τα κανίσκια, για τις αγροληψίες και τα αδέσποτα κτήματα. Παρέστησε με χρώματα ζωηρά την τοκογλυφία και

την εκμετάλλευση σε βάρος των χωρικών, μίλησε ακόμα και για τον πρωτόγονο τρόπο με τον οποίο σε περίπτωση στάσεως επέβαλαν τα δικαιώματά τους οι γαιοκτήμονες, κλείνοντας τους χωρικούς στη φυλακή χωρίς καμιά διαδικασία, κατάσχοντας με το δίκαιο του ισχυρότερου τα υπάρχοντά τους και κάνοντας ακόμα και αποτρόπαια εγκλήματα. Απέδειξε έτσι στη Βουλή των Ελλήνων, πως οι χωρικοί της Κέρκυρας ζούσαν σε τέτοια εξαθλίωση, αμορφωσιά και εγκατάλειψη, ώστε να μη θεωρούνε τον εαυτό τους ελεύθερο πολίτη, αλλά δούλο και σκλαβωμένο καθώς στις εποχές της κατοχής κάτω απ' τους διάφορους κατακτητές. Αλλά και ο Ντίνος Θεοτόκης με το κοινωνικό του μυθιστόρημα μας έδωσε μια φοβερή εικόνα της κοινωνικής αδικίας που επικρατούσε τότε στον τόπο. Δεν θα προχωρήσουμε όμως στην εξιστόρηση των γεγονότων, ούτε των πολιτικών και κοινωνικών αγώνων για την απελευθέρωση του Κερκυραίου χωριάτη απ' την οικονομική σκλαβιά μετά την Ένωση, γιατί το θέμα είναι τεράστιο και θα μας έπαιρνε χρόνο πολύ.

Θα μεταφερθούμε στο 1953, όταν πρωτοήρθε ο φίλος μας στην Κέρκυρα και είδε με τα ίδια του τα μάτια τη φτώχεια, την κακομοιριά, την αγραμματοσύνη και την εξαθλίωση του λαού της υπαίθρου. Μια εξαθλίωση που θα μπορούσε να συγκριθεί μόνο με ό,τι συμβαίνει σε κάποιες υποβαθμισμένες περιοχές της ορεινής Ελλάδας. Και έπρεπε να αναπτυχθεί κάποτε στον τόπο αυτό ο τουρισμός για να δει κι ο χωριάτης από ήλιου πρόσωπο.

Έτσι σήμερα είναι η χρυσή εποχή για τον Κερκυραίο χωρικό: απ' τη μια μεριά τα κτήματά του πήραν τεράστια αγοραστική αξία. Απ' την άλλη πάλι δουλεύοντας ο ίδιος και ολόκληρη η οικογένειά του στα τεράστια ξενοδοχεία του νησιού, αποκτά εισόδημα αξιοζήλευτο, που του δίνει τη δυνατότητα για μια άνετη ζωή και ένα κομπόδεμα για τα γεράματα. Σήμερα σ' όλα σχεδόν τα σπίτια του χωριού εγκαταστάθηκε η έγχρωμη τηλεόραση. Έξω από πολλές χωριάτικες πόρτες

σταθμεύει κάποιο ΙΧ αυτοκίνητο, το δε προσφερόμενο ποτό στον επισκέπτη έπαψε από καιρό να είναι το πατροπαράδοτο κρασάκι. Σήμερα προσφέρεται μόνο ουϊσκι ή γκραν-μαρνιέ.

Τα αγροτικά κτήματα όμως εγκαταλείφθηκαν από καιρό. Κανένας δεν καταδέχεται να μαζέψει πλέον τον ελαιοκαρπό απ' τις ελιές. Έφυγαν και οι Μαλτέζοι απ' τα κηπουριά, οι μόνοι που καλλιεργούσαν κάποτε ζαρζαβατικά, κι έτσι όλα σχεδόν τα λαχανικά πρέπει να έρθουν από την Πρέβεζα, όταν δεν έρθουν απ' την Κρήτη.

Τι θα γίνει όμως αν κάποτε σταματήσει ο τουρισμός; Ασφαλώς θα εμφανισθούν φαινόμενα καννιβαλισμού. Με μια λέξη θα φάει ο ένας τον άλλον από την πείνα και την κακομοιριά.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Το σκάκι στην Κέρκυρα

Το σκάκι στην Κέρκυρα έχει παράδοση. Λέγεται ότι ο Λορέντζος Μαβίλης ήταν μανιώδης σκακιστής. Στην Αναγνωστική Εταιρεία υπάρχουν ακόμα και σήμερα, κοντά στα κορνιζαρισμένα αυτόγραφα ποιήματα του ποιητή (*Η ελιά, Η λήθη, Το Καρδάκι* κ.ά.) και κάποια σκακιστικά προβλήματα φτιαγμένα από τον ίδιο. Εκεί βρίσκεται ακόμα και ένα μεγάλο ξύλινο σκάκι (σκακιέρα και πιόνια) χαρισμένο στην εταιρεία από κάποιον Έβανς, ένα μεγάλο σκακιστή του περασμένου αιώνα που είχε καθιερώσει και ένα δικό του άνοιγμα: το γκαμπί του Έβανς. Στην Κέρκυρα ιδρύθηκε και ο πρώτος σκακιστικός σύλλογος της Ελλάδας το 1924.

Ο φίλος μας από μαθητής στο γυμνάσιο έπαιζε σκάκι. Ήταν γι' αυτόν μια από τις πιο ευχάριστες ενασχολήσεις όπου κι αν βρέθηκε. Βέβαια και στο σκάκι, όπως σε κάθε τι με το οποίο καταπιάστηκε στη ζωή του, αρκέστηκε στα πασαλείμματα. Μήπως στο βιολί, στις ξένες γλώσσες, στις σοβαρές μελέτες το ίδιο δεν συνέβαινε; Να ξέρουμε απ' όλα κάτι και τελικά να μη μάθουμε τίποτα σωστά! Πολύ φοβάμαι όμως πως

αν ξανάρχιζε μια δεύτερη ζωή, ο φίλος μας τα ίδια θα 'κανε. Είναι το σκαρί, βλέπεις, του ανθρώπου.

Ας περιοριστούμε όμως εδώ στο σκάκι. Ο σκακιστής μοιάζει με το χαρτοπαίχτη, το μπεκρή και το ναρκομανή. Σε όποιο μέρος κι αν πάει ο χαρτοπαίχτης θα μυριστεί σαν λαγωνικό τα στέκια των παικτών, ο μπεκρής αμέσως θα κατατοπιστεί κατά πού πέφτουν οι ταβέρνες με το καλό κρασί. Το ίδιο κι ο ναρκομανής. Το ίδιο κι ο σκακιστής.

Ο φίλος μας από τις πρώτες κι όλας μέρες που εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα μυρίστηκε το στέκι των σκακιστών. Ήταν κάποιο καφεενεδάκι στο Λιστόν, παράρτημα του καφενείου *Ολύμπια* του Ζήσιμου Παπαφλωράτου. Εκεί μαζεύονταν όλοι οι σκακιστές του τόπου και γινόταν κάθε βράδυ πανηγύρι.

Μερικοί από τους τότε σκακιστές ζουν βέβαια ακόμα και αποτελούν σήμερα μαζί με το φίλο μας την παλιά φρουρά. Αλλά είναι και κάποιοι παλιοί φίλοι που έφυγαν για πάντα και μας άφησαν μια γλυκιά ανάμνηση, ανάμεσά τους και ο Νάνες Κόλλας. Ένας αλησμόνητος φίλος. Ήταν αεροπόρος απότακτος του '35 με το κίνημα του Πλαστήρα, και προπαντός ένας ντόμπρος άνθρωπος.

— Και η οικογένειά μας, έλεγε του φίλου μας, από απέναντι ήρθε στην Κέρκυρα. Η καταγωγή μας είναι από το Σούλι.

Ας θυμηθούμε κάτι απ' αυτόν. Κάποτε ο φίλος μας είχε φτιάξει ένα καινούριο κοστούμι. Μόλις είχε αρχίσει η μόδα με τα σχιστά στο πίσω μέρος σακάκια. Όταν λοιπόν μπήκε στο καφενείο κορδωμένος με το μοντέρνο κοστούμι του, ο Νάνες ήταν αφοσιωμένος σε μια παρτίδα. Σκύβει ο Σ.Κ. και του λέει:

— Τον είδες το φίλο μας με το σχιστό σακάκι στο πίσω μέρος;

Ο Νάνες τ' άρπαξε αμέσως. Εγκαταλείπει στη στιγμή την παρτίδα.

— Για γύρνα πίσω να σε δω.

Εκείνος κατάλαβε το υπονοούμενο. Γυρνάει λοιπόν για να δει ο Νάνες το σχιστό σακάκι.

— Καλός είσαι, του λέει. Λίγο κούνημα σου χρειάζεται μονάχα και θα είσαι τέλειος.

Άλλος αλησμόνητος φίλος εκείνης της παρέας ήταν ο Τάκης Βασιλάς, ένας έξυπνος και πολιτισμένος άνθρωπος. Ήταν άριστος σκακιστής. Ήταν ο μόνος απ' την παρέα που μόλις εμφανιζόταν η γυναίκα του στην είσοδο, έπρεπε να παρατήρει αμέσως την παρτίδα σε οποιοδήποτε σημείο κι αν βρίσκονταν για να μην την αφήσει να περιμένει. Πολλοί άλλοι ακόμη απ' τους σκακιστές εκείνης της εποχής ήταν γερά μυαλά και πολύ μορφωμένοι. Μερικοί απ' αυτούς είχαν και φάκελο στην ασφάλεια ως αριστεροί.

Μετά το παιγνίδι ο φίλος μας πήγαινε με μερικούς απ' αυτούς μια βόλτα στην πλατεία για κουβέντα. Φαίνεται πως αυτά δεν άρεσαν στον Χρήστο Ρώσση, το διοικητή της Ασφάλειας. Ένα πρωί: τσακ-τσακ η πόρτα στο γραφείο του.

— Έλα, σε θέλει ο κύριος Διοικητής να σου πει δυο λογάκια.

Άρχισαν πάλι τα «λογάκια» σκέφτηκε. Θυμήθηκε και τον καπετάνιο του ΕΛΑΣ με τα δικά του «λογάκια». Οι βιολιτζήδες είχαν αλλάξει. Ο χαβάζ έμεινε ο ίδιος. Η φασιστική ψυχοσύνθεση στη δεξιά της απόχρωση. Πήγε λοιπόν και στο διοικητή της Ασφάλειας.

— Άκου να δεις, του είπε, εδώ που ήρθες δεν θα συνεχίσεις τα ίδια απ' απέναντι. Ήρθαν τα χαρτιά σου απ' την Κόνιτσα και είναι κοκκινισμένα.

Ο φίλος μας το 'ριξε και λίγο στην πλάκα.

— Είστε σίγουρος, κύριε Διοικητά μου, πως είναι κόκκινα τα χαρτιά; Γιατί κάποιιοι άλλοι τα βλέπανε παλαιότερα μαύρα, γι' αυτό και με ρίξανε στο μπουντρούμι κάποτε.

— Μπορεί να σε βάλανε μέσα για να παρακολουθείς τους άλλους.

Τι να του πεις τώρα του Χρήστου του Ρώσση! Δυστυχώς

βρισκόμαστε ακόμα στην εποχή που κυριαρχούσαν τα δύο αυτά χρώματα. Άλλες αποχρώσεις δεν μπορούσαν τότε να υπάρξουν.

Πάντως απ' την επομένη μέρα είχε εγκατασταθεί κάποιος αστυφύλακας με πολιτικά απέναντι απ' το γραφείο του, στο καφενείο του Μπαλατσινού, και δεν ξεκολλούσε το μάτι του απ' εκεί. Τελικά βρήκε κι ο φίλος μας ένα συνταξιούχο αστυνομικό, τον Νίκο Μεταλληνό, δεξιό μέχρι το κόκκαλο και τον εγκατέστησε στο γραφείο του. Έτσι ησύχασε από το Χρήστο Ρώσση.

Ας γυρίσουμε όμως στο σκάκι. Κάποτε γίνεσαι σκλάβος αυτού του παιγνιδιού και ξεχνάς τα πάντα. Έναν καιρό είχε έρθει απ' την Αθήνα κάποιος χημικός μηχανικός ή κάτι τέτοιο, υπάλληλος της ΔΕΗ με τη γυναίκα του για το μήνα του μέλιτος. Νοίκιασαν και μια βίλλα στο Πέραμα και υποτίθεται πως εκεί θα περνούσαν αξέχαστες στιγμές.

Έλα όμως που ο νιόνυμφος είχε το σαράκι του σκακιού μέσα του! Πού τον εύρισκες πού τον έχανες, στο καφενείο του Ζήσιμου ξημεροβραδιαζόταν. Ερχόταν και η καημένη η γυναίκα του, η νιόπαντρη, και τον περίμενε με τις ώρες στα τραπεζάκια απέναντι. Είδε και αποείδε στο τέλος η γυναίκα. Κάποιο πρωί πήρε τα μάτια της και γύρισε στην Αθήνα μόνη της.

Τότε, εκείνα τα χρόνια, μαζί με τους μεγάλους μαζεύονταν στο καφενεδάκι και κάτι μικρά παιδιά με κοντά πανταλονάκια που παρακολουθούσαν τις παρτίδες με μανία. Ήταν τα «σκατόπαιδα», όπως τα λέγαμε τότε. Κάποιο βράδυ πιάνει ο Γιάννης Σκέμπρης το φίλο μας.

— Δεν παίζεις, κύριε Τάδε μου, μια παρτίδα με το δικό μου τον Σπύρο.

— Άσε μας, ρε Γιάννη, τώρα και συ με τον Σπύρο σου. Με τον Σπύρο το δικό σου θα παίξω εγώ;

Ο λεγόμενος Σπύρος μέσα απ' αυτό το καφενεδάκι εξελίχτηκε κάποτε σε πρωταθλητή της Ελλάδας του σκακιού, με πανευρωπαϊκή προβολή. Είναι ο Σπύρος Σκέμπρης.

Αλλά και τα υπόλοιπα παιδιά εκείνης της εποχής, αξιόλογοι επιστήμονες και επιχειρηματίες σήμερα, εξελίχθηκαν σε εξαιρετικούς σκακιστές. Και ήρθε κάποια μέρα, που οι παλιοί (μαζί κι ο φίλος μας) δεν τολμούν πλέον να παίξουν μαζί τους. Δυστυχώς αργότερα, με την πρόοδο του τουρισμού, τους έδιωξε ο Ζήσιμος απ' το καφενεδάκι και επί χρόνια τώρα περιφέρονται οι σκακιστές από καφενείο σε καφενείο, όπως η άρα και η κατάρα.

Και ενώ για το ποδόσφαιρο στην Κέρκυρα ξοδεύουν οι τοπικές αρχές τα μαλλιοκέφαλά τους, για το σκάκι κανένας δεν ενδιαφέρθηκε. Μόνον ο καημένος ο Κώστας Μούχας κατάλαβε την αξία τους, τους άνοιξε τις αίθουσες της Αναγνωστικής, τους έκανε και μέλη του Ιδρύματος και έχουν σήμερα μια ευπαρουσίαστη αίθουσα για να δίνουν τα διασυλλογικά παιχνίδια τους. Τώρα τελευταία, όπως πληροφορούμαι, άρχισε να ενδιαφέρεται και η δημοτική αρχή δίνοντας κάποια οικονομική ενίσχυση στο σκακιστικό σύλλογο του τόπου.

Η καλή κοινωνία

Στην Κέρκυρα δεν ανοίγουν εύκολα οι πόρτες των σπιτιών της λεγόμενης καλής κοινωνίας. Τώρα θα μου πείτε, ποια είναι αυτή η «καλή κοινωνία»;

Μιλήσαμε γι' αυτή και προηγούμενα, εδώ όμως θα έπρεπε να εμβαθύνουμε κάπως στο θέμα. Βέβαια υπάρχουν πρώτα απ' όλα οι παλιές κερκυραϊκές οικογένειες που τα ονόματά τους ήταν γραμμένα στο *Λίμπρο ντ' όρο* των Ενετών. Αλλά αυτές είναι ελάχιστες σήμερα. Οι πιο πολλές είναι αστικές οικογένειες που απέκτησαν πριν από μια ή δυο προηγούμενες γενιές μια γενικότερη προβολή στον τόπο με την οικονομική τους ευρωστία ή την επιστημονική τους προβολή. Συνδυασμένα όλα αυτά με μια μόρφωση σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια και με την πλήρη γνώση μιας ή δύο ευρωπαϊκών γλωσσών, τα παιδιά αυτών των οικογενειών αποτελούν τα επίλεκτα στελέχη της καλής κοινωνίας. Η κοινωνία όμως αυτή είναι κλειστή, όπου ο ξενομερίτης είναι δύσκολο να μπει οσουσδήποτε τίτλους και αν του έδωσε το κράτος.

Ο νομάρχης του τόπου, οι δικαστικοί και οποιοιδήποτε

άλλοι τιτλούχοι της πολιτείας είναι βέβαια σεβαστοί αλλά δεν γίνονται δεκτοί στο κύκλωμα αν δεν διαθέτουν κάποια εμφανή προσόντα καθωσπρεπισμού, ένα από τα βασικότερα των οποίων βέβαια είναι το χειροφίλημα. Και να μην νομισθεί πως αυτό είναι μια εύκολη δουλειά! Ολόκληρη η διαδικασία του θέλει αρκετή εκπαίδευση. Πρέπει να διαθέτεις και κάποιο ταλέντο. Ένα άτεχνο χειροφίλημα μπορεί να σε ρίξει στο βάραθρο της γενικής περιφρόνησης. Ας το έχουν λοιπόν υπ' όψει τους αυτό κάποιοι νεώτεροι υποψήφιοι που φιλοδοξούν να υπεισέλθουν στο κύκλωμα. Εν ανάγκη ας πάρουν μερικά μαθήματα από τον κόμη Κάλσεν ντε Σουασσόν, για τον οποίο θα μιλήσουμε παρακάτω. (Για να μην παραπονιούνται αργότερα πως δεν τους το είπαμε.)

Άλλο απαραίτητο προσόν είναι η παρεμβολή κατά την ομιλία σου κάποιων ξένων λέξεων.

— Και είχε αυτή η γυναίκα ένα prestige..., πώς το λέτε εδώ στην Ελλάδα;

Μ' αυτό ανέβηκαν αυτόματα οι μετοχές σου.

Βέβαια ένα βαρύγδουπο όνομα, όπως Καντακουζηνός, Μαυροκορδάτος, Καραντζάς και τα παρόμοια, αποτελεί μαζί με τα προηγούμενα προσόντα μια πολύ καλή αρχή. Αν τέλος τους πείσεις ότι διαθέτεις και οικονομική επιφάνεια, τότε τα εμπόδια παρακάμπτονται αυτομάτως και κάποιο πρωί λαβαίνεις τη σχετική πρόσκληση: *Ο Κύριος και η Κυρία Τάδε σας καλούν για ένα ντρίνκ την τάδε μέρα και ώρα κλπ...* Δεν έχει καμιά σημασία αν είσαι άφραγκος και περιμένεις εδώ να πιάσεις την καλή. Το θέμα είναι να κυκλοφορήσει η φήμη ότι είσαι ένας απ' τους κύριους μετόχους σε κάποιο χρυσωρυχείο του Τρανσβάαλ.

Όταν ο φίλος μας εγκατεστάθηκε στο νησί δεν διέθετε δυστυχώς κανένα απ' τα προσόντα αυτά. Ουδέποτε επεδόθη στο χειροφίλημα. Το απέφευγε όπως ο διάβολος το θυμίαμα. Φοβόταν άλλωστε μη βγει από πουθενά ο κυρ-Γιώργης και τον δει να φιλάει το χέρι κάποιας γυναίκας. Θα τον διέγραφε

οπωσδήποτε από γιο του. Απ' την άλλη μεριά, όταν ήθελε να αρθρώσει καμιά γαλλικούρα, θύμιζε ισπανική γελάδα. Από όνομα; Τετριμμένα πράγματα. Μόνο κανένας οπλαρχηγός της δεκάρας θα μπορούσε να είναι πρόγονός του στα χρόνια της Επανάστασης. Το επάγγελμά του; Δυστυχώς ήταν από κείνα που απωθούν τους ανθρώπους, μια που ο καθένας απ' αυτούς είχε συναλλαγές με τα καθιερωμένα παλιά γραφεία. Τέλος, στον οικονομικό τομέα; Εκεί είναι που το πράγμα πήγαινε κατά διαβόλου. Με μια λέξη υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις για να ζήσει τη ζωή του σ' αυτό τον τόπο σε μια αξιοπρεπή αφάνεια.

Και εν τούτοις συνδέθηκε μ' αυτούς τους ανθρώπους της λεγόμενης καλής κοινωνίας, γιατί διέθετε δύο πράγματα. Την απλότητα και την ειλικρίνεια στις σχέσεις του μ' αυτούς. Και διαπίστωσε κάποια στιγμή πως πίσω απ' τα χειροφιλήματα και τα υπόλοιπα κατά συνθήκη ψεύδη, που βασανίζουν τους ανθρώπους κάθε κοινωνίας στις μεταξύ τους σχέσεις, στο βάθος ο άνθρωπος, ο κάθε άνθρωπος, οσοδήποτε ψηλά κι αν βρίσκεται, λαχταράει την ειλικρίνεια και την απλότητα των σχέσεων με τους άλλους ανθρώπους. Και έτσι ο φίλος μας γνωρίστηκε με πολλούς απ' τους ανθρώπους αυτούς και συνδέθηκε μαζί τους με ειλικρινή φιλία. Και ένιωσε άνετα ανάμεσά τους.

Όταν κάποτε έφτιαξε και το δικό του σπίτι, άρχισαν και οι αμοιβαίες επισκέψεις. Τότε είχε την ευκαιρία να μπει και να γνωρίσει κάποια απ' τα καλά σπίτια του τόπου και να νιώσει μέσα σ' αυτά την περιρρέουσα ατμόσφαιρα μια αληθινής αρχοντιάς, χωρίς καμιά εκζήτηση και κανένα νεοπλουτισμό, όπου η απλότητα συνδεδεμένη με το λεπτό γούστο δημιουργούν την αίσθηση της ανθρώπινης ζεστασιάς.

Σ' αυτά τα σπίτια γνώρισε και όλη την καλή κοινωνία της Κέρκυρας. Σ' ένα απ' αυτά είχε κάποτε τη μεγάλη ευτυχία να γνωρίσει και έναν καινούριο άρχοντα, για τον οποίον τόσα και τόσα γράφονταν τότε και στο ντόπιο και στον Αθηναϊκό τύπο. Τον Γεώργιο Κάσλεν, τον 14ον κόμη του Σουασσόν. Να

πώς έγινε η γνωριμία. Κάποιο πρωί του τηλεφώνησε η Τ.Γ. πάνω απ' τον 'Αι-Λια, δίπλα στην Ανάληψη όπου είχε τη βίλλα της.

— Ελάτε την Πέμπτη το βράδυ, με τη γυναίκα σου. Θα έχω και μερικούς άλλους φίλους να περάσουμε τη βραδιά μας.

Επάνω στην κουβέντα απ' το τηλέφωνο του είπε περίπου και ποιοι άλλοι θα ήσαν.

— Τον κόμη Κάσλεν ντε Σουασσόν τον 14ον, τον ξέρεις; τον ρώτησε.

— Δεν έτυχε.

— Θα τον γνωρίσεις την Πέμπτη, είναι εξαιρετικός κύριος, πραγματικός τζέντλεμαν.

Βέβαια, ο φίλος μας παρέλειψε να τη ρωτήσει για τους δεκατρείς προηγούμενους κόμητες, για να μη φανεί και ανιστόρητος. Δεν ρωτιούνται άλλωστε κάτι τέτοια.

Μέχρι την Πέμπτη, ήταν Δευτέρα όταν του τηλεφώνησε, είχε καιρό ν' ανοίξει και τα βιβλία για να κατατοπιστεί. Η Σουασσόν είναι βέβαια πόλη της Γαλλίας, δίπλα στον ποταμό 'Αιν. Κάποτε αποτελούσε όλη η επαρχία την κομητεία των Σουασσόν. Η ιστορία της οικογένειας των Σουασσόν τραβάει πολύ μακριά, φτάνει στον 10ον αιώνα. Στο Λαρούς βλέπεις και τη σφραγίδα των Σουασσόν από το 1228 και το οικόσημο των Σουασσόν.

Παλαιότερα ξεχώριζε κι από κανέναν εκπρόσωπο της οικογένειας. Ένας τέτοιος ήταν κι ο Charles de Bourbon Conte de Soissons (1566-1612). Ήταν λέει, φιλόδοξος, μέτριας πνευματικότητας. Στην αρχή ανακατεύθηκε με τον «Σύνδεσμο των Καθολικών», τη «Ligue» όπως την έλεγαν τότε, αργότερα προσχώρησε στην παράταξη του Ερρίκου της Ναβάρρας. Τίποτα δηλαδή το αξιόλογο. Ο μόνος που αξίζει απ' την οικογένεια είναι ο Eugène Maurice de Savoie Catignan Conte de Soissons (1633-1673), γνωστός στην ιστορία ως «Ευγένιος της Σαβοΐας». Ήταν γιος του Θωμά της Σαβοΐας και της Μαρίας de Bourbon-Soissons. Παντρεύτηκε την Ολυμπία Mancini, α-

νεψιά του Μαζαρίνου που παρά τρίχα θα του την έτρωγε ο Λουδοβίκος ΙΔ΄. Ο Ευγένιος της Σαβοΐας κατέχει εξέχουσα θέση στην ιστορία. Κάποιοι φαρμακόγλωσσοι τον είπαν και «λίγο κουνιστό». Τέλος πάντων αυτά επιτρέπονται στην υψηλή κοινωνία. Απόγονος λοιπόν του Ευγενίου της Σαβοΐας ήταν κι ο σημερινός κόμης της Κέρκυρας, ο Γεώργιος Κάσλεν Conte de Soissons ο 14ος.

Πάντως ο φίλος μας έπλεε σε πελάγη ευτυχίας. Θα ήταν η γνωριμία του κόμη η αξιολογότερη γνωριμία της ζωής του. Μήπως όμως ο κόμης μιλούσε μόνο τη μητρική του γλώσσα; σκέφθηκε. Έπρεπε λοιπόν να ξεσκονίσει λίγο και τα γαλλικά του. Βρήκε στη βιβλιοθήκη του κάποια παλιά μέθοδο της γαλλικής άνευ διδασκάλου, εκείνες δηλαδή του στυλ «Δώτε μοι το κοχλιάριον του πατρός σας, ίνα σας δώσω το ρινόμακτρον της προμάμης σας».

Την Πέμπτη, στη δεξίωση, άργησε λίγο να 'ρθει ο κόμης. Ίσως να το έκανε και επίτηδες. Κάποια στιγμή εμφανίστηκε στην πόρτα. Ήταν πράγματι επιβλητικός. Απ' την πρώτη στιγμή εντυπωσιάστηκε ο φίλος μας. Ένας ωραίος ψηλός και ευθυτενής άντρας, μελαχρσινός με σγουρά και πλούσια μαλλιά. Με πελώριες φαβορίτες, καλοθρεμμένο μουστάκι και ένα επιβλητικό υπογένειο. Μόνο που όλα αυτά, φαβορίτες, μουστάκι και υπογένειο το γύριζαν λίγο στο καμπυλωτό. Έμοιαζαν σαν ισπανικά ξυλόγλυπτα, επηρεασμένα απ' την αραβική κατοχή. Θύμιζε λίγο και τους Ισπανούς ευγενείς της εποχής του Φερδινάνδου και της Ισαβέλλας όπως εμφανίζονται στα έργα του Βελάσκουεθ ή του Γκρέκο. Έτσι, σκέφτηκε, θα συνηθίζεται στον κόσμο των κομμητών.

Αλλά, Θεέ μου, πόση αρχοντιά είχε απάνω του! Η άνεση με την οποία κυκλοφορούσε ανάμεσα στους άλλους καλεσμένους έδινε τη βεβαιότητα ότι κάπου εκεί κοντά στις Βερσαλλίες ή στ' Ανάκτορα του Μπάκιγχαμ πρέπει να γεννήθηκε και να μεγάλωσε. Και κείνο το χειροφίλημα στις γυναίκες ήταν άλλο πράγμα! Αυτό δεν ήταν χειροφίλημα, αυτό ήταν έργο τέχνης

υψηλού επιπέδου. Μετά το χειροφίλημα επακολούθησε ένα σιγανό «Ευχαριστώ» του κόμητα προς τη γυναίκα που έμοιαζε μάλλον με χάδι. Τότε ήταν που ένιωσε ο φίλος μας τη μηδαμινότητά του.

Κάποτε βρήκε την ευκαιρία να πλησιάσει τον κόμη. Διεπίστωσε πως μιλούσε ελληνικά και μάλλον είχε ξεχάσει τελείως τη μητρική του γλώσσα. Έπιασε και κουβέντα μαζί του. Αλλά όσο τον κοίταζε, κάτι του θύμιζε. Τώρα τι του θύμιζε; Τι του θύμιζε; Είναι δυνατόν; σκέφτηκε. Αλλά του έμοιαζε τόσο! Κάποια στιγμή δεν κρατήθηκε.

— Βρε, μήπως είσαι ο γιος του φίλου μου του Πολύβιου απ' τον Άι-Προκόπη;

Ο κόμης δεν ταραχτήκε καθόλου.

— Και βέβαια είμαι γιος του Πολύβιου και της Νίκης και σε θυμάμαι από μικρό παιδί, όταν ο πατέρας μου είχε το μαγαζί του δίπλα στο γραφείο σου. Από μας δεν αγόραζες πετρέλαιο εκείνα τα χρόνια για τη γκαζιέρα σου;

Σε λίγο έγιναν πρώτοι φίλοι με τον κόμη.

— Και δε μου λες τώρα, ρε Γιώργη, από πού όλα αυτά τα μεγαλεία, οι τίτλοι, οι κομητείες και τα συναφή;

Του διηγήθηκε λοιπόν κι ο Γιώργης, κατά κόσμον Καρύδης, την ιστορία του που έμοιαζε λίγο με παραμύθι. Ήταν, λέει, κάποια θεία του, αδελφή της μάνας του, που δούλευε στο σπίτι ενός άρχοντα στο Παρίσι. Ο άρχοντας γέρασε και παντρεύτηκε τη θεία του για να τον γηροκομήσει. Παιδιά δεν είχαν. Έστειλε κι ο Γιώργης μια μεγαλοπρεπή φωτογραφία του στη θεία. Γοητεύτηκαν τα γεροντάκια και τον υιοθέτησε ο άρχοντας. Μαζί με το όνομά του μεταβίβασε και τον κληρονομικό του τίτλο κι έτσι ο Γιώργης ξημέρωσε κάποιο πρωί Γεώργιος Κάσλεν, κόμης του Σουασσόν, ο δέκατος τέταρτος. Και να δεις ο αθεόφοβος που έκατσε κι έμαθε την ιστορία των προγόνων του με το νι και με το σίγμα. Βέβαια υπάρχουν ακόμα μερικοί που αμφισβητούν την ιστορία αυτής της υιοθεσίας του απ' τον Γάλλο άρχοντα. Ο φίλος μας την αποδέχεται

καθ' ολοκληρία. Άλλωστε «se non e vero e ben trovato». Το μεγάλο βίτσιο του Γιώργου είναι τα μεγαλοπιάσματα. Να γνωριστεί με επώνυμους ανθρώπους και ν' αποκτήσει μ' αυτούς οικειότητα.

— Κι από πού τον ξέρεις, ρε Γιώργη, τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Επικρατείας;

— Για τον Κουρουσόπουλο μου λες; Είμαστε από χρόνια φίλοι. Γνωριστήκαμε σε κάποιο ταξίδι στην Άπω Ανατολή και κάναμε καλή παρέα. Του έστειλα και τηλεγράφημα όταν έγινε πρόεδρος.

— Μου είπαν πως γνωρίζεσαι και με τον Έβερτ;

— Α, ναι, καλό παιδί... ο Μιλτιάδης. Μόνο που είναι λιγάκι φαγάς. Φάγαμε μαζί κάποιο βράδυ όταν ήρθε εδώ στην Κέρκυρα και το τι έριξε μέσα του δεν λέγεται.

Να μη ξεχάσουμε και τη... γνωριμία του κόμη με τον Σπύρο Θεοτόκη. Τον παραδοσιακό πολιτικό του τόπου. Κάποτε ο Θεοτόκης είχε κατέβει στην Κέρκυρα λίγες μέρες, όπως πάντοτε, πριν απ' τις εκλογές για να ετοιμάσει τον εκλογικό του αγώνα. Καθόταν στο σπίτι του εδώ τοποτηρητή του κάπου εκεί, στην οδό Καποδιστρίου. Πληροφορήθηκε ο κόμης την άφιξη του Θεοτόκη στην Κέρκυρα και την καθημερινή του διαδρομή από το σπίτι του τοποτηρητή μέχρι το πολιτικό του γραφείο. Κάθε πρωί λοιπόν στηνόταν στη γωνία Καποδιστρίου και Νικηφόρου Θεοτόκη, έξω απ' το καπνοπωλείο του Περούλη και περίμενε τη διέλευση του Θεοτόκη. Όταν περνούσε ο Θεοτόκης από μπροστά του έπρεπε ο κόμης να τον χαιρετήσει με μια αριστοκρατική υπόκλιση που θύμιζε την εποχή του Λουδοβίκου ΙΔ'. Φυσικό ήταν ν' ανταποκριθεί κι ο Θεοτόκης στην ευγένεια του κόμη. Η ιστορία αυτή κράτησε, κατά τους καλά πληροφορημένους, επί αρκετές ημέρες. Αν τώρα επακολούθησε και στενότερη πνευματική επαφή, ή εκλεκτική συγγένεια που λένε, μεταξύ του παλιού άρχοντα και του καινούριου, δεν το έμαθα. Αν το μάθω κάποτε, θα το εκδώσω σε παράρτημα του βιβλίου μου.

Ένα θέμα που με απασχολούσε όλα αυτά τα χρόνια της ανόδου του κόμη στο κύκλωμα της καλής κοινωνίας του τόπου, ήταν τι θα γινόταν αν αυτό το φαινόμενο είχε παρουσιαστεί σε κάποια άλλη επαρχιακή πόλη της Ελλάδας, π.χ. στα Γιάννενα. Ούτε θέλω να το σκέπτομαι για το φίλο μου τον Γιώργη. Γιατί εδώ που τα λέμε ο Γιώργης τελικά έδεσε με την καλή κοινωνία της Κέρκυρας. Τα σηκώνει το κλίμα εδώ κάτι τέτοια.

Κάποτε, προτού φτιάξει τη βίλλα του έξω στον Άι-Προκόπη, ο Γιώργης καθόταν λίγο πιο πάνω απ' το σπίτι του φίλου μας. Κάποιο βράδυ είχε δεξίωση στο σπίτι του. Η δεξίωση αυτή αποτελούσε το κοσμικό γεγονός της ημέρας. Μεταξύ των καλεσμένων θα ήταν κι ο φίλος μας. Λόγω κωλύματος έστειλε την ανεψιά του Μαριλένα. Το τι τουαλέτες και σμόκιν πέρασαν εκείνο το βράδυ στο σπίτι του κόμη, δεν λέγεται. Και να δεις που και η Μαριλένα γυρίζοντας απ' τη δεξίωση ήταν κατενθουσιασμένη με την αρτιότητα της υποδοχής και τη φινέτσα του οικοδεσπότη.

Ας αφήσουμε όμως τον Γιώργη στην κληρονομική του αρχοντιά και ας γυρίσουμε στα παλιά αρχοντόσπιτα της Κέρκυρας για να θαυμάσουμε τα παραδοσιακά έπιπλα των σπιτιών αυτών. Όλα τα παλιά σπίτια της Κέρκυρας είναι γεμάτα από κερκυραϊκά έπιπλα επί το πλείστον σε βενετσιάνικο στυλ. Βέβαια υπάρχουν και έπιπλα επηρεασμένα απ' τη γαλλική τεχνοτροπία, ιδιαίτερα Λουδοβίκου ΙΕ' και αμπίρ, καθώς και σε εγγλέζικο στυλ. Φαίνεται ότι και οι Γάλλοι και οι Εγγλέζοι την περίοδο της κυριαρχίας τους στο νησί μετέφεραν στην Κέρκυρα και την τεχνοτροπία τους στο έπιπλο. Είναι όλα φτιαγμένα με μεράκι από αξιόλογους τεχνίτες που συνεχίζουν την κερκυραϊκή επιπλοποιία από γενιά σε γενιά, βάζοντας μέσα στο κάθε έπιπλο την ψυχή τους. Ροτόντες, σκρίνια, κονσόλες, κομποί και κομποτσίνια, καρέκλες, πολυθρόνες και καναπέδες, όλα φτιαγμένα στα παραδοσιακά στυλ, διακρίνονται για το λεπτό τους γούστο και οι Αθηναίοι ξετρελαίνονταν

έναν καιρό να βρουν και ν' αγοράσουν ένα τέτοιο παλιό κερκυραϊκό έπιπλο όσο-όσο.

Βέβαια με τον καιρό η μανία αυτή είχε σαν συνέπεια ν' αναπτυχθεί η εμπορική απάτη σε απίθανες διαστάσεις.

Κάποτε θέλησε κι εκείνος ν' αγοράσει ένα σκρίνιο για το καινούριο του σπίτι. Έμαθε πως ο φίλος του ο Βαρότσης, κάπου εκεί στον Άι-Σπυρίδωνα του Σαρόκκου είχε το επιπλοποιείο του. Το μαγαζί ήταν γεμάτο από σκρίνια, άλλα έτοιμα, άλλα μισοφτιαγμένα.

— Δεν μου λες, ρε Σπύρο, πού τα πουλάς όλα αυτά τα σκρίνια;

— Αν περίμενα από σένα και κάποιους άλλους που με ταραξάτε στα παζάρια, θα το 'χα κλείσει από καιρό το μαγαζί. Ας είναι καλά ο Α.Μ. που μου τα παραγγέλει πέντε-πέντε κάθε φορά και μου τα πληρώνει μέχρι το κόκκαλο. Αυτός τα στέλνει στην Αθήνα κατ' ευθείαν και τα μοσχοπουλάει. Μόνο που στα δικά σας εδώ, στο πίσω μέρος του επίπλου το ξύλο είναι κανονικό, για να ξέρετε τι αγοράζετε. Να μην κοροϊδευόμαστε και μεταξύ μας. Στα σκρίνια του Α.Μ. πρέπει κατ' εντολή του να βάζω πίσω σαρακοφαγωμένο ξύλο. Μόνο έτσι πείθονται οι Αθηναίοι πως αγοράζουν έπιπλο απ' την εποχή του Σολεμβούργου.

Αλλά η απάτη δεν περιορίζεται μόνο στους Αθηναίους. Και οι ντόπιοι την παθαίνουν πολλές φορές. Κάποτε αποφάσισε κι ο φίλος μας να αγοράσει ένα αυθεντικό παλιό κερκυραϊκό έπιπλο για το σπίτι του. Θα 'ρχόταν βλέπεις και ο Έντος Καρρέρ, ένας παλιός άρχοντας γραμμένος στο *Λίμπρο ντ' όρο*, που η βίλλα του στη Σωτηριώτισσα ήταν γεμάτη από αυθεντικά παλιά έπιπλα. Τι θα σκεφτόταν ο Έντος αν δεν έβλεπε ένα αυθεντικό παλιό έπιπλο στο σπίτι του; Βρήκε λοιπόν κάποιο κομποτσινάκι για σαλόνι στο παλαιοπωλείο του Δ. εκεί κοντά στον Άγιο που ήταν τρέλα.

— Κοίταξε να δεις από μέσα τα ξυλαράκια, του έλεγε ο

Δ., με τι τέχνη τα ένωναν οι παλιοί τεχνίτες για να δώσουν τις καμπυλότητες του επίπλου.

Τα επιχειρήματα του Δ. ήταν ακαταμάχητα. Δεν υπήρχε αμφιβολία: το επιπλο ήταν πανάρχαιο. Το πλήρωσε λοιπόν μέχρι το κόκκαλο και το καμάρωνε επί χρόνια στο σπίτι του. Το είδε κι ο Έντος και ευχαριστήθηκε.

Κάποτε ήρθε ο Τόκλης στο σπίτι του για μια βιβλιοθήκη. Ο Τόκλης μαζί με κάποιους άλλους, τον Σπύρο Φερεντίνο, τον Γιάννη Μεσημέρη και άλλους αποτελούν τους τελευταίους τεχνίτες της Κέρκυρας που δουλεύουν ακόμα με το παλιό μεράκι. Πέρασε λοιπόν και ο Τόκλης δίπλα απ' το «πανάρχαιον» κομποτσινάκι.

— Κι αυτό εγώ το έχω φτιάξει, του λέει με το απλούστερο ύφος. Δεν τ' αγόρασες από τον Δ. κοντά στον Άγιο;

Πάντως ο φίλος μας ακόμα το πλάσσει για παλιό!

Ανάμεσα στ' αρχοντόσπιτα της Κέρκυρας ήταν κάποτε και το σπίτι του Τζων Θεοτόκη στο δρόμο της Γαρίτσας, κάπου εκεί στην σκάλα του Δημάρχου που λένε, δίπλα στη θάλασσα. Γεροδεμένο πέτρινο σπίτι χωρίς κάτι το εξαιρετικό. Ήταν έτσι φτιαγμένο για ν' αντέχει στο μένος της θάλασσας, καθώς το έλουζαν το χειμώνα τα κύματα. Ήταν όμως μονοκατοικία.

Η θυγατέρα του Τζων, η φίλη μου η Λουλού, που το κληρονόμησε απ' τον πατέρα της, σκέφτηκε πρακτικά. Το γκρέμισε και έφτιαξε εκεί μια σύγχρονη πολυκατοικία με το σύστημα της αντιπαροχής. Αγόρασε λοιπόν κι εκείνος ένα διαμέρισμα εκεί.

Κάποτε μαζεύτηκαν σε συνέλευση οι καινούριοι νοικοκυραίοι του παλιού αρχοντόσπιτου.

Κάποιος πέταξε την ιδέα πως ο κάθε νέος νοικοκύρης έπρεπε να βάλει το οικόσημό του στο σπίτι.

Συζητήθηκε το θέμα ποιο οικόσημο έπρεπε να βάλει ο φίλος μας, φερμένος ως γνωστόν απ' τις βουνοπλαγιές της Πίνδου. Κάπου εκεί ζουν, ως γνωστόν οι Κουτσόβλαχοι, των

οποίων κύρια χαρακτηριστικά ήταν τα τσαρούχια και η γλίτσα (το ραβδί των τσομπαναρέων). Κάποιος λοιπόν πρότεινε να βάλει ένα τέτοιο οικόσημο, αλλά δεν κολλούσε γιατί η οικογένειά του ήταν μικροαστική και ουδέποτε φόρεσαν στο σπίτι του τσαρούχια, ούτε πήραν στα χέρια τους γλίτσα. Η συζήτηση έμεινε εκεί. Ανάμεσα στους καινούριους νοικοκυραίους ήταν και κάποιος αξιόλογος και δυναμικός Κερκυραίος, για οικόσημο του οποίου κάποιος φαρμακόγλωσσος πρότεινε να βάλουν ένα ψαλίδι με μια τσατσάρα χιαστί κι από κάτω τη φράση «Εν τούτω νίκα». Τελικά διαπιστώθηκε ότι θα ήταν καλύτερα να εγκαταλειφθεί η ιδέα των οικοσήμων γιατί θα γελούσε και το παρδαλό κατσίκι.

Το διαμέρισμα του φίλου μας μέσα στα μικροαστικά πλαίσια είναι αρκετά μεγάλο. Στα μάτια του φαινόταν τεράστιο. Μια φορά μαζί με άλλους ήρθε στο σπίτι κι ο Έντος Καρρέρ. Έφερε μια βόλτα όλο το σπίτι.

— Νομίζω, κύριε Τάδε μου, πως θα σας βόλεψε «το σπιτάκι σας». Δύο άνθρωποι είστε άλλωστε όλοι κι όλοι.

Η απάντηση του Έντου τον προσγείωσε κανονικά.

Εκείνα τα χρόνια καλούσαν στο σπίτι τους κάθε τόσο και μερικούς φίλους τα βράδια για τραπέζωμα. Μην κοιτάς τώρα που απομονώθηκαν από τον κόσμο. Η γυναίκα του μεγαλωμένη όπως ήταν στα Γιάννενα και στο Ζαγόρι, είχε μάθει απ' τη μάνα της μερικές αξιόλογες συνταγές με παραδοσιακά φαγητά της Ηπείρου. Ανάμεσα στ' άλλα ήταν και ο λαγός με σκορδαλιά από καρύδια. Κάποτε λοιπόν έφτιαξε κι αυτό το φαγητό για τους προσκεκλημένους τους που ξετρελάθηκαν. Πέρασε από τότε καιρός, ήρθε ξανά η σειρά του για να καλέσει. Ομόφωνη η απάντηση. Θα 'ρθουμε, αν μας έχεις και λαγό με σκορδαλιά από καρύδια. Τι να κάνουν; Έπρεπε να περιποιηθούν τους φίλους. Έψαξε από δω, έψαξε από εκεί. Πουθενά λαγός.

— Τώρα τι θα γίνει, σκέφτηκε.

— Δεν μου λες, ρε Ρένο, ξέρω πως εσύ θρέφεις κουνέλια στο χωριό. Δεν μου φέρνεις δύο καλά κουνέλια;

Ἦρθαν τα κουνέλια, μαγειρεύτηκαν κατά τον παραδοσιακό τρόπο και έγιναν αυτόματα λαγός με σκορδαλιά από καρύδια. Ενθουσιάστηκαν οι προσκεκλημένοι.

— Αλήθεια πόσο νόστιμο κρέας έχει ο λαγός, ρε παιδιά, εξεφράσθη ο ειδήμων.

Κάποιος πιο πονηρός εξέφρασε την απορία του:

— Και πού τους βρήκες τους λαγούς τέτοιον καιρό;

— Ἄκου να δεις, του λέει, δυστυχώς δεν εύρισκα εδώ και πήγα απέναντι στα Ἅγια χώματα, και ξέρεις εκεί οι λαγοί περιφέρονται στους δρόμους. Πότε-πότε μπαίνουν στο σακίδιο του κυνηγού μόνοι τους για να μην τον κουράσουν! Αν μάλιστα τους πεις πως θα φαγωθούν από αρχοντάδες εδώ, είναι διατεθειμένοι και στο τσουκάλι να μπουν μόνοι τους! Το μόνο που τους απασχολεί είναι πως θα ἔπρεπε να τους γδάρει κάποιος από προηγούμενα, γιατί να γδαρούν μόνοι τους και δύσκολο είναι, και κάπως επώδυνο!

Λίγα λόγια για τους φίλους που έφυγαν

Όταν ζήσεις σ' έναν τόπο επί τριάντα τόσα χρόνια, φυσικό είναι ν' αποκτήσεις επαγγελματικές και κοινωνικές γνωριμίες και ανάμεσά τους κάποιες φιλίες. Πολλοί από τους φίλους αυτούς υπάρχουν ακόμα και χαίρεσαι τη συντροφιά τους. Σιγά-σιγά όμως αραιώνουν κι αυτοί. Ένας-ένας φεύγουν για το μεγάλο ταξίδι και δεν αφήνουν πίσω τους παρά μια γλυκιά ανάμνηση. Τα ελαττώματα που έχει ο καθένας μας ξεχνιούνται με την πάροδο του χρόνου και μένουν στη μνήμη μόνο οι ευχάριστες στιγμές. Ας θυμηθούμε λοιπόν για λίγο τους φίλους που έφυγαν για πάντα. Η αναφορά σ' αυτούς ίσως να μην λείπει τίποτε σ' έναν αναγνώστη που δεν ζει στην Κέρκυρα. Γι' αυτό αν θελήσει, ας παραλείψει το κεφάλαιο. Μα στους Κερκυραίους οπωσδήποτε κάτι θα θυμίζει.

Θα ξεκινήσουμε λοιπόν με τον αξέχαστο φίλο Αρθούρο Ζαβιτζιάνο. Γιατρός και φιλόσοφος μαζί ο μακαρίτης ο Αρθούρος ήταν ο πρώτος Κερκυραίος που του συμπαραστάθηκε. Ήταν ο παρτσινέβελός του, όπως λένε εδώ, στο γραφείο του,

κάπου εκεί, στην οδό Γεωργίου Θεοτόκη, δίπλα στο Δημοτικό Θέατρο. Αυτός του έστειλε τους πρώτους πελάτες.

Ήταν κάποιο χειμωνιάτικο πρωινό όταν το κρύο έτσουζε. Ο γιατρός κατέβηκε απ' το σπίτι του χωρίς παλτό.

— Καλά, γιατρέ, εσύ δεν κρυώνεις; τον ρωτάει. Δεν φοράς ένα παλτό επάνω σου;

— Και βέβαια, κρυώνω. Εσύ δεν κρυώνεις;

— Ασφαλώς κρυώνω.

— Αφού λοιπόν και συ κρυώνεις, τότε τι το θέλεις αυτό το πελώριο παλτό, που κουβαλάς επάνω σου;

Ο γιατρός ήταν πολύ καλλιεργημένος άνθρωπος. Οι συζητήσεις τους σε μουσικά θέματα ήταν αξέχαστες. Λάτρευε τον Βάγκνερ. Κάθε τόσο ανέβαινε στο Μπαϊρόουτ και παρακολουθούσε με θρησκευτική κατάνυξη τα έργα του μεγάλου μουσουργού με την παρτιτούρα στο χέρι.

Ένας από τους πρώτους δικηγόρους, που γνώρισε στην Κέρκυρα, ήταν ο Γιάννης Δαπέργολας.

Κάποιο βράδυ στην πλατεία του μιλούσε για τις ομορφιές της Κέρκυρας:

— Άκου να δεις εσύ, νεαρέ, του απαντάει ο Δαπέργολας. Εδώ που ήρθες δεν φαντάζομαι πως ήρθες να κάνεις τουρισμό. Ήρθες να βγάλεις ψωμί για να ζήσεις. Άσε λοιπόν τις ομορφιές της Κέρκυρας και παλουκώσου στο γραφείο σου, μην ξεγελαστεί και κανένας και μπει μέσα.

Αυτός του έδωσε και κάποιες επαγγελματικές συμβουλές:

— Ο πελάτης, του έλεγε, πρέπει να εντυπωσιάζεται από το βάθος των γνώσεών σου. Εμένα που με βλέπεις, ακόμα και τώρα, προσπαθώ να τους εντυπωσιάσω. Πίσω απ' το γραφείο μου έχω ένα μικρό δωματιάκι γεμάτο βιβλία. Όταν πρόκειται να έρθει κάποιος αξιόλογος πελάτης, μπαίνω σ' αυτό το δωμάτιο και απλώνω μπροστά μου ένα τεράστιο βιβλίο που έχω γι' αυτές τις ώρες.

— Τι έγινε, κυρ Γιάννη, με την υπόθεσή μου; Τη μελέτησες;

— Δεν με βλέπεις τι κάνω τώρα; Μια βδομάδα την υπόθεσή σου μελετάω εδώ.

Αλλά κι ο Στεφανάκης Γερακάρης, ένας άλλος δικηγόρος του τόπου, ήταν καλός φίλος. Γόνος παλιάς κερκυραϊκής οικογένειας που έβγαλε αξιόλογους νομικούς, σπουδασμένους στο Παρίσι, απέπνεε κερκυραϊκή ευγένεια και ευρωπαϊκή κουλτούρα. Είχαν καλή συνεργασία στις υποθέσεις της οικογένειας Μάνεση.

Καλός φίλος ήταν κι ο Πέτρος Παπαθεοδώρου. Τον θεωρούσαν δικηγόρο της σειράς. Δεν ήξερε ο καημένος ο Πέτρος να παριστάνει το βαθυστόχαστο νομομαθή.

Επάνω απ' το γραφείο του είχε γραφείο εκείνα τα χρόνια ο Γιώργης Πέτρου που έβγαζε και την εφημερίδα *Το δημοκρατικό βήμα*. Ήταν ιδεολόγος, σοσιαλιστής, με οράματα για μια κοινωνία πιο δίκαιη και μια ζωή πιο ανθρώπινη. Ήταν και συνδικαλιστής. Όταν οι Ιταλοί τον είχαν στείλει μαζί με πολλούς άλλους στην Ιταλία επί Κατοχής, συνδέθηκε με το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Ιταλίας. Εκεί γνωρίστηκε και με τον Νένι, τον αξέχαστο Ιταλό σοσιαλιστή. Οι συζητήσεις που είχε με τον μπαρμπα-Γιώργη θα του μείνουν αξέχαστες. Πότε-πότε έγραφε και κανένα σατιρικό ποίημα στην εφημερίδα του. Ας θυμηθούμε κάποιο απ' αυτά που δημοσιεύτηκε όταν άναψε ο καυγάς στην Κέρκυρα για το βιβλίο του Σπύρου Στούπη *Οι ξένοι εν Κερκύρα* για το οποίο μιλήσαμε πιο πάνω. Ο κύρ-Γιώργης το πήρε απ' την ευτράπελη πλευρά και έγραψε το παρακάτω ποίημα:

Νέα Ιλιάδα

*Όλ' οι κεραυνοί του Δία, οι βροντές κι η καταιγίδα,
οι θυμοί του Μωυσέως π' έσπασε τις εντολές,
η οργή του Αχιλλέα π' έχασε τη Βρισηίδα,
του Καραμανλή τα νεύρα και του Χρουτσώφ οι απειλές,
δεν συγκρίνονται καθόλου σε ορμή και μεγαλείο*

με τη θύελλα που σήκωσε του Στούπη το βιβλίο,
για τους Ξένους εν Κερκύρα, δηλαδή τους Ηπειρώτες,
π' έβαλε στ' αλήθεια... νέφτι σε κάμποσους πατριώτες
που μ' ανασκευή σπουδαία τα 'πανε εν συντομία
και το Στούπη ξετινάζουν κι όλη την Ακαδημία.
Είναι προσβολή φωνάζουν για εμάς τους Ιονίους,
είν' αναίδεια και θράσος κι ιταμότης περισσή,
ν' αγνοούν το Λίμπρο ντ' Όρο κι όλους τους καταχθονίους
κι όσους έχουνε τη φλέβα απ' τους... Μονμορανσύ.
Και να λένε πως μας δώσανε δασκάλους και παπάδες
και οφείλουμε τα φώτα εις τους παλιοκατσαπλιάδες.

Στο ίδιο κτίριο, ένα-δυο πατώματα πιο πάνω, καθόταν και
ο Ηρακλής Μπογδάνος. Απ' τα πιο γερά μυαλά της Κέρκυρας.
Ήταν πρόεδρος στο Λιμενικό Ταμείο. Ασχολείτο όμως και
με τα κοινά. Ερχόταν τακτικά στο γραφείο του και κουβέντιαζαν
με τις ώρες. Οι ιστορίες που του έλεγε για τους παλιούς Κερ-
κυραίους και τα κουτσομπολιά που κυκλοφορούσαν εδώ για
όλους, ήταν ατελείωτα. Ασχολείτο κι αυτός λίγο με τη σα-
τιρική ποίηση.

Τότε ζούσε ακόμα και ο Σπύρος Ναθαναήλ. Δικηγόρος
από τους άριστους του τόπου, με το χάρισμα του λόγου, κυ-
ριαρχούσε στο ακροατήριο μαζί με δυο-τρεις άλλους (Φακιολά
και Λοιπούς). Πάντα διάνθιζε το λόγο του με ευτράπελες πα-
ρεμβολές. Περνούσε τακτικά από το γραφείο του και μαζί με
τ' άλλα του έλεγε και καμιά σκαμπριόζικη ιστορία.

Ήταν, λέει, κάποιο ζευγάρι προχωρημένης κάπως ηλικίας
που επισκέφθηκε ένα σύγχρονο ορνιθοτροφείο. Μέσα στο χώρο
όπου περιφέρονταν οι κότες, κυριαρχούσε κάποιος μεγαλο-
πρεπής κόκορας που ήταν το καμάρι του πτηνοτροφείου,
αλλά και οι κότες τον είχαν στα όπα-όπα.

— Είναι από γερή ράτσα, τους έλεγε ο πτηνοτρόφος. Και
πενήντα και εκατό επιβάσεις μπορούσε να κάνει κάθε μέρα.

Γυρίζει η κυρία στον άνδρα της:

— Τ' ακούς; του λέει.

Ο σύζυγος δεν τα 'χασε.

— Και δεν μου λες, κύριε πτηνοτρόφε μου, σε μια κότα κάνει ο κόκκορας τις επιβάσεις του;

— Όχι βέβαια, του απαντάει ο πτηνοτρόφος, σε πολλές κότες.

Γυρίζει κι αυτός στη γυναίκα του:

— Τ' ακούς; της λέει.

Εκείνα τα χρόνια ζούσε ο Λίλης Δεσύλλας, ένα από τα πιο φωτισμένα μυαλά της Κέρκυρας. Βρισκόταν κι αυτός σε μια κατάσταση αγρανάπαυσης, λόγω της ιδεολογίας του. Η μισαλλόδοξη πολιτική της δεξιάς τότε δεν του επέτρεπε να σηκώσει κεφάλι. Χάθηκε κι αυτός πρόωρα.

Δεν πρέπει να ξεχάσω και το φίλο μου Σπύρο Κατσαρό. Ήταν αυτός που εξέδωσε μια τεκμηριωμένη απάντηση στο βιβλίο του Σπύρου Στούπη. Παράλληλα έγραψε και ολόκληρη σειρά βιβλίων με μελέτες επάνω στην ιστορία της Κέρκυρας. Ίσως η μποέμικη κάπως ζωή που έκανε δεν επέτρεψε να αξιολογηθεί η πνευματική του προσφορά στον τόπο, όσο έπρεπε. Νομίζω όμως πως με την πάροδο του χρόνου θα πάρει κι αυτός τη θέση που του αξίζει στην κερκυραϊκή γραμματεία.

Μιλήσαμε πιο πάνω για το καφεενεδάκι του Ζήσιμου στο Λιστόν όπου μαζεύονταν εκείνα τα χρόνια οι σκακιστές και έπαιζαν. Στο ίδιο καφεενεδάκι ερχόταν κάθε βράδυ και μια παρέα από λόγιους ανθρώπους, που συζητούσαν ατελείωτα πνευματικά θέματα. Μεταξύ τους ήταν κι ο αξέχαστος ποιητής Νίκος Λευθεριώτης και ο μαέστρος της παλιάς Φιλαρμονικής Σπύρος Μεταλλινός, ένας απ' τους γλυκύτερους ανθρώπους που γνώρισε στη ζωή του. Ήταν ακόμα ο Μπέμπης Στεργιώτης, ένας από τους πιο αξιόλογους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου. Χάθηκε πρόωρα κι αυτός, όπως χάθηκαν και όλοι οι άλλοι αυτής της παρέας.

Δίπλα σ' αυτό το καφεενεδάκι είχε το γραφείο του ο Αλέκος Γεωργιάδης, ένας αξιόλογος πολιτικός μηχανικός, που κυ-

ριαρχούσε στον τεχνικό τομέα του τόπου τα χρόνια εκείνα. Μια και οι γυναίκες τους ήταν και οι δύο Γιαννιώτισσες, επί χρόνια έκαναν παρέα με το φίλο μας. Χάθηκε κι αυτός πρόωρα. Αναπόσπαστο στοιχείο της παρέας αυτής ήταν εκείνα τα χρόνια και ο Δ.Π., ο φόβος και ο τρόμος των διαφόρων «καρρέ» του τόπου. Γι' αυτόν του είχε μιλήσει τότε στη *Μακρίνα* κι ο Μιχάλης Μωραΐτης. Και να σκεφθείς πως τα έφερε έτσι ο διάβολος, ώστε ο Δ.Π. να γίνει εκείνα τα χρόνια ο καλύτερος φίλος του. Και να γίνει και δάσκαλός του στον «Κούκο το μονό». Τώρα κάποιος αδαής θα ρωτήσει τι είναι αυτό; Η απόκτηση εδώ είναι πολύ δύσκολη. Γιατί ο «Κούκος, ο μονός» είναι υψηλή τέχνη. Όπως στη φυσική για να μάθεις την «πυρηνική», τη διάσπαση του ατόμου δηλαδή και τα συναφή, πρέπει να μελετήσεις επί χρόνια και χρόνια τα βασικά θέματα της επιστήμης, το πείραμα του Τορικέλλι, το νόμο της βαρύτητας και όλα τα σχετικά, έτσι και στην περίπτωση του «Κούκου του μονού» προηγούνται το απλό Χαρακίρι, ο Πολάρις, η Λάικα, η Σκουληκαντέρα και σειρά ολόκληρη παραλλαγών της πόκας ώσπου κάποτε, αν έχεις καλό δάσκαλο όπως ο φίλος μας τον Δ.Π., να καταλήξεις στην εκμάθηση του «Κούκου του μονού». Ο μόνος που θα μπορούσε να ενημερώσει σήμερα το φιλομαθή αναγνώστη, θα ήταν ο φίλος μας Α.Χ., αν αποφάσιζε κάποτε να εγκαταλείψει τη δουλειά του και να επιδοθεί στη συγγραφή ενός σχετικού βιβλίου.

Ας γυρίσουμε όμως στον Δ.Π. που βέβαια ζει και βασιλεύει. Εκείνο τον καιρό κυκλοφορούσαν για τον Δ.Π. πολλοί θρύλοι. Εθεωρείτο ότι είχε μαγικές ικανότητες κατά τη διάρκεια του παιγνιδιού. Ο Μήτσος Μακρίδης υποστήριζε πως μπορεί και διαβάζει σφραγισμένο γράμμα. Άλλος υποστήριζε πως έχει υπνωτικές ικανότητες, ότι δηλαδή κατορθώνει κατά τη διάρκεια του παιγνιδιού να υπνωτίζει τους συμπαίκτες του. Ωρισμένοι κάπως δυσπιστούσαν ως προς τις υπνωτικές του ικανότητες. Έλεγαν δηλαδή ότι μόνο κότες μπορεί να υπνωτίσει.

Αυτά βέβαια γίνονταν πολύ παλιά, γιατί όπως λέγεται, τα

τελευταία χρόνια τον παρέλαβαν κάποιες γυναικούλες και τον έκαναν του αλατιού στο λεγόμενο «Θανάση».

Εν τω μεταξύ βγήκαν καινούρια σαΐνια στο στερέωμα κι ο Δ.Π. έχασε πλέον την παλιά του αίγλη. Τελικά εγκατέλειψε τα χαρτιά και τώρα ασχολείται, όπως λένε, μετά μανίας με τη βιντεοπορνεία.

Η βιντεοπορνεία, ως γνωστόν, είναι η σύγχρονη μορφή της ηδονοβλεψίας που άκμαζε κάποτε. Και η ηδονοβλεψία παλαιότερα, και η βιντεοπορνεία σήμερα, είναι αλίμονο τα έσχατα καταφύγια κάθε παροπλισμένου μαχητή καθώς κι εκείνων που βρίσκονται στα πρόθυρα του παροπλισμού. Θα διερωτηθούν ίσως οι περίεργοι σε πια κατηγορία υπάγεται ο γράφων αυτή τη στιγμή; Αλλά είπαμε. Ας βάλουν και τη φαντασία τους να δουλέψει. Πάντως κάποιες διακριτικές ερωτήσεις στα βίντεο κλαμπ της Κέρκυρας για τις βιντεοκασέτες που αγοράζει ο καθένας, θα μπορούσαν να δώσουν ενδιαφέρουσες ενδείξεις.

Ας σταθούμε όμως λίγο σ' αυτή την κατάσταση παροπλισμού, στην οποία περιέρχεται μοιραία ο άνθρωπος κάποια στιγμή. Πολλές απόψεις και θεωρίες αναπτύχθηκαν κατά καιρούς σχετικά με αυτό το θλιβερό θέμα, άλλες προερχόμενες από φιλοσοφική εμβάθυνση και άλλες από προσωπική εμπειρία.

Εδώ θα περιοριστούμε μόνο σε δύο. Η μία διατυπώθηκε τα παλιά χρόνια από τον Πλάτωνα, η άλλη τον τελευταίο καιρό απ' τον ξάδελφό μου τον Θωμά. Και ο μεν Πλάτων, νομίζω στο *Συμπόσιο*, υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος μπορεί να αφοσιωθεί απερίσπαστος στο φιλοσοφικό στοχασμό μόνον εφόσον με την πάροδο του χρόνου απαλλαγεί απ' το σεξουαλικό πάθος.

Έλα όμως που ο ξάδελφος Θωμάς διαφωνεί ριζικά με τον Πλάτωνα! Υποστηρίζει δηλαδή ότι ο άνθρωπος ουδέποτε θα παραδεχθεί ότι περιήλθε σε κατάσταση παροπλισμού. Διατύπωσε μάλιστα και μια θεωρία επάνω σ' αυτό το θέμα που μοιάζει σαν μαθηματικό θεώρημα: Μεταξύ της γλώσσας του

ανδρός και του διακριτικού οργάνου του φύλου του υπάρχει κάποια σχέση αντιστρόφως ανάλογη. Όσο δηλαδή μικραίνει το δεύτερο τόσο μεγαλώνει το πρώτο, εξ ου και οι φανταστικές ερωτικές ιστορίες που διηγούνται κατά καιρούς όλοι οι παροπλισμένοι μαχητές.

Ήταν, λέει, κάποτε μια παρέα παροπλισμένων μαχητών, που μαζεύονταν σ' ένα καφενείο στο Λιστόν και διηγούνταν παρωχημένες επιτυχίες, με σύγχρονη επένδυση. Εκείνες τις μέρες είχε έρθει απ' την Αθήνα κάποιος θίασος ελαφρού θεάτρου και κυκλοφορούσαν τέρατα και σημεία για τις χορεύτριες του θιάσου.

Κάποιος μεσολαβητής προσεφέρθη να τους φέρει σε επαφή με τις κοπέλες. Καθορίστηκε ότι το ραντεβού θα γινόταν στου Ποντή, την τάδε ώρα και ήδη συζητούσαν τα μέλη της παρέας τον τρόπο δράσεως.

— Εγώ, είπε ο ένας, θα βάλω το κρασί. Έχω ένα κρασί παλιό, δάκρυ μονάτο.

— Εγώ θα βάλω, είπε ο άλλος, ένα κατσικάκι του γάλακτος που τρώγεται και το κοκαλάκι του.

Ο τρίτος είπε πως θα 'βαζε το αυτοκίνητο, τότε τα αυτοκίνητα ήταν σπάνια στον τόπο. Τέλος πάντων ο καθένας έλεγε τι θα βάλει για να ολοκληρωθεί η διασκέδαση. Μεταξύ των συζητητών ήταν και κάποιος ονόματι Καίσαρης, που καθόταν στην άκρη σιωπηλός και μάλλον μελαγχολικός. Σε κάποια στιγμή ρωτάει τους άλλους:

— Όλα καλά, βρε παιδιά, αλλά τις... ποιος θα τις βάλει; Ας γυρίσουμε όμως και πάλι σε κάποιους φίλους που έφυγαν.

Θα αναφερθούμε εδώ σε κάποιον δημοτικό άρχοντα που χάθηκε κι αυτός πριν δύο περίπου χρόνια και άφησε δυσαναπλήρωτο κενό στα δημοτικά πράγματα του τόπου. Γιατί παρ' όλες τις αντιρρήσεις που θα μπορούσε να έχει ο καθένας για μικροελαττώματα του Σπύρου Ραθ, και ποιος απ' όλους μας δεν έχει ελαττώματα, αποτελούσε για την Κέρκυρα ένα φαινό-

μενο δυναμισμού και ακατάβλητης ενεργητικότητας μέχρι τα τελευταία χρόνια της ζωής του.

Μια που έγιναν γείτονες στην πολυκατοικία Θεοτόκη, συνδέθηκαν φιλικά οι δύο οικογένειες και είχαν κοινωνικές σχέσεις επί πολλά χρόνια. Βέβαια, κάποια στιγμή τα βρήκαν οι δυο φίλοι σε κάποιο νευραλγικό τομέα που είχαν και οι δύο ιδιαίτερη ευαισθησία. Στον τομέα δηλαδή του πορτοφολιού τους σχετικά με τα κοινόχρηστα της πολυκατοικίας.

Κι αυτή τη στιγμή νιώθει ο φίλος μας την ανάγκη να ξεχάσει την τελευταία τους διένεξη και να θυμηθεί την καλή εποχή των πραγματικά φιλικών τους σχέσεων. Κάποτε οι δύο οικογένειες έκαναν μια εκδρομή στα Άγια χώματα απέναντι. Ήταν τότε με τη στρατιωτική δικτατορία του Παπαδόπουλου και των λοιπών «αδελφών» του. Την εποχή εκείνη ο κάθε αξιωματικός ήταν ο φόβος και ο τρόμος για τους απλοϊκούς ανθρώπους. Δεν ήξερες τι έκρυβε ο καθένας απ' αυτούς.

Κατά τη διάρκεια της εκδρομής βρέθηκαν κάποτε σε κάποιο μεγάλο εστιατόριο στα Γιάννενα. Τα τραπέζια ήταν γεμάτα από πελάτες.

Εκεί που έψαχνε απελπισμένα να βρει ένα τραπέζι για να καθήσουν, ακούει από μακριά τον Ραθ:

— Σας αρέσει εδώ, κύριε Συνταγματάρχα, να καθήσουμε;

Πότε βρέθηκε το τραπέζι, πότε συγκεντρώθηκαν οι καρέκλες, ούτε που το κατάλαβε ο φίλος μας. Ήρθαν στο άψε-σβήσε και τα φαγητά, ήρθε και το κρασί. Ξέχασε κι εκείνος τον απροσδόκητο τίτλο του.

Όταν τελείωσαν και πλήρωσαν για να φύγουν, τον πλησιάζει ο καταστηματάρχης και με πολύ διακριτικότητα του λέει:

— Σας άρεσε το κατάστημά μας, κύριε Συνταγματάρχα;

Όταν βγήκαν από το εστιατόριο δεν κρατιόταν από τα γέλια όλοι τους.

Η μεγάλη επιθυμία του Ραθ ήταν να ανοικοδομηθεί κάποτε το κτίριο της Ιόνιας Ακαδημίας, που είχε βομβαρδισθεί στον

πόλεμο και εξακολουθούσε να βρίσκεται ερειπωμένο για να δείχνει στους έκπληκτους τουρίστες την αδιαφορία του Ελληνικού κράτους γι' αυτόν τον τόπο, που τόσο προσέφερε στον πνευματικό τομέα της πατρίδας μας.

Ο Ραθ λοιπόν, ως Δήμαρχος Κερκυραίων, κάθε Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά και Πάσχα έστελνε σε χιλιάδες φίλους και ψηφοφόρους μονίμως μια κάρτα που είχε έντυπη τη φωτογραφία του ερειπωμένου κτιρίου, πλαισιωμένη με φράσεις που έδειχναν τον πόθο του κάθε Κερκυραίου για την ανοικοδόμηση της Ιόνιας Ακαδημίας.

Βλέποντας την αδιαφορία των κρατούντων, κάποτε αποφάσισε να καλέσει τους εκπροσώπους όλων των πνευματικών ιδρυμάτων του τόπου, όπως η «Αναγνωστική Εταιρεία», η «Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών» και άλλων, για να κάνουν μαζί απεργία πείνας. Να ξαπλώσουν δηλαδή έξω από το ερείπιο της Ιόνιας Ακαδημίας και να κάθονται νηστικοί επί μέρες. Να έρθουν οι δημοσιογράφοι να πάρουν φωτογραφίες των απεργούντων, να γίνει δηλαδή θόρυβος πανελλήνια, μήπως και συγκινηθούν οι κρατούντες.

Αλλά σ' αφήνουν οι φίλοι ν' αγιάσεις;

Βρέθηκε τότε ένας φαρμακόγλωσσος φίλος του, ο οποίος χάθηκε κι αυτός τώρα τελευταία, που διέδωσε ότι δήθεν ο Ραθ ανέλαβε αυτή την πρωτοβουλία ύστερα από υπόδειξη του γιατρού του να αδυνατίσει μερικά κιλά για λόγους υγείας και πως τελικά θα πλήρωνε τη νύφη ο Κώστας Μούχας, ο πρόεδρος της Αναγνωστικής Εταιρείας, που είχε μάλλον ανάγκη υπερτροφίας. Όταν έχεις τέτοιους φίλους, τι να τους κάνεις τους εχθρούς, που λένε. Τελικά, η απεργία πείνας ματαιώθηκε και το ερείπιο της Ιόνιας Ακαδημίας εξακολουθεί ακόμα να χάσκει στην Απάνω Πλατεία προς δόξαν του κράτους και των Κερκυραίων.

Ας αφήσουμε όμως τον Ραθ στον αιώνιο ύπνο του κι ας θυμηθούμε κάποια άλλη συγκάτοικο της πολυκατοικίας, την Ελένη Θεοτόκη. Η θυγατέρα της, Λουλού, της είχε παραχωρήσει

ένα διαμέρισμα στην πολυκατοικία και έτσι έδωσε την ευκαιρία στο φίλο μας να γνωρίσει στο πρόσωπο αυτής της γυναίκας έναν από τους εξυπνότερους ανθρώπους στη ζωή του. Πρέπει να ήταν αρκετά προχωρημένης ηλικίας, αλλά ουδέποτε της έλειψε η γυναικεία κοκεταρία. Όσο για το μυαλό της ήταν ξυράφι. Και τι δεν ήξερε αυτή η γυναίκα. Όποια πέτρα και να σήκωνες την εύρισκες από κάτω: λογοτεχνία, μουσική, ζωγραφική. Σε όλα ήταν μέσα. Ήταν τότε που συμπλήρωνε τη δισκοθήκη του.

— Άκου δω, εσύ, έλεγε με την υποβλητική της φωνή. Να βρεις και να αγοράσεις το *Celèbre Largo* από τον Ξέρξη του Χαίντελ. Είναι καταπληκτικό.

Εκεί που ήταν αχτύπητη ήταν η ζωγραφική. Κάποτε τότε είχε κυκλοφορήσει σε καλή έκδοση από τον οίκο Mondadori της Ιταλίας μια σειρά βιβλία για όλα τα μεγάλα μουσεία του κόσμου. Πολλά βράδια καθόταν με το «Ελενάκι» και τα ξεφύλλιζαν. Ανάμεσα στ' άλλα ήταν και το μουσείο Πράντο της Ισπανίας.

Με μια ματιά στο έργο, ήξερε τίνος έργο είναι το καθένα, τον τίτλο του και κάθε άλλη λεπτομέρεια. Αυτό εκεί είναι η *Αγία Τριάς* του Έλ Γκρέκο, αυτό εδώ είναι *Η προσκύνηση των Μάγων* του ίδιου. Αυτό *Οι Τρεις Χάριτες* του Ρούμπενς, αυτό *Η κρίση του Πάριδος*, του ίδιου.

Αν πας ποτέ στη Μαδρίτη, έλεγε, θα σου δώσω μια κάρτα για τον Σάντσελ Κάντον, το διευθυντή του μουσείου, για να σε διευκολύνει. Είναι φίλος μου.

Το ίδιο και για τα άλλα μουσεία της Ευρώπης. Όλους τους ήξερε. Όλοι ήταν φίλοι της.

Το «Ελενάκι» ήταν μια πραγματική κοσμοπολίτισσα πανευρωπαϊκής προβολής, που ίσως να σοκάριζε λίγο την κλειστή «καλή κοινωνία» της Κέρκυρας. Στην περίοδο της δικτατορίας του Παπαδόπουλου έκανε και τον αντιδικτατορικό της αγώνα. Της έστειλε ο Γιώργος Ράλλης απ' την Αθήνα διάφορα αντιδικτατορικά έντυπα και τα κυκλοφορούσε κρυφά σ' όλους

τους γνωστούς. Ανάμεσα στ' άλλα, ήταν τότε και το περιοδικό *Πολιτικά Θέματα*, που πρέπει να κυκλοφορούσε λαθραία. Έγραφαν σ' αυτό τότε εκπρόσωποι απ' όλες τις παρατάξεις. Τότε της είχε στείλει ο Ράλλης και κάποιο βιβλίο που έβγαλε αυτός λαθραία για ν' αντικρούσει τους ισχυρισμούς των χουντικών, ότι δήθεν οι πολιτικοί άνδρες του τόπου πλούτιζαν με την πολιτική πριν απ' τη δικτατορία. Και αναφέρει ο καημένος σειρά ολόκληρη από πολιτικούς που ξεκίνησαν πλούσιοι και τελικά πούλησαν τα πάντα μέσα στον πολιτικό αγώνα.

Πάντως για τον ίδιο, τον Γιώργο Ράλλη, ήξερε ο φίλος μας και απ' το «Ελενάκι» και από τον Κώστα Μούχα, ότι πούλησε όλη την ακίνητη περιουσία που είχε στην Κέρκυρα από τη μάνα του Ζαΐρα Θεοτόκη, κατά την περίοδο της δικτατορίας για να μπορέσει να ζήσει.

Κάποτε έφυγε και το «Ελενάκι», κι ο φίλος μας έχασε μια εκλεκτή συγκάτοικο και μια εξαιρετική δασκάλα.

Κάπου εδώ ήλπιζα πως θα έκλεινα το κεφάλαιο για τους φίλους που έφυγαν. Δυστυχώς όμως πρέπει να το συνεχίσω, γιατί αυτό το καλοκαίρι είχαμε εδώ στην Κέρκυρα τρία αλληπάλληλα χτυπήματα. Τρεις απώλειες που έκαναν την Κέρκυρα πολύ φτωχότερη.

Πρώτος έφυγε ο Κώστας Μούχας, ο Πρόεδρος της Αναγνωστικής Εταιρείας Κερκύρας. Για την πνευματική ζωή του τόπου η απώλεια του Κώστα Μούχα ήταν καταλυτική, για το φίλο μας όμως ήταν ακόμα περισσότερο οδυνηρή, επειδή έχασε τον καλύτερο φίλο του της τελευταίας εικοσαετίας. Ήταν γόνος μιας οικονομικά εύρωστης αστικής οικογένειας του νησιού. Έκανε καλές σπουδές στο Παρίσι και στο Βέλγιο και γύρισε στον τόπο του Ευρωπαίος εκατό τοις εκατό.

Η τραπεζική του καριέρα δεν τον γέμιζε και την εγκατέλειψε γρήγορα. Από τότε ασχολήθηκε με μουσικολογικές και ιστορικές μελέτες. Το όνειρό του ήταν πρώτα να επαναφέρει την Αναγνωστική Εταιρεία στην παλιά της αίγλη και ύστερα

να θεμελιώσει στην Κέρκυρα ένα μουσικό φεστιβάλ ανωτάτου επιπέδου. Κατόρθωσε το πρώτο.

Κατά την εικοσαετία της προεδρίας του στην Αναγνωστική Εταιρεία το ίδρυμα αυτό ανέβηκε στη συνείδηση του κόσμου πολύ ψηλά. Χάρη στις συνεχείς και άοκνες προσπάθειες του Μούχα, πλουτίστηκε κατά την τελευταία εικοσαετία η Αναγνωστική Εταιρεία με ολόκληρη σειρά από τεράστιες βιβλιοθήκες δωρητών και δυσεύρετα έγγραφα, σπάνιες συλλογές από γκραβούρες, έργα ζωγραφικής, ιστορικά έπιπλα, (το γραφείο του Ιωάννη Καποδίστρια κτλ.).

Παράλληλα άνοιξε τις πόρτες του ιδρύματος στα νέα ρεύματα της τέχνης και του πνεύματος γενικά.

Εκεί που κυριαρχούσε ένας στείρος συντηρητισμός, φύσηξε ο ζωογόνος αέρας της ελεύθερης σκέψης, της ελεύθερης ανάπτυξης των ιδεών και των πνευματικών ρευμάτων. Δόθηκαν εκεί διαλέξεις για τη ζωή και το έργο του Καζαντζάκη, του Βάρναλη και τόσων άλλων εικονοκλαστών. Βοήθησε ποικιλότροπα το Ιόνιο Πανεπιστήμιο στα πρώτα του βήματα και άνοιξε τις πόρτες του Ιδρύματος στους καθηγητές και τους φοιτητές για την πνευματική έρευνα και μελέτη. Παρακαλώντας τον ένα και κολακεύοντας τον άλλο από τους κρατούντες, κατόρθωνε κατά καιρούς να αποσπάσει αξιόλογα χρηματικά ποσά για τη βελτίωση των οικονομικών του ιδρύματος. Τελικά επί των ημερών του η Αναγνωστική Εταιρεία πήρε το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών, για την πολυποίκιλη πνευματική της δραστηριότητα.

Ας έρθουμε τώρα και στο Κερκυραϊκό Φεστιβάλ. Η φιλοδοξία του Κώστα Μούχα ήταν να το αναγάγει όπως είπαμε σε ανώτατο επίπεδο.

Οι πολυχρόνιες σπουδές του στο Παρίσι και στη Λιέγη συνδυασμένες με μια φυσική κλίση στη μουσική του έδωσαν τη δυνατότητα να ακούσει τις καλύτερες ορχήστρες της Ευρώπης με τους πιο μεγάλους εκτελεστές. Έτσι κατόρθωσε να αποκτήσει μουσική παιδεία ανωτάτου επιπέδου. Φυσικό ήταν

να στραφεί στα μεγάλα επιτεύγματα της γερμανικής μουσικής, στον Μπαχ, τον Μπετόβεν, τον Μότσαρτ, τον Βάγκνερ και τους λοιπούς. Όταν ο άνθρωπος φτάσει σ' αυτό το πνευματικό επίπεδο, αντιλαμβάνεται πλέον ότι το ιταλικό μπελκτάντο βρίσκεται σε κάποια υποδεέστερη θέση. Ότι έχει κάτι το γλυκερό και το τελείως επιφανειακό, ότι υστερεί σε βάθος. Είναι βέβαια και θέμα ψυχοσύνθεσης του κάθε ανθρώπου. Η γερμανική μουσική όμως δεν βρισκόταν μέσα στον κύκλο της μουσικής παράδοσης της Κέρκυρας. Εδώ κυριαρχούσε από τον προηγούμενο ακόμα αιώνα η ιταλική μουσική. Η ιταλική όπερα. Ο κάθε παλιός Κερκυραίος είχε μέσα του τη μουσική αυτή, την αισθανόταν σαν αναπόσπαστο στοιχείο του εαυτού του.

Ακόμα και σήμερα υπάρχει μια αξιόλογη μερίδα Κερκυραίων, και ιδιαίτερα από τις παλαιότερες γενιές, που παρακολουθεί με θρησκευτική ευλάβεια τις συναυλίες των φιλαρμονικών της πόλης στην Απάνω Πλατεία τα βράδια του καλοκαιριού, και είναι πράγματι συγκινητικό να ακούς εκεί τους διπλανούς σου να σιγοτραγουδούν ομαδικά το σκοπό απ' τα παιζόμενα αποσπάσματα κάποιας ιταλικής όπερας.

Παράλληλα υπάρχει και μία σοβαρή μερίδα από νέους που εξακολουθεί να έχει μέσα της το μουσικό αισθητήριο. Με τη λίγη μουσική παιδεία που αποκτούν στις Φιλαρμονικές του νησιού, ιδιαίτερα στην Παλιά φιλαρμονική και στη Μαντζάρο, σε εκπλήσσουν για την ταχύτητα με την οποία αφομοιώνουν τις λίγες αυτές μουσικές γνώσεις.

Και είναι πράγματι συγκινητικό και εκπλήσσει όταν ακούς τον Σπύρο Βλάχο, υπάλληλο μέχρι προχθές της Εμπορικής Τράπεζας, με την κρυστάλλινη φωνή να αποδίδει με σπάνια τελειότητα τις περίφημες άριες του τενόρου απ' το *Ριγολέττο*, την *Τραβιάτα* ή τον *Τροβατόρε* χωρίς να διαθέτει την ανάλογη μουσική κατάρτιση. Βέβαια με την πάροδο του χρόνου και υπό την επίδραση των σύγχρονων λαϊκιστικών ρευμάτων η παράδοση αυτή του νησιού χάνεται δυστυχώς.

Μεγάλη μερίδα των νέων Κερκυραίων αρέσκεται πλέον στο μπουζούκι. Και είναι πράγματι θλιβερό το θέαμα σήμερα, όταν βλέπεις κάποια κραυγάζουσα καρακάξα με τη συνοδεία του μπουζουκιού να κόβει εννέα χιλιάδες εισιτήρια μέσα στο Φρούριο το καλοκαίρι και ο Χόλερ, ο εξαιρετος βιρτουόζος του βιολιού και ακαταπόνητος ερευνητής των παλαιών γερμανικών αρχείων με το μουσικό του συγκρότημα να παίζει τα *Βρανδεμβούργια Κονσέρτα* του Μπαχ σε κενά καθίσματα μέσα στο Δημοτικό Θέατρο της Κέρκυρας. Κάπου εδώ λοιπόν νομίζω ότι έσφαλλε ο Κώστας Μούχας.

Πίστεψε ο καημένος ότι θα ανεβάσει το σημερινό Κερκυραϊκό κοινό στο δικό του μουσικό επίπεδο από τη μια μέρα στην άλλη. Με μύριες προσπάθειες έφερε εδώ κατά καιρούς αξιολογότατα μουσικά συγκροτήματα και μπαλέτα και από τη δύση κι απ' τα ανατολικά κράτη, που ξέφευγαν από τα στενά όρια της ιταλικής όπερας. Δεν βρήκε όμως την αντίστοιχη ανταπόκριση και από το Κερκυραϊκό κοινό, αλλά και από την κρατική συμπαράσταση. Η οικονομική ενίσχυση του κράτους προς το Κερκυραϊκό Φεστιβάλ δινόταν όλα τα χρόνια με το σταγονόμετρο εν αντιθέσει προς άλλες περιοχές με ελάχιστη μουσική παράδοση. Πολλές φορές μου μιλούσε ο αλησμόνητος φίλος για την απογοήτευση που αισθανόταν από την κατάσταση αυτή. Κάποτε σκεφτόταν να τα εγκαταλείψει αλλά και πάλι επέστρεφε στην επίπονη προσπάθειά του.

Αλλά υπάρχει νομίζω και κάποιο άλλο αρνητικό στοιχείο που αποτελεί τροχοπέδη στην αναβάθμιση της μουσικής παράδοσης του τόπου.

Είναι ο κατακερματισμός των μουσικών δυνάμεων του τόπου και οι μικροφιλοδοξίες των μουσικών σωματείων και των ανθρώπων που τα διοικούν. Πιστεύω δηλαδή πως μόνο με τη συνένωση όλων των μουσικών δυνάμεων του τόπου — οι οποίες είναι τεράστιες — σε ένα ενιαίο μουσικό οργανισμό με την ολόπλευρη συμπαράσταση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και την πλούσια συνδρομή του κάθε Κερκυραίου (σήμερα που

χάρη στον τουρισμό υπάρχει οικονομική ευρωστία) θα μπορούσε να ελπίζει κάποιος ότι θα αξιοποιηθεί το μουσικό δυναμικό του τόπου.

Γιατί είναι γνωστό πως η Κέρκυρα έχει τεράστιο μουσικό δυναμικό. Από χρόνια τώρα τροφοδοτεί με μουσικούς ολόκληρη την Ελλάδα.

Ο κάθε Κερκυραίος μουσικός αναγκάζεται να εγκαταλείψει τον τόπο του (που τόσο τον λατρεύει) για να μπορέσει να επιβιώσει. Αν λοιπόν όλες αυτές οι διασκορπισμένες μουσικές δυνάμεις μπορούσαν να συγκεντρωθούν ξανά στον τόπο από κάποιον ενιαίο και οικονομικά εύρωστο μουσικό οργανισμό, και αν παράλληλα εδημιουργείτο εδώ μια μουσική σχολή με αξιόλογους δασκάλους ξένους και ντόπιους, με σκοπό την άρτια μουσική εκπαίδευση των νέων της Κέρκυρας τότε θα υπήρχαν βάσιμες ελπίδες να δημιουργηθεί μια αξιόλογη συμφωνική ορχήστρα η οποία θα αποτελούσε τη βάση των μουσικών εκδηλώσεων του Κερκυραϊκού Φεστιβάλ. Κι αυτό γιατί ένα φεστιβάλ πρέπει κατά κύριο λόγο να στηρίζεται στις επιτόπιες δυνάμεις και να εκφράζει την παράδοση του κάθε τόπου.

Η οργάνωση για παράδειγμα φεστιβαλικών εκδηλώσεων στα Κράβαρα ή κάποιες άλλες παρεμφερείς περιοχές της χώρας μας με το ανέβασμα πρωτοποριακών θεατρικών έργων του Ιονέσκο, του Μπέκετ, ή του Μπρεχτ μόνο την ειρωνεία του αντικειμενικού παρατηρητή μπορούν να προκαλέσουν. Και δυστυχώς παρουσιάστηκαν τέτοιες φεστιβαλικές εκδηλώσεις κατά καιρούς και εκάγχασαν τα παρδαλά κατσίκια καθώς έβοσκαν ειρηνικά στις διπλανές προς τη σκηνή βουνοπλαγιές.

Ας περιοριστούμε όμως στην Κέρκυρα. Πιστεύω δηλαδή ότι με το σημερινό κατακερματισμό των μουσικών δυνάμεων του τόπου σε πολυποίκιλα μουσικά σωματεία και αντίστοιχες φιλαρμονικές, με τις μικροφιλοδοξίες του κάθε σωματείου και με τις περιορισμένες δυνατότητες που παρέχονται στην κάθε μία και της οποίας το δυναμικό περιορίζεται στα πνευστά

και τα κρουστά όργανα συνήθως) αποτελεί ματαιοπονία να ελπίζουμε πως μπορεί το Κερκυραϊκό Φεστιβάλ να λάβει γενικότερη προβολή.

Με τις σκέψεις αυτές συμφωνούσε ο Κώστας Μούχας τον τελευταίο καιρό κατά τις πολύωρες συζητήσεις μας, δυστυχώς όμως ο θάνατος δεν τον άφησε να τις υλοποιήσει. Ας ελπίζουμε πως οι διάδοχοί του, στην οργάνωση του Φεστιβάλ, θα διδαχθούν από τα παθήματα του παρελθόντος, αλλά παράλληλα θα οδηγούνται από τη φλόγα που έκαιγε τον Κώστα Μούχα για τα μεγάλα επιτεύγματα της μουσικής.

Τό δεύτερο κατά σειρά χτύπημα ήταν η απώλεια του Κώστα Δαφνή.

Ο Κώστας Δαφνής ήταν το άκρο αντίθετο από τον Κώστα Μούχα, από πλευράς ψυχοσύνθεσης, που όμως κατέληγε στο ίδιο αποτέλεσμα. Στην προσφορά αξιολογότετου πνευματικού έργου στον τόπο. Ο Κώστας Μούχας ήταν ο ονειροπόλος και ιδεαλιστής, ο Κώστας Δαφνής ήταν το γερό και θετικό μυαλό χωρίς αιθεροβασίες. Σοβαρός μελετητής και ερευνητής της Επτανησιακής Ιστορίας και γραμματείας διηύθυνε επί χρόνια την Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών. Υπήρξε συνιδρυτής του Κέντρου Ερεύνης και Διεθνούς Επικοινωνίας «Ιόνιος Ακαδημία». Φρόντισε για την αγορά του οικοπέδου και το ξαναχτίσιμο του σπιτιού όπου έζησε και πέθανε ο Σολωμός και την εγκατάσταση εκεί του Μουσείου Σολωμού. Εξέδωσε τα «Κερκυραϊκά Χρόνια» σε 28 τόμους και το «Αρχείο Καποδίστρια» σε 8 τόμους. Παράλληλα ασχολήθηκε με τη μαχόμενη δημοσιογραφία εκδίδοντας κατά καιρούς αξιόλογες εφημερίδες. Η τελευταία ήταν τα «Κερκυραϊκά Νέα». Το κενό που άφησε ο Κώστας Δαφνής είναι πραγματικά δυσαναπλήρωτο.

Και ενώ δεν είχε συνέλθει η κοινωνία μας απ' τα δύο αλλεπάλληλα χτυπήματα, ήρθε και το τρίτο χτύπημα. Η απώλεια του Στέφανου Φακιολά. Έπρεπε να ζει κανένας στην Κέρκυρα και ιδιαίτερα στο νομικό κόσμο της Κέρκυρας τα τελευταία

σαράντα χρόνια, για να αντιληφθεί την αίγλη που είχε ο Φακιολάς. Ήταν απaráμιλλος δικανικός ρήτορας με άρτια νομική υποδομή, συνδυασμένη με ένα πολύ γερό μυαλό, με καταπληκτική εργατικότητα, επαγγελματική ικανότητα και τέλος με σπάνια κοινωνικότητα.

Κατόρθωνε παρά την εμφανή υπεροχή του, να είναι φίλος με όλους τους συναδέλφους του και όλο το νομικό κόσμο του τόπου και να είναι αγαπητός από όλους. Με τα προσόντα που διέθετε θα μπορούσε να προσφέρει στον πολιτικό τομέα πολύ περισσότερα, αν είχε απαγκιστρωθεί πιο γρήγορα απ' τον κύκλο του παραδοσιακού πολιτευτή του τόπου. Όταν κατέβηκε στην πολιτική ήταν πλέον αργά, γιατί και τα γόνιμα χρόνια είχαν περάσει και το σάκχαρο που τον βασάνιζε όλη του τη ζωή, δεν του άφηνε μεγάλα περιθώρια. Πάντως με αντικειμενικά κριτήρια, η ανάμνηση του Φακιολά θα διατηρηθεί επί πολλά χρόνια σ' αυτόν το τόπο.

Ας ευχηθούμε πως οι τρεις αυτές αλληπάλληλες απώλειες αυτού του καλοκαιριού θα αναπληρωθούν κάποτε, γιατί κανένας ποτέ δεν υπήρξε αναντικατάστατος σ' αυτό τον κόσμο.

Το νερό απ' το Καρδάκι

Μ' αυτά και μ' αυτά πέρασαν τα χρόνια. Τι χρόνια! Μια ολόκληρη ζωή είχε περάσει σ' αυτό το νησί. Κι ο ανελέητος χρόνος άφηνε λίγο-λίγο τα σημάδια του στο φίλο μας. Και να δεις που δεν το είχε συνειδητοποιήσει, έτσι που ήταν απορροφημένος στην επαγγελματική του δραστηριότητα.

Ώσπου κάποια μέρα: *Ως ο αρχαιότερος των εν Κερκύρα Συμβολαιογράφων ορίζεσθε συμφώνως τω νόμω αναπληρωτής του παραιτηθέντος...*, του έγραψε ο Εισαγγελέας. Με επίσημα χαρτιά, υπογραφές και σφραγίδες επιβεβαίωνε τη σκληρή πραγματικότητα.

Εν τω μεταξύ τα μαλλιά του είχαν γκριζάρει για τα καλά. Θυμήθηκε και το ρητό « Άσπρα μαλλιά στην κεφαλή...» και τα λοιπά γνωστά.

Κάτι πρέπει να κάνουμε, σκέφθηκε, να μη μας πάρει ο κατήφορος. Κάποιος φίλος του μίλησε για μια λοσιόν που σκουραίνει τα μαλλιά με διακριτικότητα. Την αγόρασε στα κρυφά. Διάβασε προσεκτικά και τις οδηγίες: ένα λούσιμο, δεύτερο λούσιμο. Κάτι γίνεται, σκέφθηκε. Σαν καλά πάμε. Αλλά σ' αφήνουν οι φίλοι να δεις από ήλιου μέρα! Ήταν

κάποιο βράδυ σ' ένα τραπέζωμα. Κάποια φαρμακόγλωσση φίλη που καθόταν δίπλα του, σκύβει και του λέει στ' αυτί.

— Δεν μου λες, εσύ. Εσένα σε θυμάμαι με ξανθά μαλλιά. Πώς άλλαξαν τώρα τελευταία και κοκκίνησαν; Και όχι τίποτα άλλο, αλλά μου θυμίζεις κάποια Εβραίοπουλα προπολεμικά στα Γιάννενα, όπως έβγαιναν από το Φρούριο κάθε Σάββατο με τα γιορτινά τους.

Αυτό ήταν. Είδε και αποείδε να ξαναφέρει τα μαλλιά του στη φυσιολογική τους κατάσταση, για να αποφύγει τη δημόσια διαπόμπευση.

Έκτοτε πήραν κι αυτά τον κατήφορο. Κάποιοι του έλεγαν και κείνο το γνωστό πως τα γκρίζα μαλλιά φέρνουν γοητεία. Παρηγοριά δηλαδή στον άρρωστο, ώσπου να βγει η ψυχή του.

Αλίμονο όμως, το άσπρισμα των μαλλιών ήταν το μικρότερο κακό. Οι ανεπαίσθητες αλλοιώσεις που γίνονταν στον εσωτερικό του κόσμου μέρα με τη μέρα, χρόνο με το χρόνο, ήταν ο μεγάλος κίνδυνος. Έβλεπε γύρω του να συνεχίζεται η ζωή, αλλά ο ίδιος έμπαινε σιγά-σιγά στο περιθώριο. Ένιωθε πως δεν μπορεί να παρακολουθήσει πια το ρυθμό της ζωντανής πραγματικότητας. Ήταν σαν να του έφευγε κάτι μέσα απ' τα χέρια. Έμοιαζε η ζωή σαν το νερό απ' τη «Γούβα» κάτω στον Αώο που προσπαθεί κάποιος γέρος να το πει και του ξεφεύγει απ' τα τρεμάμενα δάκτυλα.

Σιγά-σιγά αποκτούσε και μια τάση αντικοινωνικότητας που περιοριζόταν όμως κυρίως στις κοινωνικές σχέσεις, στις δεξιώσεις των ανθρώπων της «καλής κοινωνίας», όπου ο καθένας φοράει και μια μάσκα ενώ μέσα του κοχλάζουν πάθη. Σε αντίθεση με αυτά η ανθρώπινη επαφή πάντα του άρεσε. Η απλή κουβέντα με κάποιον άνθρωπο χωρίς μάσκα. Να του πει εκείνος τον πόνο του, να του πει τα όνειρά του. Να πει κι αυτός τα δικά του. Να νιώσει τη ζεστασιά των γνήσιων ανθρώπινων σχέσεων.

Τα πίστεψε αυτά που του έλεγαν. Νόμισε πως μόλις κλείσει αυτός το γραφείο του θα σταθεί ο ήλιος κατά Γαβαώθ και η Σελήνη κατά Φάραγγα Αιλών. Θα σταματήσουν οι συναλλαγές στον τόπο και θ' αλλάξει ο ρυθμός της ζωής. Τελικά δεν έγινε τίποτα απ' αυτά. Και οι συναλλαγές συνεχίστηκαν κανονικότερα, και η διάδοχός του στο γραφείο, η Μαίρη, ήταν αετός, σε είκοσι τέσσερις ώρες τα 'μαθε όλα απ' έξω κι ανακατωτά, και ο ρυθμός της ζωής δεν άλλαξε καθόλου, ούτε παρατηρήθηκε καμιά αλλοίωση στην τροχιά του ήλιου και της σελήνης.

Αλλά κι ο ίδιος ένιωθε ελεύθερος. Η απαλλαγή από ευθύνες και σκοτούρες του έδινε ζωή. Κάποιο πρωί λοιπόν, ελεύθερο πουλί, σαν τον κυρ-Γιώργη κάποτε, το πήρε απόφαση. «Θα πάμε να ζήσουμε στην Αθήνα. Εκεί είναι τ' αδέρφια μου, εκεί τα ξαδέλφια μου. Εκεί έχουν μαζευτεί όλοι σχεδόν οι παλιοί Κονιτσιώτες. Και παλιούς φίλους έχω εκεί, απ' τα χρόνια που ζούσα στην Αθήνα.» Η προοπτική για τη ζωή των Αθηνών διαγραφόταν ρόδινη.

Εγκαταστάθηκαν λοιπόν στην Αθήνα σ' ένα καλό διαμέρισμα κάπου πίσω απ' το Αρχαιολογικό Μουσείο.

Τον πρώτο καιρό τα πράγματα ήταν ευχάριστα. Ύπνος κατά βούληση, ψώνια στην αγορά, καφεδάκι το πρωί στο *Παρκ*. Πότε-πότε, όταν ο καιρός ήταν καλός, ένας περίπατος μέσα στο Πεδίο του Άρεως. Άλλοτε πάλι το 'παιρνε ποδαράτα μέχρι το Σύνταγμα για καφέ στου *Παπασπύρου* μαζί με τα «καμάκια».

Τις Κυριακές, πότε στον έναν αδελφό, πότε στον άλλο. Μια-δυο φορές πήγε και στα ξαδέλφια. Επανέλαβε κι ο ξάδελφος ο Θωμάς τις παλιές του φιλοσοφίες. Κάποτε γιόρταζε.

— Χρόνια πολλά, Θωμά, του είπε από το τηλέφωνο.

— Δεν είσαι καλά, κακομοίρη μου.

— Γιατί, ρε Θωμά;

— Τι χρόνια πολλά κοπανάς; Εδώ που φτάσαμε τώρα, είμαστε «καλονύχτωμα και καλοξημέρωμα».

Κάποτε σταμάτησαν και τα σούρτα-φέρτα στ' αδέρφια

Μα κι απ' την άλλη μεριά καταλάβαινε πως το μυαλό του δεν έπαιρνε τις στροφές που έπαιρνε παλαιότερα. Και βαριόταν, Θεέ μου, πόσο βαριόταν και την παραμικρότερη εργασία! Κάθε μέρα και πιο πολύ. Πήγαινε στο γραφείο στις δέκα το πρωί και στις δώδεκα ήταν έτοιμος για αναχώρηση.

Έρχονταν τα έντυπα με τους νόμους και τα διατάγματα και έμεναν με τα φύλλα άκοπα. Έρχονταν και οι εγκύκλιοι απ' το Υπουργείο και στοιβάζονταν εκεί δίπλα. Του έλεγαν οι φίλοι:

— Τι κάθεσαι και παιδεύεσαι, βρε παιδί μου; Δεν τα μουντζώνεις να ησυχάσεις; Παιδιά, σκυλιά δεν έχεις. Ο Φρίτς που είχες κάποτε έφυγε κι αυτός. (Η αλήθεια είναι πως απέφυγαν όλοι να του πουν ότι ο Φρίτς ψόφησε).

Γιατί ο Φρίτς δεν ήταν ζώο. Ο Φρίτς ήταν άνθρωπος. Και τι άνθρωπος! Ο καλύτερος φίλος που είχε ποτέ στη ζωή του. Και να πεις πως ήταν κανένα μεγάλο ζώο από εκείνα τα εντυπωσιακά; Μια χασιά πράγμα ήταν ο άτιμος! Αλλά είχε κάτι μάτια που σε έκοβαν σαν σπαθί. Όταν άκουγε τον ήχο απ' το αυτοκίνητο κάτω απ' το σπίτι, έπρεπε να βγει στο μπαλκόνι και να βγάλει τη μουσούδα του, σαν τσακάλι ήταν ο άτιμος, για να τον δει. Δεν πρόφτανε ν' ανεβεί την σκάλα και νάτος ο Φρίτς στην πόρτα του διαμερίσματος. Αν δεν την είχαν ανοίξει οι γυναίκες, χαλούσε τον κόσμο. Πήγαινε να τη σπάσει με τα χτυπήματα και τα γκρατσουνίσματα από μέσα. Τελικά το κατάλαβαν οι γυναίκες και άνοιγαν την πόρτα από προηγούμενα για να ριχτεί ο Φρίτς απάνω του. Όταν έσβησε λοιπόν, του έφτιαξαν με τον Κώστα το θυρωρό την κάσα του, του έβαλαν και δυο μαξιλάρια και τον έθαψαν κάπου εκεί στο Μπαϊνάτι με δόξα και τιμή. Τέλος πάντων, πάει κι ο Φρίτς.

Κάπου είχε διαβάσει πως είναι σοφία να ξέρεις πότε θα μπεις και πότε θα βγεις απ' τη σκηνή. Έτσι τελικά, ένα πρωί τα μούντζωσε κι αυτός. Μερικοί φίλοι-πελάτες του έκαναν και τις σχετικές φιλοφρονήσεις: Πού μας αφήνεις ορφανούς;

και τα ξαδέλφια. Τελικά επήλθε η απομόνωση. Εκείνη η απομόνωση που σε πνίγει, που σε φέρει κάποτε στην ανάγκη να βγάλεις μια κραυγή για να σ' ακούσουν οι άλλοι γύρω σου και να σου μιλήσουν. Να επικοινωνήσεις με τους ανθρώπους. Να σου πουν τη σκέψη τους, τον πόνο τους, τα όνειρά τους. Να τους πεις κι εσύ τα δικά σου.

Αλίμονο όμως, μέσα στην απάνθρωπη αυτή πόλη ο καθένας είναι απομονωμένος. Πας να πεις στο διπλανό σου μια κουβέντα, έτσι για να κοπεί η μοναξιά, και σε κοιτάζει ύποπτα. Τι θέλει τώρα αυτός; διερωτάται.

Παίρνεις το δρόμο για το Σύνταγμα.

Δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω.

Άγνωστος ανάμεσα σε αγνώστους. Αυτό σε πνίγει. Περνάς έξω απ' το Πανεπιστήμιο. Η σκέψη σου γυρίζει στο παρελθόν. Χρόνια πίσω. Θυμάσαι την αρχοντιά του Μαριδάκη, με το ξάστερο μυαλό. Τη στριμάρα του Αναστασιάδη και τα «Πατερημά» του Ράμμου. Τη μεγαλοπρέπεια του Τσουκαλά, με τα επιμελώς ατημέλητα μαλλιά και τη μαγεία του δικανικού του λόγου, που εν τούτοις σ' έκοψε τον Ιούνιο του '40 στην Ποινική Δικονομία. Θυμάσαι τον Τσάτσο, μια σπιθαμή άνθρωπο, με την απεραντοσύνη των γνώσεων, χάθηκε κι αυτός τώρα τελευταία μαζί με τον Κανελλόπουλο και τον Θεοδωρακόπουλο: η περίφημη τριάδα του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης! Σε λίγο προσγειώνεσαι και τραβάς το δρόμο σου.

Κάποτε συναντάς έναν φίλο απ' τα παλιά. «Βρε γεια σου. Γεια σου. Πού βρίσκεσαι; Τι κάνεις; Χάθηκες τόσα χρόνια.» Σου μιλάει, μα η σκέψη του είναι κάπου αλλού. Κάτι άλλο τον απασχολεί και οι λέξεις βγαίνουν μηχανικά από το στόμα του. Στο μάτι του διακρίνεις το άγχος της ζωής. Και, μόλις διαπιστώσει ότι είσαι καλά και βρίσκεσαι στη ζωή: «Έλα μπράβο, μπράβο» καί: «Πολύ χάρηκα που σε είδα. Κάποιο βράδυ ν' ανταμώσουμε να τα πούμε... Γεια σου, τώρα, γιατί βιάζομαι. Και πολύ άργησα μάλιστα.»

Όλοι βιάζονται, όλοι αγωνιούν και όλοι είναι απομονωμένοι

σε μια απάνθρωπη απομόνωση με τις σκοτούρες τους, με τα άγχη τους. Και να σκεφθείς, πως μ' αυτόν τον άνθρωπο στα χρόνια της νιότης ήσαστε φίλοι γεμάτοι όνειρα, γεμάτοι ιδανικά και τα λέγατε κάπου εκεί στην *Αίγλη* του Ζαπείου με τις ώρες.

Άλλες φορές οι συναντήσεις αυτές με τους παλιούς φίλους είναι πιο θλιβερές.

Τον θυμάσαι κάποτε ένα λεβέντη μέχρι κει πάνω; Τα σγουρά του μαλλιά έπεφταν τούφες ατημέλητες και κάλυπταν ένα ωραίο κεφάλι. Τα μάτια του έβγαζαν φλόγες. Ήταν η φλόγα απ' τα ιδανικά που τον δονούσαν έναν καιρό. Και βλέπεις τώρα μπροστά σου ένα ανθρώπακι που ξέφτισε απ' όλες τις μεριές. Τα μαλλιά είχαν φύγει απ' το κεφάλι του και μια αποκρουστική φαλάκρα γυάλιζε από μακριά. Ένα σώμα σκεβρωμένο και καμπουριασμένο. Ένα πρόσωπο γερασμένο, πρόωρα ρυτιδιασμένο από παντού και πιο πολύ απ' όλα δύο μάτια θολά και φοβισμένα απ' τα χτυπήματα της ζωής. Ένα ανθρώπινο ράκος! Αν μπορούσε, λέει κάπου ο Γκογκόλ στις *Νεκρές Ψυχές*, να δει ο τωρινός νέος πώς μπορεί να καταντήσει όταν γεράσει, θα πρέπει να καταληφθεί από φρίκη.

Κάποτε τέλος συναντάς και κάποιους φίλους απ' τα παλιά, που ανέβηκαν ψηλά. Έγιναν επώνυμοι. Ανήκουν πλέον στους κύκλους της υψηλής διανόησης. Το βλέπεις άλλωστε κι από το ντύσιμό τους κι απ' το ύφος τους. Δεν σε θυμούνται απ' την πρώτη στιγμή. Όταν τους θυμίσεις κάτι από τα παλιά, αποφασίζουν να σε θυμηθούν.

— Ναι, τώρα σε θυμούμαι. Τι γίνεσαι; Δεν ακούγεσαι καθόλου.

Το φέρνει από δω, το φέρνει από κει, τελικά σου μιλάει για την έκθεση ζωγραφικής που έκανε προ μηνός σε μοντέρνα τεχνοτροπία και συνταράχτηκε το πανελλήνιο.

Κάποιος άλλος σου μιλάει για την καταπληκτική συλλογή ποιημάτων του *Το καβουρδιστήρι που ονειροπολεί*. Είναι φανερό ότι οι άνθρωποι καβαλλίκεψαν το καλάμι και δεν σώζονται

με τίποτα πλέον. Η ασθένειά τους είναι ανίατη. Όταν αργότερα δεις κάποιον απ' αυτούς από μακριά, στρίβεις απ' το άλλο τετράγωνο. Δεν ξέρεις καμιά φορά τι μπορεί να συμβεί. Πιθανόν η αρρώστια του να είναι κολλητική. Για τέτοια είμαστε τώρα;

Μ' αυτά και μ' αυτά ξοφλήσαμε και με τους παλιούς φίλους.

Μήπως τουλάχιστον έμειναν οι διασκεδάσεις και τα θεάματα; Εκεί είναι που πήγε το πράγμα κατά διαβόλου.

Κάποτε όταν κατέβαιναν στην Αθήνα, πήγαιναν και σε καμιά ταβέρνα στην Πλάκα. Απ' την άλλη μεριά προγραμματίζε κάποιες αξιόλογες παραστάσεις στο θέατρο, Εθνικό, Χορν, Λαμπέτη, Μουσούρη, Μυράτ. Αν τύχαινε και κάποια αξιόλογη μουσική εκδήλωση, θα την παρακολουθούσε.

Τώρα; Λίγο η ασθένεια της κυρίας Αγγελικουλάς, περισσότερο η βαριεστημάρα, ξοφλήσαμε και μ' αυτά. Και έμεινε το χαζοκούτι, μοναδική καταφυγή. Ευτυχώς που υπάρχει και το Τρίτο Πρόγραμμα στο ραδιόφωνο.

Αργότερα ήρθε κι η βαρυστιμονιά. Ξαπλωμένος σε μια πολυθρόνα βλέπει μέσα απ' το δωμάτιο να πέφτει στη βεράντα το χιόνι με τις ώρες. Το 'στρωσε για τα καλά. Χρόνια είχε να δει τέτοιο θέαμα. Επάνω στην Κέρκυρα ποτέ δεν το 'στρωσε. Θυμήθηκε και το χιόνι που έπεφτε ένα καιρό στην Κόνιτσα. Χρόνια πίσω.

Εύχεται χιονίσει για τα καλά απ' την προηγούμενη. Αν συμβεί κι απόψε, σκεπτόταν, τότε οι δρόμοι θα είναι πλέον πεδιάδατοι.

Ξημέρωνε παραμονή Χριστουγέννων. Η κυρα-Λέγκω ήταν σηκωμένη «απ' τα επτά χαράματα». Την διαισθανόταν μάλλον παρά την έβλεπε όπως ήταν κουκουλωμένος με τις βελέντζες στο μπάσι, να πηγαινοέρχεται στο δωμάτιο. Είχε ανάψει φωτιά στο τζάκι, έβαλε και την κατσαρόλα να βράσει το μανάρι το αρνί, που είχαν σφάξει απ' την προηγούμενη.

Απ' τους πρώτους κι όλας χούχλους αναδίδονταν απ' την κατσαρόλα μεθυστικές μυρωδιές. Το φαγητό προοριζόταν

για το βράδυ μετά τη λειτουργία των Χριστουγέννων. Για σήμερα δυστυχώς είχε καθολική νηστεία. Έπρεπε όμως να βάλει και κάτι άλλο για την κυρά που δεν επρόκειτο ν' αγγίξει απ' το κρέας του μαναριού. Ολόκληρο το καλοκαίρι και το φθινόπωρο μόνη της το είχε μαναρίσει στον κήπο, απ' τα χέρια της έτρωγε. Μαζί της έπαιζε όλο τον καιρό. Το 'νιωθε παιδί της. Τη σάρκα του παιδιού της θα φάει;

Εν τω μεταξύ ζύμωσε και το ψωμί για τα Χριστούγεννα. Το σκέπασε για να φουσκώσει, να 'ναι έτοιμο για φούρνισμα το πρωί. Αποβραδís είχε κοσκινίσει το αλεύρι με την ψιλή σίτα για να βγει αχνιστό ψωμί. Δύο φορές το χρόνο αποτολούσε η κυρα-Λέγκω τέτοια σπατάλη: Χριστούγεννα και Πάσχα. Όλο τον άλλο καιρό το κοσκίνισμα γινόταν με τη χοντρή τη σίτα. Αυτό έλειψε τώρα, κάθε μέρα να ψιλόκοσκινίζουμε. Με το ίδιο αχνίσιο αλεύρι έφτιαξε και τις κόλυντρες. Που τα πρόφταινε η ευλογημένη όλα! Μ' αυτά και μ' αυτά, σκέφτεται τώρα ο φίλος μας, πιάστηκε αργότερα από τα πόδια και ανέλαβε την οικονομία του σπιτιού η θείτσα Ουρανία. Για την ώρα όμως μέχρι να ξημερώσει, είχε καθήσει στον αργαλειό και ύφαινε ποδιές που θα τις έδιναν να πουληθούν στο Παζαρόπουλο του χρόνου. Ο ρυθμικός ήχος απ' τον αργαλειό διέκοπτε σε τακτά χρονικά διαστήματα την παραδείσια ησυχία του δωματίου, σαν τους χτύπους κάποιου ρολογιού.

Είχε ξυπνήσει και η κυρά και καθόταν στην κορφή της σκάλας με κάποιο έντυπο στο χέρι, αν δεν κρατούσε κάποιο αδράχτι με μαλλί. Δεν μπορούσε πια να συμμετάσχει στη φροντίδα του σπιτιού. Την είχαν πάρει τα γεράματα για τα καλά. Το βιβλίο όμως ή η εφημερίδα ποτέ δεν της έλειψαν απ' το χέρι. Με κάποιο τέτοιο έντυπο στο χέρι τη βρήκαν αργότερα νεκρή ένα μαγιάτικο δειλινό.

Δίπλα της κοιμόταν τώρα η μικρή αδελφή του φίλου μας, άγουρη ακόμα για τις δουλειές του σπιτιού.

Στο άλλο μπάσι κοιμόταν στη σειρά οι δυο μαντραχαλέοι. Ο τρίτος, ο πιο μικρός, ήταν ακόμα στην κούνια. Μια παρα-

δείσια γαλήνη κυριαρχούσε στο δωμάτιο. Ήταν το «χειμωνιάτικο», όπως το 'λεγαν.

Όταν καμιά φορά μισάνοιγε τα μάτια του, έπεφταν απέναντι στο εικονοστάσι. Το αναμμένο καντήλι μπροστά στη μεγάλη εικόνα του Κωνσταντίνου και της Ελένης φώτιζε αμυδρά με το ιλαρό του φως όλο το χώρο γύρω.

Τότε ήταν που τα πράγματα όλα, και οι εικόνες, και τα έπιπλα, και το ταβάνι έπαιρναν μια απροσδιόριστη μαγική όψη. Έμοιαζαν στο σύνολό τους με κάποιο ανεπανάληπτο πίνακα ζωγραφικής. Η μαγεία του χώρου συμπληρωνόταν με το μονότονο μα τόσο γλυκό συνεχές τραγούδι που αναδίδονταν απ' το μεγάλο μπρίκι με νερό, τοποθετημένο μόνιμα επάνω στην πυροστιά του τζακιού.

Ποτέ άλλοτε στη ζωή του δεν ξανάνιωσε αυτή την απέραντη ψυχική γαλήνη αυτών των στιγμών.

Είχαν κλείσει και τα σχολεία για τα Χριστούγεννα. Μπορούσαν να χουζουρέψουν όσο ήθελαν. Κάποτε σκέφτηκαν πως πρέπει να πάνε στη γύρα για τα κάλαντα.

Κόλυντρα μέλιντρα, Χριστός γεννάται σήμερα εν Βηθλεέμ τη πόλει.

Η μέρα πέρασε με το τίποτε.

Το βράδυ έπεσαν από νωρίς να κοιμηθούν. Έπρεπε να πάρουν έναν ύπνο μέχρι τα μεσάνυχτα που θα χτυπούσαν οι καμπάνες για τη μεταμεσονύχτια λειτουργία των Χριστουγέννων. Μα τον είχαν πάρει για τα καλά.

Κάποτε από πολύ βαθιά, σαν από άλλον κόσμο, μέσα στη μέθη του ύπνου ακούστηκε ο ήχος της πρώτης καμπάνας. Γλυκός και θριαμβικός ο ήχος της καμπάνας του Κώστα Τζάλλα, μα πιο γλυκός ήταν ο ύπνος. Αν μπορούσαν να τον αφήσουν στη ζεστασιά του και στο χουζούρι του μέχρι που θα γύριζε ο κυρ-Γιώργης και οι άλλοι για να καθήσουν στο Χριστουγεννιάτικο τραπέζι! Αλλά πού τέτοια τύχη.

Τους πλησίασε σιγά-σιγά η κυρά:

— Τι κάθεστε, μωρές θεοσκοτωμένα, ακόμα; Θα 'ρθει ο

Γιώργης από μέσα κι αλίμονό σας, τους είπε με τη γλυκύτερη φωνή που ακούστηκε ποτέ από ανθρώπινο στόμα.

Για τον κυρ-Γιώργη η μεταμεσονύχτια λειτουργία των Χριστουγέννων ήταν η μεγαλύτερη γιορτή της Χριστιανοσύνης. 'Όλα τα τροπάρια των Χριστουγέννων τα 'ξερε απ' έξω.

*'Αγγελοι μετά ποιμένων δοξολογούσι
Μάγοι δε μετά αστέρος οδοιπορούσι...*

Τι του θύμισε αλήθεια αυτό το λίγο χιόνι που έπεσε στη βεράντα! Τον γύρισε πενήντα τόσα χρόνια πίσω! Ακόμα και τα τροπάρια θυμήθηκε που είχε να τ' ακούσει από τότε. Κι ας ξεχνάει σήμερα τι έφαγε χθες το βράδυ.

Προς το μεσημεράκι σταμάτησε και το χιόνι. Βγήκε κι ο ήλιος.

Θα πάω κάπου εδώ κοντά, σκέφτηκε. Οι δρόμοι θα είναι σε κακό χάλι. Μη πέσουμε πουθενά και γίνουμε ρεζίλι των σκυλιών. Θυμήθηκε και την παροιμία για το πέσιμο και τα συναφή των γερόντων. Πήγε σε κάποιο καφεενεδάκι στην πλατεία Εξαρχείων, λίγο πιο πάνω. Τα Εξάρχεια δυσφημίστηκαν τα τελευταία χρόνια, όσο καμιά άλλη περιοχή των Αθηνών. Το Σόχο της Αθήνας.

Καημό το 'χε ο φίλος μας να δει κάποιους αναρχικούς εκεί επάνω.

Τους φανταζόταν αναμαλλιασμένους με κόκκινα γένια και μαλλιά, με αγριεμένο το βλέμμα, έτοιμους να διαλύσουν τα πάντα γύρω τους. 'Ηθελε όμως να συναντήσει κάποιους απ' αυτούς. Να κουβεντιάσει μαζί τους. Ν' ακούσει τις απόψεις τους. Να το συζητήσουν το πράγμα. Κάποτε είχε δει εκεί στη γειτονιά κολλημένη στον τοίχο μια αγγελία. Καλούσαν τους κατοίκους των Εξαρχείων στην πλατεία σε συλλαλητήριο διαμαρτυρίας κατά των εμπόρων του λευκού θανάτου. Να φύγουν από την περιοχή τα στέκια των ναρκομανών. Είπαν τότε, πως αυτό ήταν πρωτοβουλία των αναρχικών της περιοχής. Τα βουτυρόπαιδα απ' το Κολωνάκι και τις άλλες αρχοντογειτονιές

της Αθήνας ούτε που τα σκέφτηκαν ποτέ τους. Ας είχε πλημμυρίσει και σ' αυτές το ναρκωτικό. Τέλος πάντων.

Του έφερε τον καφέ το γκαρσόνι.

— Δεν μου λες, ρε παιδί, τον ρωτάει. Έρχεται εδώ καμιά παρέα από αναρχικούς;

— Εκείνη η παρέα στη γωνιά λένε πως είναι αναρχικοί, ήταν η απάντηση του γκαρσονιού.

Κάθησε και ο φίλος μας αργότερα στο διπλανό τραπέζι.

Όλοι τους φαίνονταν φυσιολογικοί. Ούτε γένια ούτε μαλλάρες.

Η συζήτηση ανάμεσα στ' αγόρια και στα κορίτσια της συντροφιάς είχε ανάψει για τα καλά. Όλα τους με κάτι μάτια γεμάτα φλόγα. Υποστήριζε ο καθένας την άποψή του με πείσμα. Πότε-πότε άνοιγαν και κάποιο βιβλίο εκεί μπροστά τους και διάβαζαν αποσπάσματα για να τεκμηριώσουν την άποψή τους.

Για μια στιγμή θέλησε κι ο φίλος μας να μπει στην κουβέντα. Τελικά δίστασε. Δεν ξέρεις πώς θα το πάρουν. Μήπως όμως απ' αυτά τα ανήσυχα πνεύματα, σκεφτόταν, υπάρχει κάποια ελπίδα να αναβαθμιστεί μια μέρα η νεολαία αυτού του τόπου, που στην πλειονότητά της έχει περιορίσει το ενδιαφέρον της στην κλοτσοπατινάδα και το μπουζούκι. Λέω απλώς «μήπως»; Μέσα απ' το καλοζεσταμένο καφενείο απολάμβανε το θέαμα της πλατείας απ' έξω. Όλη η πλατεία περιβάλλεται από μια σειρά ακακίες. Όπως ήταν φορτωμένα με χιόνι, τα δέντρα έμοιαζαν σαν νυφούλες. Το θέαμα ήταν συναρπαστικό. Κάποια παιδιά, αγόρια και κορίτσια, έπαιζαν εκεί έξω χιονοπόλεμο και τα χαιρόσουν. Λες, σκέφτηκε, να είναι κι αυτά τα παιδιά από τα αναρχικά στοιχεία της γειτονιάς;

Κάποτε πέρασε κι ο βαρύς χειμώνας. Είχαμε μπει στην άνοιξη. Κόντευε να μπει Απρίλης. Αρχισαν οι ηλιόλουστες μέρες της Αθήνας. Οι βόλτες μέσα στο Πεδίο του Άρεως ήταν τώρα μια μαγεία. Κάποιο τέτοιο πρωινό σκέφτηκε να πάει μια βόλτα στην Ακρόπολη. Ένα προσκύνημα ήταν κι αυτό.

Θυμάται πως όταν το Σεπτέμβρη του '37 είχε έρθει για πρώτη φορά στην Αθήνα με καράβι από τον Πειραιά, είχε καταλύσει κάπου εκεί στα Τουρκοβούνια στο σπίτι μιας ξαδέλφης του κυρ-Γιώργη. Το απογευματάκι της ίδιας ημέρας μπήκε στο τραμ εκεί κοντά, στους Αμπελοκήπους, και βρέθηκε στους πρόποδες της Ακρόπολης. Πήρε ποδαράτα τον ανήφορο και βρέθηκε στον ιερό Βράχο. Ήταν το πρώτο προσκύνημα. Έκτοτε μια-δυο φορές ξανανέβηκε αυτό το βράχο. Τον ξανανέβηκε και τώρα με άσπρα μαλλιά και με την πείρα μιας ζωής. Τίποτε δεν μείωσε την ομορφιά του χώρου όσα χρόνια κι αν πέρασαν. Και τ' αντίγραφα από τις Καρυάτιδες δεν αλλοίωσαν την ατμόσφαιρα.

Κάποια Κυριακή πρωί πήγε και στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Είχε χρόνια να πάει. Τα βήματα του οδήγησαν στο επιτύμβιο της Ηγησούς. *Ηγησώ κόρη του Προξένου. Έργο του 5ου π.Χ. αιώνα* λέει η μεταλλική πλάκα κολλημένη στο επιτύμβιο. Θυμάται και παλαιότερα πόσο τον συγκινούσε η γλυκιά μελαγχολία της Αθηναίας κόρης που έφυγε τόσο γρήγορα απ' τη ζωή. Έχει μπροστά της τα στολίδια που κολάκευαν κάποτε τη γυναικεία της φιλαρέσκεια. Τα βλέπει, μελαγχολεί και σκέπτεται ασφαλώς πόσο πρόσκαιρη είναι η ανθρώπινη ευτυχία!

Αλλά η μοναξιά συνεχιζόταν. Επίμονη και εξουθενωτική. Κάποτε τον κατέλαβε και η νοσταλγία. Στην αρχή ήταν πιο παλακιά μα όσο προχωρούσαν οι όμορφες ανοιξιιάτικες μέρες, τόσο φούντωνε μέσα του.

Τι να γίνεται τώρα επάνω στην Κέρκυρα; Αυτή την εποχή η Σπιανάδα βρίσκεται στις ομορφιές της. Οι φιλύρες θα ανανέωσαν το φύλλωμά τους και θα μπουμπούκισαν τα λουλούδια τους. Σε λίγο θα βαλαντώσει ο τόπος γύρω. Θα άνθισαν και τα λουλούδια στα παρτέρια. Θυμήθηκε και τις εξοχές της Κέρκυρας. Κάποιο ηλιοβασίλεμα στα νερά του Ιονίου, επάνω απ' την Ευαγγελίστρια στον Πέλεκα, μια Κυριακή πρωί στην Παλαιοκαστρίτσα κι ένας περίπατος μέχρι το μοναστήρι απάνω.

Κάποιο μαγεμένο δειλινό στο Κανόνι και στο βάθος το Πο-
ντικονήσι με μια εξωπραγματική διάσταση. Και ένας περίπατος
στο δρόμο της Γαρίτσας μέχρι τον *Ναυτίλο* και πιο πέρα στο
μώλο του Ανεμόμυλου.

Πλησιάζει και η Μεγάλη Εβδομάδα. Οι επιτάφιοι απ' τις
Εκκλησίες της πόλης θα κάνουν ένας-ένας την εμφάνισή τους
απ' το απόγευμα της Μεγάλης Παρασκευής. Ο καθένας έχει
καθορισμένη τη διαδρομή του. Τελευταίος θα βγει ο Επιτάφιος
της Μητρόπολης. Θα φέρει το γύρο της πλατείας. Μπροστά
οι δύο μεγάλες Φιλαρμονικές, η Παλιά και η Μάντζαρος.
Κάθε τόσο και ένα *Marche funèbre*, πότε του Σοπέν, πότε του
Μπετόβεν, απ' την *Ηρωική*. Σε μια στιγμή σταματούν οι φι-
λαρμονικές. Αρχίζει το *Αι γενεαί αι πάσαι* απ' τους μαθητές
και τις μαθήτριες των σχολείων. Κοντά κι οι πρόσκοποι και
οι οδηγοί. Τελικά ο μητροπολίτης κι όλος ο κλήρος με τον
Επιτάφιο και οι επίσημοι κορδωμένοι πιο πίσω σαν να έβαλες
μέσα τους μια στέκα από μπιλιάρδο μέχρι το λαιμό.

Το Μέγα Σάββατο από πολύ πρωί θα βγει η Λιτανεία του
Άγιου. Μαζί και οι φιλαρμονικές. Θ' ακουστεί κι ο *Αμλέτος*
θριαμβικός. Θα πέσουν και τα κανάτια απ' τα παράθυρα. Θα
βγουν κι οι μαζορέτες με τα τσαλιμάκια τους. Σωστό πανηγύρι
δηλαδή. Και τα μεσάνυχτα η Ανάσταση στην Απάνω Πλατεία.
Το τεράστιο πλήθος ντόπιων και ξένων, οι λαμπάδες, τα βα-
ρελότα, σωστό πανηγύρι, κι εσύ, κακομοίρη, κάθεσαι εδώ
στην τσιμεντούπολη, μόνος κι έρημος. Σε τρώει η μοναξιά.

Και η νόσταλγία φουντώνει μέσα του και τον πνίγει. Την
Κόνιτσα ούτε που την σκέπτεται πια. Η Κόνιτσα είναι το
όνειρο που έσβησε από χρόνια. Είναι η γλυκιά ανάμνηση
ενός απωλεσθέντος παραδείσου, συνυφασμένη όπως είναι με
την παιδική του ηλικία, με τους αγαπημένους ανθρώπους που
έφυγαν από χρόνια. Τον κυρ-Γιώργη, την κυρα-Λέγκω, την
κυρά, τη θείτσα Ουρανία. Το γείτονά του τον Δόσια, που
μεγάλωσαν μαζί κι έφυγε κι αυτός από πέρυσι. Τίποτα το
ζωντανό δεν τον συνδέει πλέον εκεί πάνω. Η καμπάνα του

΄Αι-Νικόλα έχει χάσει από καιρό τη γλύκα που είχε άλλοτε. Η νοσταλγία όμως της Κέρκυρας ήταν συνυφασμένη με κάτι πολύ ζωντανό, πολύ πρόσφατο. Και το κάθε τι εκεί επάνω έπαιρνε στη σκέψη του μια άλλη διάσταση. Εξωραϊζονταν τα πάντα. Κάτι συμβαίνει εδώ, σκέπτεται. Σε μια στιγμή πέρασε από το νου του μια υποψία. Θυμήθηκε τους στίχους του Μαβίλη.

— Λες να είναι το νερό απ' το Καρδάκι; κουβεντιάζει μόνος του.

Θυμάται κάποιο ανοιξιάτικο πρωινό που είχαν πάει μια εκδρομή στο Καρδάκι πίσω απ' το Μον Ρεπό. Όλοι ήταν Κερκυραίοι. Αυτός μονάχα ήταν ξενομερίτης. ΄Ηπιαν όλοι τους νερό απ' τη δροσερή πηγή εκεί πέρα. Πήγε να πει κι αυτός.

— Όχι εσύ, όχι εσύ, του φώναζαν οι άλλοι. Θα ξεχάσεις τον τόπο σου! Μην πίνεις από κεί.

— Δεν τα πιστεύω εγώ αυτά, τους είπε.

΄Ηπια κι αυτός από κείνο το δροσερό νερό και ξεδίψασε.

Λες, σκέφτηκε, να είχε εκείνο το δροσερό νεράκι τόση καταλυτική δύναμη, ώστε εδώ που βρίσκεται τώρα, ο νους του να γυρίζει συνέχεια εκεί πάνω και να ξεχνάει τον τόπο όπου γεννήθηκε; Τι παθαίνει ο άνθρωπος καμιά φορά, όταν δεν έχει μυαλό; έλεγε μόνος του. Απ' την άλλη όμως μεριά, σκεπτόταν, όταν ένας άνθρωπος επί τριάντα τόσα χρόνια ζήσει σ' έναν τόπο και γνωριστεί με τους ανθρώπους του, τους μάθει τα χούγια, τις συνήθειές τους, τις παραξενιές τους, αποκτήσει φίλους καλούς εκεί πάνω και ζήσει μαζί τους μια ευτυχισμένη ζωή, κι όταν το φυσικό περιβάλλον αυτού του τόπου έχει την ανεπανάληπτη ομορφιά της Κέρκυρας, μοιραία τα νοσταλγεί όλα αυτά όταν τα χάσει.

Μήπως όμως βοηθάει σ' αυτό λίγο και εκείνο το καταραμένο νερό απ' το Καρδάκι;

Τελικά κάποιο πρωί το απεφάσισε:

— Ξαναγυρίζουμε στην Κέρκυρα.

Η Αθήνα δεν πρόκειται να χαθεί. Το χειμώνα πάλι εδώ θα

είμαστε. Έφυγαν με το αεροπλάνο κάποιο Σαββατόβραδο. Η Κυριακή που ξημέρωσε ήταν μια μαγεμένη ανοιξιιάτικη μέρα. Βγήκε στο μπαλκόνι του και απολάμβανε το θέαμα. Η θάλασσα της Γαρίτσας απέναντι είχε τόση γαλήνη. Τόση ομορφιά! Το Παλιό Φρούριο αριστερά υψωνόταν και πάλι μεγαλόπρεπο. Δεξιά προς τον ανεμόμυλο διαγραφόταν καταπράσινη η περιοχή του Μον Ρεπό και ο λόφος της Ανάληψης σαν κάποιος ανεπανάληπτος πίνακας του Γιαλλινά. Έπρεπε λοιπόν να πάει στην Αθήνα, να χωθεί ανάμεσα στα τσιμεντένια μεγαθήρια εκεί, για να μπορέσει να νιώσει την ομορφιά που είχε η θέα απ' το μπαλκόνι του σπιτιού του;

Αργότερα κατέβηκε και στο Λιστόν.

Εκατό άνθρωποι τον σταμάτησαν στο δρόμο για να τον καλωσορίσουν.

— Τι έγινες; Σε χάσαμε. Σε πεθυμήσαμε.

Αυτό ήταν. Βρέθηκε και πάλι στο γνωστό του περιβάλλον. Στους γνωστούς από χρόνια ανθρώπους, στους φίλους του.

Ξαναπήρε η ζωή τον παλιό της ρυθμό. Κάποτε βέβαια σταμάτησαν και τα καλωσορίσματα. Οι ώρες ήταν πολλές. Δεν περνούσαν εύκολα. Κάτι έπρεπε να κάνει. Ένας φίλος τον παρότρυνε να γράψει κάτι για να περάσει η ώρα του. Στην αρχή δεν το συνειδητοποίησε. Το 'ριξε στους περιπάτους. Στο δρόμο της Γαρίτσας μέχρι το μώλο του Ανεμόμυλου. Η γαληνεμένη θάλασσα δίπλα του, το καταπράσινο περιβάλλον απ' την άλλη πλευρά του δρόμου, τον οδηγούσαν στην αυτοσυγκέντρωση και στην περισυλλογή. Η σκέψη του γύριζε στο παρελθόν. Σαν κινηματογραφική ταινία περνούσαν απ' το μυαλό του τα περασμένα. Οι αναμνήσεις άλλοτε σκληρές, άλλοτε ευχάριστες. Τα όνειρα της νιότης και τα μεγάλα ιδανικά που ξέφτισαν. Η καμπάνα του 'Αι-Νικόλα που έχασε τη γλύκα της από καιρό. Θυμόταν και κάποιους στίχους: *Εμείς γι' αλλού κινήσαμε κι αλλού η ζωή μας πάει*, έλεγε ο ένας, ... *τα έργα σου που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανοφέλετα θρηνηήσεις*, έλεγε ο άλλος. Πολλά μπο-

ρούσα να κάνω. Δεν έκανα τίποτα, μονολογούσε ο τρίτος. Όλα περνούσαν απ' το μυαλό του. Όλα ταίριαζαν με την περίπτωση του. Κι όλα κατέληγαν στο ίδιο συμπέρασμα. Μια ζωή χαραμισμένη στο μουντζούρωμα των χαρτιών.

Κάποτε στους περιπάτους αυτούς συναντιόταν και με φίλους. Το 'ριχναν και στη λαχανοφιλοσοφία.

— Πώς περνάς, Βασίλη; ρωτούσε κάποιο φίλο που είχε χάσει πρόσφατα τη σύντροφο της ζωής του.

Τελώ εν αναμονή, ήταν η απάντηση του φίλου.

Σκεπτόταν αυτή την απάντηση για πολύ. Αποτελεί όμως λύση το να τελείς εν αναμονή; Μήπως μ' αυτό πεθαίνεις χίλιες φορές; Μήπως η έλλειψη κάποιου σκοπού στη ζωή σε οδηγεί στο τέλος μια ώρα γρηγορότερα; Θυμήθηκε και μια διάλεξη που είχε δώσει κάποτε στα Γιάννενα, πριν από πολλά χρόνια, ο σοφός δάσκαλος Παπανούτσος. Ήταν, λέει, κάποιος άνθρωπος που είχε τάξει σκοπό της ζωής του να φτιάξει ένα νοσοκομείο στο χωριό του. Ταξίδεψε χρόνια και χρόνια. Έβγαλε λεφτά. Γύρισε στον τόπο του πλούσιος και τελικά έχτισε το νοσοκομείο με δικές του δαπάνες. Έγιναν τα εγκαίνια του νοσοκομείου. Λόγοι, παραλόγοι απ' τους μεγάλους, νομάρχες, βουλευτές και λοιπούς. Τιμώμενο πρόσωπο φυσικά, ο ιδρυτής του νοσοκομείου. Το τι του είπαν από κολακειές δεν λέγεται.

Κάποτε τελείωσαν και τα εγκαίνια και οι τιμές. Ο σκοπός της ζωής του είχε εκπληρωθεί. Άλλο σκοπό πια δεν έβλεπε μπροστά του και σε λίγο καιρό πέθανε από μαράζι.

Κάποτε θυμήθηκε και τον Μαρσέλ Προυστ που προσπάθησε μέσα απ' την τέχνη να ξαναβρεί το χαμένο καιρό. Τότε θυμήθηκε και την παρότρυνση του φίλου. «Γράψε κάτι». Το 'πε σε μερικούς. Κάποιοι σοκαρίστηκαν.

— Θα μας βγεις και συγγραφέας τώρα, στα αποκαϊδία;

— Μην το παίρνετε έτσι, βρε παιδιά. Οι συγγραφείς δεν φυτρώνουν σαν τα μανιτάρια. Στα εξήντα επτά του χρόνια δεν γίνεται συγγραφέας ο άνθρωπος. Πρέπει να το πιάσει από νωρίς. Αλλά κι απ' την άλλη πλευρά πρέπει να έχει από

φυσικού του δημιουργική φαντασία. Να διαθέτει πλούτο λέξεων και παραστάσεων. Να πλάθει ανθρώπους, να δημιουργεί ολόκληρους κόσμους με τη σκέψη του. Εγώ σε όλη μου τη ζωή τσοπανάκος ήμουνα, προβατάκια φύλαγα. Συμβολαιογράφος ήμουνα όλα μου τα χρόνια, χαρτιά μουντζούρωνα. Έλα όμως που ο καθένας μας είναι γεμάτος αναμνήσεις, βιώματα, εμπειρίες από μια ολόκληρη ζωή. Και έτυχε να βρεθώ και σε μια κοσμοϊστορική περίοδο, που σου έδινε την εντύπωση ότι ζούσες δέκα ζωές (!) ταυτόχρονα. Αν όλες αυτές τις αναμνήσεις κατορθώσω και τις καταγράψω, αν προσθέσω και λίγη σάλτσα να νοστιμέψει το πράγμα, στήθηκε το βιβλίο.

— Σκέπτεσαι όμως την περίπτωση να σου κολλήσουν το παρατσούκλι «ο μικρός τσοπανάκος».

— Για κάτσε, καλή ιδέα είναι αυτή.

Μια που δεν μας ξέρει κανένας εκεί παρακάτω, δεν θα 'ταν άσχημο: *Η καμπάνα του Άι-Νικόλα*. Έργο ενός... μικρού τσοπανάκου. Θα βρισκόταν να το αγοράσει και κάποιος από περιέργεια. Τέλος πάντων.

Εκείνο που ξέρω είναι, ότι ο φίλος μας το γλέντησε το περυσινό καλοκαίρι, γράφοντας κάθε πρωί στο μπαλκόνι του με τις ώρες. Είχε βρει κάποιο σκοπό στη ζωή του. Οι αναμνήσεις, η μια κοντά στην άλλη, ξεπετιόνταν από μέσα του, καθαρές και λαμπικαρισμένες. Θυμήθηκε γεγονότα ξεχασμένα από χρόνια. Ξανάζησε τα παιδικά του χρόνια, τα χρόνια της νιότης. Τα χρόνια του πολέμου, του αντάρτικου. Τα όνειρα και τις ελπίδες ενός ολόκληρου λαού, που έσβησαν κάποια στιγμή. Τα τραγικά χρόνια του Εμφύλιου. Τους αγαπημένους ανθρώπους που έφυγαν από καιρό. Κάποτε εξαντλήθηκαν οι αναμνήσεις απ' απέναντι. Σε μια πρώτη διαλογή βέβαια, υπάρχουν τόσα απωθημένα ακόμα απ' εκεί πέρα!

Έπρεπε να επακολουθήσουν οι αναμνήσεις της εδώ ζωής του. Τριάντα τόσα χρόνια ζωής στην Κέρκυρα. Δεν είναι και λίγα! Έλα όμως που τον έτρωγε η λαχτάρα να δει τη σκέψη του στο τυπωμένο χαρτί. Νόμιζε πως εκεί μέσα θα 'παιρνε

καινούρια διάσταση η σκέψη του.

Κατ' ευθείαν λοιπόν σε κάποιο παραδοσιακό τυπογραφείο κοντά στο σπίτι του στην Αθήνα. Καλοί άνθρωποι, σκυλιά στη δουλειά. Άπειρος όμως όπως ήταν, ο φίλος μας δεν ήξερε πως «οι διορθώσεις των δοκιμίων» είναι το άλφα και το ωμέγα στην εκτύπωση. Βγήκε το βιβλίο. Αλίμονο όμως, ήταν τόσο κακοποιημένο! Οι διαστρεβλώσεις κυρίων ονομάτων, οι αναγραμματισμοί, οι ανορθογραφίες σε σοκάριζαν. Του ήρθε να χτυπήσει το κεφάλι του στον τοίχο. Τα έριξε όλα στον τυπογράφο.

— Μου το κατέστρεψες το βιβλίο, Παρασκευά.

Αλλά να λέμε και του στραβού το δίκιο. Να μην τα ρίχνουμε κι όλα στον τυπογράφο. Όχι «όλα τα στραβά καρβέλια τα 'κανε η νύφη». Το «ελλοχεύει» το 'γραψες μόνος σου, κύριε... «συγγραφέα», με ένα λάμδα. Δεν σου φταίει σ' αυτό ο τυπογράφος. Ίσως φταίει που επί χρόνια υπαγόρευες στην Ελευθερία, τη δακτυλογράφο σου, και ξέχασες τη γραμματική.

Αλλά κι εσύ, βρε παιδί μου, πού το βρήκες το «ελλοχεύει»; Δεν εύρισκες καμιά άλλη λέξη πιο απλή; Ακούς «ελλοχεύει»! Έλα όμως που κάποιες καθαρευουσιάνικες λέξεις είναι τόσο εύηχες και τόσο κυριολεκτούν!

Οι άτιμοι οι αρχαίοι με την πολυποίκιλη χρήση των προθέσεων κατόρθωναν να εκφράζουν και την πιο ιδιόρρυθμη έννοια.

Ανέγνωσ, αλλ' ουκ έγνωσ, ει γαρ έγνωσ, ουκ αν κατέγνωσ, απάντησαν οι Χριστιανοί στον Ιουλιανό τον Παραβάτη, κατά τον ανεπανάληπτο Καβάφη.

Καταλήγεις στο συμπέρασμα, χωρίς να είσαι γλωσσολόγος, ότι η δημοτική γλώσσα μόνη της δεν μπορεί ν' αποδώσει με ακρίβεια την κάθε συγκεκριμένη έννοια. Έχει ανάγκη από πολλές καθαρευουσιάνικες λέξεις, προσαρμοσμένες βέβαια στους κανόνες της δημοτικής.

Για τους παλαιότερους νομικούς η δικανική γλώσσα, όπως τη χρησιμοποιούσαν κάποιοι περίφημοι δικηγόροι και ει-

σαγγελείς στο ακροατήριο, είχε μια ιδιάζουσα γοητεία. Θυμάται ο φίλος μας από προπολεμικά, αλλά και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, μερικούς περίφημους δικηγόρους στα Γιάννενα, τον Μουλαϊμίδη, τον Καγιά και πάνω απ' όλους τον Γούλα Κωνσταντινίδη. Ίσως να ήταν η ρομαντική εποχή του δικανικού λόγου. Τι χείμαρρος ήταν αυτός! Τι γλώσσα ήταν αυτή! Τι πλούτος λέξεων! Ακόμα έχει στ' αυτιά του κάποιες ανεπανάληπτες αγορεύσεις τους. Και φυσικά στην καθαρεύουσα.

Δεν ξέρω αν ο Κωνσταντινίδης θα προξενούσε σήμερα την ίδια γοητεία σ' ένα σύγχρονο ακροατήριο ή θα προκαλούσε γέλια με τη γλώσσα του. Για τους παλαιότερους όμως η ανάμνηση των αγορεύσεών του εξακολουθεί να είναι έντονη.

Είναι βιώματα που δεν σβήνουν με τίποτα.

Ας γυρίσουμε όμως στο κακοποιημένο βιβλίο μας. Κάπου έπρεπε λοιπόν να κυκλοφορήσει. Στην Αθήνα δεν ήξερε κανέναν ειδικό. Περνούσε απ' τα βιβλιοπωλεία και έβλεπε τα καινούρια βιβλία να φυτρώνουν μέρα με τη μέρα σαν τα μανιτάρια. Κάθε βιβλίο και μια κραυγή. Κραυγή του απομονωμένου απ' τους συνανθρώπους του ανθρώπου σ' αυτή την απάνθρωπη πόλη. Και η λαχτάρα του να επικοινωνήσει με τους διπλανούς του. Να πει τον πόνο του, τις χαρές του, τις ελπίδες του. Μαζί με τ' άλλα και το βιβλίο του φίλου μας. Άντε τώρα να βρεις ψύλλο μέσα στ' αχυρά. Κάποιος φίλος βιβλιοπώλης ο οποίος τον ενθάρρυνε στην αρχή, κάποτε κώλωσε.

— Ξέρεις, μπερδεύονται τα πράγματα με τον Φ.Π.Α.. Χρειάζεται δήλωση στην Εφορία, αποδείξεις, μου 'πες, σου 'πα.

— Για τέτοια είμαστε τώρα; Εδώ αφήσαμε ένα ολόκληρο γραφείο γι' αυτά και γι' αυτά. Να γλιτώσουμε απ' τις εφορίες και απ' τις σκοτούρες.

Το 'ριξε λοιπόν κι ο φίλος μας στο τζάμπα.

— Πάρε κι εσύ ένα. Πάρε κι εσύ ακόμα ένα. Δώσε και σε κάποιο φίλο σου.

Ιδιαίτερα στην Κέρκυρα έγινε το βιβλίο μπεστ σέλλερ στο τζάμπα.

— Εμένα δεν μου έδωσες.

— Πάρε κι εσύ.

Όλοι οι φίλοι και όλοι οι συγγενείς μέχρι δεκάτου τετάρτου βαθμού πήραν από ένα.

Πολλοί το πήραν, λίγοι το διάβασαν. Κι απ' αυτούς που το διάβασαν λίγοι το κατάλαβαν. Κάποιοι κώλωσαν ευθύς εξ αρχής στον Βάγκνερ. Για τέτοια είμαστε τώρα, είπαν. Φοβήθηκαν λίγο και τους Νιμπελούνγκεν.

Κάποιοι άλλοι το χάρηκαν και τον ρωτούν τακτικά τι γίνεται με το δεύτερο τόμο. Πολλοί του έστειλαν κολακευτικές επιστολές. Άλλοι τηλεφώνησαν για να τον συγχαρούν. Αυτά στην Κέρκυρα.

Βρέθηκαν και λίγοι Αθηναίοι να του πουν δύο καλές κουβέντες: «Απέφυγες τις φιλολογίες και έγγραφες ζωντανά, απλά και άμεσα. Νομίζω, πέτυχες το σκοπό σου», του έγραψε ο Νίκος Δήμου ο Εικονοκλάστης.

Ο παλιός φίλος του Βασίλης Παπάς, το νούμερο ένα της εισαγγελικής έδρας, όπως τον αποκαλούσαν όλοι οι εισαγγελείς που πέρασαν απ' το γραφείο του, του έγραψε ένα διθύραμβο. Σαν να το παραξήλωσε κι αυτός. Ας είναι καλά ο καλός φίλος.

Κάποιοι άλλοι επώνυμοι της Αθήνας τον σνομπάρισαν.

Γιατί, βρε παιδιά, θα σας πείραζε να στείλετε ένα «ευχαριστώ για το βιβλίο»; Τόσο πολύ μεγάλοι είσθε σεις; Τέλος πάντων. Ας είστε καλά.

Το καλοκαίρι μας ήρθε στην Κέρκυρα ο Κ. Θ. Δημαράς. Ο αρχοντάνθρωπος, ο Ευρωπαίος της Αθήνας. Ο αιώνιος νέος. Ένας απ' τους λίγους που μείναν ακόμα απ' την παλιά φρουρά. Ήρθε, λέει, για διακοπές στην Κέρκυρα. Και ξημεροβραδιαζόταν στη βιβλιοθήκη της Αναγνωστικής μπροστά από ένα βουνό βιβλία. Τι να πεις και με τη μανία της μελέτης; Είναι κι αυτό μια αρρώστια. Και είναι φαίνεται αγιάτρευτη, την παίρνει μαζί του ο άνθρωπος στον τάφο του. Όπως η κυρά, κάποτε.

Τέλος πάντων.

Του έδωσε και του Δημαρά ένα αντίτυπο.

Σε λίγες μέρες αντάμωσαν ξανά στην Αναγνωστική.

— Άκου να δεις. Μου άρεσε πολύ το βιβλίο σου, του είπε, το ίδιο και της γυναίκας μου. Το διαβάσαμε μονορούφι.

— Ναι, κύριε Δημαρά μου. Αλλά νομίζω ότι κάποιος «κριτικός βιβλίου» στην Αθήνα, δεν βρήκε στο βιβλίο μου την «εσώτερη αλήθεια».

— Δεν είναι καλά, πές' του. Αν το βιβλίο σου έχει κάτι που το ξεχωρίζει, είναι η ειλικρίνεια και η απλότητα. Αν συμφωνούσε με τις πολιτικές του πεποιθήσεις, θα την εύρισκε αμέσως την «εσώτερη αλήθεια». — Μήπως όμως ο άνθρωπος είναι αθώο θύμα της «Σχολής Θεοφίλου»; τον ρώτησε. Είναι πολύ της μόδας αυτή η σχολή. Γι' αυτούς η πολυχρόνια και επίπονη προσπάθεια ν' ανέβεις τουλάχιστον στο πρώτο σκαλί, δεν λογαριάζεται. Σε θέλουν αγράμματο και αστοιχειώτο. Στα έργα αυτών των ανθρώπων μόνο, λένε, υπάρχει η γνησιότητα. Ο κάπως μορφωμένος άνθρωπος γι' αυτούς δεν έχει ψυχικό κόσμο, δεν έχει αισθήματα. Τι να τους πεις; Ας είναι καλά οι άνθρωποι.

Τη χάρηκε την κουβέντα ο φίλος μας με τον ακαταπόνητο διανοητή και ερευνητή. Χαιρετίστηκαν με εγκαρδιότητα και ευχήθηκαν να ανταμώσουν ξανά του χρόνου το καλοκαίρι στην Αναγνωστική να τα ξαναπούνε.

Το ευχομαι με όλη μου την καρδιά.

Θα του δώσω και το καινούριο μου βιβλίο να διαβάσει.

Ελπίζω να του αρέσει.

Επίλογος

Το βιβλίο αυτό βρισκόταν πια στο τυπογραφείο, όταν ήρθαν τα δύο τελευταία χτυπήματα. Ο θάνατος του ξαδέλφου μου του Αριστοκλή στην Αθήνα και ο θάνατος του Κώστα Παππά εδώ στην Κέρκυρα. Με τους δυο αυτούς θανάτους θα ήθελα να κλείσω αυτό το βιβλίο, ίσως γιατί με κάποιους θανάτους κλείνουν τα περισσότερα βιβλία, ίσως πάλι γιατί με το θάνατο κλείνει το βιβλίο του κάθε ανθρώπου. «Επελθών γαρ ο θάνατος πάντα ταύτα εξηφάνισε».

Για τον Αριστοκλή μίλησα ήδη στο πρώτο μέρος του βιβλίου μου. Τι άλλο να πω; Τα πολλά λόγια είναι κάποτε περιττά όταν περισσεύει η θλίψη.

Με την ανοχή του εκδότη μου θα 'θελα να πω δυο λόγια και για τον Κώστα Παππά, τον αξέχαστο φίλο.

«Ως χαρίεν άνθρωπος όταν άνθρωπος η», είπε κάποτε ο Μένανδρος στα Γνωμικά του. Κι ο Κώστας Παππός ήταν ο αψεγάδιαστος, ο ακέραιος, ο χαρίεις άνθρωπος. Και ήταν ο αληθινός φίλος.

Κάτι τέτοιες απώλειες σε οδηγούν στην περίσκεψη και στην περισυλλογή. Έτσι που το πάμε, σκέφτεσαι, θα 'ρθει

κάποια μέρα που θα περιφέρεσαι με το κερί σ' αυτό τον κόσμο για να βρεις έναν άνθρωπο δικό σου, να του πεις και συ τα δικά σου και δεν θα τον βρίσκεις. Αλίμονο. Οι πιο πολλοί μαζεύτηκαν ήδη εκεί πάνω, ή εκεί κάτω, ή και πουθενά. Πού να ξέρεις;

Μήπως θα ήταν καλύτερα, συλλογίζεσαι, να πήγαινες κι εσύ μαζί μ' αυτούς μία ώρα γρηγορότερα, αφού θα πας και θα πας κάποτε. Οπωσδήποτε θα ένιωθες πιο άνετα κοντά τους. Αλλά και πάλι όταν πας κι εσύ εκεί (αν είναι κάπου μαζεμένοι όλοι) θα μπορέσεις να ξεχωρίσεις τους ανθρώπους σου ανάμεσα στο τεράστιο πλήθος που θα συναντήσεις; Τον Κυρ - Γιώργη, βέβαια, θα τον διακρίνεις οπωσδήποτε ανάμεσα από χιλιάδες ανθρώπους και από τη φωνή του «Λέγκω, ξύπνα κι αυτούς τους γαιδάρους να ετοιμασθούν» κι από το μουστάκι του. Λες να συνεχίζει κι εκεί πάνω τους καβγάδες του με τον Ξενοφώντα τον Εισαγγελέα για τα πολιτικά; Ή τα καλοκάνανε τελικά, αφού κατάλαβαν τη ματαιότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων;

Άστα καλύτερα, μην τα πολυσκέφτεσαι, γιατί δεν βρίσκεις άκρη σ' αυτά. Αρκέσου προς το παρόν στις λίγες χαρές που σου προσφέρει η ανθρώπινη ζωή σου. Σ' αυτό το ηλιόλουστο ανοιξιάτικο πρωινό - Πρωτομαγιά σήμερα - και στον μαγεμένο φυσικό περίγυρο, όπως διαγράφεται από το μπαλκόνι του σπιτιού σου.

«... η μέρα ήτανε ζεστή και ποιητική, ο ουρανός ένα γαλάζιο ανοιχτό».

Κι ο ήλιος από ψηλά, ζωοδότης και κυρίαρχος αυτού του κόσμου, συνέχιζε την προαιώνια θριαμβική του πορεία στο στερέωμα, χαρίζοντας στα πάντα γύρω σου μια απίθανη στιλπνότητα και εκθαμβωτική διαύγεια που σε μαγεύει και σε γεμίζει με αισιοδοξία για τη ζωή. Κι όμως, η αισιοδοξία είναι τόσο σύντομη πια σ' αυτήν την ηλικία!

Κάποιο κονσέρτο για πιάνο και ορχήστρα του Μότσαρτ είχες βάλει και συ για να γιορτάσεις την Πρωτομαγιά. Η

γλυκιά μελωδία, σαν μια πανάκριβη δαντέλα φτιαγμένη από το έμπειρο χέρι ενός Βιεννέζου τεχνίτη, ξεχύνεται από τα μεγάφωνα και διαπερνά με διακριτικότητα την πόρτα του μπαλκονιού σου. Το έργο έχει προχωρήσει αρκετά. Τελείωσε το αλλέγκρο του πρώτου μέρους με τα απaráμιλλα παιγνιδίσματα και τις ηχητικές φιοριτούρες και ήδη το πιάνο άρχισε το μελαγχολικό μονόλογό του. Νομίζω πως ουδέποτε ακούστηκε πιο μεγαλογχολική μελωδία απ' τα αντάντε των κονσέρτων για πιάνο και ορχήστρα του Μότσαρτ, όπου ο μεγαλοφυής μουσουργός παρουσιάζει την άφατη μελαγχολία που σε αγγίζει στα βάθη της ψυχής σου. Στα άλλα μεγάλα έργα του, στις όπερες και στις συμφωνίες, κατορθώνει να καλύπτει επιμελώς αυτή τη μελαγχολία. Έλα όμως που το άκουσμα της λυπημένης μελωδίας σε γυρίζει κι εσένα χρόνια πίσω: στο μπαλκόνι του σπιτιού σου στην Κόνιτσα. Την εποχή όταν, μαθητής ακόμα στο γυμνάσιο, γεμάτος όνειρα και μεγάλα ιδανικά προσπαθούσες να προσπελάσεις τα μεγάλα επιτεύγματα της μουσικής τέχνης με μερικούς πανάρχαιους δίσκους των 78 στροφών από τη δισκοθήκη του Αριστείδη Λαμπρίδη. Βοηθός και δάσκαλός σου ο ξάδελφος Αριστοκλής. Νέος δικηγόρος κι αυτός, νιόφερτος από τον Πειραιά, όπου είχε μνηθεί στη «Μεγάλη μουσική» μέσα σ' ένα περιβάλλον αυξημένης πνευματικότητας μαζί με τον αξέχαστο Βασίλη Μακρίδη, αδελφό της γυναίκας του που χάθηκε άδικα στο βομβαρδισμό του Πειραιά στην Κατοχή, αλλά και τον Μενέλαο Παλλάντιο, το σημερινό ακαδημαϊκό, νέο τότε κι αυτόν, και με τη φλόγα της δημιουργίας στα μάτια του.

Αλλά είναι τόσο μακρινά όλα αυτά!

Περνούν από τη σκέψη σου σαν στιγμιαίο όνειρο, όταν ο Αριστοκλής έχει κλείσει πλέον τον κύκλο της ζωής του και μπήκε κι αυτός στον άφθαρτο κόσμο των αναμνήσεων.

Τελικά οι αναμνήσεις αποτελούν τη μοναδική καταφυγή του ανθρώπου, όταν σβήσουν τα όνειρα της νιότης και ξεθω-

ριάσουν τα ιδανικά που τον γαλούχησαν, αλλά κι όταν κάποτε φύγουν για το μεγάλο ταξίδι, οι άνθρωποι που τον αγάπησαν και αγάπησε στη ζωή του.

ΤΕΛΟΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η καμπάνα του 'Αι-Νικόλα

1. Αναμνήσεις από τη Ζωσιμαία και νεώτερες εμπειρίες	15
2. Η ανδρική γοητεία: από τον Πάρη μέχρι τον Αρίστιππο	45
3. Παρασκευούλα (η Σούλυ) η βαρυπενθούσα ..	56
4. Ήταν παγίδες,	60
5. Αναμνήσεις από το σπίτι. Βίος και πολιτεία του κυρ Γιώργη	80
6. Στην Αθήνα για σπουδές	87
7. Η καμπάνα του 'Αι-Νικόλα Ο κυρ Γιώργης μπαίνει στον άφθαρτο κόσμο των αναμνήσεων	93
8. Ο μεγάλος εχθρός του λαού: η φασιστική ψυχοσύνθεση	109
9. Εξιστόρηση των γεγονότων (χωρίς προκατάληψη)	114
10. Η ύψιστη αρετή του ανθρώπου, το πνεύμα της θυσίας	151
11. Ταξίδι σε ήρεμα νερά	157

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το νερό από το Καρδάκι

1. Οι πρώτες εντυπώσεις και μια οπτασία	171
2. Η πανοραμική θέα, η μελαγχολία του Καποδίστρια, το επάρατο Filioque και η ματαιοδοξία του Μαίτλαντ	185
3. Το παιγνίδι του έρωτα (σε πολλές φάσεις) ...	194
4. Οι ξένοι εν Κερκύρα	207
5. Το αλαλούμ της ανοικοδόμησης στην Κέρκυρα	227
6. Ο Πολιούχος Άγιος Σπυρίδων και η Αυγούστα Θεοδώρα	232
7. Η γλύκα του κατεστημένου και η ανάγκη της «περεστρόικα»	249
8. Οι αυτόκλητοι «προστάτες» του νησιού	259
9. Το σκάκι στην Κέρκυρα	272
10. Η καλή κοινωνία	277
11. Λίγα λόγια για τους φίλους που έφυγαν	289
12. Το νερό από το Καρδάκι	307
Επίλογος	328

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ
«ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΟΙ»
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
«ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΣΤΑΔΙΟΥ 48
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ
ΝΙΡΒΑΝΑ 80 ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ ΤΟΥ 1988
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΩΔΩΝΗ»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Όταν ο άνθρωπος φθάσει τα εξήντα εφτά του χρόνια και εγκαταλείψει την επαγγελματική του δραστηριότητα, ζει περισσότερο με τις αναμνήσεις του παρελθόντος παρά με τη ζωντανή πραγματικότητα. Κι όταν οι αναμνήσεις αυτές ανάγονται σε γεγονότα συγκλονιστικά και καθοριστικά για το μέλλον του λαού στον οποίο ανήκει κι ο ίδιος - πόλεμος του '40, κατοχή, αντάρτικο, εμφύλιος - τότε όσα συμβαίνουν γύρω του καθημερινά, τον αφήνουν μάλλον αδιάφορο ή τον αγγίζουν ξώδερμα. Κάπως έτσι αρχίζει το βιβλίο του ο συγγραφέας και στη συνέχεια εξιστορεί τα γεγονότα από το '40 μέχρι και τον εμφύλιο όπως τα κατάλαβε ο ίδιος. Η αντικειμενικότητα της εξιστόρησης είναι εμφανής.

Το βιβλίο αποτελείται από δύο μέρη.

Το πρώτο μέρος έχει τίτλο «Η Καμπάνα του Άϊ Νικόλα». «Άγιος Νικόλαος» είναι ο μητροπολιτικός ναός της πατρίδας του συγγραφέα, της Κόνιτσας, όπου πέρασε τα παιδικά του χρόνια.

Ο ήχος της καμπάνας του «Άϊ Νικόλα» είχε τότε μια ανεπανάληπτη γλύκα. Αυτό είναι φυσικό.

Στην παιδική ηλικία όλα τα πράγματα λούζονται από την ομορφιά της παιδικής ψυχής. Σ' όλα καθρεφτίζονται τα όνειρα και τα ιδανικά που δονούν σ' αυτή την ηλικία τον άνθρωπο και έτσι εξωραίζονται και μυθοποιούνται τα πάντα.

Κάποτε όμως τα όνειρα και τα ιδανικά σβήνουν και τα πράγματα επανέρχονται στις πραγματικές τους διαστάσεις.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου έχει τίτλο «Το νερό απ' το Καρδάκι». Κι αυτός ο τίτλος έχει κάποιον συμβολισμό. Ας θυμηθούμε τους εξαίσιους στίχους του Μαβίλη.

Είναι τόση η ομορφιά της Κέρκυρας - όπου έζησε ο συγγραφέας τα τελευταία τριάντα πέντε χρόνια και ζει ακόμα -ώστε ξεχνά κάποια στιγμή ο κάθε ξενομερίτης τον τόπο που γεννήθηκε.

Τα θέματα που απασχολούν τον συγγραφέα στο δεύτερο μέρος είναι κυρίως η ιδιόμορφη κοινωνικοοικονομική δομή του νησιού η πολιτιστική κληρονομιά, η τεράστια επίδραση του άγιου Σπυρίδωνα στην ψυχοσύνθεση του λαού και μερικά ιστορικά γεγονότα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την Κέρκυρα.

Όλο το βιβλίο διαπνέεται από μια φιλοσοφική διάθεση η οποία είναι αποτέλεσμα πολυχρόνιας μελέτης και αρκετής πείρας απ' τη ζωή. Παράλληλα σε εντυπωσιάζει η ευαισθησία του συγγραφέα ιδιαίτερα όταν αναφέρεται σε αγαπημένους του ανθρώπους που έφυγαν για πάντα απ' τη ζωή αφήνοντας πίσω τους μια γλυκιά ανάμνηση.

Τελικά - όπως καταλήγει κι ο ίδιος - οι αναμνήσεις αποτελούν τη μοναδική καταφυγή του ανθρώπου όταν σβήσουν τα όνειρα της νιότης και ξεθωριάσουν τα ιδανικά που τον γαλούχησαν, αλλά κι όταν κάποτε φύγουν για το μεγάλο ταξίδι οι άνθρωποι που τον αγάπησαν και αγάπησε στη ζωή του.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ